

ՆՈՐ ՀԱՃԸՆ ՊԱՏՄԱԳԻՐԲ

1921 - 1973

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՃՆՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ

ՏՊԱՐԱՆ «ԱՐԱՐԱՏ»

1974

01
Կ-93

«ՆՈՐ ՀԱՃԸՆ» ՄԱՏԵՆԱՇՄՐ Գ.

IV NOR HADJIN

ՆՈՐ ՀԱՃԸՆ ՊԱՏՄԱԳԻՐԲ 1921 - 1973

2473 90.

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՃՆՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ

ՏՊԱՐԱՆ «ԱՐԱՐԱՏ»

1974

Ն Ե Ր Ա Մ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Հաճընի Հայրենակցական Միութիւնը եղած է մէկը այն առաջին Հայրենակցականներէն, եթէ ոչ առաջինը, որ կազմուած է Հարուային Ամերիկայի տիւրուն Հանրապետական Արժանթինի հիւրընկալ երկրին մէջ:

Մեր դարու երկրորդ տասնեակի տարիներու սկիզբին թուրք կառավարութեան զինուորական մահացու լուծէն ճողովրդի յաջողած երիտասարդ հաճընցիներէն մաս մը, ապաստան գտած մայրաքաղաք Պ. Այրէսի մէջ, 1915ի Օգոստոս ամիսին հիմնած են Հաւրմ Ընկերութիւնը:

Երախտարժան հիմնադիրները իրենց նախաձեռնութեան դեղեցիկ ծրագիր ըրած են ազատութեան եւ բարեգործութեան մարդկայնական գաղափարները:

Նպատակադրած են հաւատարիմ մնալ Հայրենիքի պաշտամունքին, եւ յետ պատերազմեան նորաստեղծ պայմաններուն թոյլտուութեանը, ըստ հնարաւորին, օգնութեան ձեռք երկարել ահաւոր սպանդէն հաւանական փրկուած բնասնեկան հարապատներուն:

Մենզավայր վերադարձի անկարելիութեան պարագային, աջակցիլ հարազատ քաղաքի կրթա-մշակութային վերածաղկումի ճիղերուն՝ նիւթական գործակցութեամբ:

Պատմութեան վկայութիւններով հաճընցիները եղած են հաւատացեալ Հայրենասէրներ:

Հաճընը եղած է ազատասիրական լիցքով հայկական մշակոյթի կեդրոն մը՝ Կիլիկիոյ մէջ, իր լուսաւորչակա՛հ եւ այլ յարանուանական եկեղեցիներով, ակադեմիայով նախակրթարան եւ բարձրագոյն վարժարաններու ցանցով:

1854 թուին, հայոց Խրիմեան Հայրիկը իր Հաճըն սոյցին, ինքն ալ ուսուցիչ - դասախարակի հանդամանքովը,

իր աննղը դրած է քաղաքին կրթա-մշակութային վերելքին վրան:

Հայ ազգային ազատագրական պայքարի պատմութեան էջերուն վրայ, Հաճընին վերապահուած բաժնին մէջ, տեղ դրուած են զազափորազաչտ բաժնիքրաներու անունները՝ Մարտիրոս Պօյաճեանի - Ժիրայր -, Համբարձում Պօյաճեանի - Մուրատ -, Զէյթունի յաղթական պատերազմի ազգամարտի Կարապետ Թուրքաբեկեանի - Աղաւի -, Կարապետ Կիլիբեանի, Արշակ Կէչիճեանի, ազգեցիկ պետական գործիչ Հաճընի, Երվարդեանի, յեղափոխականամիտ Տէր Վահան Մանուկեանի, բժիշկ Ստեփան Թէրզեանի, իրաւաբան կառավարիչ Կարապետ Չալեանի, Հայկ Գողունի, ուսուցչուհիներ Մարիամ Մախեանի, Հայկանուշ Պօյաճեանի, Անթուստ Գրգեաշարեանի, Աբալի Պուրճազեանի, բանաստեղծ Մարտիրոս Ոսկեանի, ուրիշ շատ ու շատ մտաւորական եւ մասնապէս գործիչներուն:

Եւ լուսավորական անունը փրօֆէսոր Արմենակ Հայկազեանին՝ անորէնք Գոնիայի համալսարան ձեռնանեան Գօլէճին:

Ու ամենէն շատ ու ամենէն աւելի իր ժողովուրդին, չօպան - հօփիւ, հողագործ եւ աշխատուէր պատուական ժողովուրդին՝ բարեկամներու նկատմամբ սրտապահ հիւրասէր, թշնամիներու դէմ խիստ, դաժան ու անվեհեր անազանութեամբ անուանի:

Հաճըն հռչակուած էր հայկական Կիլիկիոյ բնակչեան - բանային, հայաբնակ՝ եւ հայօրէն ապրող քաղաք, անստիկ բերդ, որ ամենադաժան արհաւիրքներուն դէմ իսկ պիտոյձ է պահել, պաշտպանել, մշակել ու զարգացնել ազգային ու մարդկային առաքինութեանց ընտիր յատկանիշները:

Եկող դացող բոլոր ասպատակողները, աւազակապետ Դօզան Օղլուներն ու անոնց նման վայրենի զորապետները, Սուլթաններու հայադատ կառավարիչները չեն կրցած ընդմիտ ընկճել ժողովուրդի ոգին, չի զիջող, չընկրկող եւ ապատարտահա հայապաշտպան ոգին:

Միջնադարեան հայ գրականութեան ականաւոր գործիչ Պրիկ, որուն ծնունդը կ'ենթադրուի 1210 - 1220 թուականները, թշնամական հարածանքներէ պաշտպանուելու

համար ասպատան փնտռած է «Կիլիկիոյ Հարգա (սոյժմ Հաճըն) քաղաքում» կը գրէ հայրենի պատմագէտ Ա. Ղաւնայեանը իր «Պրիկ» ուսումնասիրութեան մէջ՝ հրատարակուած 1944ին, ՀՍՍՒ. Գիտութիւններու Ակադեմիային կողմէն:

Թէեւ մեր նպատակին մէջ չէ, հոս, Հաճընի քաղաքի ծննդեան թուականը ստուգելը, բանաստեղծ Պրիկին հետ ստեղծուած յայտնութեանը - որ քաղաքի հիմնումին թուականը կը տանի 14րդ դարէն առջ - չահեկան է որ աւելցրնենք Պրն. Գէորդ Պ. Գուշեանին պատմական ուսումնասիրութեամբ վերջին տեղեկագրութիւնները, որ յոյս տեսաւ «Նոր Հաճըն»ի 1973 Յունիս ամսի թիւ 6ին մէջ:

«Մեկի համար նորութիւն մը եղաւ գիտնալ թէ երկու Հարգաններ գոյութիւն ունեցած են հայ կեանքին մէջ: Հինը՝ Հաճընի ծնունդէն առաջ գոյութենէ զազգած է կալիփոպտանիտ քաղաք մը, միւսը՝ Հայաստանի սիրտ, Վանայ մօտակայքը, հաւանաբար ներկայիս պատմութեան անցած, թուրքին եսթալանով:

«Երկու Հաճըն ունեցաւ հայ աշխարհագրութիւնը, հինը՝ մեր նահատակ ծննդավայրը, Կիլիկիոյ մէջ: Նորը՝ նորածին, առոյգ ու իրատմայլից, Մայր Հայաստանի սիրտը գործող սրտին մէջ:

* * *

1914ի համաշխարհային պատերազմը իր վատ ու բազմապիստ անդրադարձը ունեցաւ փառապան Հաճընի ճակատագրին վրայ՝ նման ողջ հայութեան ճակատագրին:

Աշխարհակալ պետութեան համար՝ պատերազմը ստեղծեց նպատատուր պայմաններ զարգացնելու համար կողոպուտի, աւազակութեան եւ զանգուստային մարդապանութեան ոճրապարտ քաղաքակառուութիւն:

Թուրք արիւնարբու եւ վայրազ իշխանապետները գործադրեցին իրենց հայապան ծրագրները: Բռնի տեղահանութեան ստուրբագեցիկ քամին փչեց Հաճընի վրան ալ: Բնօրրանէն պոկուեցաւ խաղաղ, աշխատասէր ու շինարար ժողովուրդը: Հողմացրիւ եղան արարական անհպարտ աւազուաները:

Զինադադարով սկսած յարաբերար խաղաղ պայմաններուն տակ նորիւրու երկիրը վերաշինելու ճիգերը

կրկին անգամ խանգարեցին Քէմալիստական Թուրքիոյ պաթիշները:

1920 թ. Հաճընի ութամսեայ հերոսական պայքարը հաջիւթէ նմանը ունեցած բլլայ պատմութեան մէջ նոյնանման պայքարներու եւ պարագաներու տակ:

Հոկտեմբեր 15, 1920ին ուղղմական ողբերգութեամբ հիմնադրատակ կործանեցաւ պատմական Հաճընը:

Եղեռնապատ իրադրութիւնը սակայն, չի կրցաւ բնկնել մեր ժողովուրդի ապրելու եւ ստեղծագործելու ամբալուս կորովը, ազգային ու մարդկային ոգին:

Հաճընցիներու հայրենասպառ հաւատքը ծլարձակեց բոլոր երկիրներու մէջ, ուր որ եղան, ամէն տեղ: Մփրկութիւն ժողովրդանուէր եւ հանրօգուտ շատ միութիւններու եւ կազմակերպութիւններու մէջ անդամակցութեան շարքերէն ներս, այլ եւ առաջնորդ մարմիններուն մէջ վաստակաւոր ծառայութիւն ունին Հաճընի անձուէր զաւակները:

Հաճընի Հայրենակցական Միութիւնը իր մամուլով եւ իր մասնաձեռքերով Արժանթիւնի, Ուրուկուայի, Պրագիլի, ԱՄՆի, Ֆրանսայի, Յունաստանի եւ Մերձ. Արեւելքի երկիրներուն մէջ ծաւալեց կրթական, հայրենասէր ու հայրենաշէն աշխատանք, որոնք փայլուն վկայութիւնն են մեր ժողովուրդի կենսունակութեան անխորտակելիութիւնը փաստող:

Հաճընի Հայրենակցական Ընդհանուր Միութեան բազմօգուտ կեանքին եւ ծառայութիւններուն պատմութիւնն է որ մտադրեցինք տալ ներկայ յուշամատեն հատորով:

Ընթերցողը անոր էջերուն մէջ պիտի գտնէ շատ ամփոփ, եւ գուցէ անպաճոյճ, կերպով միութեան եւ հայրենակիցներու աւելի քան կէս դար ապրումներուն պատկերացումը, գաղութէ գաղութ, ժամանակաշրջան առ ժամանակաշրջան, միշտ համընդհանուր հայկական մտահոգութիւններու ծիրին մէջ:

Իրենց յատուկ տեղ տուած ենք անհատ հայրենակիցներէն ոմանց, որ, բարերարի աչքառու նուիրատուութիւններով, գրելով ու մամուլով, դաստիարակի աշխատանքներով, մասադր ու գիտական ծառայութիւններով արժէցու-

ցած են իրենց կեանքը եւ փառաւորած հաճընցիներու հայրենասէր իտէալները:

Մեղովէ հեռու է յաւակնութիւնը անթերի, կատարեալ գործ մը ներկայացնելու գաղափարը: Վստահ ենք սակայն, թէ այս նախաձեռնութեամբ փաստացի աւանդ մը կ'ընծայենք ազգայն պատմարանին, կամ պատմարաններուն, որոնք պիտի ուսումնասիրեն սփիւռքահայ կեանքը ընդհանրապէս, իսկ հայրենակցականներու կեանքն ու գործը մասնաւորապէս:

Հաճընի Հայրենակցական Ընդհանուր Միութեան եւ համայն Հայրենակիցներու հայրենասէր նուիրումներուն, գոհողութիւններուն ու պայքարներուն փառակերտ պսակը եղաւ Մայր Հայրենիքի ապահով հորիզոնին տակ նոր Հաճըն քաղաքատեղ աւանին ծնունդը, որ հաստատ քայլերով յաւերժութեան կը սանի Հաճընի եւ հաճընցիներու սխրալի պատմութիւնն ու իրագործութիւնները:

Փակելու համար այս ներածական տողերը հաւանական թերիներու եւ ակամայ մոռացութեանց համար ներդրութիւնը կը խնդրենք բոլորին:

Ծնորհակալութիւն կը յայտնենք բոլոր անոնց, վարչութիւններուն եւ հայրենակիցներուն, որոնք գրական աշխատակցութեամբ եւ նիւթական գործակցութեամբ կարելի դարձուցին այս հատորին հրատարակութիւնը:

ՀՐԱՏԱՐԱՐԿԻՉ ԵՍՆՁԵԱՌՈՒՄԲ

ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆ - ԿՈՉ ԲՈՒՈՐ ՀԱՃՆՅՈՒՆԵՐՈՒՆ

Պ. Այրևս, Մայիս 1967

Թանկագին Հայրենակիցներ,

Բարբառոս Թուրքիոյ յետադէմ իշխանութիւնները ընտելի կործանեցին մեր հերոսական ծննդավայրը և խզգժութեամբ ջարդեցին մեր ժողովուրդի ստուար մէկ մասը :

Վարուստր թշնամի՞ն սակայն, շի կրցաւ սպաննել մեր շինարար ժողովուրդի հայրենասիրական զգացումները և խաղաղ ապրելու ստեղծագործ ոգին :

Աշխարհի վրայ ցրուած հաճընցիները - կազմակերպուած Հայրենակցական Միութեան մէջ՝ առաջին մէկ օրէն նուիրուեցան ազգապահպանման գործին՝ զեղեցիկ խեղալով մը, որպէսզի ապրեցնեն անունը հերոսական Հաճընին և յաւերժացնեն անմահ յիշատակը բոլոր զոհերուն, որոնք նահատակուեցան հայրենի հողի պաշտպանութեան և ազատութեան սիրոյն համար :

Հաճընի Հայրենակցական Ընդհանուր Միութեան մէջ համախմբուած հայրենակիցները - առաջնորդ ունենալով Կեդրոնական Վարչութիւնը - շրջանային և պատգամաւարական բոլոր ժողովներուն մէջ որոշեցին և հաստատեցին Նոր Հանրի Աւանի պազազէն սիրոյն պազապարը :

Տարիներէ ի վեր փայտալուծուած այս զեղեցիկ խեղալը իրագործելու ճանապարհին է : Սրտի անձուն ուրախութեամբ կ'աւետենք թէ, բազմաթիւ բարեխել վերաշինացներու կարգին, հաճընցիներս այլ կը ունենանք մեր Նոր Աւանը Մայր Հայաստանի սրբառաջ հողին վրայ :

Արարտեան փոսակերտ Հայաստանի քարտէսին վրայ իր պատուաւոր տեղը զբաւելու կոչուած է Նոր Հաճըն Աւանը, շնորհիւ հայրենի բարեխելում կրտավարութեան հայրենաշէն Նոր կարգադրութեան և մեր Միութեան ընծայելիք հայրենանուէր քանքերուն :

Հայրենի այս նոր աւետար կ'ողեւորէ և խանդավառ սիրով կը համակէ բոլոր հաճընցիներու սիրուն և ազգային մաքուր ոգին հանդէպ Մայր Հայաստանի հրաշագործ ժողովուրդին :

Այս ուրախ և բարեպատեհ Նոր սրբազան կոչ մըն է զէպի սրբաւանանութիւն, զէպի զոհողութիւն և առատաձեռն նուիրարբուծ : Միութեան բոլոր մասնաճիւղերու և շրջաններու վարչութիւններուն հրահանգ զրկուած է :

Կեդր. Վարչութիւնը պաշտօնապէս բացուած կը յայտարարէ Նոր Հանրի Աւանի հանգանակաւորները, որուն փայլուն յաջողութիւնը պատուոյ հարց մըն է մեր Միութեան և ամէն հայրենակցի համար :

Ամէն հաճընցի անխտիր - հարուստ, բարեկեցիկ, աշխատաւոր - առանց սեւէ գառողութեան և օրեւէ առարկութեան, պէտք է կատարէ իր պարտականութիւնը՝ բայ իր լայն կարեկիւնութիւններու և ազգասէր դիտակցութեանը :

Կեդր. Վարչութիւնն եղբայրական ջերմ սիրոյ զգացումներով կը ղեկէ բոլորիդ - կոչ կ'ընէ Ձեր հաճընցիի յատուկ աւանդական զոհարար ոգիին :

Սիրելի Հայրենակիցներ,
Տուէ՛ք ցնծութեամբ, սրտաբուխ, առատաձեռնօրէն :
Տուէ՛ք Ձեր լաւը, առաւելագոյնը :
Նոր Հաճըն Աւանին համար տուէ՛ք այնքան շատ ինչքան տուած ըլլաք ուրիշ օրեւէ առիթով :

Տայ Հաճըն Աւանին համար, կը նշանակէ տալ Նոր Սերունդին, Նոր Հայրենիքին, Հաճըն անունին յաւերժացման համար :

Մեր նահատակ նախնիքները իրենց կեանքը տուին, որպէսզի մենք ապրինք, մենք տանք մեր բարոյական, այլ և նիւթականը, որպէսզի անթափա՞մ մեզայ անոնց երջանիկ յիշատակը և ապրին գալիք սերունդները՝ հպարտ :

Փա՛նք Նահատակ Հաճընցիներուն :
Կեանք Նոր Հաճըն Աւանին՝ արեւաշատ Հայաստանի կենսատու հողին վրայ :

Հայրենակցական քերով սիրով
Հանրի Հայրենակցական Ընդհ. Միութեամբ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՇԱԿՈՒԹԻՆ

Գրեց՝ ԱՒ. ԳՐԱՃԵՆԻ

**ՀԱՃՐՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ ՏԵՂԸ
ՀԱՅ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ
ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ -
ՅԻՄՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ**

Յիշատակութեան այս հանդիսաւոր ակտը իւրայատուկ ազգային հայրենասէր նշանակութիւնը ունի:

Յուզմամբ և երկհիշում կը յարգենք անանցելի յիշատակը անոնց, որ, հայրենի սարերուն ու լեռնային կիրճերուն վրայ զոհուեցան բարձր պահելու համար հայիական պատինն ու արժանապատուութիւնը: Անոնց որ իրենց կեանքին զնովք պաշտպանեցին հայրենի հողը:

Հաճընի հայրենասպառ ժողովուրդին մղած ախտանշան զայս-մարտին յիմնաժառանգը կը նշենք, ուսելի միշտ պիտի ըլլար բռնի, կը տանենք մեր պատմութեան վրայէն վերցնելու համար սուրիք սեւ վարագոյրը և բարձրացնելու համար մահուան գնով շահուած բարոյական յաղթանակի անհուն ճանապարհով փոտրին և հպարտութեան վեճ-մաղոյնը դրօշակը, որ իրտ ազգասիրութիւն և իրապաշտ հայրենասիրութիւնը խորհրդանշող դրօշակն է գիտութեան և թեքնիքի գար-պացեակ մեր պարուն արդի, յառաջագիժ իմաստով:

Հայ ազատագրական պայքարին պատմութեան մէջ իրենց պատուոյ տեղը ունին Վասպուրականի, Այնթապի, Մարաշի և Հաճընի հերոսական դուպարները, որոնք մղուեցան բռնապետ արշաւադներու զէժ յանուն ազգային ազատութեան և մարդկային ազանով ու խաղաղ կեանքի:

Բազմադարեան հայ ժողովուրդի պատմութիւնը հարուստ է յի-

շատակելի սիրազորութիւններով, որոնց օգնեցումը հայրենասիրութեամբ կը լեցնէ սերունդին սիրտը, կը դինէ անոր գիտակցութիւնը կարծում ու նուիրումով շարունակելու համար պայքարը վան արդարութեան, խաղաղութեան և մարդասիրութեան:

Պատմական ասանդութեամբ նախահայր Հայկ նասպուրը զմահւայած է Բելը, Արտ Գեղեցիկ Հայոց թագաւորը վճռապէս մերժած է Պարսիկ տարժամոյ Շամիրամ թագուհին ստրկացուցիչ ասո-ջարկները և սպմի դաշտին վրայ ինկած է հերոսի փոտրով:

Մեր զարու 404 թ. հայ ժողովուրդը իր ինքնապաշտպանութեան համար հողեկան ու իմացական հզօր ու անպարտելի զէնք ստեղծած է հայ տառերու գիւտովը:

Ազգովին և անհունօրէն երախտապարտ ենք անկրկնելի սուգանդով հանձարեղ Մեսրոպ Մաշտոցին և ժամանակակից մեծանուն հայրենասէրներուն, որոնք օգնեցին մեր մշակոյթի մեծագոյն երախտարժանին հնարելու համար հայիական այբբենը՝ 30 երկաթէ գիծուորները:

451 թ. Վարդանանց նուիրելուն մղած ճակատամարտը ոսկի տառերով քանդակուած է իրեն հայրենասպառնական գաղտնաբերի և անձնազոհութեան ներշնչման անցածաքիչ աղբիւր և կը վկայէ միասնական ուժի զիմացական հզօրութիւնը:

Տղմուտ գեաի եղբրքին Մամիկոնեան քաջերը, ներխուժող պարսիկ անհասար ուժերուն զէժ կուսեցան շենթարկուելու համար Յաղկերտ գաւթիչի և իր մօղերու հայախոյ քաղաքականութեամբ:

484 թ. Վահան Մամիկոնեանի գիտաւորութեամբ հայ ժողովուրդը պարտութեան մասնեց պարսիկ վաղարք թագաւորը և անկէ կոր-դեց հիմնական ազատութիւնները:

630-631թ արաբները խուժեցին Հայաստան:

889 թ. հայիական թագաւորութիւնը վերականգնեցաւ Բագրատունիներու իշխանութեանց հիմնումով:

1045 թ. Գաղիկ թագաւորի ժամանակ, Անիի անկումով, վերջ կը դանէ հայիական ինքնիշխան պետութիւնը Արեւելեան Հայաստանի մէջ:

1085 թ. հաստատուած է Կիլիկեան թագաւորութիւն Ռուբենեան իշխանութեան հիմնումով:

1375ին կը ստապալի Կիլիկեան թագաւորութիւնը՝ զոհ և երազական գիտնադիտութեան: Այդ շրջանին հայեր օգնած են Սալադինը ներսն արշաւին իրենց զէժ զրգուլով արար ու իրաւ պետութիւնները:

Կիլիկիան թագաւորութեան անկումին Հայաստանին տէր կը դառնան թուրքերը եւ ամբողջ 600 տարի վայրայ խեղձութեանց քաղաքականութիւն կը գործադրեն հայ ժողովուրդին վրայ:

* * *

Մեր օրերու սիրազօրծ խոյանքները յիշումին ըլլաւ հայիացքները կը թեւածեն Սարաւարացատի ճակատամարտը:

1918 թ. Մայիս 22-26ի օրերը հայ ժողովուրդը վերակոչեց Վարդանանց ազգային ոգին, համաժողովրդային վճռական դրոշով կանդանջու թուրք ներխուժող բանակներուն դէմ եւ Հայաստանի սրբազան երկրի սահմաններէն դուրս քեց քէժայխա մարդասպան յորդաններ ստեղծելով հիւրը Հայաստանի Հանրապետութեան:

Քսանական թղտակներուն յտակաւական ելումը հայկական Կիլիկիոյ իրազարծութիւնները, որոնց հետ անմիջական աղբու ունի մեր այս հաւաքին կոյթը:

1914 թ. սկսած աշխարհակալական առաջին պատերազմը նպաստաւոր պայմաններ ստեղծեց սուլթանական թուրքիոյ ժառանգորդ իթահատականներուն մարդասպան քաղաքականութեան սանձարձակ գործադրութեան: Անոնք, երկու թուրքերը ամենաաւանաստու թեամբ գործադրեցին պետական ոճբային ծրագիրը:

Բանխումբի շօվեհիդով պիտոյցած յեղասպան կոտորածները անդահանեցին, աքսորեցին, պողթականի ճամբարներուն մէջ դանդուածային ջարդի կազմակերպեցին, կոտորակեցին եւ սպաննեցին հայ անտեղ, անօրական եւ անպէն ժողովուրդը:

Աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն զոհ տուինք:

Պատերազմի ճակատներուն վրայ հայ մարդիկները կոտեցան զաւնակի բանակներու կողքին: Ճնջրեցին Արարայի եւ անոր նման թշուառու պաշտպանութեան ամբակուս զիբրերը:

Հայ կոմսարական խումբերը կոտեցան անձնու իրարար եւ քաջասիրտ՝ խնդալատուած Մեծ կոշտաններուն հայաց ի նպատարած խոտանմանով, որոնք, աւա՛յ, պարտեցան թէ կեղծ ու նեղ խոտանման եղած են հայու բոսոր արիւնք շահադրոնոյ:

Համաշխարհային աշխարհապալա պատերազմը վերջացու զաւնակիներուն սազմական յաղթանակով, բազմազգի բանակներու միխիոնասը զիւնուրներուն, թիկունքի անտեղ ժողովուրդներուն մահացման եւ անտեսական ու կուլտուրական անհալի հարստութիւններու փճացման պնով:

Եղեանէն ազատուած հայ բեկորներուն խնդալատութիւնը անշարժ եղաւ: Վերապրողները վերադարձան իրենց ծննդավայրը: Կիլիկիոյ մէջ վերական շինարար աշխատանքը, վերածնու հայ ստեղծազօրծ մտքին վերապայ ծաղկումը:

Կեցցէ՛ Դանակիցներու յաղթանակը,

Կեցցէ՛ Ֆրանսա,

Կեցցէ՛ հայկական Կիլիկիան . . . :

Այս էր ազադակը, յիսթոց կը բացականչուէր ամէն տեղ, զպրոցական աշակերտներէն սկսած մեծերն ու փոքրերը, փողոցներուն մէջ, հրապարակային հասարակներուն բնթացքին, ուր՝ Եւրոպայէն ու Ամերիկայէն ժամանած հայ քաղաքական գործիչները կը փոխրկէին մեր ժողովուրդի ազատարազ՝ հայրենասիրութեան զգացումները:

Պատանի էի՝ զպրոցական տարբեր, հայր ու մայր աքսորին կորսնցնուցած՝ որք:

Հաճոյի 35.000 բնակչութեանէն միայն ազատած 6000 վերադառնան պաւտիկ ծննդավայր ետանդով ի վերուշինելու քանդուած հայրենիքի ու օճախները մեր:

Գծախատար կըլար չի տեսց կըջանկարեր կարծուած շրջանը:

Դարասը քշկնալի կրկին բարձրացուց զուխը եւ աւելի մոլեգին բացաւ հայկուլ - մարդակուլ դուռնը:

Միլլի շարժումը յոտաւնացաւ անարգիլ: Հայկական Կիլիկիան մըտաւ նոր սազնադի մը ա՛նտիլ շրջել:

Քջմալխա խոժանին դէժ քաջար կանդեցան Հերոս Զէյթունը, Որֆան, Այնթապը եւ Մարտը: 1920 Մարտ ամիսին վտանգը հասաւ Հաճոյի սահմանները:

Հաճոյցիք՝ ամբողջ ութ ամիս, անվախ կոտեցան թուրք կանոնաւոր եւ խոժանարար ընտաններուն դէժ:

Սուֆի ու սազմաթիւրքի պակասը գործեցին իրենց մահացու դերը:

15 Հոկտեմբեր 1920ին փչուեցաւ հայկական Կիլիկիոյի բանալի ամբարտա բեղաբաղար: Միւր արդէն պարտուած էր բարեկամ Ֆրանսացիներէն: Ասանան մտած էր իր նոր հոգեվարքի շրջանը Ֆրանքիլի Պուլանի Աթաթուրքին հետ կնքած նեկ համաձայնութեան մահացու ճիւղներուն մէջ՝ բունուս:

* * *

Հաճոյի Հերոսամարտի սպիտական պատմութիւնը հանրածանոթ է: Ենթակ ներքն շատեր Հերոս վերապրողներ են: Յաճախ բեմախոսուած

գրուած եւ ոգեկոչուած է սրբանշան նշանաւորներու սրբազնադէսն յիշատակը: յիշատակը պատուական արեւու թափ ժողովուրդին, որ դիտացաւ աներկիւղ, կոտորի եւ ծառայացաւ անմահութեան անբրիճ դպինին շահելով եւ հաշիւներին ու ազգին համար զօհուիլ զիտոցոյին փառքին տիրանալ:

Յիւսմանակի ոգեկոչման առ հանդիսութեան յատուկ նպատակ ժընայ կայ: Մտնուտը գրեւ մը զնել յիշատակածով ծանօթ դեկափարեան, նամանուանդ հասարակ ժողովուրդին եւ անոր շարքերէն յատկացած քակերուն սարձողէս հեղինակութեան վրայ:

Արեւմտեան ժողովուրդը մեր՝ թնամուտ արեւմտի ներքուտուտին զիտոցութեան համար պահանջուած գերազանց զոհուիլութեամբ զիտոցու ըլլալ միտանակամ ինչ որ օգնեց արձանագրելու թէեւ կողմնակի, եւ սակայն պանծալի, յաղթանակեր, որոնց նմանը ինչ անդամ կրնայ յիշատակել աշխարհի պատերազմական պատմութիւնը արեւմտեան գարեկն առաջ:

1919 թ. Թրանսկան ուժերուն կիլիկիան գրաւուէն ետք, Կ. Պոլսոյ թուրք իշխանութիւնները Հաճընին կառավարէ Վընչանակէն Պոլսահայ Պրն. Արմենակ Քիլիկիաներ, որուն տեղակալութեան գէմ կը գտնուի ժողովուրդը:

Քիլիկիանին տեղ Առանայի Թրանսկան կառավարութիւնը նոր կառավարէ կը նշանակէ հաճընի յայտնի փաստաբան Կարապետ Չարեանը, որ 1920 թ. սկիզբները կը ժամանէ Հաճըն շրջանայնայ, խոհեմ ու հեռատես քաղաքականութեամբ մը մահաբեր վատնող հեռուցրելու ազգանպաստ ծրարով:

Անպիտակ Պետրոս Սարահանին նախադասութեամբ կը կազմուի Հաճընի ինքնապաշտպանութեան ըստ ծրարայն խորհուրդը: որուն մաս կը կազմեն Միհրան Գոյան, Սարգիս ձեպէնեան, Հաճի Տրդատեան, Յակոբ Չարեան, Մեարայ Շիրամեան, Գրիգոր Սրբոյնեան, Ռուբէն Երկաթ, Պետրոս Թէրզեան, Կարապետ Օղլուզեան, Տիգրան ձիլիբեան եւ Միհրան Մանիսեան:

Զինուորական լեզ հանուր հրամանատար կը նշանակուի Զոր. Անդրանիկ սպաներէն Պրն. Սարգիս ձեպէնեանը, երկրորդ հրամանատար Արամ Թէրզեան - Կայծակ:

Կուտուց ուժերուն առաջին վաշտին պետ՝ Կարապետ Օղլուզեան, փոխը՝ կամուար Արշակ Սահակեան, Բ. վաշտին պետ՝ Մեարայ Շիրամեան, փոխը՝ Արթին Գոյումեան, Գ. վաշտապետ՝ Մկրտիչ

Մանասեան, փոխը՝ Սեդրակ Ուլուսեան եւ Դ. վաշտին պետ՝ Վահան Ալիսեան, փոխը՝ Տիգրան ձիլիբեան:

Փոխ հրամանատար Կայծակը «Վրէժ» խումբով վտանգուած զիլիկիան օգնութեան փութալու, յարձուակ եւ նակախաղաղութիւն համար ընկերակից կ'անենայ Զանիէլ շախուշ Թորոսեանը, Գոսայ Հաճի Պապուկեանը եւ Գէորգ շախուշ Պողոտեանը:

Զիւտերեքու վաշտապետ կը հուշակուի Պետրոս Թէրզեանը:

Պարեւուտման խորհուրդը կը կազմուի հետեւեալ անձնաւորութիւններով - Յակոբ ապա Գրիգորեան, Յարութիւն էՖ. Թէրզեան, Գէորգ էՖ. Շիրամեան, Համարձու էՖ. Էլիսանեան եւ Աւետիք էՖ. Կերթեան:

Ինքնապաշտպանութեան հրամանատարներուն եւ անոնց անկողնէն թաշուգործութիւններուն յաճախ արուած է իրենց արժանի դասատանքը:

Ոչ մէկ կապուած թէ Սարգիս ձեպէնեանը, Արամ Կայծակը, կամուար Մկրտիչ, Զանիէլը եւ իրենց ընկերակից՝ Հաճընի եւ ս'է, մարտիկները արժանացած են սերունդին երախտալիս զրացումներու յարգանքին: Անոնց համար հայ ժողովուրդի ժամանակակից պատմութիւնը իր մագուր էջերուն մէջ տեղ մը կը յատկացնէ անպայման:

Ինչ որ այսօր մենք կ'ուզենք յատուկ շեշտով մը իր տանել է հասարակ ժողովուրդի ծայէն յատկացած հերոսներու կարգի թիւի մը յիշատակումն է, անոնց որ խաւարած հովիւ - շուրտ - ու հողագործներու զաւակները ըլլալով օրշառմանքի արժանի նուիրումով պաշտպանեցին ինչ որ սուրբ է իրենց, ինչ որ սուրբ ու նուիրական է ազգին համար:

Ահա այս կարգի հերոսներու առաջին զծին վրայ կը գտնուի անհունօրէն բարի ու թափ Արքայաձեպէն Քոտանեանը, որ վերաւոր եղբայրներուն կեանքը փրկելու մարտաւեր ճիգերուն ինքը ինկու գաման թնամու ոճրագործ ձեռքը:

Յիշատակենք անունները աւուժաւոր Արմուս Կականեանին եւ թորոս Պաշապանեանին, որ Ալիք Կրասիայի բաժարաններուն մէջ իր մահանացուն կերեց հայրենի երգիչը, սարերն ու լեռները կարգելով:

Գրրուրեղեան Դադար շախուշ եւ Յովնան կարայրները՝ Տաւրուսեան լեռնաշղթաներուն թաշամանթ վեհապետ հերոսներ, որոնք իրենց վեպերուն յուս կեանքը կ'սպրին Պ. Ալիքիս աշխատաւորական Վ. Սոլապի թաղին մէջ:

ԳՁ. 2473

Չենք մտնար Յարութիւն Գարնաննը՝ այժմ Ֆրանսա, որ ան-
վախ կուսպի համբաւ շահած է Արամ կայծակի խումբին կրիտո-
սարգիներու շարքին մէջ և կարօ Թէրզեանը որ մահացաւ Պուէնու այ-
րէնի մէջ:

Յարզանքով խնարհելու ենք Նայրեանսէք յիշատակին առջև Ս.
Փաւստիտի - Պրազիլ - մէջ մահացած դաղտփորապաշտ Սամուէլ ճա-
նիկեանին, որ ամենաշտանդուար զիբբերու խիզախ պաշտպաններէն
կապի մէջը կրած է:

Սոչեան շերտները յիշելու ենք յուզումով: Անոնցմէ մին Մայր
Նայրեանքի, իսկ միւսը Պէլլուսթի մէջ մահացած, մանուանդ շերտ
Ատտուրը, որ՝ կուսպի զինարարութեանն ընթացքին ճպտեալ
խորք ձեւանալով անգրեց պաշարման զիծը, զնոց՝ կրթ և վերապար-
ձով, սեղեկութիւններ փոխադրեց Ատանու Նայ Արցախին Վաշու-
թիւններուն և Ֆրանսական հրամանատարութեան օգնութիւն խնդրե-
լու ատարելութեամբ:

Չէ կարելի մտնալ Գաղեսեան Միշնան կղզայրը իր սուրհան-
դակի և այլ քաջագործութիւններով, որ այժմ Պ. Այրէնի մէջ կ'ապրի
իր վեթերան կեանքին սշունք:

Չօխոի մտնանք Չուրֆեան Աւետիս և Սոչեք կղայրները, ու-
րոնք Ֆրանսայի Շասու ուսանին խաղաղ երկինքին տակ իրենց արդար
հանդիտար կ'ապրին քաղցած ընտանիքներով: Համբարձում Չուր-
ֆեանը՝ ճանչցուած Թեղախոր Համբարձում անունով, զիլ ձայնով
վաստակուար քաջագործը՝ քաղում բարեմանքուն շերտը: Պարզ ու
համեաւ, կրակի նշանաւու Յարութիւն Գարնեանը, որ վեթերան
տարիքին իսկ կարծով կ'աշխատի ընտանիքին երջանկութեան հա-
մար:

Եւ մեր մտքի մշակմարտիկները՝ Արբաճում Խորձեղ և Սոկրատ
Թէրզեանը, որոնք մահացան Արժանիքին մէջ և Արամ Մուշեանը որ
մահկանացուն կենցեց Չուրֆեան: Բանաստեղծ հրապարակապիթ
Մարտիրոս Սոկանեանը, որ զոհուեցաւ Հաճըն օդնութեան կրթի ճա-
նապարհին:

Սրբազան պարտականութիւն է իշխել Թըլլանի կրիկն զոհերը՝
զիցազակեալու ճափու Օճանեանը, Չամբարեղեան Յովհաննէսը, Մի-
սակ Պէրզեղեանը վերադարձած Մարտիրոս Խորէճեանը, Սոչեք
Հաննէսեան կղայրները և այլն:

Որովս վերջուորութիւն այս բաժնին, ներդրումութեամբը ա-
կամայ մոռցուածներուն, կը յիշենք դարտապարտի քաջերը՝ Մա-

նուկ չափու Շիրաճեանը, Վարդեպա չափու Եղեկիէլեանը, Միսակ
Քէլեանը, Ռուճուի արշախն թեւը կորսնցուցած Վարդան ձէրե-
ճեանը, Ֆրանսայի թեւահաս հրամանատարի նմանութեամբ կուր
անուամբ հանրածանօթ՝ այսօր Մայր Նայրեանքի արևափայլ երկ-
նակամարին տակ, կըջանիկ: Անգրանիկ Սոյանն ու Նապարթ Խորե-
ճեանը և Երևանի մէջ մահացած շերտ Եփրեմ Գրբղբըլըլեանը - Չէր-
ֆէլը:

Տօթթ. Տիրան Թէրզեանը իր մանազէտի և կուսպի հանգա-
մանքներով կարժիր խաչի բուժ քոյրերու խումբովը յաւէտ անժո-
սաց:

Վերջնապէս խոր յարզանքով ու երկեղածութեամբ կը խոնար-
հինք Հաճընի շերտամարտի այս յիմնամեակին առիթով անթառամ
յիշատակին առջև ձանօթ ու անձանօթ բուրք քաջադործներուն և
մանուանդ ու մանուորապէս բարի ու արի բուրք ժողովուրդին:

Հաճընի ինքնապաշտպանութեան կուրի ընթացքին թշնամու
զրահը զիմեակալու, հակայարձակումի և յարձակումի սաղմադրու-
կան իրադարձութիւնները հարուստ են ուսանելի փորձով, դասերով:

Յատուկ ուշադրութեան արժանի է հնարածութիւնը, այն որ
կուր կը տեղափոխէ թշնամու թիկունքը:

Թուրքերը Տօնուղ-Սէքիի իրենց մահասփիւս թնդանօթով կը
պատուհասեն քաջաքն ու դաշտպանութեան խրամատները: Սարսա-
փելի կացութեան դէմ ազգու միջնցառումներ որոնելու մտահոգու-
թեանց մէջ կուսոյ ուժերն ու ոչ զինակիր ժողովուրդը յանդուզե դա-
պափար կ'ունենայ թնդանօթը դրակելու կապակցութեամբ:

Հայկական սաղմադրութեան միտքը իր հրաւրը կը գործէ:
Հրամանատարութիւնը կ'անէ որոշումը և կը դժէ արշախն բանը:

Օղոտտոս Յը կ'ըլլայ վճռական օրը: ՉՕ մարտիկներ, դանական
խումբերու բաժնուած, յանձն կ'անեն կենաց և մահու դուպարին
պատասխանատուութիւնը:

Վտտահ են իրենց յաղթանակին յաջողութեան:

Պէտք է պաշարման խիտ զիծէն թշնամուն թիկունքը անցնել՝
յետի չուրին հասնելն հեռ լուրով, ատանց զգալի դատնալու թըն-
դանօթի չուրջ գանուոյ սաղմական ուժերուն:

Պէտք էր մանուանդ այն տպաւորութիւնը տալ թէ Ատանայէն
կու գար խոստացուած օդնութեան - փրկութեան ուժը...:

Արշալույսի հերոսները կը դիմադրուին ինչպէս Ճորտնական բանակայիններ իրենց զլխին աչք զինուորներուն զիտարկով, զոր կը վերջնեն վաճառական Գորբիէլ Մայկանդն:

Հաղուսաններ կը ներկուին խաբիի գոյն:

Արշալույս կը զլխուորը բացատրու հայրանկ Արամը:

Օրդաստու Յի երեկոյան կը գործարարի վճատական գրոհը և կը պատկուի յաղթանակով: Գրուած թնդանոթին մահացրիւ բերանը գարձած է թրքական զիբերուն վրայ:

Թնդանոթի գրուած մասնակցներէն Արամ Պաղպուտարեան կը գրէ.— Ձերք մեր խումբը հասու Ս. Յակոբի լեռան հուրքըր պանուղ սեղ մարտն ետեւ, արշալույսը բացուած էր: Գեաի ջարդն խիտմէ կողմ կոնակ—կոնակի նստանք մարտնիներու սակ խաղարկուղ աչքերով: Հաղորդուելու պէս քանի մը կտոր պարտիմար գրիւր մեր բերանը, որ նախապէս մեղի արամագրուած էր: Անպատակի անձրեւի հեղեղ մը լրացուց պահալը որ ձեռք էր դեաի ջարդը: Իրիկուան զէմ խորաբնդիւր խմբուղեա իր խումբով մեկնեցաւ արշուան զիբերը գրուելու համար:

«Վերջնապէս դոպոզարով հասանք Տօնուլ — Սէքի, թնդանոթին կոնակը: Կը լսէինք թնդանոթին շուրջ համախորումս գինուարներուն սանձաշներուն արքայութիւնը: Մենք պաշարման օգուկը հեարդհեալ ու համբարայլ կը նեղցնէինք... Կը սպասէինք կեղքոնէն արձակուելիք սպանչանին: Արամ Կոյձակին ըսի. «Պէտք է ձեռնաուածը գործածենք: Պատասխանեց՝ ինչու՞ կեցած ես»: Մեր խումբի առջեւէն վաղեցի և թնդանոթի ետեւի պատէն երկու սուտը պայթեցուցին: Կոյձակին խումբը յատաջացու պոկուրուած: Թնդանոթին շուրջ բոլորումս թուրքերը կատաղարէն սկսան կրակել մտիկն մէջ անձնանոթ սպառնալով: Մարտիրոս Տուսանեան ինկու անչուշ: Կեաւում ձեռնաուածքերու աղեկցութեան սակ թուրքերը կոյձակի արդութեամբ փոխան...»

«Ինչ պիտի ընէինք թնդանոթը, ահա հարց մը որ կը լլկեր մեր միտքը: Չայն քանդել անկարելի էր, անհրաժեշտ գործիքներ չուանէինք: Փոխադրել Հաճըն, նսնպէս անկարելի էր, նկատելով որ ձաղթանները նեղ ու դահլիճմային էին: Որոշեցինք զէլիի գետը գլխուորել, այն յարով թէ կտոր կտոր պիտի լլայն, բայց յուսախոր եպանք: Թնդանոթը մեծ ազմուկով գլխուորուելու, բայց ոչ մէկ վնաս պատճառեց իրեն... Ժողովուրդը խումբեղ թնդանոթին վայրը և դայն ասօք—խաօք գետախին մեծ սրդոսան հանեց և երկելով ու պարելով

փոխադրել Ս. Աստուածածնայ կեկեղեցու հրապարակը: («Հաճընի ու թամուսայ զիցապանմարտը Ս. Թէրլեան»):

Թնդանոթին գրուածով պատերազմի կշիւր կը թեքի ի նպաստ հաճընցիները: Առձայտահար թուրքերը կը զիջին ժառանգ զիբերէրը:

Կը մնայ սակայն, անձամբ թեքի ու պարէնի տաղանայը բառնալու հրատուղ հարցը:

Կը ծրարուի գրուել Ռուսլուն, որ թշնամի բանակներուն կեղքանակուցին է Տօյան պէյ կուշում մարդակերի հրամանին սակ Հաճընին չորս մտ հետուարութեան վրայ:

Ընդհ. հրամանատար Սարգիս Ճեղճեանը՝ վերաւոր, կը շարունակէ մնայ անկոյն: Վաշտապաններու հետ խորհրդակցարար կը զձուի արշալույսի սպանական յատակուղիները:

Թշնամու ամբողջ խորտակելու, պարէն ու պաշար բերելու խոյանքը կը ստանձնեն երեք հարցիւր հերոսներ, սրանք կը բաժնուին 10, 15 և 20ական ջոկաններու իւրաքանչիւր իրաւասուի խմբուղեա և արշալույս զձուի:

Ռուսլուցի Ռաշեր Քէհեանի սպան տոխիմարու Չամաղեան Յովհաննէսը կ'սլլայ տաղէնը վաղ մտուղ և սուտեր սեղացուց:

Սեղաններ 22ին հարուածը կը վերջնայ խախտելի յաղթանակով:

Գիշերային անակնկալ գրոհն սարսափահար կ'ըլլան թուրք բանակային զինուորներն ու զիբի բնակիչները:

Տօյան պէյը անկոյնին փոքր հաղուստով փախչելու պահան կը վերադառնա...»

Լուսարացին զինարտիստը կ'ըլլայ ստեղծի, ձեռնաուածքով զլխուորը կ'ըլլայ Չանիէլ չափունի զերը սրպէս հմուտ թրքախօս և շէքեղ ձեռացող: Այսակը թեւէն կը վերաւորուի հերոս վարդան ձեղճեանը, իմա հաճընցի կարծն:

Վաղարէս մեր Գեորգ կիցիներան ստղն պատմած է իր յուշերը Ռուսլուի գրուած կապակցութեամբ.

— «15 արեկան ու 2. Բ. Ը. Միութեան որբանոցի սաներէն էի, կամուարարար ուղեցի ես ալ իմ կարողութեան չափով օգտակար հանդիսանալ իմ ազգիս, ու վերին հրամանատարէն խնդրելի որ ես ալ ընկերանում աչք յարձակման: Առաջին անգամ մերժուեցայ, բայց երբ տեսա իմ տիրութիւնս ու կրկնակի խնդրուեցաւ, արածեց որ ընկերանում ու ինձ ալ կրկու շար հաց (պէրսիէթ) տուին, շատուցել

ևանձին հասնելու, երբ Ա. Կայծակի ներկայացայ՝ վրաս ինչպեք, ուղեք ետ զրկել, բայց երբ զրպանէս չապ հանեցի որ վստահ ըլլայ, ուղեք երկուքը տեսնել, սակայն մինչև հոս հասնելու արդէն մէկը կերճեմ էի, հաստաց ու զիս յանձնեց խորագետ Պրն. Յովհաննէս Չամբարեանին, որ Ռուսլու յարձակող քաջերէն մէկն էր:

«Ճամբ 9:30 էր: Մազէ կամուրջէն անցնելով թշնամիին շղթան անցած էինք և Օպրուխի լեաները կը յառաջանայինք: Քանի կը մօտենայինք Ռուսլու, մեր զինակիցները խումբ խումբ կը բաժնուէին մեզմէ, քանի որ մեր ճամբան զանուոյ լեռնաշղթաներուն զազաթը պիտի պաշտպանէին անոնք: Լուսնայու մօտ Ռուսլու զիւզի զիմացի անտարը ապաստանեցանք: Մեր զեկաւորները քննեցին զիւզը: Ճամբորդ մը որ Ռուսլուէն Քէօթին զիւզը կ'երթար, Չանիէլ երկու զինուորներով ճամբան կտրեց ու Ռուսլու զանուոյ թերթայուն սովորուն մտին տեղեկութիւններ առաւ: Առաւուսն ժամը երեքին մեր խումբը շարժեցաւ: Երեսուն տղաք մեզմէ զատուելով Չանիէլին հետ կիւղէլիմ գացին, իսկ մնացած խումբը երկուքի բաժնուեցաւ, մէկ մասով Արամ Կայծակ Ռուսլուի արևելեան կողմէն պիտի յարձակէր, իսկ միւրը՝ զեկաւորութեամբ Չամբարեանին զերկամացի կողմէն:

Ճառական մտեցած էինք երբ շունքու հաջոցները պահակ թուրք զինուորներուն ու շազրութիւնը արթնցուցին և յանկարծ զէնքի պայթիւնները ակասն: Չամբարեան որ Ռուսլուցի էր, զիւզին ծակն ու ծուկը զիտէր, մեզի յառաջացուց մինչև տուններուն ծայրը ու հոն պտակելով սկսաւ կրակել զիւզին փայտաղներուն: Տաճիկներու և չէրքէջներու զիակներով շրջապատուեցանք, երբ լուսան արդէն մասով էինք տուններուն մէջ և կրակ տուած թշնամի կ'աւ ընակարաններուն: Հոս է որ վերաւորուեցան երկու տղաք՝ Վարդան Զէրէճեան և Պօղոս Սիահան: Վարդանին թեւը արմտրմ կապարով մը կտար կտոր կ'աւ չէր, սպոցով թիւր կարեցին մարտինը շիւտուորելու համար:

«Հոն գտանք զերի բնուած հոճընցի պատանի մը, որը՝ երբ մեր «Հուսա»-ի ազգականը կը լսէ, կը սկսի ինք ալ «Հուսա» պուսալ: Թուրքերը սուին մը կը խրեն փոքր ու կը փախն: Երբ մենք գտանք զինքը մահաճերձ էր և իր հերոսութեան պատմութիւնը պատմելով մեաւ:

«Երբ ամբողջութեամբ զրաւեցինք զիւզը, տղոց հրաման տրուեցաւ ամբարները զանուոյ ու տեղիքները կ'առար սայլերու վրայ

ընկնել ու զիւզին ամբողջ արջուաները ճամբու զնկ զէպի Հաճըն: Կէս օրէ վերջ մամբ հինգին ամէն ինչ լրացած էր, երբ լուր եկաւ Հաճընէն թէ կիսէ այսօր Հաճըն չհասնինք թուրքերը մեծ յարձակումով մը քաղաքը պիտի գրաւեն»: («Հաճընի ու թաթախա զիւզապնամարտը», հեղ. Ս. Թէրզեան):

Որիչ վկայութիւն մըն ալ սա տեղեկութիւններով կ'եզրափակուի:—

— «Կայծակ՝ հիանալի կորովով մը, երապև արթնամիտ սպառի մը պէս կը վարէր խումբերը, նախ ինքը տալով աննահանջ յանուրջնութեանց և վայրագութեանց օրինակը:

«Երեւր երբ ծագեցաւ, զիշերուան արբնետ աղետին արդիւնքը երեւցաւ որոշակի: Գիւզը զրեթէ կ'առարուած, վերաւորուած, փոխած կամ անձնատուր էր կ'աւ: Մեծ յաջողութեամբ զօրծած էր յարիւններու բազուկը: Հայոց ձեռքը վր մնային 450 միւր, 2500 զրուխ կինգանիներ, մեծաքանակ ցորեն, գորի, ախիւր, օճառ, ալ, սպաճամթերք, ամէն ինչ, ինչ որ մթերուած էր հոն զօրքի և բնակչութեան համար:

«Այդ օրերուն Սեպտեմբեր վերջնայու շարժ մը մնացած էր: «Երեք օր շարունակ պատերազմական աւարը կրուեցաւ Հաճըն, որ անգամ մը ետ՝ պահ մը ապաստուեցաւ սոփի մզձաւանջէն և չէթէական ճնշումէն...»

«Աւարին ադառ անցրը կը պաշտպանէր կամար Արշակը, որ իր ընդհարումով մը՝ փախուտի մատնած էր Օպրուխի տուար շէթիները: (Նոր՝ Յուշ՝ հերոս Ասատուր Սաչեանի, Գրուպներ Հաճոյ Հերոսամարտէն և հերոսին զոհակներ):

Այս բաժինը շեմ ուղիք փակել տանց արժանի յարգանքի, որբալի յարգանքի բաժին մը հանելու Ռուսլուի և Ծարի քաջարի ժողովուրդին, մասնաւորապէս Ծարի հայրենապաշտներուն, որոնք՝ Գրիգոր Ծնիկեանի հրամանին անկ ամբողջ շորս ամիս զեմազրեցին խումբանին և ապա անխուսափելի նահանջով կ'ան Հաճըն հոն շարունակելու համար զոյապոյտքերը:

* * *

Նպատակիս մէջ չէ թնդանութի գրաւումէն վերջ Ռուսլուի յաղթանակով սակցմուած յարաբերարոր խաղաղ կացութեան արեթներ զատուութիւններ կատարել:

Փուսջ իրաւունք ունին կարծողները թէ նոր պայմաններու մէջ կազմակերպուած նահանջ մը կրնար նուազ ազէտ և պակաս մարդկային կորուստ պատճառել հաճոյքներուն:

Էական հարցականը այն է թէ կրնա՞ր շի պատահել ամբողջական ողբերգութիւնը Հաճոյքի:

Ա.— Եթէ Թրոստական իշխանութիւնները և գրաւման բանակները Հայկական Կիլիկիոյ դէմ պահանջ համաձայնագրութիւն չկնքեն Մեկարտի կտաւարութեան հետ:

Բ.— Եթէ Հայ առաջնորդները խելացի ըլլային դաշնակիցներու նենգամիտ շահամուղիւստութեան ներքին ծալքերը թախանջելու:

Գ.— Եթէ Առանայի Հայ Ազգային Միութեան վարիչներն ու գործիչները հետո մնային զպատասպալա — սենթիմէնթալ — յուզումներ սակոյծելու բաթիթիկ էլոյթներէ, նուազ կուսակցականութիւն իտպային և աւելի լուրջ կերպով մտահոգուէին առաջադր ժողովուրդին ամբողջական օգնութիւն հասցնելու դորձով:

* * *

Հաստատուած իրողութիւն է: Թուրք կտաւարիչները՝ պետական պաշտօնական օրոշումով, ծրարած էին աշխարհի վրայէն բռնաջնջել Հայ ազգը:

1915 թ. Արարիկան ցեղասպան սնիրը զորձողեցին կայսերապալա Գերմանիոյ դադախարահան, վարչական ու առգմական խորհուրդներով, զորձակցութեամբ:

1920 թ. Հայկական Կիլիկիոյ ամեղեան ողբերգութիւնը սարքեցին յաղթական Անատոի բարբառական ու շահազէտ քաղաքականութեան աջաջնջութեամբ:

Յիսուն տարի վերջ:

Յիսուն տարի վերջ նոր իրողարձութեան դէմ հանդիման ենք: Խուարը ցրուած է: Կենսապարզ և անմար լոյսի մը ճառագայթները կ'աղողեն Հայոց աշխարհի հորիզոնները: Հայ ժողովուրդը կ'աղբի, կը սակոյծադորձէ և կը յառաջդիմէ յառաջադէմ մարդկութեան առաջադր դիժերուն վրան:

Սարտարապատի յաղթական ճակատամարտի հիմունքներուն նորիմաստ ամբողջմիտ գիտակցութեամբը ոչլուսնեցինք արշալոյսը Մայր Հայրենիքի հարազատ ժողովուրդին պետական վերածնունդը:

Հայկական Ս. Ս. Հանրապետութիւնը իր Յիսունամեայ Ոսկեայ յորիւանը կը տանէ յաղթական:

Հայտկերտ Մայր Հայրենիքին մէջ 12 տարիներէ ի վեր կը ծագի մեր նոր Հաճոյք քաղաքատիպ աւանը, որ պատուով ու փառքով կը յաւերժացնէ մեր ժողովուրդի հայրենասէր յիշատակն ու հայրենակէն տաքիտութիւնը:

Այս խորհրդալի օրը խոր և անկեղծ յարգանքով է որ կը սկսուինք Հաճոյքի և կորայր քաղաք Զէյթունի, Ռարֆայի, Մարաշի, Այնթապի, Ռուժուի և Շարի հերոսամարտերուն տառալից յիսունամեայը:

Ազգային գիտակցութեան հպարտութեամբ կը քաշենք նորի կողմինք և նոր տաններով ոգտաննա կ'երգենք հայրենի սակոյծադորձ ժողովուրդին և իր իմաստուն և շինարար կտաւարիչներուն:

Կոպրին, կ'աճին և կը զարգանան, բարդաւաճումով կը ծաղկին յառաջադէմ հայրենիքին մէջ նոր Զէյթունը, նոր Մարաշը, նորակերտ նոր Այնթապը և 12ամեայ նոր Հաճոյք: քաղաքատիպ աւանը:

ՀԱՆՔՆԵ ԳՈՅՈՒՄՈՒՄՆԵՆ ՎԵՐԱԳՐՈՂ ՊԱՏԱՆՈՒՆԵՐ ԱՏԱՆԱՅԻ
ԵՐՐԱՆՈՅԻՆ ՄԷՅ

Առաջին շարք, ճախեն աջ-- 1-- Անդրանիկ Չուփեան, 2-- Ֆե-
լեցի Սամուել, 3-- Անարսն Մանկրեան, 4-- Սարգիս Գաբելեան,
5-- անունը չի յիշուիր:

Երրորդ շարք, ճախեն աջ-- 6-- Անտիա Սիսեան, 7-- Նազարէր
Մանխանեան, 8-- Գարոցին տնօրէնը, 9-- Միս Բօլ, 10-- Մաւրը
Պի, 11-- Արամ Թօսունեան, 12-- Սամուել Քիւփելեան:

Երրորդ շարք, ճախեն աջ-- 13-- Ասատուր Չուփեան, 14-- Յով-
Գրբաբերդեան, 15-- Տիգրան Թէնէպեան, 16-- Յարութիւն Պալա-
պանեան, 17-- Արամ Սիսեան, 18-- Կարապետ Տաղեան, 19-- Յով-
սէփ սաչեան: Զորրորդ շարք, ճախեն աջ-- 20-- Սարգիս Գրբաբերդ-
եան, 21-- Վարդան Գրբաբերդեան, 22-- Միսաֆ Ճէրէնեան, 13--
Կարապետ Գարալաննէեան, 24-- Խաչիկ Պարսեան, 25-- Զաւէն
Գօյեան, 26-- Համբ. Չօլագեան և 27-- Տիգրգան Թորոզլանեան:

Յուշեց՝ ԲԱՐՍԵՂ ԷՕՐԷՃԵԱՆ

ՊԱՆԴՈՒԿՏԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

Օսմանեան խորտակի Սահմանադրութիւնը ո՛չ մէկ բարեկաւում չէր բերած Թուրքիոյ հայ բնակչութեան ծանր դրամական կիսընկեր իրնոցիւր: Հայաշատ գաւառներուն մէջ հետաքննել տեսիլ կը դժուարանար կենսաբան, մասնաւորապէս՝ ազգային գիտակցութեամբ եւ ձգտումներով հասակ առնող երիտասարդ սերունդին համար, որուն դիմուն վրայ գամակեան սուրբ մը պէս կախում էր պարտադրեալ դեմաւորադրութիւնը: Այդ իսկ պատճառով, որչ՛ շարասարութիւն ունեցող շատ մը հայ երիտասարդներ կը հետանային Թուրքիայէն, խոր տալու համար անարդ չկողմնութիւնէն:

Ահա, այդ օրերուն մենք այ, Առանա հաւաքում հինգ հաճինցի երիտասարդներ՝ Տիգրան Կէճզուշեան, Թովմա Կէճզուշեան, Մինաս Պօլաճեան, Աւետիկ Եղբայրս եւ ես, ճամբայ էլանք զէջի արաւաշահման 1912 Մարտ 1ին: (Մեր նպատակն էր հասնել Հարաւային Ամերիկա, յատկապէս՝ Արժանիքին, որուն բննայան նպատակարար պայմաններուն մասին լրտմ էինք: Յունաւանին Փարսամբա նաւահանդիտար մեզի միացան նաեւ հայրենակիցներ Արրաճամ Բէրկեանն եւ Մինաս Մակարեանը: Ըմբարդելու համար մենք անձնաթուղիք կամ փաստ-փոր չունէինք, բայց նաւային բնկերութեան զբաղեւեակէն մեզի յանձնեցին յունարկնով գրուած թղթիկներ մը եւ զբին մեզի Աստրիական «Իսթէնթ» բնունատար նաւը, որ կը փոխադրէր նաեւ կենդանի կովեր ու ոչխարներ, ճամբորդներուն ուսուլիք մինի համար:

Երկար ամիսներու ամփանելի ճամբորդութեանէ մը ետք հասանք Ռեյս աէ Ժանկըր (Պրտիլ), ուր տեղի ունեցաւ մեր աչքե-

րան ըննութիւնը: Մակեան Պօլաճեան եւ ես «Եօ-դըն» էլանք, ու վար գրուեցանք Պրտիլ իսկ մեր բնկերները նոյն նաւով շարունակեցին եւ 35 օր յետոյ հասան Պուլհուս Այրէս, ուր թէ՛ յետոյ եւ նորէն միացայ իրենց ու իմացայ անոնց մինչ այդ ունեցած տղրութիւնը:

Օտարութեան առաջին նեղութիւնները

Պատմեցին իմ բնկերները, որ Պ. Այրէսի նաւահանդիտար հասնել ու քանի մը օր «Իմիկրատիոն»ի հանրակացարանը անորոշ վիճակի մէջ մնալէ յետոյ, իրենց զխտար մասնադաւթիւնը կ'ըլլայ փնտել նախապէս կամ հայրենակից-բարեկամները, որոնց գոյս թիւան մասին տեղեկ էինք Հաճընէն: Բայց՝ ի՞նչպէս: Ո՛չ տեղական լեզուն գիտեն ե ո՛չ ալ ուղեւորայ մը ունին: Անով մը կը հասկնան ի վերջոյ, ի՛նչ շատ մը «Թուրքօն» կան Գաննինի անունով փողոցի մը վրայ, նաւահանդիտան մօտաւորապէս 50-60 փողոց (5-6 բիւրմէթը) հետաւորութեամբ: Խաճով կ'ուղղուին զէջի հոն, քաղաղով, այդ կողմը տանող թրանվային երկաթուղին հետեւելով: Վերջապէս, շատ մը տեղեր հարցնելէ ետք, կը հասնին Հոնտարա եւ Գաննինի փողոցներուն անկիւնը գտնուող հայոց: Մը արձարանը, որ տեսիլ մը հաւաքատեղին է կղեր-գարից հայրենի: Այդ տեղ կ'իմանան, արձարանաւէր ձիւան Աղայէն, որ մայրաքաղաքի գանդարն թաղերուն եւ արաւաճաններուն մէջ ցրը՝ ուսմ կան 1500-2000 հայ զաղթականներ, որոնց տեղացիները՝ կը փոխին «Թուրքօն» Արարներու կարգին: Իսկ, հաճընցիներու մասին այ կարելի էր չտմ տեղեկութիւններ լսել ետք, անոնք կը վերադառնան «Իմիկրատիոն»ի հանրակացարանը՝ նորէն միւսնոյն ճամբով եւ քաղաղով: Հինգ օր ետք, իրենց զաղթանքը հաւաքելով կու գան կը տեղաւորին Գաննինի փողոցին վրայ գտնուող Արար մը անունը վարձած մէկ սենեակին մէջ ու կը սկսին խորճիլ գործ մշտնջմէլու մասին: Հոս տեղին է յիշել, որ նորիկ եւ լեզուն չը գիտացող զաղթականի մը համար միակ շտաբանդրելիքը դարձը մշտնջմէլուն էր, չէնքբու կրուացման մէջ ցեխակրութեան ծանր աշխատանքը, որուն համար կ'ընդունուէին միայն քաջատուղ, յաղթանդամ թեկնածուները: Արեմն, մերիններն այ խաճով կը սկսին շրջիլ մօտակայ փողոցները չի կորսուելու մտաւախութեամբ՝ պատահական շինութիւններու վերակացաններուն ներկա-

յանալով իրենց զոց ստրկած տեղական լիզուին հինգ անջատ բանե-
րովը:

— Bon día, trabajo precisa, peon, gracias.

(Բարի լույս, գործ կ'ուզէ, մշակ, շնորհակալ եմ):

Մնացածը կը վստահէին իրենց սուղջ տեսքին ու աշխատելու
բացառյալս ցանկութեան: Այս ձևով սմանք կը յաջողին շարափա-
կան քանի մը օրերը աշխատել և, գործին մէջ ցոյց առաջ կ'ուանդ
ու նախնանախնորութիւն՝ համակրանքը շահել գործատէրերուն և
ազատուիլ յաճախակի գործ թէ՛ իրենց և թէ՛ ալ ընկերներուն հա-
մար: Այդ տարուան Օգոստոս 13ին, ես ալ եկայ ու նորէն միացայ
Աւետիք եղբորս, որուն վիճակը բարեփոխուած մը ունեցած էր,
բազալատելով միւս ընկերներուն, շնորհիւ՝ բարեպատե՛ առիթով
մը իրեն ներկայացող պատեհութեանը մէջ յայտնարեքած վճառ-
կամութեան ու դիտակցութեանը, զորս կ'արժէ մէջերեկ չնու:
Լորսոս միերս մասնագիտութիւնը:

Բարձր շէնքի մը շինութեան մէջ մշակութիւն ըրած օրերուն՝
Աւետիք եղբայրս կը նշմարէ, որ բազի տան բակին մէջ արարական
յարգի տեսակէ շատ մը ձիեր կ'ը տեսնուին: Գաղարի պահուն կը
մտնենայ այդ տան տերոջ և Հազար ու մէկ շարժումներով կը հաս-
կըցնէ անոր թէ՛ ինք այդ ձիերուն յատուկ խնամքին մասնագէտն
է: Մարդը հետաքրքրութեամբ կը հրաւիրէ դինք փորձի: Եղբայրս
խկոյն կը ստիտուի և դոյլ մը ջուր և «ղաշաղուեն» աննիւրով քանի
մը վայրկեանի մէջ ձին կը մարէ և սաղէ նոր հարսի մը սկսն,
տանտերոջ հիացում պատճառելով: Արդեւքը կ'ըլլայ, անմիջա-
կան: Այդ օրէն սկսեալ Աւետիքը պաշտօնի կը կանչուի 120 փետ
ամսականով (մաս 12 օտմանան ոսկի), երբ անդին, միւս ընկերնե-
րուն աշխատած օրերուն վարձքն էր երկու փետո 80 սէնթով: Այս
նոր զգրին մէջ եղբայրս ոչ միայն դասու իր վիճակի բարելաւման
ճամբան, այլ նաև հետադային իրեն օգնականի պաշտօն հայթա-
թեց արիւ ընկերներու:

1912ին, Պ. Այրէսի հանրօրհանրուց յիւր

Երբ մի բիշ բարեփոխուեցաւ մեր գոյովիմակը և ընտելացանք
բազալին երթեւեկութեան ու լեզուական տարրական դիտելիքնե-
րուն, անմիջապէս փնտնեցինք մեզմէ առաջ եկող հայրենակիցնե-
րը, որոնք ետքը հուրի էին, Մանուկ Մուսթաֆեան, Յաջմանէն

Մանկերան, Ռուբէն Գարտապեան, Միհրան Գայեան, Գէորգ Էլ-
լեզեան, Համարձում Գարտապեան և Նաղարէթ մուսթաֆեան:
Ամենք կը բնակէին, մեզի ծանօթ դատան պանդխտութեան արթած
գնուարութիւններով, մայրաքաղաքին հետաւոր արուարձանները՝
Լուկանո, Լինիկըս և Լա Փայթա: Թէևս պարզ էր, որ անոնք չէին
կրնար մեզի օգտակար ըլլալ, որովհետև իրենք ալ կը գտնուէին
նկատուող կացութեան մէջ, սակայն, անասման էր մեր ուրա-
խութիւնը քանի որ այլևս մենք մեզի տանձին չէինք զգար: Այդ
օրէն սկսեալ յաճախ կը հաստատուէինք մեր նոր վարձած տունը՝
բազալին մէջ, մանաւանդ կիրակի օրերը: Մեր հետաւոր վաթանէն
նաեակ ստացողները թաքով յարեք կը բերէին, միայն կ'ուրախա-
նայինք, դիտար կը միտթարէինք, կամ մեզմէ յետոյ եկողներուն
օգտակար ըլլալու ձևեր կ'որոնէինք: Այսպէսով, երբ թեւական-
ցինք 1912ի Դեկտեմբեր ամիսը, Պ. Այրէսի և շրջակայքին մէջ
գնուող հաճոյքներու թիւը հասած էր 39ի, որոնցմէ շատեր ար
հետաւորներ ըլլալով — կոշակար, ստացուողործ, դերձակ, եւն-
սյաճ էին Փաղարեաններու մէջ որակաւոր գործեր տանձնել և
կամ իրենց հաշույն գործ բերել: Իսկ, արհեստ չունեցողները կ'աշ-
խատէին ընդհանրապէս բազալատեան արձանի հաշուին փողոցները
մաքրող ընկաններու մէջ:

1913, Գաղութի կազմաւորումը

Հետզհետէ կ'ուսկնար մեր հայրենակիցներուն թիւը: 1913ի
ընթացքին որիչ 52 հաճոյքներ ևս եկած էին Պ. Այրէս, և շնոր-
հել հոս գտնուողներու ջանքերուն անոնք աւելի դիւրութեամբ
կրցած էին տեղաւորուիլ: Մինչ այդ Աւետիքը և ես բերել տուած
էինք նաև մեր Առաքել եղբայրս ու երեքս միտսին վարձած էինք
յաւական յարմարակա բնակարան մը, Գաթամարգա փողոցի թիւ
1460ին վրայ, որ հետագային որուչ պէր ու նշանակութիւն ստե-
տնենար մեր հաւաքական կեանքի պատմութեան մէջ: Այդ տունը
կ'ուս յաճախ ամսամեայ բնակարանը մէկէ աւելի հայրենակիցներուն:
Այդ տանը մէջ և Աւետիք եղբորս միջոցաւ կը լուծուէին ընդհանրա-
պէս բոլոր այն վիճերն ու դիւրեմացութիւնները, որ կը ծագէին
հաճոյքներու միջեւ՝ գործի, ստեւտուրի կամ անձնակաւ արեւէ
խնդրի շուրջ և որոնց համար մեր հայրենակիցները բնա՛ւ կ'օգտա-
կից չէն եկած ստիկանակաւ կամ գաւարանակաւ միջոցներու դի-

մելու, իրրեւ յարգալիք ու ուսմողագրւած հասօրնցիներ: Արդար
զուստորի իր գերբ կատարեց ան էրբար տարիներ և այլ պատճա-
ռով ալ հայրենակիցները տուին իրեն, որպէս յարգանք, «Աստի»
կոչումը, որ մնաց իր անունին կցուած մինչև իր մահը:

Շատերուն համար 1913ը եղաւ բախտորոշ տարի մը, քանի որ
սովորէր սկսան զարգացնել անձնական նախաձեռնումներններ ա-
սեւորական ասպարէզի վրայ, ուրիշներ ալ չի կրցան զոճացուած
զաննէլ իրենց փարձերուն մէջ և խորհչանք վերապաւնայ Հաճըն կամ
Իրթալ Հիւսիսային Ամերիկա: Ամէնքին ալ ցանկութիւնն էր որ ա-
սաջ ձեռք բերել բարեկեցիկ վիճակ մը, բնասնիքը բերել տալ կամ
վերադառնալ Հաճըն:

Միւս կողմէն, Արժանթինաւայ Գաղութը բուսական մեծ աճ
ունեցած էր: Ընդհանուր հայութեան թիւը կը հասնէր մօտաւորա-
պէս հինգ-վեց հարարի Պ. Այրէսի և չըմտխայրին մէջ, ուստի պէտ-
ք էր զգացուէր համայնքային կեանքի կազմակերպութեան, անոր
անհրաժեշտ եղող հաստատութիւններուն՝ եկեղեցական, ազգային,
կրթական, բարեխրական, մշակութային, ևւայլն: Այդ նպատակով
ասրուած աշխատանքներուն և թափուած զոճողութիւններուն մէջ
խեղդէ աշխատու տեղը զբաւեցին Հաճընցիները: Հետզհետէ ծնունդ
առնող հասարակական կազմակերպութիւններուն և այլպային - հա-
մայնքային շարժումներուն մէջ էրախտար աշխատանք ունին կա-
տարած, մասնաւորապէս՝ հայրենակիցներ Մանուէլ Մուրաֆեան,
Սահակ Պազլճեանը, Փանոս Երբարմեանը, Համբարձում Քէլճեան-
նը, Յովհաննէս Պայանեանը, այս տղայքը զորոյր, Յովսէփ Գրդեա-
լարեանը և շատ մը ուրիշներ: Այդ օրերուն Պ. Այրէս զաղթած էր
նաեւ - Պէլլորոթէն դարձ - Տէր Պաղտատար Ք՛՛՛՛յ. Պարտաթէանը,
իւր բնասնիքով: Մեր հայրենակիցներուն և գաղութին երեւելի աղ-
ջալիներուն մասնակցութեամբ կազմուեցաւ ստամակայ հողա-
բարձուութիւն մը, Հոնտուրաս փողոցին վրայ փարձուեցաւ բուսական
յարմար սուն մը, որ տեղի ունեցաւ սաւջին եկեղեցական արարո-
ղութիւնը: Դժբախտար սակայն, նորակազմ գաղութիւն մէջ այդ
օրերուն չպակեցան ասպարղին վճենքն ու անհամաձայնութիւնները
որոնց հետեանքով շատ շանցած փակուեցաւ համեառ եկեղեցին ու
Տէր Պաղտատար Քասնան իր երկու մանչ դուստրներով զոճող Գլաշ-
փոյի դիպարաղդարը, փարձուած հողաւերտի մը վրայ հողաբարձու-
թեամբ իր սպրուտոր շահելու նպատակով: Տարուան վերջասրու-
թեան տեղի ունեցաւ նաեւ մեր ստաւջին ցաւալի կորուստը, յանձնել՝

զժբախտ հայրենակից եղեա ճրտիդեանի, որը իր Պ. Այրէս ժամա-
նուճէն քանի մը շարթ յետոյ, թրապայի ընդհատակայ զծին
վրայ դատու իր եղեակեան մահը 7 Նոյեմբերին, մեծ վիշտ պատճա-
րելով բոլոր հայրենակիցներուն:

1914, ամձկութեւն տարին

Եւրոպայի քաղաքական կացութեան հետզհետէ վատթարացու-
մը զգալի կերպով կ'աղղէ հարաւի այս երկիրներու ընկերային ու
սոնտեակեան կեանքին վրայ: Պ. Այրէսի մէջ սկսաւ անդորձութեան
ուրուականք մտահոգել աշխատուորութիւնը: Կատարութիւնը
զպեց ճամբաները՝ արտասահմանէն հոս խուճոյ պաղթակեանութեան
առջեւ: Մեր հայրենակիցներէն վերջին կեղոք եղաւ, մինչ այլը, Վար-
դէմա Պաշեանը իր ախինջ և զակին՝ փոքրիկն Սարդիսի ընկերակ-
ցութեամբ: Հաճընի մեր սիրելիներէն պատասձ նստակներուն ուշա-
նայր սկսաւ անձկութիւն պատճառել հոս գտնուողներու:

Ստեղծուած սոնտեակեան սեղով վիճակին հետեանքով մեր հայ-
րենակիցները սկսան որոնել աշխատանքի նոր միջոցներ: Շատեր ար-
ղչէն զժաւարութիւն չունէին տեղական լեղուին սունչութեամբ և քիչ
թէ շատ փորձաուութիւն ձեռք բերած էին զանազան արհեստներու և
առեւտուրի մէջ: Արով, արհեստուորները սկսան սեփական խա-
նութ - աշխատանոցներ բանալ, իսկ որոշ մասնաղխութիւն չունե-
ցողներն ալ մեծ մասամբ սկսան մասվաճառութեան՝ առանձին կամ
մէկ երկու հայրենակիցներ ընկերովի, մէրդասոներու (զոյց չուկա-
ներու) մէջ: Քիչեր մնացին քաղաքաղտարանի կամ չինարարական
գործի բանուորութեան մէջ: Բայց, ամէնքին ալ մասհողութիւնը կը
կազմէր, առեւտուրով՝ Եւրոպայի մէջ ծագած միջազգային պատե-
րազմին հետեանքով Հաճըն գտնուող հարապատներուն ճակատա-
դիրը:

1915ի զգնամամային օրերը

Տեղական թերթերու էջերէն յաճախ կը տեղեկանայինք թուշ-
քիւյ մէջ ապրող հայ ժողովուրդին դիտուն վրայ շղթայա-
ղեքձուած թղթութիւնները, բայց հանդամանօրէն ոչ մէկ լուր ու-
նէէրք Հաճընի յոխտին մասին, ինչ որ կատարեալ անձկութիւն կը

դատաւանէր մեղի: Աւելի քան տարի մը անցած էր մեր Հարազատներուն հետ թղթակցութեանց խորովն ազդին ու հոս դոնուսը բոլոր Հայրենակիցներու համար ալ օրերը ճշմարտամային էին: Վերջապէս, 1915ի Յուլիս ամսուան մէջ քանի մը հաճըցիներ նստակի ստացան Հայկական և Հիւս. Ամբերկայէն, որոնց մէջ կը պատկերացուէր Հաճընի հայ բնակչութեան ազիտայի տեղահանութիւնը, զէպի Արապիայ կիզիչ անապատները բշտիլը, անիտայ ջարդը, եւայլն: Որոշ պարբերութիւններ մէջ կը բնակէր նոյնիսկ, թէ՛ ճգճուար թէ վերապրողներ մնացած ըլլանք:

Աստուածազու տալ զոյժը ո՛չ միայն սուղի ու սրբի զուտ բացաւ մեր առջև, այլ նաև դիտարոյ պատճառը եղաւ շատ մը Հայրենակիցներու յուսահատութեան, կեանքին ու բարեպիտան հանդէպ՝ անտարբերութեան, որուն հետևանքով շատ շանցած անոնք սկզբան հետզհետեւ օտարներու հետ ամուսնանալ, քանի որ այլևս յոյս չունէին թէ պիտի կրնային հայկական բնտանիք կազմել:

Այսպէսով, օտարներու հետ բնտանիք կազմողներ եղան, յաջորդաբար, Հայրենակիցներ՝ Ս. Բրթնիսեանը, Գ. և Պ. Գալեանները, Պ. Գալայեանը, Ս. Թաղաբեանը, Ս. Զաղեանը, Լ. Գալապաղեանը, եւայլն:

«Համրն Ընկերութիւն»

Հաճընի մեր Հարազատներուն գործախուսութեան սեւ լուրը շարժանց յազում պատճառնց բոլորիս: Կաջ ու կոծի, անցօր բնդիզումի ու բոզոբի օրեր եղան ամէնքին համար: Այդ սաղմուտի օրերուն յոճարակալ էին մեր հանդիպումները՝ միասնաբար ուրբալու համար դպանարարայ թուրքին ճիրաններուն մէջ լրկատուած մեր սիրելիներուն շար բարտար և, միևնոյն ատեն, մէկ մը կամ միջոց մը որոնելու՝ հասանական վերադրողներուն օգնութիւն մը հասցնելու համար: Այդ խորհրդակցութիւններու ընթացքին է վերջոյ ծաղկեցաւ միութիւն մը կազմելու դապիտարը, որուն իրազորման համար սեղի ունեցան շատ մը մասնակի տեսակցութիւններ և կարծիքներու փոխանակումներ: Վերջապէս, որոշեցինք պատանական ժողով մը դուժարել բոլոր Հայրենակիցներուն մասնակցութեամբ, որ սեղի ունեցաւ մեր բնակարանին՝ Գալապաղեան փողոց թիւ 1460ի մէջ, ուր ներկայ եղան ժամ 50 հաճընիներ:

(որոնց թիւը վերջը պիտի բարձրանար 78ի) 1915 Օգոստոս 25ին: Այդ օրը, բոլոր ներկաներուն միասնայն հաւանութեամբ կազմուեցաւ «Համրն Ընկերութիւն»ը, որուն իրբեւ ամսական անդամաւճանար որոշուեցաւ 0.50 և 1 փետս, ըստ Հայրենակիցներուն կարողութեան: Տեղադր զրոյ կատարուեցաւ նաև առաջին Հանդանակութիւնը որմէ զօրացաւ 98 փետս:

Յաջորդ ժողովի մը ընթացքին ալ կատարուեցաւ վարչութեան ընտրութիւնը, յանձինս Հայրենակիցներ՝ Համբարձում Բէշէնեանի, Յովհաննէս Պալանեանի, Փանոս Ծիրտեանի, Սահակ Պողչէճեանի, Աւետիք Խօրէճեանի, Մկրտիչ Պէլլօրեանի, Նազարէթ Տրդատեանի, Ս. Պէշէնեանի, Յովհաննէս Մանկեանի, Բարսեղ Խօրէճեանի և Ղևոնդ Տուտուշեանի: Դիւանը կազմուեցաւ ի վերջոյ, Լ. Բէշէնեան՝ Առնեպղտ և Փանոս Ծիրտեան՝ Առնեպղտներ:

Այս առթիւ պէտք է յիշել նաև, որ այդ օրերուն Պ. Արէշ գոնուսը հաճընիները, ընդհանրապէս, հալիւ իրենց տարրական սուսուր լրացուցած, 20-30 տարեկան անխորճ երիտասարդներ էին: Աւտար, վարչական ընտրութիւններուն համար առաւելաբար նիտար կ'անունէին աւելի տարբերաները, իրբեւ յարգանք:

Համրն Ընկերութեան գործունէութիւնը

Միութիւնը, իր հիմնադրութիւնէն մինչև 1918ի վերջերը, ընդհանրապէս դրաղեցաւ ներքին - կազմակերպչական խնդիրներով և իր հիմնական նպատակը եղող՝ կարտանշներուն համար րատեղծուած դրամական ֆոնտը զօրացնելու հարցով: 1918ին վճարականօրէն ուժ տուաւ արտասահմանի մէջ սկսած կամաւորական շարժումին: 1921ին Հաճընի զոյժարտէն վերադրողներուն օգնելու նպատակով Ատանա աւաթեց 24 հազար Ֆրանք, ինչպէս նաև վճանց համարու ծախար՝ հոս փոխադրուիլ փախարղ քանի մը Հայրենակիցներուն: 1922ին, երբ կրկին ծայր տուաւ գաղթականական հոսանքը զէպի Արժանիքին, Վարչութեան կողմէն կազմուեցաւ նաև յատուկ յանձնախումբ մը՝ կարիքի եղած օժանդակութիւնը տալու համար նորից Հայրենակիցներուն, յանձինս՝ Պետրոս Գալայեանի Աւտարի Խօրէճեանի, Աւազ կարիկեանի և Մտեկան Բրթնիսեանի: Այդ յանձնախումբին մասնաշաղկապ շարժում ծառայութիւններէն մին կրու, որ Ս. Բրթնիսեանի սեփական կատարով ան

չարաթը քանի մը անգամ մեծաբանակ ուսեստեղէն կը տանէր հայ կեկեցեցին ու հոն կը բամէր կարտեաներուն միջեւ:

Հաւաքական կեանքի նոր շրջանը

1924 - 25էն ետք «հին» հաճըցիները սկսան իրենց ընտանիքները բերել տալ արտասահմանէն, ամուսնանալ, բազմանալ: Եւ, միացնելով իրենց ջանքերը նորեկ Հայրենակիցներուն ներմուծած հասնողին և ուժերուն՝ սկսիլ հուսարական կեանքի նոր ու բեղմնաւոր շրջան մը, որ իր յարատեւ զարգացումովն այսօր եկած համագած է մեր աշխուս փառասօր «Համնոյ Հայրենակցական Միութեան» օգտաշատ կազմակերպութեան, որուն շուրջ համախորհուած են Էնեք սերունդի պատկանող հարիւրաւոր հայրենակիցներ՝ խաղաղ և համեմալի միջնորոտի մէջ:

Մկրտիչ Պելլոբեան

Մտեփան Շիրամեան

ՆՈՆՕԹ--

Անցեալի այս եղևութիւնները կարելի եղածին չափ հարապատ և խոստացում կերպով ներկայացնելու ցանկութեամբ՝ մտաշուտարարէն նկատի առած եմ նաև բնչարձակ յուշագրութիւնները Պրն. Մկրտիչ Պելլոբեանի և այլ օրերու բոլոր անցուղարձեւ-

րուն մանրամասն օրագրութիւնները ամենայ Պրն. Փանոս Շիրամեանի (Այժմ՝ Ստեփան Շիրամեան) երեք յուշերն ալ կը հաստատեն մեզ հետաքրքրող պատմական զեպքերը՝ շատ քիչ տարբերութիւններով միայն: Օրինակ՝ Պրն. Փ. Շիրամեանը Միութեան կազմութեան կազակցութեամբ կու տայ հետեւեալ անդեկութիւնները:

«Օգոստոս 25ին քովս եկու Յովհաննէս Մանկերանը: Ան Հիւս. Ամերիկա դանտոյ իր եղբայրը Տիգրանէն ստացած էր նամակ մը, որուն մէջ ներփակուած էր Հաճընէն եկած նամակի մը պատճէնը հետեւեալ պարունակութեամբ.-- Մինչև Մայիս ամսուն վերջը կառավարութիւնը բռնի, ծեծով և ասնջանքերով հազար ընտանիքէ աւելի տեղահան արու և դու կը շարունակեն վայրագութիւնները: Ճամբան, վաճկախ ձորին մէջ սպաննեցին կէշիմեան Ղազար աղան և շատ ուրիշներ: 21էն մինչև 35 տարեկան մարդոց բռնի կը զինուորադրեն: Գաղթականները Հալէպէն զէպէ Արարական անապատները կը քշեն--

«Այս նամակը շատ ծանր ազդեց: Արջեցինք այդ մասին խօսիլ նաև ուրիշ հայրենակիցներու հետ: Խումբ մը հայրենակիցներ ժողով մը կազմակերպեցինք և արջեցինք Պ. Ալբէս դանտոյ բոլոր հաճըցիներուն ձևազիր նամակ - շրջարեքական մը գրելի ու հրատարակելի ժողովի՝ օգնութեան ընկերութիւն մը կազմելու: Այդ շրջարեքականը խմբագրեցինք հետեւալ բովանդակութեամբ--

ԿԱՐԵՒՈՐ ԱԶԻ

«Մերելի Հաճըցի Հայրենակիցներ,

«Գարեթ է վեր անհաստ թուրքը հայ ազգին պատուին հետ կը խողայ և անոր կը պատճառէ դանապան ցաւեր ու ասնջանքներ: Հայուն արխնով շարեցեցած, այս նոր պատերազմի միջոցաւ թուրքերը իրենց յատուկ գործը վայրենաբար կը կատարեն: Տաճկաստանէն և Հիւս. Ամերիկայէն ստացուած նամակները կը նկարագրեն եղած վայրագութեանց անուիրութիւնը, մեզի ծայր տատնան ցաւի և սուգի մէջ թողնելով: Ամէն հայու համար ցաւը նոյնն է, բայց աւելի ցաւալի է մեզի համար որ Հաճըն մէջ գազան թուր-

գերան զօժ կ'երթան մեր ձայրերն ու մայրերը, քոյրերն ու եղբայրները և շնն խնայի Նոյնիսկ մանուկները:

«Վնչպէս յալանի է անկի Տոսմանաններու հօր, կէտիկիւ շիւքեան Յակոբի և Մանկրանի նամակերէն, Հաճընի միճակը շատ ուրախ է, որ անկարելի է նկարագրել:

Ստորագրուներս կը փոփաքինք հրաւիրել թուր հաճընցիները կազմելու հայրենակցական միութիւն մը՝ մեր պարագաներուն օչնութեան հասնելու համար:

«Արդ, հաճեցէք ներկայ դանուիլ այն ժողովին, որ պիտի դամարուի ամսոյ 29ին, կէսօրէ ետք ժամը մէկին, միտին խորհելու մեր անաէր ու անպաշտան հայրենակիցներուն օչնութեան միջոցներու մասին: Որով կը յայտնենք, թէ ամէնքս ալ որպէս պատուելի պարտականութիւն յանձն կ'անենք աշխատիլ ու օգնել ամէն միջոցներով:

«Այս ծանօթագիրը կ'ուղարկուի Պ. Այրէս դանուող թուր հաճընցիներուն այն յոյսով, որ ամէնքն ալ ներկայ պիտի ըլլան վերոյիշեալ ժողովին և որոշուած ժամուն: Անոնք որոնք աշխատանքի պատճառով չեն կրնար դալ այդ ժամուն, թող զան աւելի ուշ, ժամը 19էն մինչև 24: Հասցէն՝ Գաթամարքա 1460: Սոյն կոչը կը ստորագրենք՝

Կուրգէս Պէլլօրեան, Նազարէք Տրգատեան,
Մկրտիչ Պէլլօրեան, Միսաէ Գննիլեան,
Փանոս Կ. Շիրամեան, Մարտիրոս Մզմզեան,
Եղիաճապա Մակիլլեան, Աւետիք Էօրէնեան,
Թաղէս Զիլիկիլեան, Աւագ Կոսիկեան:

Նշանակուած օրը դամարուեցաւ ժողովը, որուն մասնակցելու համար հետևոր Լա Փլաթա քաղաքէն եկած էր Մանուկ Մաւթեանը: Ներկաներուն թիւը 49 էր: Միամայնութեամբ կազմուեցաւ միութիւնը: Որպէսզի յաւերժանայ մեր սիրելի ծննդավայրին անունը՝ նորակազմ մարմինը որոշուեցաւ կոչել Համբն Ընկերութիւն: Մուտքէն և նուիրատուութիւններէն անմիջապէս զոյացաւ հազար հարիւր տար փեսո: Ընկերութեան հիմնադրութեան որպէս թուականը ընդունուեցաւ 1915 Օգոստոս 25ը: Վարչութեան ընտրութեան համար 33 հօդի ձեռնդրած մնացին, իսկ 36 հօդի խանդավառ մասնակցեցան: Վարչութիւնը ընտրուեցաւ հետևեալ կազմով.

27	քուէ,	Փանոս Կ. Շիրամեան	-	Ասենուպեա
21	քուէ,	Մանուկ Մաւթեան	-	Փոյթ Ասենուպեա
20	քուէ,	Յովհաննէս Պալանեան	-	Ասենուպեա
20	քուէ,	Յովհաննէս Մանկրեան	-	Փանձապահ
20	քուէ,	Լևոն Շիրամեան	-	խորհրդական
13	քուէ,	Համարձուի Բէչիճեան	»	
11	քուէ,	Ղևանդ Տուտուշեան	»	
10	քուէ,	Նազարէթ Տրգատեան	»	
9	քուէ,	Սահակ Պաղչէճեան	»	
9	քուէ,	Աւետիք Էօրէնեան	»	
9	քուէ,	Բարսեղ Էօրէնեան	»	

Պրն. Մկրտիչ Պէլլօրեան կը լիչէ նաև, որ «Թէև Ասենուպեա ընտրուեցաւ Պրն. Փանոս Շիրամեանը, բայց յաջող ժողովին իր յօժար կամօքով Ասենուպեաութիւնը յանձնեց Պրն. Համարձուի Բէչիճեանին, յարկելով անոր տարիքն ու կարողութիւնը: Պրն. Հ. Բէչիճեանը շատ տարիներ եղած էր երևելի ուսուցիչ Հաճնոյ մէջ ուսանած էր Երուսաղէմի պարսկալեզու և մասնակցած՝ Չէլլօրնի պատերազմին: Ան անփոփոխ շարունակեց որպէս Ասենուպեա «Հաճըն Ընկերութեան» մինչև իր մահը:

Համադրեց ՆԱԶԱՐԷԹ ՆԻՐԷՆԵԱՆ

Պ. ԱՅՐԷՍԻ ՀԱՃՆՈՅ Հ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Գրեց՝ Դ. ԿՈՒՃՆՈՒՆԻ

Սփիւռքահայ կեանքին ցաւոտ իրողութիւնը յատկանշող երեսոյթներէն մին է, անտարակոյ՝ անոր ծոցէն ծրնունդ աննող հասարակական կազմակերպութիւններէն շատերուն վաղանցուկ գոյութիւնը: Գաղթօճախներու մէջ յաճախ մեծ յոյսերով եւ խանդավառութեամբ կեանքի կոչուող այլազան միութիւններէն շատ քիչեր միայն կրնան ցուցադրել այսօր իրենց կանոնաւոր բնթացքին եւ մանաւանդ, մտաուցած ծառայութիւններուն համոզիչ փաստը: Բազմաեանակ են անշուշտ այս գոյութիւն իրողութեան պատճառները, որոնց գլխաւորները կարելի է նկատել, առաջին հերթին, գաղթաշարժի աննպաստ պայմաններուն տակ հայկական դիմադրութիւնը անազարտ պահել - պահպանելու գոյատուրութիւնները, շրջապատող օտարադէպ շարքերուն սոսկալի ճնշումը եւ տեղ տեղ ալ արդէն նմարտող աշխատանքի հիւսիսաբար, որոնք ընդհանրապէս կը տկարացնեն հետզհետէ արտասահմանի հայութեան հաւաքական կեանքին նեցուկ կենալու կոչուած այդ խրմուրորմները:

Բարեբախտաբար սակայն, տակաւին պատկառելի թիւ մը կը կազմեն Սփիւռքի մէջ զեռ իրենց կենսունակութիւնը պահող այն կազմակերպութիւնները, որոնք կ'ընթանան հանրօգուտ գծով, խկապէս ժողովուրդին սրտին խօսող յատկ դադափարակտի մը ի խնդիր, որուն ճնորհիւ կրցած են իրենց շուրջը համախմբել առաւար մաս մը գոյութիւն ունեցող պիտանի ուժերէն եւ բարի տրամադրութիւններէն, որոնցմով յաճողած են մինչեւ հիմայ գիմանալ օտարութեան ստեղծած աննպեղի գոյատուրութիւններուն եւ միեւնոյն ատեն կատարել իրենց օգտակար առաքելութիւնը:

Ահա՛, այս մինչեւ հիմայ իր անսասան դնացքը շարու-

նակող երախտաւոր հաստատութիւններէն մին է, գոտահարար, Պ. Այրէսի Հաննոյ Հայրենակցական Միութիւնը, որ արդէն թեւեւ իր քիչ թեղմանաւոր կեանքին վաթսուանամեակը, ճշմարիտ հայրենասիրական գործի մեծ վաստակով մը:

Այս բացմամեայ կազմակերպութիւնը, որ կը նկատուի արցարեն Սփիւռքահայ սիպօր հաստատութիւններէն մին՝ գաղթաշարժի, (եւ կէ ալ Մայր Հայրենիքի կողմէ), ոչ միայն բացառիկ եռանդով առաջ կը մղէ Պ. Այրէսի հոծ հաճրեցիներուն հաւաքական գոյապայքարը ի նպաստ հայազգայնաման՝ իր սեփական բազմալարեանի ակումբովը, ժրջան Տիկնանց եւ Երիտասարդաց Օժանդակ Մարմիններովը, միութեանակն - ընկերային եւուն գործունէութեամբ, այլ նաեւ եղակի պարտասահմանութեամբ իր ծոցին մէջ կը պահէ համա - հաճրեցիական ընդհանուր գործերը ձեռնհասութեամբ առաջնորդող կեղքունական Վարչութիւնը եւ անոր պաշտօնական օրկան «Նոր Հաճր» ամսաթերթը:

Գիւրիւն չէ կզած անշուշտ այս նախանձելի բարձունքին նուաճումը: Անհաշիւ գործողութիւններու, տքնաճան աշխատանքի, ամուր հաստքի ու կամքի համադրութիւն մըն է խկապէս այս Միութեան յիտներեօթը արքիններուն պատմութիւնը, որուն մէկէլ տելի էջերը մաս կը կազմեն յովանդակ Արմանթիւնահայ գաղութի յուշամատենին:

Այս սովիւ, երբ կը փորձեմ արող տկնարկ մը նետել անոր ծագումն ու հետագայ զարգացման դանազան հանդրուանները պատկերացնող արձանագրութիւններուն մրան տմէն բանէ առաջ կը ծառանայ դիմացս իր յովանդակ էութեամբ ինքը՝ հանրեցիկ, կրքոտ հայրենասիրութեամբ տողորուն, զոհարերութեան բացառիկ ոգիով օժտուած, իր պատկերական աւանդութիւններովը գիմուած առաքինի Հայր, որ կը ձգտի ու ձգնի ամէն գնով հաստարթ մնալու իր փոտաւոր սնցեակին եւ բիւրաւոր նահատակներուն սուրբ յիշատակին: Յետոյ կը սկսի լուս տողանցքը սիրելի զէմբերու, պատմական զէպքերու, անժողանայի անուններու, անհաստայի ճիւղերու...:

Տանջալի երկունքով ծնունդ առած է այս միութիւնը,

Մեծ Եղեռնի սարսաղիցու գոյժովը գալարուց պանդուխտ հաճրնցիներու միջև՝ 1915 Օգոստոս 25ին, եւ այլ վրէ-
տարեկ «Վարիք»ներու տասա արցունքովը մկրտուած Հա-
նրն Ընկերութիւն: Հիմնադիրներուն միակ, անմիջական
մտահոյութիւնն է եղած «-Ուելէ ձեւով օգնութիւն մը
հարցնել» համատարած բնապայթէն ու ջարդերէն «հա-
ւանարար ողջ մնացած սիրելիներուն»: Այդ խումբին կա-
տարած գործին սրտատուչ պատմութիւնը, որ զասէն կը
տրուի արդէն գերակատարներուն միջոցաւ, կ'ընդգրկէ
պատմական շատ կարեւոր իրադարձութեանց շրջան մը,
ինչպիսին են՝ Մեծ Եղեռնը, գիտապատրին յաջորդող
խարստիկ խանդավառութեանց տարիները, Հաճրնի Գո-
յամարար, Կիլիկիոյ պարպումը, երկրորդ պայթականու-
թիւնը, եւ այլն:

Բոլոր այդ տխուր դէպքերու օրերուն, «Հաճրն Ընկե-
րութիւն»ը իսկապէս կատարած է նախախնամական զեբ
մը, իր հարաւորութեան ներած չափով օժանդակութիւն
փութացնելով ուր որ պէտք է, ուղեցոյց եւ բարոյական
նեցուկ հանդիսանալով Արժանիքին հասնող նորեկներուն
եւ ջանալով որ հայրենակիցիները համախումբ մնան:

Սկզբնական այդ դժուարին տարիներուն կատարուած
շատ երախտաւոր գործին մէջ իրենց կարեւոր բաժինը ու-
նեցան, անխաբ, միութեան հիմնադիրները եղող բոլոր
հայրենակիցիներն ալ, սակայն մասնաւոր լստով դուր կու
դան այդ խումբին՝ Պ.Պ. Համարձեռմ Բէշէճեանը, Ստե-
փան Երբամեանը, Սահակ Պաղէճեանը, Յովհաննէս Պա-
լանեանը, Յովսէփ Գրբղնաշարեանը, Աւետիք, Բարսեղ
եւ Աւստիկ Էօրէճեան եղբայրներ, Մկրտիչ Պէլլօրեանը
Ստեփան Բրթրֆեանը, Յովակիմ Ալոսեանը, Մեղքոն պա-
րպանեանը, Պետրոս Գալսյճեանը, Սոճաւաղեանը, եւն-

Բնանական թուականներէն սկսեալ ծայր կու տայ
գաղթականական նոր հոտանքը դէպի Արժանիքին:
Հեազհեալ Պ. Այրէս ժամանող մեծ թիւով հաճրնցիներուն
մուտքը «Ընկերութեան» շրջանակին մէջ, անոր կու տայ
կազմակերպական նոր աշխուժութիւն եւ ձեւաւորում,
թարմ ուժեր, աշխատանքի նոր գտտաւորումներ: 1924էն
ետք, Պ. Այրէսի հաճրնցիներուն հասարական կեանքը կը

զգե՛նու խելոյն եռուն երեւոյթ մը: Հարիւրաւոր երիտա-
սարդներ, մասամբ՝ հաճրնի ուղեակիցումէն մաղաղաւորն,
կը կազմէն Հաճրնի Երիտասարդաց Միութիւնը, որ ան-
միջապէս կը դասնայ հայրենակցական ու ազգային սեն-
չերուն արձագանգ տուող զօրաւոր խմբաւորում մը, որ զօ-
րալից կը հանդիսանայ «Հաճրն Ընկերութեան», որուն
վարչական գործերուն մէջ արդէն բաժին վերցուցած են
գաղթամիջև նորեկներ, օրինակ՝ Ազարիա Պապահէլեան,
Արբասամ Գրանեան, Վարդան Ծօրճեան, Գէորդ Գալսյ-
ճեան, Յարութիւն Պալապանեան, Աւետիս Գույումճեան
եւ ուրիշներ: Հաճրնցիական շրջանակին այս անընդհատ
ձօնացումին, մանաւանդ անոր զարգացող սրտէն մեծա-
պէս կ'օգտուի ո՛չ միայն հայրենակցական գործը, այլ
նաեւ ամբողջ Արժանիքին հայ գաղութի համայնքային
կեանքը, քանի որ շատ մը հաճրնցիներ կը սկսին պատա-
խանատու զէրբեր գրասէլ ժողովուրդին սպասած կրթա-
կան, բարեխրական, բազարական, մշակութային, եկե-
ղեցական եւ այլ բոլոր գործերուն մէջ:

1926 - 27ին կը սկսի նշմարելի դասնալ արդէն արտա-
սամանի, մանաւանդ Մերձ. Արեւելքի գաղթօճախներուն
վերձակին տատիճանարար բարեփոխումը: Մասնաւորապէս
օգնութեան կարօտ հաճրնցի բնանիքներուն հեազհեալ
նուազումը: Եստիկին այդ շատ մտահոյիչ երեւոյթին փո-
խարէն՝ ամենուրեք մեր հայրենակիցիներուն միջև եւ ար-
ագօրէն կը գորգանայ նոր տառապանք մը, թէ՛ ան-
հրաժեշտ է աւելի հաստաա գեանի մը վրայ ամբացնել
մեր վերաւոր մնացորդացին գոյապայքարին կուռանները:
Ուստի պէտք էր լրջօրէն ձեռք առնել այլուս, բոլորին
մասնակցութեամբ, նահատակ Հաճրն Մայր Հայրենիքի
նախրտկան հոյին վրայ վերականգնելու եւ մեր ցիբ ու
ցան եղած հայրենակիցիներ հան վերախմբելու ծրարիրը:
Այս գաղափարը տաւել թախով կ'արձագանգէ Արժան-
թիւնընտի մեր հայրենակիցիներուն սրտին մէջ: Արդ, խիստ
յոտականչական են այս ստթիւ, 1928 Սեպտեմբեր
Յին, Պ. Այրէսի հաճրնցիներուն գումարած անդամական
ժողովին որոշումները. ա- «Հաճրն Ընկերութիւն»ը վե-
րանուանել Հանրնի Հայրենակցական Վերաշինաց Միու-

րիւն, որպէս հիմնական նպատակ որդեգրելով Նոր Հաճարն քաղաքը Հայաստանի մէջ կառուցանելը: Բ.- Պաշտօնապէս ճանչնալ Հիւս. Ամերիկայի Լոս Անճելոսի շրջանին մէջ գործող Հ. Հ. Միութեան Վարչութիւնը իրրեւ Ընդհանուր Կեդրոնական Մարմին, որպէսզի կարելի ըլլայ ներդրանակել ու համագործել սահնորեք հաճարնակներուն նոյն նպատակին համար թափելիք ջանքերը: Գ.- Պ. Այլընտի Վարչութեան վերադասել Հարու. Ամերիկայի ալլ գաղութներէն ներս գործող - կամ կազմուելիք - Հ. Հ. Միութիւններով Երջանային կեդրոն ըլլալու իրաւասութիւնը: Եւ այս նպատակներուն գործադրութեանը համար կը ընարէ հետեւեալ վարչութիւնը, Ատենապետ՝ Ս. Պաղչէճեան, Ատենապետի Կ. Եօրճեան, Գանձապահ՝ Յ. Արտեան, Խորհրդականներ՝ Արք. Գրաճեան, Մ. Պէլլորեան, Ս. Երարմեան, Գեղորդ Փարլաճեան, Աեաիք Իօրճեան եւ Մ. Պարպոնեան:

Նորագում խնդրադատութեամբ աշխատանքի կը լծուի ամբողջ մեր համայնքը, թէ՛ սակաւին իրենց տնտեսական վիճակին մասնազուծիւնը կրող նորեկները եւ թէ՛ ալ հին օրերէ ի վեր գործող եւ զօժարեացի հայրենակիցները: Բոլորն ալ քաջ գիտակցելով իրենց ուսերուն վրայ առած պարտաւորութեան բազմառեսակ դժուարութիւններուն, բայց աւաւելարար գտասէլով՝ հաճարնակներուն վառ հայրենասիրութեանն ու սննդուն կամքին: Անընդհատ կը սարքեն հաստիարեք ձեռնարկներ, ամուսնորութիւններ, հանգանակութիւններ՝ զօրացնելու համար քառակողմաձ «Վերաշինութեան Գնմաք, ստանց աչքաթող ընելու, միւլենոյն ստեն, հաւանական կարօտեալներու օգնութեան գործը, Մարտչլի մէջ (Ֆրանսա) լոյս տեսնող «Հաճար» պարբերաթերթին եւ Հաճար ընդհանուր պատմութեան հրատարակութեանց ստաարելու իրենց պարտաւորութիւնը: Բացի այդ, հաճարնակ գրականօրէն կը մասնակցին չարունակ Արժանթինա՛յս գաղութի համայնքաշին կեանքին բարելաման անհրաժեշտ ծախսերուն:

Երեսունական թուականներուն Հայ Սփիւռքը կը ցնցուի սրտալույց նոր աւետիսով մը: Մայր Հայրենիքը հնչեցուցած էր Ազգաւսաւաքի գանգը եւ իր գրկին մէջ սկը-

սած էր ընդունիլ մտաակայ գաղթօժաններուն հայութիւնը, այժմ կը տարածէր իր հոգատար բազուկները մինչեւ արտասահմանի հեռուոր անկիւնները: Պ. Այլընտի Հաճարն Հ. Վ. Միութեան Վարչութիւնը խիղոյն ձեռք կ'ստենէ, հարաւի այս ափերը գտնուող հայրենակիցներուն բուն ցանկութեան ընդտապէ գալով, ներգաղթի աշխատանքը, թէ՛ հայրենակցական շրջանակէն ներս եւ թէ՛ ալ համագաղութային չափով ստաջ տարուող ջանքերուն մասնակցելով՝ իր յատկապէս լիազօրած անդամներուն միջոցաւ: Այս առթիւ կրչ կ'ուզէ նաեւ Հիւս. Ամերիկայի Կեդր. Վարչութեան, որպէսզի ան իր «կարելին չի խնայէ արտասահմանէն տաւելազոյն թիւով հաճարնակներու Մայր Հայրենիք փոխադրելու նուիրական գործին մէջ, որուն համար Պ. Այլընտի հանրակցիները պատրաստ են իրենց բաժին ինկող պարտակաւմուքիւնը կատարելու»: Եւ անմիջապէս խօսքէն գործի անցնելով, սոյն նպատակին իրազորման ի խնդիր՝ մասնաւոր դումարներ կը յատկացնէ Մերմ. Արեւելքէն ներգաղթի վափարդ կարօտեալ հայրենակիցներուն համար: Հաճարն ալք տարներուն տիրող համատարած տնտեսական գրիգին, հայրենասիրական արտակարգ ետանդով համակուած Հայրենակցական Միութիւնը կը գոյացնէ նաեւ 1000 տարի յաւելեալ գումար մը եւս ու զայն կը փութացնէ Հայաստան՝ Նուպարա՛էնի մէջ «Հաճարն Թաղ»ի մը հաստատման սկզբնական ծրարքին համար:

Բնական է թէ այս տեսլապին, յոյնական աշխատանքները գլխաւորապէ, գտաւարապէ, տաջ բող յաջորդական վարչութիւններն ու դանազան յանձնախումբերը չարունակ նորոգում են՝ գործելու բարի արժանազութիւնն ունեցող անդամներու մասնակցութեամբ: Տուեալ գործի մը կամ գոհուցութեան մը առջեւ՝ ոչ մէկ հայրենակից զրաջած է իր աջակցութիւնը: Ոմանք հազիւ կըցած են տարուող աշխատանքներուն մէջ բաժին վերցնել մէկ կամ երկու տարեջրջաններու ընթացքին՝ իրենց անձնական զրազումներուն, տարիքին կամ ստոջութեան հետեւանով: Իսկ շատեր՝ նախանձելի խնդրադատութեամբ յարակուած են իրենց վիճակուած պարտականութեան մէջ բազում տա-

րինքը: Այդ ժամանակներու վարչական աշխատանքներուն մէջ իրենց երախտուար գործունէութեամբը յայտնի են նաեւ Պ. Պ. Ալեքսան Ասիւանը, Ա. և Պ. Մախեանները, Ս. Սրվիլանեանը, Յակոբ Պալատանեանը, Սեդրակ Քամբլանը, Մ. Քաթուրեանը և զես շատ ուրիշներ, որոնց ամէնքին յիշատակումն բնկը թէ և արդար է, բայց իմ հարատւութեան սահմանէն դուրս է այս պահուն:

Պ. Ալբէտի համընդիութեան անխնայ թափած ջանքերը եղած են Հայրենասիրական մէկ հիմնական նպատակի շուրջ, այսինքն՝ հովմացրի եղած մնացորդացին ուժացումէ փրկութիւնը և հետագային անոր մէկակցումը իր Մայր Հայրենիքին մէջ, ու սա այդ կատարած ճիշդը միշտ ընդգրկած են անմիջակամօրէն պաշտպանելիք բազմաթիւ ճակատներ: Օրինակ՝ անդուշն թէ արատաստանի շքուորները, որբերը, սուսողները, հիւժարտուար - հիւանդները, ներգաղթողները, Հաճըն բազարին կառուցումը, և այլն, և այլն: Գնահատելին այն է, որ այդ բոլոր ճակատներուն մէջ ան երբեք նահանջ չէ արձանագարած, մատուցելու, տկարութիւն ցոյց չէ տուած: Ընդհակառակը երբ ուրիշներ հարկադրուած են, անդիմանայի դժուարութիւններու ստիպելու, պիտանի դիրք մը չբեղ, Պ. Ալբէտի մեր հայրենակիցները խնայն վերցուցած են ինկած պոչակը և առաջ անցած: Նման պարագայ մըն է, ի մէջ այլ յոյ, «Հաճըն» սարքերականները:

Անհարթելի դժուարութիւններու հետեւանքով կարելի չէր եղած պահել անոր գոյութիւնը ո՛չ Մարտէլլի մէջ (Փրանսա) և ո՛չ ալ հետագային Լոս Անճըլոսի (ԱՄՆ): Ահա կեանքի կը կոչուի Պ. Ալբէտի մէջ «Նոր Հաճըն»ը, գլխաւորութեամբ՝ Պ. Ազարիա Պապահէգեանի, խորհրդաւորութեամբ Հարցանի (Արամ Տումանեան) և օժանդակութեամբ խումբ մը հայրենակիցներու, իսկ 1936էն ետք՝ ուղղակի Հայրենակցական Միութեան հովանաւորութեան սակ:

Շատ յարերաստիկ իրադարձութիւն մը տեղի կ'ունենայ նաև 1940ին, վերջնական միաւորումով մինչ այդ անջատարար գործող զոյգ մարմիններուն: Այդ տարուան Ապրիլ 14ին դումարուած ընդհ. անդամական ժողովը,

Չախէն ազ. - Գեորգ Կիպրեան, Գեորգ Գալպեան, Բարսեղ Խորէնեան Սարգիս Գաբելեան, Յարութիւն Պալպապեան, նստած - Միսակ Փննիկեան, Սառակ Պազէնեան և Աւետիս Գոյումեան:

բոլոր պիտանի գործունէրուն և ուժերուն մասնակցութեամբը անխորք, կը սրբեղբէ հետեւեալ բանաձեւը: «Զոյգ Միութեանց Վարչութիւնները, նկատի ունենալով սեղծուած նոր պայմանները, կ'որոշեն միասնալ և կազմել «Հաբընի Հայրենակցական Փոխադարձ Օգնութեան Միութիւն»: Միասնակամութեան և համագործակցութեան սլխով լուստարուած այս պատմական ժողովը կը հանդիսանայ արդարեւ սմուր անկիւնաքարը՝ Պ. Ալբէտի Հայրենակցական Միութեան այնուհետեւ սկսած նոր վերելքի համբուն վրայ: Այդ աթիւր ընտրուած վարչութիւնը կը կազմեն, Ատենայեա՝ Սահակ Պազէնեան, Փոխ Ատենայեա՝ Յովակիմ Ապտեան, Ատենայպր՝ Աւետիս Գոյումեան, Փոխ-Ատենայպր՝ Արբաշաձ Գրաճեան, Գանձապահ՝ Յարութիւն Պալպապեան, իսկ՝ Միսակ Գաբելեան, խորհրդականներ՝ Միստիչ Պէլլօրեան և Ղազարոս Ար՛լանեան: «Նոր Հաճըն» պաշտանաթերթին համար

կը նշանակուին, խմբադիր-անօրէն՝ Ազարիա Պապահէզ-
կան: Եւ խմբադրական մարմնի անդամներ՝ Ար. Էօրթէսէկ-
կան, Ս. Թէլըղեան եւ Ար. Գրաճեան, եւ կը թելադրուի
հրատարակել թերթը կանոնադրապէս երկամսեայ, 16
էջով:

Յաջորդ 3 - 4 տարիներու ընթացքին կազմակերպու-
թիւնը, իր անդամական ժողովներուն որոշումովը, կը
ստանայ իր վերջնական անուանումը՝ Հաննոյ Հայրենակ-
ցական Միութիւն: Անոր հերթական վարչաժիւններուն
մաս կազմած են նաեւ Պ. Պ. Բարսեղ Էօրթէսեանը, Միսակ
Փննիկեանը, Պօղոս Պալասանեանը, Սարգիս Քէթէնը,
Սարգիս Գարեթեանը, Յ. Մանուկեանը, Նազարէթ եւ Մա-
նուկ Օփանեանները, Գէորդ Կիզիբեանը, եւայլն: Կարեւոր
այն է, որ երկրորդ համաշխարհային պատերազմի զբժ-
ւանքին օրերուն իսկ, հակառակ տեղական աննպաստ պայ-
մաններուն եւ արտասահմանի հետ հազարակիցութեանց
անկանոնութեանը, իրերայնօրէր բոլոր վարչութիւններն
ալ անզուլ եռանդով շարունակած են իրենց վստահուած
նուիրական գործը: Չտրիկ սուած են՝ պատերազմի աղէտ-
եալներուն շուտափոյթ օգնելու աշխատանքին եւ նկատե-
լի գումարներ յաջողած են զրկել Նուպորաշէն, Սուրիա,
Լիբանան, Յունաստան, Թրանսս, եւայլն:

Միւս մասում են բոլոր Հարաւ. Ամերիկայի մեր հայ-
րենակցական շրջանակներուն հաւաքական կեանքին ա-
ռաջդիմութեան՝ իրենց Շրջանային Կեդր. Վարչութիւն
ըլլարուն հանդամանքովը: Բացի այդ, կարելի դառնում է
ջոցներով շարունակ հետապնդած են Հանրե Արամի շինու-
թեան գաղափարը եւ, միեւնոյն ատեն, Պ. Ալթէսի մէջ սե-
փական հաւաքատեղի մը ստեղծելու ծրագիրը, մինչեւ որ
1945ին աննախընթաց իրադարձութիւն մը կու գոյ առա-
ւել ոգևորութիւն ներմուծել մեր հայրենակցական կեան-
քէն ներս:

Արդ տարին Ս. Էջմիածնի մէջ պիտի գումարուէր,
երկար պատերազմէն յետոյ, շատ կարեւոր Արդային - Ե-
կեղեցական Ժողով մը, որուն մասնակցելու համար լիա-
պօր պատուիրակ նշանակուած էր, Հարաւ. Ամերիկահայ
Թեմին կողմէ, անոր Կեդր. Հոգաբարձութեան անդամնե-

րէն՝ հայրենակից Սահակ Պաղչէճեանը: Որով, ան պիտի
ըլլար նաեւ, որպէս այստեղի հայրենակցական կեանքին
գլխաւոր առաջնորդներէն մին եւ միութեան Առնետպե-
տը՝ յարմարագոյն հանձնցին որ պիտի այցելէր Հայաս-
տան եւ տեղւոյն վրայ ուսումնասիրէր բովանդակ հաճըն-
ցիութիւնը յուզող խնդիրները: Այս առթիւ Հ. Միութեան
Վարչութիւնը անոր կու տայ պէտք եղած լիազօրութիւնը
որպէսզի ան տեսակցի Ս. Հայաստանի պետական դեկա-
պարներուն հետ եւ անձամբ ներկայացնէ աննց բոլոր հա-
ճընցիներուն փափաքը պարունակող պաշտօնական դի-
մումնադիրը: Նաեւ, բացառիկ ճիշտ մըն ալ ընելով, կը
դոյրացնէ 1000 տոյարի գումար մը եւս, որպէսզի Պ. Սահակ
Պաղչէճեան գոյն յանձնէ Նախագահ Մացակ Պապեանին՝
պատերազմէն վնասուած հաճընցիներուն յատկացուելու
համար:

Հայրենակից Ս. Պաղչէճեան Հայաստանէն վերա-
դարձին կը տեղեկացնէ, ինչպէս իր ճամբուն վրայ այցե-
լած մեր արհեստներուն հաճընցիներուն նաեւ Հարաւ.
Ամերիկայի մեր հայրենակիցներուն իր առաքելութեան
արդիւնքը, շեշտը զնելով մասնաւորաբար Մայր Հայրե-
նիքի լուսաւոր ապագային նկատմամբ դոյրացուած խոր
համոզումին վրայ: Կը հաղորդէ՝ հայրենի բարեխնամ
կառավարութեան ցոյց տուած բարի արամագրութիւնն ու
վճռակամութիւնը՝ Նոր Հաճըն ականին անյապաղ կատուց-
ման առնչութեամբ, ինչպէս նաեւ՝ իր ուղեւորութեան
ընթացքին զանազան գաղութներու հաճընցիական շրջա-
նակներուն յայտնաբերած՝ բարեկարգ ոգևորութիւնը
այդ իրազօրութեան հետեւանքով: Ստեղծուած այս բա-
րենպաստ նոր երեւոյթէն քաջաբերուած, Պ. Ալթէսի Հ. Հ.
Միութեան Վարչութիւնը անմիջապէս հրապարակ կը հա-
նէ «Հանրեմը որ առաջ Մայր Հայրենիքի հողին վրայ վերա-
կանգնել»-ու կարգախօսը եւ այդ նպատակաւ կը ձեռնարկէ
«Վերաշինութեան Ծրուած»-ին համար 100.000 փետո, (10.000
տոյար) հանգանակելու գործին: Մասնաւոր յանձնախում-
բեր կը զրկէ Գորտոպա, Մոնթէվիտէօ եւ Սան Փաւլօ,
նոյն նպատակին շուրջ տեղական վարչութիւններուն թա-
փած ֆանքերուն օժանդակելու համար: Եւ օգտուե-
լով նաեւ ներկայացող բարեպատեհ առիթէն, որ Լոս
Անճըլոսի մէջ մօտ ասեանէն պիտի գումարուի Ռեթերորդ

Ընդհ. Պատգամադրական Ժողովը, Վարչութիւնը նպատակաբար կը գտնէ, որ այս անգամ փոխանակ ձայնի փոխանձմամբ մասնակցելու, իր լիազօր պատգամադրները անձամբ ներկայ ըլլան հոն, որպէսզի կարելի ըլլայ այդ համադրումային ներկայացնել աւելի հարապատօրէն Հարաւ. Ամերիկայի հաճրեցիներուն տեսակէտները եւ թէ՛ այ այդ առիթով առաջ տանին հոն «Վերաշինութեան ձեռնած»ին ի նպատակ յայն հանգանակութիւն մը: Այլ գրումար առաքելութիւնը կատարելու համար կ'ընտրուին Պ. Պ. Սահակ Պաղչէճեան եւ Արթուր Հոբանէան, որոնք կը ամսին նաեւ Գորտապայի, Արուիւուայի եւ Պրազիի Մասնաճիւղերուն ձայնը:

1946 Սեպտեմբեր 15-16ին Լոս Անճերոսի (ԱՄՆ) մէջ պատգամադրում այս համահաճրեցիական Ռեկորդ Պատգամադրական Ժողովը, կը բանայ արդարեւ նոր էջ մը արատահամանի մէջ Հայրենակցական Միութիւններուն պատմութեան մէջ, իր աւանդ որոշումներով, սրունցէ՛ կ'արժէ մէջբերել մասնադրայէ հետեւեղները:—

2) Հանրեցիները մէկ միութեան մէջ: «Հաճրեցիները ամէն տեղ պէտք է կողմակերպուին եւ ունենան Հայրենակցական մէկ Միութիւն, որուն կրնան եւ պէտք է անգամակցին անխտիր բոլոր հաճրեցի եւ հաճրեցիածին երկուսն հայրենակիցները: Այդ կողմակերպութիւնը ամենուրեք պիտի կոչուի միօրինակ «Հաճրեցի Հայրենակցական Ընդհանուր Միութիւն»:

3) Պաշտօնաբերք: «Նկատի առնելով պաշտօնական թերթի մը յոյժ կարեւորութիւնը, ժողովս կ'որոշէ Պ. Այրէս հրատարակուող «Նոր Հաճրեցի» պարբերականը դարձրնել Միութեան պաշտօնական օրկան» Կեդր. Վարչութեան հովանադրութեան եւ հակադէտն տակ»:

6) Կրթական Գործը: «Ներքնային Կեդր. Վարչութիւնը իր հնարադրութեանն շարժող պէտք է քաջալերէ կարօտ ստանդներուն կրթական գործը, մասնադրապէս թելադրելով ունենոր հայրենակիցներուն սրբէնցի որպէսզի չբաւոր ստանդներ եւ հոգան անոնց ծախքերը»:

7) Ներգաղթը: «Անյերապահ համակրանք եւ գրական մասնակցութիւն յոյս տայ Ս. Հայաստանի ձեռնարկած դանդաղաձայնի ներգաղթին հանդէպ, քանի որ ան կը հանդիսանայ ճշմարիտ սպասարարի գլխաւոր սղակեր»:

8) Նոր Հանրեցի Աւանք: «Արուած ուշադրութեամբ յսեղ յետոյ հայրենակից Սահակ Պաղչէճեանին զեկայցը Մայր Հայրենիքի պետական առաջնորդներուն հետ իր ունեցած տեսակցութիւններուն եւ գնահատան գաղութներու հաճրեցի համայնքներէն բերած տպագրութեանը մասին, եւ մասնադրապէս խրախուսուած Արթուրիւարեանի հայրենակիցներուն քաջալերել ձեռնարկէն՝ որով հանգանակած են 100.000 փեւս եւ որոշած են որպէս այդ պատճառը բարձրացնել 150.000 (25.000 տոյար) համապատասխան կը որոշէ իրագործել Նոր Հաճրեցի քաղաք մը Ս. Հայաստանի մէջ, ուր համախմբուին հետադային ներգաղթող հաճրեցիները, զերին հոգածութեամբն ու կարգադրութեամբը հայրենի բարեխնամ կոտակարութեան: Այս նպատակին յաջողութեան ստատելու համար, Հիւս. Ամերիկայի հաճրեցիներուն միջեւ այ պիտի կատարուի հանդանակութիւն մը յատուկ յանձնարարութիւն մը միջոցով, նախագահութեամբ Պ. Ս. Փիլիպպոսեանի»:

9) Կեդրոնական Վարչութեան բնակատեղին: «Նկատի առնելով Հարաւային Ամերիկայի հաճրեցիներուն հոն քանակը, անոնց աշխատելու եռանդը եւ «Նոր Հաճրեցի» պաշտօնակրթիւնն այնտեղ հրատարակուելու, համադրութեամբ կ'որոշէ (Չեռնպահութեամբ՝ Հարաւ. Ամերիկայի Մասնաճիւղերը ներկայացնող զոյգ պատգամադրներուն) Հաճրեցի Հայրենակցական Ընդհ. Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը փոխադրել Պուէնոս Այրէս - Արթուրիւն: Կեդր. Վարչութիւնը Միութեան գործերուն ընդհանուր գեկալարն ու պատասխանատու մարմինն է, որուն հեղինակութեան ենթարկուած են բոլոր Մասնաճիւղերը, Վարչութիւններն ու Երջանային Մարմինները»:

Տարակույս չկայ որ Ռեկորդը Համադրումար իր այս պատմական նշանակութիւնն ունենալու կոչուած որոշումներով ո՛չ միայն կը գնահատէր ու հաստատէր Արթուրիւն հաճրեցիներուն երկար տարիներէ ի վեր հետադրած նպատակներուն ճշմարիտ հայրենասիրական բընութիւնն ու կուրիւնը, այլ նաեւ - ինչ որ խիստ յատկանշական է - անոնց կը մտահոգէր համահաճրեցիական գործերուն ընդհանուր գեկալարութեան պատասխանատուութիւնը: Որով, Պ. Այրէսի մէջ հայրենակցական շրջանակը յանկարծ ինքզինքը կը գտնէր իր բովանդակ կարողու-

թիւնն ու կարելիութիւնը նոր դասաւորումի մը ենթարկելու հարկադրանքին առջեւ, քանի որ պարտաւոր էր այդ օրէն սկսեալ կրեւնապատակել թիւում կարող գործօններ մէջ տեղ հանել, ուժերը լաւ մատակարէր, իր ծոցին մէջ միտաժամանակ կարենայ ապրեցնելու համար թէ՛ Մասնաճիւղին եւ թէ՛ ալ Ընդհ. Կեդրոնին անհրաժեշտ վարչական ուրոյն կառուցները:

Աւստի, Պ. Ալբրէսի մեր հայրենակիցները, անգամ մը եւս հրապարակ գալով իրենց ո՛չ մէկ գիտաւորութեան առջեւ կանգ չառնելու վճռակամութեամբ, անմիջապէս կը գումարեն իրենց ընդհ. անգամական ժողովը - 13 Դեկտ. 1946 - եւ պէտք եղած ուսումնասիրութիւնը եւ աշխատանքի ճշգրտմանըը էտաքելէ ետք, վերջին Ընդհ. Պատգամաւորականին որոշումին համաձայն՝ կ'ընտրեն այլեւս հոս գործելիք առաջին Կեդրոնական Վարչութիւնը, Առեւտրայեա՝ Մասնակ Պապահճեան, Փոխ՝ Դպրարտս Արարտեան, Առեւտրայեա՝ Ազարիա Պապահճեան, Փոխ՝ Արրոհամ Գրաճեան, Գանձ՝ Պօղոս Պալասանեան, Փոխ՝ Կարապետ Զորարիւկան, Խորհրդականներ՝ Բարսեղ Խօրէճեան եւ Բիզանդ Կէճէգուչեան: «Նոր Հաճոյք» պաշտօնաթիւթիթի համար վերջնականապէս կը նշանակեն վարիչ-անօրէն՝ Ազարիա Պապահճեանը, խմբագիր՝ Արր. Խօյմէզ, խմբարական Մարմնի անգամներ՝ Բարսեղ Խօրէճեանը, Արր. Գրաճեանը եւ Սոկրատ Թէրզեանը: Իսկ Տեղական Մասնաճիւղի ուրոյն աշխատանքներուն համար ընտրուած Վարչութիւնը կը կազմեն, Առեւտրայեա՝ Ստեփան Շիրամեան, Առեւտրայեա՝ Վարդան Շօրճեան, Գանձապահ՝ Գրիգոր Տումանեան, Խորհրդականներ՝ Գէորգ Կիզիբեան, Արամ Թօռունեան, Միշաք Թաթումեան եւ Խաչեր Պարսիկան: Այս կարգադրութիւններէն յետոյ նորընտիր Կեդր. Վարչութիւնը կը սկսի տեղագրին աշխատանքներու շրջան մը, որ հետագային իր հերթական համապատասխանութեան դժամ ուղիովն ու ընտրած նոր կազմերուն առաջնորդութեամբ, կը սյուսկուի փաստաւոր իրականացումովը նոր Հաճոյք աւանին եւ այլ հանրօգուտ ծրագրերներուն, որոնց յատուկ սկիզբիւրումը կը թողունք այժմ, հետեւելու համար զուտ Մասնաճիւղին գործունէութեան, որ կը կազմէ արդէն այս գրութեան առն տուող մասնաւոր շարժառիթը:

Այսիցլի իրադրութիւն է, որ Միութեան վերին մարմինը Պ. Ալբրէս հաստատուելէն ետք աննախընթաց թափով

առաջացած են բովանդակ հաճոյքիութիւնը խանդավառող հիմնական աշխատանքները - որուն պերճաբար ապացոյցներ կը կազմեն անշուշտ ձեւք բերուած հանրածառօթ յաջողութիւնները: Սակայն պէտք է ըսել նաեւ որ ան սկսած այս պատճառ եղած է, զոնէ ժամանակաւոր կերպով, Տեղական Մասնաճիւղին երբեմնի ամուր վարչական կառուցուածքին անսկիւղ տկարացման: Զանազան պատճառներ կարելի է մէջ բերել այս առթիւ, որոնց զլխարները կը հանդիսանան ըստ երեւոյթի, նախ՝ կարեւոր ուժերու, հեղինակութիւններու կեդրոնացումը վերին Մարմնին մէջ ի հեճուկս Մասնաճիւղին: Յետոյ՝ երկու վարչութիւններուն նոյն շրջանակին մէջ գործելէն առաջ եկող ազդեցութեանց զիբրմացութիւնը: Կեդրոնականին միայն անգամ ըլլալու ոմանց նախասիրութիւնը, եւայլն: Որով Տեղական Վարչութիւնները յաճախ հանդիպած է իր գիտաւորութիւններու: Այս գրութեան գրան սեկցած է նաեւ հետզհետէ աւելի հրամայական դարձող սեփական հաւաքատեղիի մը պահանջը, որուն համար մէկէլ աւելի անգամներ հերթական վարչութիւնները փորձած են միջոցներ ձեռք առնել, զվտք եղած դրամը հաւաքել, սակայն միշտ հանդիպած են ուրիշ կարեւոր նպատակներու համար կատարուող աշխատանքներու եւ սահպուած են յետաձգել այդ ծրագրերին հետապնդումը աւելի յարմար առիթի: Կրկնակի անգամներ պաշտօնապէս զխմած են նաեւ Կեդր. Վարչութեան եւ յաջողած են որ Վերին Մարմնի նշումներէ ախումբի մը գնման գործը: Սակայն մասնաւորապէս Տեղական Վարչութեանց ծաւալելիք գործունէութիւնէ կախում ունեցող այս շատ նպատաւոր ծրագրերն իրականացումը ուղացած է զեւ լուսական ժամանակ, ինչ որ իր կարգին սկսած է առկա խորացնել նոր սերունդը համակող յաճախումի Մասնաճիւղին առօրեային նկատմամբ:

1952ին Տեղական Վարչութիւնը, իր տաքելութիւնը առաջ առնելու անկարելիութեան առջեւ, հաւաքարար իր հրաժարականը կը ներկայացնէ Կեդր. Վարչութեան, խնդրելով որ ան պէտք եղածը անօրինէ եւ զարման մը ուրնէ ստեղծուած անբաղձալի կացութեան:

Տարակոյս չկայ, որ այս գրութիւնը նպատաւոր չէր ո՛չ միայն տեղական գործերուն բնականոն ընթացքին, այլ մասնաւորապէս իր յոսի ազդեցութիւնը կրնար ունենալ

Ընդհ. Հ. Միութեան հետապնդած նպատակներուն առաջնիքացքին վրայ, քանի որ Պ. Այրէսի Մարնաճիւղին գիճակուած էր շատ կարեւոր բաժին մը կատարուելիք ջանքերուն մէջ:

Ուստի, Կեդր. Վարչութիւնը լրիւ ուսումնասիրելէ ետք այս անխորժ վիճակը, յարմար կը նկատէ նշանակովի ստժամեայ վարչութիւն մը առ Մասնաճիւղին: Այդ նպատակով կարգ մը խորհրդակցական ժողովներ զուժարելէ յետոյ մասնաւորապէս հրաւիրուած Հայրենակիցիներու հետ, Վերին Մարմինը կը հարկադրուի արժամադրել նաեւ իր կազմին անդամներէն Պ. Պ. Մարգիս Գարեխանը և Յարութիւն Պարպանեանը կարենալ ամբողջացնելու համար առժամեայ վարչութիւն մը, որուն մնացեալ նշանակովի անդամները կ'ըլլան, Ատենապետ՝ Երուանդ Պըշգալեան, Փոխ՝ Վարդան Ծորճեան, Ատենադպիր՝ Նազարէթ Ճէրճեան, Փոխ՝ Արամ Թօսունեան, Գանձապահ՝ Կէրոզ Կիլիբեան, Խորհրդականները ըլլալով ուրեմն Կեդրոնականի վարչականներէն՝ Ս. Գարեխան և Յ. Պարպանեան:

Այս վարչութիւնը, թէև «առժամեայ» գործեց երեք շուրս տարեշրջան, որովհետև հետադայ անդամական ժողովները վերընտրեցին զայն շատ քիչ փոփոխութեամբ, բանալով շատ փայլուն էջ մը Մասնաճիւղիս բազմամեայ պատմութեան մէջ: Առաջին օրէն սկսեալ ան ուժ առաւ նախ շրջանակին նախկին հատարական եռուն կեանքին վերստեղծման գործին: Իր տքնաջան, յարատև աշխատանքով յաջողեցաւ վերջնականապէս շեղարացնել հայրենակիցիներուն մէջ տիրող անտարբերութիւնն ու վերադասութիւնը հանդէպ Տեղական Վարչութեան ընելիքին: Յետոյ, շրջանակէն ստացած քաջալերանքէն խրախուսուած՝ Վարչութիւնը իսկոյն ձեռք առաւ բոլորին սրտին խօսող վաղեմի ծրագիրը՝ Հանրիկ Տուն մը ունենայալ խրդիրը, և հայրենակիցիներուն ընդհ. մարդահամարը ճշգրելու անհրաժեշտութիւնը: Որովհետև աւելի քան քուսուուն տարի էր անցած համայնքին հիմնումէն ի վեր, զերթէ երկու տարուէ յառաջացած, շատ մը բնասնիքներ արդէն ճիւղաւորուած, նոր օճախներ կարգած էին, սակայն միութեան տոմարին մէջ դեռ կը ճանչցուէին միայն սկզբնական 100-120 անուն-հասցէները, թէև յուշատօններուն ներկայ կ'ըլլային յաճախ հազարէ աւելի մարդիք:

Հանրիկ Տան կիսնադիր վարչութիւնը
Չախէն աջ - Արամ Թօսունեան, Վարդան Ծորճեան, Նազարէթ Ճէրճեան, Ստամ - Կէրոզ Կիլիբեան, Յարալիկ Պալապանեան, Երուանդ Պըշգալեան և Սարգիս Գարեխան:

Մի անգամ ընդ միշտ ճշգրիտ գաղափար մը ունենալու համար մեր համայնքին քանակին, սրտիկին, կարողութեան ու վիճակին մասին, Վարչութիւնը լծուեցաւ յոչնաջան գործին: Ասոր համար անհրաժեշտ էր «չափել» լայնքն ու երկայնքը ընդարձակածուալ մտայնաբարքին, հետաւոր թաղամասերուն, արուարձաններուն, մօտակայ գիւղերուն: Փնտռել, պրպակ մինչ այդ անձանօթ հասցէներ, գտնել մեկուսացած հայրենակիցիները կամ անոնց դասակները, կատարել իւրաքանչիւր տան մարդահամարը և ի վերջոյ ամէն տեղ պարզել սեփական աղուժքին ծրագիրը և այդ նպատակին համար խնդրել իրենց նիւթակտն օժանդակութիւնը: Ճշմարիտ խաշակութիւն մը, որ կը պահանջէր գործողներէն մասնաւորապէս՝ կամքի ուժ և յարատևութեան ոգի: Բարեխախտարար չի պակտեցան այս յատկութիւնները վարչականներուն մէջ, որոնք թէև մեծ մասամբ բազմապարտ առևտրականներ էին, բայց իրենց միջև տիրող կատարեալ ներդաճակութեան և իրարահասկացողութեան շնորհիւ անոնք կրցան առաջ տանել իրենց ընձևուած այս գիժուար աշխատանքը: Այս առթիւ, չէ կարելի գտնել շատ մասնաւոր յիշատակումը տարաբախտ հայրենակից Երուանդ Պշգալեանին, որ անողորմ

Հիանդութեան մը բռնուած, իր կեանքին վերջին օրերուն իսկ զեռ կը ջանար ընկերանալ, երբեմն՝ առանց ինքնաշարժէն կարենալ իջնալու, իր նախադաճած խումբին անզարկ կտտարած այցելութիւններուն: Անմտանալի Գ. Կրկրեանին՝ որուն համար առաջնահերթին էր Միութեան գործը, իսկ հաճընցութիւնը՝ հաւատքի աղբիւր եւ նուիրական պատողամ: «Ի՛նչ որդին անձնական օխոն քոզի պէտք չունի աշխատել» կ'ըսէին բարեկամները «որովհետեւ ան ինքնին կ'երթայ կը կենայ անպայման հաճընցիի մը տան ստջեւ»: Եւ այդպէս նուիրուեցան բոլոր վարչականներն ալ ընդհանրապէս, առանց նկատի առնելու իրենց ժամանակն ու հանդիսարը, որովհետեւ իւրաքանչիւր հաճընցիի տան մէջ անոնք կը ստանային առաւելարար հոգեկան մեծ դժուարակուցիւն մը, տեսնելով ամէնքին ցոյց տուած բացատրիկ խանդավառութիւնը իրենց առաքելութեան ներկատմամբ: Կարծէ մէջ բերել հոս զոնէ երկու հատը այդ օրերուն պատահած նմանօրինակ բազմաթիւ դէպքերէն, որոնք իսկապէս կը պատկերացնեն մեր հայրենակցական շրջանակին հոգեկան թուիչքը:

Լսած էինք հայրենակիցի մը մասին, որ շատ տարիներ առաջ Արժանթին եկած էր, բայց յետոյ բոլորովին մեկուսացած: Երկար պրպտումներէ ետք ձեռք ձգեցինք անոր վերջին հասցէն: Սուբրով ուղղուեցանք դէպի հոն, զը՝ տանք այնտեղ մեր փնտած հաճընցիին... նկարը միայն պատէ մը կախուած, սակայն՝ բացատրիկ դուրզուբանքով մեզ հիւրասիրող անոր այլազոյ աշխարհի եւ շափահաս աղջիկը, որոնք մեր մէջ կը դռնէին, անակնկալօրէն, իրենց սիրելի «Աերխիօ»յին հոգին: Կուզէին մեզի տալ իրենց համեստ ունեցածին մեծ մասը, «որպէսզի խաղաղ հանդիսան, որ միշտ կը յիշէր հաճընցի եղբայրները եւ կը փափաքէր որ ակումբ մը ունենային անոնք, իրենց զուակները քով քովի բերելու համար»: Չի մտնամ բռնի, որ հետազային այ՞ օրերուդ - մինչեւ իր ամուսնութիւնը - յաճախեց հաճընցիին հոն:

Ուրիշ օր մը, երբ Սուլտանթիկի թագաւանը «մաղէ անձնընու ելած էինք, գիտակցարար գանջ բրինք ծերունագարդ ալիք թէշխուն մայրիկ Սաշեանը, նկատի ունենալով իր տարիքն ու տնտեսական դրութիւնը, եւ նախընտրեցինք այցելել քիչ անդին գտնուող ուրիշ հայրենակիցի

մը բնակարանը: Հազիւ թէ սկսած էինք մեր գործին, երբ անակնկալօրէն ներս եկաւ համարաքայլ թէշխուն մայրիկը եւ իր ամբողջ զայրոյթը, վիրաւորուած հոգին եւ հաճընցիական անհուն սէրը աչքերէն դատարող արցունքներն մէջ խտացուցած, բաւա. «Ճամբում, դիս ելին՝ հէ՛՛՛՛նցութիւնը զոյր կը թողնէք...» եւ իր զոյգօջուուն ձեռքերուն մէջ բռնած դաշկինակին մէջ ծայրը քակելով հանեց գումար մը եւ զետեղեց սեղանին վրայ, յարելով՝ «Տօնէ համո փիպէր մա էսէ՛վլիք առէք: Աստուած ձի՛կ դուզով թէշտա...»:

Այսպիսի յատկանշական դէպքեր, հաճընցիութիւնն իր բովանդակ էութեամբը բացառապէս կերտութիւնը շատ անգամ երեսան եկան այլ օրերուն: Ոչ ոք զլացաւ իր դժուարութեան բաժինը: Մանուսանց յատնի եղաւ, որ վարչութիւնը յաջողած էր մէջտեղ բերել, նիւթականէն աւելի կարեւոր՝ մեր հաւաքական կեանքին անհրաժեշտ ետուզեող հայրենակցական շրջանակէն ներս: Եւ ստեղծուած այդ ընդհանուր խանդավառութեան Աջախիլի մէկ արդիւնքը եղաւ արդէն հայրենակից Ահարոն Թըլլարեանին ունեցած եզակի ժեստը, առանց որուն հաւանաբար զեռ երկար ժամանակ կարելի չէր ըլլար ակումբ մը գնել: Որովհետեւ հանդանակուած գումարը, մասնաւորաբար գանձուած պատրաստ դրամը համեմատութիւն չունէր տակաւին մեզի յարմար տուներուն օրրատօրէ սղոց գիններուն հետ: Պէտք էր ուրեմն շարունակել հանդանակութիւնը եւ պատել յարմար տուն մը ձեռք ձգելու պատեհութեան: Մինչ այդ ժամանակը կը սահէր, աշխատելու արժանապրութիւնները կը թուշխային, երած խոտտումները կրնային փոխուիլ, եւ այլն: Միակ իրողութիւնը ան էր որ Կիզը. Վարչութեան ջանքերովը կազմուած եւ անոր անվերապահ օժանդակութիւնն ու քաջախիտանքը վայելող Տեղական Վարչութիւնը հաւատքով փաստած էր իր գործին եւ այլ պատճառով այ՞ արժանացած էր հայրենակիցներուն կողմէ իրեն տրուած սիրալիք կոչումին՝ «Պատգա, ա Վարչութիւնը՝ պաշխո վարչութիւն է»:

Այսպէս ուրեմն, այցելութեան հերթը եկած էր Թըլլարեան ընտանիքին: Հուն երկար բացատրութիւններու կարիքը չկար, որովհետեւ Պ. Ահարոնը ոչ միայն տեղեակ էր արդէն թափուող ջանքերուն եւ կը քաջախիտէր Վարչութեան նպատակը, այլ նաեւ իր պարտականութիւնը կը

ՅՄՐ. ՊԱՍՊԱՆՅԱՆ
Պ. Այրէսի Մասնագիտացի
բազմամեայ Առեւտրային

Վ.ՈՐԳ. ԿԻՋԻՐՅԱՆ
Խնամակալ՝ Հանրի Տան

սեպտեմբերին ընկերանալ մեկի յարմար շէնք մը գտնելու գործին մէջ, «Մնացածը բան մը կ'ընենք» բսելով, խորհրդաւոր կերպով: Յաջորդ օրն իսկ տն, իր «սիական ինքնաշարժին մէջ զննելով վարչականները, փողոց կառ տուն փնտաւելու: Այս առթիւ, Գաննինի փողոցէն անցնելու. առան տեսաւ հսկայ շէնքի մը ճակատը գրուած ծախու յայտարարութիւնը: «Կը հունի՞ր դաս» հարցումին ի՞նչ կրնային պատասխանել այդ պահուն գարմացած ընկերակիցները, եթէ ոչ՝ «Ազո, տանկ շոտ էրինա է, տեմա՛...» Մնացածը լսելու պէտքը չգրաց Պ. Ահարոնը: Երկու օր յետոյ, վարչականներուն հետ ներկայացաւ շէնքը տնօրդի հանող գրասենեակը և առաւելագոյն գումարը առաջարկելով - 6000-000 փետ, 60-000 ալ միջնորդին իրաւունքը - զննչ տունը, որ արժամարար արձանագրուեցաւ վարչութեան կողմէ նշանակուած վեց հայրենակիցներու անունին (Պօզոս Պայասանեանի, Սարգիս Գարեկեանի, Յարութիւն Պայասանեանի, Գէորգ Կրիշեանի, Անիտանի Թըրքմեանի և Կարապետ Չոբանյանի) և հետագային, երբ Միութիւնը ձեռք բերաւ պետականօրինական ճանաչում՝ ուղղակի փոխանցուեցաւ Հայրենակցական Միութեան որպէս կալուած, որուն առաջին վարիչ - Տնօրէնը և միւսնայն տանն, յաջորդող քանի մը վարչութիւններուն բարտադարը եղաւ այս առիւթը գրողս:

Ճիշդ է թէ և, որ մեր համայնքը մի քանի տարիէն, մասնավճառներով, վերագարցուց այդ գումարը Պ. Ահարոն

Հանրի Տան բարերար Ահարոն Թըրքմեան, Տիկինը Արշալոյս, Աղջիկը ԹՅՎԻՈՒԻ Ազատուի և կրտսեր տղան Խորիէ

րոն Թըրքմեանին, (որ՝ իր կարգին գանազան տոհմէն բով անոր կէսէն աւելին նորէն նուիրեց Միութեան) բայց անուրանալին ա՛յն է, որ տուեալ նիւթական ասպետական մեատուր ծագում տուաւ Հանրի Տնօր, 1955 Ապրիլ 3ին:

Չորս յարկանի այս ապարանքին գնումովը «կտող նոր շրջանին պատմութիւնը, որ անընդճատ կ'երկարի մինչև մեր ներկան, առանձին կրնայ հատորներ լեցնել, սակայն կարելի եղած չափով համարտագրելու. հարկադրանքէն մեկնելով, բսեմ հոս, հանդամանօրէն, որ Պ. Այրէսի մեր հայրենակցական կեանքին աննշտութեամբ ան իսկապէս ունեցաւ բախտորջ գեր մը: Հանրի Տնօր եղաւ, ե՛ւ կը շարունակէ ըլլալ մեր միութեանկան բոլոր աշխատանքներուն և գործօններու կեդրոնատեղին: Հին և նոր սերունդներուն միջև կապի և փոխանցման հանդրուանը: Հիմնական ծրագիրները զարգացնելու, նպատակաւոր ճիգեր կարճակերպելու ամուր մեկնակէտ: Հայրենակցական, ընկերային բուսն գործունէութեան մը անհրաժեշտ տագուկ միջնավայր: Մեր ազգային, հայրենասիրական տպրումներուն յարմար գանձանակ: Բովանդակ Սփիւռքի և Մայր Հայրենիքի մեր հարազատներուն հոգեկան հըր

Ապա, Հաճրն Տան նախագահութիւնը ստանձնեց - եւ զիս մինչեւ հիմայ կը շարունակէ - մեր համայնքին մէջ իր զոհարեութիւններովը ծանօթ ու յարգուած Պր. Յարութիւն Պալապանեանը:

Այլ օրէն մինչեւ այսօր, կանոնաւորապէս իբրար յարգող բազմաթիւ վարչութիւններուն եւ մանաւանդ անոնց կողքին կեցած ժրջան Տիկնանց Միութեան բարձրանուէր Բանքերուն շնորհիւ, Հաճրն Տունը իսկապէս մատուցած է անդնահատելի ծառայութիւն մը Հաճրնցիներու հաւաքական շահերուն ի նպաստ: Անոր մէջ համարժեքուած սղջունեցին մեր հայրենակիցները առաջին անգամ Մայր Հայրենիքէն արձակուած հոգեպարար աւետիսը: Եւր Հաճրն քաղաքատիպ աւանին իրականացումին՝ 1958 Նոյեմբեր 1ին: Հոն տեղի ունեցան Հաճրոյ Հայրենակցական Ընդհ: Միութեան հերթական բարձր համագումարները, յաճախ աշխարհի շարժապէտէն եկած պատգամաւորներու մասնակցութեամբ: Անոր շքեղ սրահներուն մէջ զիս կ'արձագանգէն օրհնարներ պատգամները Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վարդէն Ա. Վեհափառին: Սրտաբայ ողջոյնները՝ հայրենի պետական ղեկավարներու գիտութեան եւ մշակոյթի տիրտաններուն, աշխարհահայկան անձնաւորութիւններու, հեռաւոր գաղթօճարներէ այցի եկող հաճրնցի հարգապաններուն: Անոր երդիքին տակ հաւաքուած բոլոր հաճրնցիները, կ'սոսկանք ամէն տարի մեր բիրաւոր նահատակներուն ինկիլի յիշատակը, կը նորոգենք մեր ուխտը անոնց նուիրական պատգամին հաւատարիմ մնալու եւ ցնծութեամբ կը գիծաւորենք մեր ժողովուրդին ու հայրենիքին վերածնութեան թափանչանքը: Մէկ խօսքով, Հաճրն Տունը սիմպոյն է այս հեռաւոր սփերուն վրայ իր սոհմային ասանձնայայտութիւններովը սպրելու ձգտող ու ձգնող հաճրնցիութեան:

Պ. Այրէսի Հաճրոյ Հայրենակցական Միութիւնը, շրնորհիւ իր ծաղումէն ի վեր որդեգրած հանրօգուտ եւ յրատակ գաղափարականին ու հետեւած հայրենասիրական շխտակ ուղիին, մատուցած հսկայ ծառայութիւններուն անհուն զոհունակութեամբը համակուած կը թեւակոխէ աշխարհի բոլորմասոր կեանքին յիսուն եւ եօթերորդ տարեգարձը, նորոգուած եռանդով եւ վրա յայտնով:

Պ. Այրէս, Ապրիլ 1972

ՎԱՐԴՔԷ ԾԱՌԱՅ ՅԻ ՔԻՆՄԱՐԻՌԻՌԵԱՄԲԸ ԱՅ ԵՒ ԿԱՄՈՒՔ ԱՉԻ
 ԵՒՊԻՍԿՈՍԱԼՊԵՏ ԵՒ ԿԱՌՈՂՎԱՍ ԱՄԵՆԱՏԵ ՀԱՅՈՑ
 ԾԱՅՐԱԳՅԵ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՄԼՈՂԿԱԿԱ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱՐՈՈՑ
 ԱՐԱՄՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱ ՄԱՅՐԵԿԵՆՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷԶՄԻԱՇԵՒ
 Հանրնցիներու Հայրենակցական Միութեան (Պ. Այրէս) Յարգարժան Վարչութեան եւ Անդամներուն, հարգատապ որդուց Մայր Սրբոց Կարողիկէ Էջմիածնի, ողջոյն՝ Հայրական եւ Օրինոքիւն Հայրապետական

Ողորմութեամբ Աստուծոյ ամենակալին տարւոյս ամբան ամիսներուն այցի եկանք Ամերիկա մեր եկեղեցիներուն, հազեւոր ուրախութեանց անմոռանալի օրեր ապրելով ամենուրեք:

Ի մասնաւորի յոյժ միւթարական էր մեզ համար հաստանք մեր ժողովուրդի սէրը եւ նուիրումը դէպի մեր պաշտօնի Սուրբ Էջմիածինը եւ երկիրը մեր հայրենի:

Այդպիսի սէր եւ նուիրում անսանք ու զգացինք նաեւ Ձեր սրտերուն մէջ, սիրելի զուտակներ մեր, որ համախրմբուած էք մեր Սուրբ Եկեղեցւոյ հովանիին ներքեւ եւ կ'ապրիք ճշմարիտ հայ քրիստոնեայի կեանք, սիրով միաբան եւ խաղաղ նուիրուած Աստուածահաճոյ գործերու:

Ձեր բարի գործերէն մին հանդիսացաւ ձեր նուիրատուութիւնը ի պայծառութիւն Մայր Աթոսիս, որու համար ձեզ կը յայտնենք մեր հայրական զօհունակութիւնը եւ զբնաստանքը:

Եւ սոյն մեր Կոնգակով կ'օրհներբ Հաճրնցիներու Հայրենակցական ձեր քաղաքի կազմակերպութիւնը, ձեր վարչութիւնը եւ ձեր բոլոր աստուածատէր անդամները, լիակատար յաջողութիւն մաղթելով ձեր ազգանուէր շինարար գործերուն:

Սուրբ Լուսաւորչի անմար կանթիկի առաջ մենք կ'աղօթենք ձեր Միութեան անասանութեան եւ ձեր ամենուղարեւշատութեան համար:

Թող Տէրը ծաղկեալ, մի եւ անբոժան պահէ մեր Ս. Եկեղեցին եւ միշտ չէն ու պայծառ, Հայրապետական Մայր Աթոսը Ամենայն Հայոց:

Աէր եւ Սաղազութիւն Տեան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ ձեզ ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.

Մայրապոյն Պատրիարք եւ Կաթողիկոս
Ամենայն Հայոց

Կնիք

Տոսա Կոնգակս ի ին Դեկտեմբրի

1960 Փրկչական ամի

Եւ ի տումարի Հայոց ԾՆժ.

Ի վասն Սրբոյ Էջմիածնի

Համար 374

ՀԱՃՆՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՊԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՏՈՒԿ ԳՈՐԾՈՒՆԷՂՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ Ն. ԿՈՒՄՆՈՒՆԻ

Մտաւուն կազմակերպութեան մը կեանքին մէջ – ինչպիսին է անտարակոյս Հաճրնի Հ. Ընդհ. Միութիւնը, որ կենսունակ մասնաճիւղերու ցանցով մը տարածուած է Ափիւսքի շատ մը գաղթօճայններէն ներս եւ որուն աշխատանքի գետինը չէ սահմանափակուած կարգ մը բարեխրական ծառայութիւններու մատուցումով, այլ ան կ'ընդգրկէ ընդհանրապէս մեր հաւաքական գոյապայքարին այլազան ճակատները – Միութեան որդեկրած հիմնական նպատակներուն յաջողութիւնը կախում ունի ո՛չ միայն տրամադրելի ուժերուն առաւել քանակէն եւ որակէն, այլ նաեւ անոնց ներդաշնակ եւ կեդրոնածիղ աշխատանքէն: Այդպիսի բաղձալի արդիւնքի մը ընկալումն ալ պայմանաւորուած է, իր կարգին, ընդհանուր գործերը ղեկավարող վերին մարմնի մը գոյութեան հետ: Այլապէս, ան ջատարար կատարուած մեծապոյն ճիւղերն ու զոհողութիւններն իսկ յաճախ չեն հասնիր իրենց նպատակին՝ անոնց պէտք եղած ուղղութիւնն ու մղումը սուղող գործօնի մը շարժութեան պատճառով:

Այս իրողութիւնը հաստատող շօշափելի փաստերէն մին է, վստահարար, մեր տարածուն Հայրենակցական Միութիւնը, որուն բոլոր ազնիւ ծրագիրներուն մինչեւ հիմայ գաժած յաջողութեան մէջ բացայայտ է Կեզը. Վարչութեանց ձեռնհաս ղեկավարութեան գրոյմը: Կարելի է բուկ անվարան, որ, համահաճընցիական նպատակներու հետապնդման մէջ՝ իսկապէս բախտորոշ դեր է կատարած մեր միութեան Կեզը. Վարչութիւնը, իր ստեղծումէն մինչեւ այսօր, իմաստուն կերպով գործի դնելով իր արամագրութեան տակ գտնուող միջոցներն ու կարելիութիւնները: Մտաւորապէս գաղափար մը ունենալու համար ա-

նոր վիճակում խրդին պարտականությունաց մասին, բա-
ւական է միայն աչքի տալն րեբել վերջին տասնամեակնե-
րուն ողջ հաճրեցիտութիւնը յուզող գլխաւոր տաղաղարանք-
ները եւ մեծ մասամբ անոնց արուած գոհացուցիչ լուծու-
մը: Ընդ է, որ այդ յաջողութիւնները եղած են թէեւ րու-
լը հաճրեցիներուն թափած գոհացուցիչ արդիւնքը, սակայն շնորհիւ՝ այդ ջանքերը համապարտ եւ խնայցիտէն
գեկազարտող Կեդրոնական Վարչութեանց անփոխարինելի
աշխատանքներուն: Բաւ է յիշել պահ մը՝ մեր ժողովուր-
դին գլխուն վրայ շղթայադրուած բռնապաշտեանն,
ճարգերուն եւ յուսալքումի տխուր օրերը, երբ անհրա-
ժեշտ էր կաթիլ - կաթիլ գոյացող օդնութիւններով առա-
ւել թիւով կարօտեալներու ցար գործանել: Յիր ու ցան
եղած որբերուն եւ ալքիներուն անմիջական կորիճները՝
հողայ: Չբաւոր մանուկներուն կրթական դարձը կազմա-
կերպել, եւայլն: Առնք միայն մէկ մասն են Կեդր. Վար-
չութեանց անխնայ աշխատանքայր կողմակերպում եւ ա-
ռաջ տարում հանրօգուտ գործերուն: Դեռ անդին կը մը-
նան ուրիշ շատ մը կարեւոր աշխատանքներ ալ, որոնց մա-
սին յաճախ քիչ բան կ'իմանայ մեր ժողովուրդը: Ամե-
նայնդէպս, բոլորանուէր գոհացուցիչներով, բոլոր հա-
ճրեցիներուն ճիշդութիւնը հետադիպում ալ իսկական
գործերուն արդիւնքը ալլապէս կրնար շատ տարբեր,
ժխտական ըլլալ հաւանարար, եթէ մեր հայրենակիցները
ժամանակին որդեգրած չըլլային կեդրոնացեալ գեկազար-
տութեան մը շիտակ ձեւը՝ մեր հաւաքական կեանքին եւ
շահերուն ի խնդիր:

Հոս, տեղին է մասնանշել, անցողակի, որ մեր հայրե-
նակիցներուն մէկ բացառիկ յատկութիւնն է եղած միշտ
մեր հաւաքական գործերուն նկատմամբ իրենց ցոյց տաւած
բնախնդրութիւնն ու անոնց հետապնդման եղանակին ճշ-
գորտչումը: Որով, պատահական չզէտք է նկատել ուրե-
ման այն երեւոյթը, որ պարուս տաղին տասնամեակին
խիւ արդէն Ատանայի մէջ անմիջապէս կեանք կ'առնէր
«Հաճրեցի Զ. Միութեան Կեդրոնական Մարմին» մը երբ
տակաւին գոյութիւն չունէին այսօրուայ մեր համայնք

ներն ու մասնաճիւղերու ցանցը: Սակայն տեղանքի իր-
դութիւն մըն էր, որ սկսած էին հովմածրել ըլլալ մեր հայ-
րենակիցները, որոնք իրենց գտնուած գանազան աշխար-
համասերէն անձկութեամբ կը դիմէին այդ «Կեդ-
րոնական Մարմին»ին, իրենց սիրելիներուն ճակա-
տազրին մասին եւ կամ՝ իրենց համեստ լուծանքը
կարօտեալներուն հասցնելու նպատակով: Ո՛չ միայն կար-
նկցութեան եւ հայրենասիրութեան վառ զգացումի ար-
տայայտութիւն մըն է յիշեալ երեւոյթը, այլ նաեւ ան կը
ապացուցանէ մեր հայրենակիցներուն մէջ գոյութիւն ու-
նեցող միասնականութեան զգացումը եւ հասարակական
գործերուն շիտակ ուղղութեան բնութումը:

Կիլիկիոյ աղիտալի պարզումին հետեւանքով թէեւ
կազմալուծուեցաւ նաեւ Ատանայի մեր «Կեդր. Մարմին»ը
սակայն երեսի վրայ չի մնացին ընդ միշտ այդ վարչու-
թեան սկսած երախտաշատ աշխատանքները, որովհետեւ
անմիջապէս անոր փոխարինեց Ամերիկայի Միացեալ Նա-
հանգներու մէջ գործող Հաճրեցի Զ. Միութեան Վարչու-
թիւնը, որուն մաս կը կազմէին ժամանակին հոն՝ Գալի-
ֆոունիոյ շրջանը հաստատուած, անտեսապէս բարեկեցիկ,
բայց դժբախտ արեւնակիցներուն անորոշ վիճակովը տան-
ջուտող հաճրեցիները, որոնց պիտի միանային հետզհետէ
Կիլիկիայէն նոր գաղթողներ, նախկին «Կեդր. Մարմին»էն
անդամներ:

Երկար ժամանակ այլ միութիւնը իր ուսերուն վրայ
տարու ցիր ու ցան եղած հաճրեցիներուն ցաւերուն եւ կար-
իքներուն ծանրութիւնը: Թէեւ գանազան գաղթօճախնե-
րու մէջ հաճրեցիները սկսած էին խմբաւորուիլ, յաճախ՝
այլազան կոչումներով, սակայն ընդհանրապէս տկար էր
տակաւին անոնց անտեսական վիճակը: Որով ամէնքին ալ
հայնացքը ուղղուած էր Գալիֆոունիայի կենտունակ եւ գո-
հարեցող Վարչութեան, որ այդ առթիւ կը զգնուէր, բնա-
կանարար, Կեդրոնական Մարմին հանգամանքն ու պար-
տաւորութիւնն ալ: Հեղանակութիւն մը՝ որուն արժանի
էր արգաբեւ եւ իրեն տրուեցաւ արդէն, օրինական գծով,
կըր մասնաճիւղերը գործել սկսան: Այդ ձեւով կը ստեղ-
ծուէր ուրեմն համա - հաճրեցիական գործերուն ընդհա-
նուր գեկազար մարմինը՝ բոլոր շրջաններուն հաւանու-
թեամբը:

Մեկնելով այդ իրադրություններին, մինչև 1946, տասնամեակներ ընդգրկող զգուար ժամանակաշրջանին, Գալի-Փոռնիոյ մեր Կեդրոնական Վարչութիւնը - թէ՛ որպէս ներքին աստարածի կենտունակ ազդիւր եւ թէ՛ ալ իրբեւ հայրենակցական ընդհանուր գործերուն զեկալար մարմին - կատարած է հայրենասիրական ու մարդասիրական անդնահատելի աշխատանք մը, որուն խնդիրն ասորցութեան մասին թէ՛ եւ օրինակելի համեստութեամբ միայն կը անդրադատնան այսօր այդ զոհողութիւններուն զերակատարները իրենց յուշերուն մէջ, սակայն ան կը մնայ անջնջելիօրէն միացուած Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու մեր պատուական հայրենակիցներուն բարբ անունին՝ ամէն հաճոցի յորտն մէջ:

1946ը կը յատկանշէ, մեր կազմակերպութեան բազմաճեղ պատմութեան մէջ, նոր եւ խոստովալի շրջանի մը բացումը:

Արդարեւ, այդ տարուան Սեպտեմբեր 15-16ին ԱՄՆի Լոս Անճըլոս քաղաքին մէջ գումարուած Ութերորդ Պատմաւարական Ժողովը, իր կայացուցած պատմական որոշումներուն լոյսովը, կը գրէ ողջ հաճոցիութեան հետապնդելիք հիմնական նպատակներուն վրանը, վերջնականապէս միասնելով ու բիրեղացնելով մինչ այդ այլազան ձևերու տակ Հաճոցի վերաշինութեան հարցը, Միութեան ամենուրեք միօրինակ կոչում եւ ընթացք պահելու պարտաւորութիւնը, կրթական գործին լուրջ կազմակերպումը, եւ այլն: Իսկ, ինչ որ առաւել յատկանշական է, մատուցուած այդ նուիրական աշխատանքներուն զեկալարութիւնը կը փոխանցէ, մինչ այդ Գալի-Փոռնիոյ շրջանին մէջ գործող ու զոհողութեան հայրենակիցներուն բուն ցանկութեան վրայ՝ Պուէնոս Այրէսի հաճոցիներուն, որոնց մէջ օր քառ օրէ աւելի նմարելի կ'ըլլային հասարակական գործի լծուած բազմաթիւ հայրենակիցները, թարմ ու ձեռնհաս ուժերը եւ, մասնաւոր, հասարակական կեանքով խանդավառուած հաճոցի հոծ համայնք մը՝ իր լիրտուն կեանքի կոչում «Եւր Հաճոց» թերթովը:

Արդ, 1946 Գեկտեմբեր 12էն սկսեալ, Պ. Այրէս կը հաստատուի Հաճոցի Հ. Ընդհ. Միութեան Կեդր. Վարչութիւ-

նը, համապատասխան զործադրութեան հրահանգով ստացած երկարաշունչ աշխատանքի բլանք ձեւին, ստանձնած պատասխանատու գործին յարմար անձնուորութիւններէ բաղկացած հետեւեալ առժամեայ կազմով. Ատենայտեա՝ Սահակ Պաղչէճեան, Փոխ Լաղարոս Արարանեան, Ատենայտեա՝ Ազարիս Պապահէջեան, Փոխ Արք. Գրաճեան, Գանձապահ՝ Պողոս Պալասանեան, Փոխ Կարապետ Չոխարիան, Պորհրդականներ՝ Բարսեղ Խորէճեան եւ Բիզանդ Կէճէզուշեան: Միութեան պաշտօնական օրկանի վերածուած «Եւր Հաճոց» թերթին համար կը նշանակուին, խմբագիր՝ Արք. Խոյմէզ, վարչչանօրէն՝ Ազարիս Պապահէջեան, խմբագրական մարմնի անդամներ՝ Բարսեղ Խորէճեան, Արք. Գրաճեան եւ Սեդրաթ թէ՛րզեան:

Նորընտիր վարչութեան առջև դրուած բոլոր հարցերըն ալ, անխտիր, կը պահանջեն անխոնջ աշխատանք, բարանուէր զոհողութիւն եւ յարատեւութեան ուղի, սակայն ամենէն բարդ խնդիրը կը հանդիսանայ Եւր Հաճոցի ականի կառուցումը Մայր Հայրենիքի մէջ, որը կը կազմէ Կիւթեան բոլոր շրջաններու ցանկութիւնը եւ որուն համար հարկ էր Հայաստանի պատկան իշխանութեանց հետ ուղղակի հաղորդակցութեան միջոց մը դանել, քանի որ զեկազանական միջոցով կատարուած գիմումները երկար յապաղումներու պատճառ կ'ըլլային երկրորդ աշխարհամարտի ստեղծած զգուարութիւններու բերումով:

Կեդր. Վարչութիւնը աննկուն կամքով կը հետապնդէ միութեանական ծրագիրը, հնարաւոր ճանապարհով դիմումները կը հասցնէ հայրենիք միեւնոյն ատեն մղուած տալով վերաշինութեան Փոռնիոյ գործաշրջանը:

1947ի Յունիսին կը ստացուի այդ ջանքերուն առաջին արդիւնքը՝ միութեան լիազօրներ Երեւան մեկնելու հրահարք:

Պաշտօնական լուրին բերած խանդավառութեան հետ մէջտեղ կու գան ճամբորդելու զգուարութիւնները՝ հետեւանք պատերազմի ստեղծած պայմաններուն, այնպէս որ պատուիրակութեան մեկնումը կը յետաձգուի մինչև 1955, երբ Պ. Այրէսէն միութեան նախագահ Պր. Սահակ Պաղչէճեան ու Փրանսայի շրջանէն Պր. Սարգիս Ալիբունեան կը հասնին Երեւան եւ պաշտօնապէս կը տեսնուին

Հայրենի առաջնորդներուն հետ նոր Հաճընի յարմար վայրը նշանակելու եւ հիմնադրութիւնը արագացնելու համար:

1947էն 1955 ժամանակաշրջանին Կեդր. Վարչութիւնը ստաջ բշած է նաեւ Հայրենասիրական կարեւոր աշխատանքներ եւս, որոնց կարգին մասնաւոր յիշատակութեան արժանի են ներգաղթին արուած նիւթա - բարոյական արձակացութիւնը, կրթական գործին յատկացուած ուշադրութիւնը, վերաշինութեան Փնտր, սիւնքի զանազան շրջաններէ եկած պատգամաւորներու մասնակցութեամբ կայացուցած հերթական համագումարները, եւ այլն:

Նուիրական ծանր պարտականութիւններով առաջընթացող վարչութեան յաջորդական կազմերուն մէջ իրենց գրական մասնակցութիւնը ունեցած են, բացի սկզբնական շրջանի առժամեայ վարչութեան անդամներէն (որոնցմէ շատեր տակաւին կը շարունակեն գործի վրայ) Պ. Պ. Սարգիս Գարեխան, Յարութիւն Պալապանեան, Սարգիս Քէլէյն, Յովհաննէս Պալանեան, Գրիգոր Տումանեան, Գառնիկ Պալասանեան, Գէորգ Կիզիրեան, Տաթ. Գարլո՞ Գալեան, Մանուկ Օփանեան, եւ այլն:

1958ի Մայիսին տեղի կ'ունենայ կանխահաս մահը Հայրենակից Արր. Էօլմէզի, բաղձմեայ խմբադիրը «Նոր Հաճըն» պաշտօնաթերթին եւ նախին Աաննադպիրը Կեդր. Վարչութեան, զգալի կորուստ մը ըլլալով Հայրենակցական գործերուն համար: Անոր կը փոխարինէ Ա. Գրանեան եւ այդպէսով չեն ընդհատուիր վերջին համագումարին դասուորած աշխատանքները: 1958 Հոկտեմբեր Գին, Հայաստան կը մեկնի, ի վերջոյ, նշանակուած պատուիրակութիւնը, որուն անդամներն են, Պ. Ալրէսէն՝ Կեդր. Վարչութեան ժրջան նախագահը՝ Պ. Սահակ Պաղչէճեան եւ ԱՄՆի Գալիֆոնիոյ շրջանէն՝ մեր Հայրենակցական կեանքի բաղձմեայ ղեկավարներէն՝ Ժաստարան Պ. Արման Կիզիր: Իսկ, իր որոշ պատճառով չի կրնար ընկերանալ Ֆրանսայի շրջանի ներկայացուցիչը՝ Պ. Սարգիս Ալթունեան, որ այլապէս երկրորդ անգամ ըլլալով մաս պիտի կազմէր Հայրենիք պետող մեր պատուիրակութեան:

Հոս կ'արժէ բռն անցողակի, որ մեր միութենական գործերուն կապակցութեամբ եղած բոլոր համարողու-

թիւններն ալ, որ յաճախ ընդգրկած են հետուոր երկիրներ մեծածախ կեցութիւններ եւ յարակից այցելութիւններ ու նուիրատուութիւններ, միշտ կատարուած են այդ առաքելութիւնները ստանձնող Հայրենակիցներուն անձնական զոհողութիւններովը: Այս երեսոյթն ինքնին ցոյց կու տայ ճշմարիտ չափանիշը մեր ժողովուրդին Հայրենասիրութեան եւ զոհարելութեան ոգին: Այս առթիւ կարեւոր է նաեւ շեշտել, որ այդպիսի զոհարելող Հայրենակիցները եղած չեն յաճախ շատ ունեւորներ: Ամենայնդէպս սակայն, անոնք ամէնքն ալ միշտ պիտոյցան են պատուով տանիլ իրենց վատահուած հաւաքական գործին ծանր բեռը:

Եւ հահ, սղջ հաճընցիութեան պատուոյ բարձր շահ մանիչը հանդիսացող նման առաքելութիւններուն, անոր փառուոր անցեալին եւ ներկայի բացառիկ պայմաններուն մէջ իսկ սպացուցած դրական Հայրենասիրութեանը հանդէպ՝ Մայր Հայրենիքը կու գայ շնորհել մեզի իր ճանաչուածի եւ պատանդներն անմահ վարձատրութիւնը, 1958 Նոյեմբեր Գ թուակիր իր հետեւեալ Պետական Որոշումը, նոր դարապլուխ մը բանալով հաճընցիներու անյիշելի ժամանակներէ եկող հերոսական զոյապայքարներուն պատմութեան մէջը:

Այսպէս, շնորհիւ Կեդր. Վարչութեան թափած անհաշիւ ճիգերուն ու յարատեւ աշխատանքներուն եւ Հայրենի բարեխնամ կառավարութեան իմաստուն կարգադրութեան իրականութիւն կը գտնայ հաճընցի մնացողին երկար տարիներու երազը, Մայր Հայրենիքի սրբակերտ հողին վրայ հրաշափառ յարութիւն կ'առնէր Տալրոսեան լեռնաշխարհի մէջ ոտիս թուրքին ձեւերովը սղջակէզ եղած նահտասկ Հաճընը:

Աշխարհացրիւ բոլոր հաճընցիներուն սիրուն ու հողին Մայր Հայրենիքին հետ կամբջող այս պատմական իրագրութիւնը աւելի կը խթանէ Կեդր. Վարչութեան Հայրենասիրական գործ ծառայելու եռանդը: Աւետարեք պատուիրակութեան երեւանէն վերազարձին անմիջապէս կը նախաձեռնէ «Նոր Հաճըն Աւանի Արշաւ»-ը, որ շրջանային բոլոր վարչութիւններուն սերտ զործակցութեամբ, յաջողութեամբ կը պատկուի, հանդանակելով երկու միլիոն փեսո:

ՍԱՐԳՍԻ ՎԱՐԵԼԵԱՆ

1961ին տեղի ունեցող 12րդ Համագումարը մանրամասն քննարկել է աք կեդր. Վարչութեան մինչ այդ ծաւարած աշխատանքը, մասնաւոր զնահատանքի խօսք կը արձանագրէ թէ՛ վարչութեան և թէ՛ ալ պաշտօնաթէրթ «Նոր Հաճըն»ի ղեկավարներուն ցոյց տուած երախտարժան գործունէութեան համար:

1963 Փետրուար 16ին իր մահահանգուն կը կնքէ հայրենակից Սահակ Պաղչճեանը, բազմամեայ Նախագահը կեդր. Վարչութեան և ճշմարիտ դրօշակիրը հայրենասիրական հաճընիական գործերուն: Անոր կը փոխարինէ, նախ՝ ստժամարար և յետոյ՝ 13րդ Համագումարի որոշումով, հայրենակից Սարգիս Գարեթանը, որ մինչև այսօր արժանաւոր կերպով կը զլխաւորէ Վերին Մարմինը: 1968ին կեդր. Վարչութիւնը Նոր Հաճըն ուսման հիւանդանոցին նուէր կը զրկէ աստամարտական արդի մեքենաներու սարքաւածք մը, որուն գնման աջակցած է Գալիֆուռիարնակ հայրենակից Պ. Գրիգոր Քէլէշեանը:

14րդ Համագումարը՝ 1967ին, զանազան երկիրներէ կկած պատգամարներու մասնակցութեամբ կը հաստատէ աշխատանքի նոր բլան մը, որ կ'ընդգրկէ Կրթական գործին գորացումը, վարչական ծախփերուն համար մնա-

յուն պլետնէի գոյատոււր, Հանրիկ նահատակութեան յիշատակումն ու Նոր Հանրիկ հիմնադրութեան բուականները միացեալ հանդիսութեամբ տօնելու անհրաժեշտութիւնը: Կը հրահանգէ խմբական այցելութիւն մը կատարել ղէպի Մայր Հայրենիք՝ Նոր Հանրն ուսման 10րդ տարեդարձին առթիւ, նուէր տանելով 10-000 տուրք որուն 5-000ը Գալիֆուռնիայի Վարչութեան կողմէն ԱՄՆի հայրենակիցներուն բաժինը, հոն կառուցուելիք Ազրիւր-Յուշարձանին համար: Կը ձեռնարկէ վերապրող հաճընցիներու միութեանն 1920էն մինչև մեր օրերըր զանազան զարուիներու մէջ ապրած կեանքին ու կատարած գործին պատմագրութեան աշխատանքին, և այլն:

Յաջորդ տարուան աշնան (1968) տեղի կ'ունենայ Ուխտադնացութիւնը ղէպի Հայաստան, զլխաւորութեամբ կեդր. Վարչութեան և մասնակցութեամբ Միացեալ Նահանգներէն, Արժանթինէն, Պրագիէն, Ճրանասլէն և այլ զարուիներէ կկած մօտ 50 հայրենակիցներու, որոնց հանդէպ Մայր Հայրենիքի կառավարութեան, Սփիւռքահայրութեան հետ Մշակութային կապի կամկիտէին և ժողովուրդին ցոյց տուած ջերմ ընդունելութիւնն ու հիւրասիրութիւնը կը կազմէ փաստար էջ մը մեր հաւաքակեան կեանքի պայծառ պատմութեան մէջ:

Այժմ, երբ գրի կ'անուին այ՝ արագ վերելումները, Միութեան Վերին Մարմինը ձեռք տուած է ուրիշ կարեւոր գործ մը, այն է՝ Նոր Հաճընի տեխնիկական ճշգրիտ բարբրու մեծ ֆապրիկան օժտել օթօմաթիւ յղկիչ մեքենայով մը:

Այսպէս, Հաճընի Հայրենակցական Ընդհ. Միութեան յիշգրտական Վարչութիւնը, որպէս լիազօր Գործադիր Մարմինը աշխարհացրել բոլոր հայրենակիցներուն հայրենասէր ու հայրենաէն ցանկութիւններուն, խաղաղ սրտով կը ներկայանայ այսօր պատմութեան առջև ցարդ իր կատարած գործերուն շօշախիլի փաստովը, իրեն վիճակուած նուիրական պարտականութիւնները հաւաքարմարար կատարած բլլայուն անհուն գոհունակութեամբ: Պ. Ալլիս, Դեկտեմբեր 1972

Խմբակային նկարը՝ վարչապետ և ֆինանսական նախնական մանկավարժներ, 1923ին։
 Ուսուցիչ Վախչեան, Գր. Պր. Սյունի Արարատեան, Արմենակ Կարթիկեան, Կարապետ Զոխտախեան, Հայկազուհի
 Փալատյան, Նազարեթ Ճարճեան, Կիրակոս Ռեզեան, Բարսեղյան Փայլապետեան, Նազարեթ Պր. Արարատեան, Արարատ Փառապետեան, Կարգիս Գաբրիելեան, Տիգրան Կարապետեան, Մկրտիչ Պելեգյանեան, Արամ Կրպեղյան։

ՀԱՃԸՆՑԻՆԵՐԸ.
 ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ
 ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ
 ԻՐ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՆՆԵՐԸ
 ԳՈՐՏՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Գրեց՝ ՄԻՍԱԲ ՔԵԼԵԱՆ

1920 Հոկտեմբեր 15ին Հաճընի անկումին մաղապուրծ ազատուղներս մտաւորապէս 410 անձուէր մարտիկներ լեւներ ու ձորեր ճեղքելով, և կրկին կուսելով 15 օրէն հասանք Ճիհան Ֆրանսական դրաման գտաին։ Յաջորդ օրը մեր ղէներըը հուսարելով մաս առ մաս ճամբեցին Տէօրթեօլ և Ատանա։ Այդ շրջանին Կիլիկիոյ ամբողջ հայութիւնը անկողազին աշխատանքի լծուած էր մեծ կղկնի դարձած աւերները մտամբ մեղմացնելու յոյսերով, իսկ անդին ղէմապահան շարժումը օր ըստ օրէ ծաւալելով հայութեան կեանքին ազատանցող զտանդր անխուսափելի կը խուսէր, որովհետեւ Ատանայի Ֆրանսական կառավարիչը կեդրանէն հրահանգ ստացած էր Կիլիկիայէն բաշտիլ և Կիլիկիոյ հայութիւնը կազմին պէս թողուլ թուրքին։

Կաթողիկոստարանը, Ազգային Միութիւնը և կուսակցութիւնները զիմուտներ կատարեցին աչն սպեկուրուն որոնց խաբըր կշխոք ունէր, ինքզինով որ Ֆրանսական դորբը չի բաշտի ու մնայ որպէս հոյատար զերին մարմին, կամ զիւրաքիւն բնծայուի հայութեան որպէսզի միտաին նաշանջլ։ Ինչ կարելի է սպասել... Աւա՛ղ զիստացս անցաւորի։ Եկաւ երկրորդ դաղթակնտութեան հրամանը։ Ժողովուրդը բահրաւ դաղթել զկտի Լիբանան, Սուրիա, Երուսաղէմ, Կիպրոս, Եգիպտոս, Յունաստան, Ֆրանսա, Հիւսիսային և Հարաւ. Ամերիկա-

ները: Արդէն մենք սեղանակէքնք թէ թուրք բարբարոս ցեղէն հաւածուած մաս մը հայրենակիցներ 1912ին զաւով բոյն դրած էին հոս, և 1922ին սկսած Կիլիկիոյ արտադազթը մեզի ալ վիճակուեցաւ հոս, ապա և հերքելիալ Արիւնթիոյի Գորտապա նահանգը: ոչ այսօր ունինք մտաւարպէս յիտենէ աւելի հաճնցի բնամեքներ:

Գորտապա հաստատուած հայրենակիցները կըր նորանոր յաւելումներ Կ'անեման իրենք ալ կարիքը կը դրան հիմնել Հաճնոյ Հայրենակցական Միութիւն մը, ճիշդ այն բախտաւոր օրին որ Գորտապայի հայ գաղութային միութիւնն ալ կազմակերպուելու շքան մը կ'ապրէր:

Աճհրամեշտ էր անոր զօրացման թիւ ու թիկունք հանդիսանալ վտան հայտարահանման, մշակութային, եկեղեցական և հայրենի մարտը աւանդութեանց պահպանումին: Հարկ տեսնուեցաւ որ հաճնցիներն ալ կազմեն իրենց Հայրենակցական Միութիւնը, որուն միջնոցս զարկ տան թէ գաղութային միութեան և թէ ալ զօրացնեն հաճնցիական սիրոյ և միասնականութեան կազմը Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան բոլոր մասնաճիւղերուն հետ: Վսեմ ու նուիրական նպատակներով սոցորումս պարտաճանաչ, հայրենասէր և ազգային գործերու բծախնդիր հայրենակիցներ կը հիմնեն Հաճնոյ Հայրենակցական Միութիւնը 1925 Հոկտեմբեր 15ին՝ ճիշտ Հաճնոյ անկման թուականի օրը: Հիմնողիւրներն են հանդիսացած Հայրենակից Սեդրակ Շիրամեան, Օհան Կտիկեան, Մանուկ Աղա Փէթլեան, Մարտիրոս Եղեկէլեան, Արբաճաճ Փէթլեան և Վարդիվաւ Եղեկէլեան: Իրենց գործուն մասնակցութիւնը բերած են Վանոս Քոփուզեան, Եղիշէ Փէթլեան, Սարգիս Դարէլեան և Գրիգոր Տէրանեան:

Ըստ տոմարի արձանագրութեան 1930 Նոյեմբեր 30ին բոլոր հայրենակիցները հասարակելով հայրենակից Ենօթիկ Ելիսանեանի բնակարանը, սեղանի վրայ ունենալով հաճնցիական և ազգային ստաճարութեամբ նպատակներ, ուչի ուշով ուսումնասիրել յետոյ հայրենակցական միութեան գարկ տալու և հաճնցիական մթնոլորտ բաւանդելու տաճարութեամբ կ'ընթարեն վարչութիւն մը հետեւեալ հայրենակիցներէ՝ Ենօթիկ Ելիսանեան նախագահ, Օհան Կտիկեան փոխ նախագահ, Եսայի Տաճանեան քարտուղար, Մանուկ Փէթլեան գանձապահ, Քորոս Կորնէլեան փոխ գանձապահ, Եղիշէ Փէթլեան և Գրիգոր Տէրանեան խորհրդակցաններ, վերջիշեալ թուականէն մինչև 1940 գործուն մասնակցութիւն ունեցած են Ենօթիկ Ելիսանեան, Սահակ Ելիսանեան և Եսայի Տաճանեան:

Մեր արձուերոյն սիրուն և շքնուղ Հաճնի անկման սեւ ու շարաչուր թուականը Հոկտեմբեր 15ը որդեգր երախտագրուութիւն ոչ-ճակիցում մեր ճնողներուն, թոյրերուն և եղբայրներուն մինչև այսօր կատարած ենք հարենակցական պաշտամունք, մեր զրիտունկանոյն սոցորութեան համաձայն ալ մասաղին հրատարած ենք Գորտապայի բարեպաշտ հայ մարտիրոսը:

25 տարի շարունակ մասաղի պատարասեցինք և սպասարկեցինք հետեւեալ հայրենակիցներու բնակարաններուն մէջ որոնք սիրաշուար արամաղբեցին հանդերձ բոլոր աշխատանքներով և ծանցրոյթներուն ալ տակաջին ի սէր իրենց սերելիներուն, որոնք նահատակուեցան հայրենիքի ազատարութեան փշաւ ճամբուն վրայ: Չորս տարի Տէր և Տիկին Պալի Չօղանեաններու, ինք տարի Տէր և Տիկին Հաճի Եսայի Կտիկեաններու, Երեք տարի Տէր և Տիկին Սահակեաններու, մէկ տարի Տէր և Տիկին Նաղարէթ Ելիսանեաններու, Երեք տարի Պօղոս Դարբենեանի, մէկ տարի Տէր և Տիկին Ենօթիկ Ելիսանեաններու, մէկ տարի Տէր և Տիկին Քորոս Կտիկեաններու, մէկ տարի Տէր և Տիկին Միսաք Քէլեաններու, ճիշդ տարի ալ Հայ Ազգային վարժարանի և Պաղբնեան սրահին մէջ, որ Գաղութային Միութիւնը ձրիտար մեզ կը արամաղբէ մեր ազգատիրական գործունելութեան համար: Վերջիշեալ հայրենակիցներու բնակարաններուն մէջ սեղի կ'ունենար նաև Նոր Հաճնի Ասանի, Չատիկի տանկատարութիւնները և հաւիթախաղը:

Հայրենիքի ազատարութեան և պատուի պաշտպանութեան համար իրենց մարդկային պարտականութեան ճամբուն վրայ նահատակուող մարտիկներուն, թոյրերուն և եղբայրներուն յիշատակը յաւերմացելու և մեր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու համար մասաղարաշխումէն անմիջապէս յետոյ կը սկսէինք յիշատակահանդէսին: Քարողեցին ու խառնեցան հայէջն: Հայրերը Տ. Գորգէն Մ. Վրդ. Քաշեան, Տ. Արսէն Մ. Վրդ. Ենօթիկեան, Տ. Արսէն Մ. Վրդ. Տօլապեան, Տ. Եսայի Տէր Մ. Վրդ. Մուշեան, Տ. Երուանդ Ա. Քնչոյ-Դարբենեան: Բանախոս պարունայք Հայ Գաղութային Միութեան կողմէ Գրիգոր Անանեան, Հ. Բ. Ը. Միսեան կողմէ Ենօթիկեան Մանուկեան: Եկեղեցաւորած Եղբայրութեան կողմէ Երմանիկ Քէլեան, Բողոքական Եղբայրութեան կողմէ Կերակոս Աշեան և Տիկ. Փլօր Աշեան, Գորտապայի ազգայիններէն Աղաթի Բարսեղեան և հայրենակիցներ Կարապետ Պարճաղեան, Եսայի Տաճանեան, Համբարձոմ Չօլապեան և Միսաք Քէլեան:

Մտաղի պարտատուութեան մեր համեմատախլլ թոյրերը և եղ-

բայրենքը ճաշակած ըլլալով մեծ եզրուհի և ութամսեայ զիջազնա-
մարտի դատաւիճակները, որոնքնին այրած, մատաղին օրը՝ աւանց
հրուէք սպասելու, շարան - շարան կու դան սիրալոյսով կամբով,
երկրորդանգամ կամ և ջերմեանով աշխատելու և յարգանքի
տուրք տալու բոլոր այն սիրելիներուն, որոնք նահատակուեցան
խուրք խոմանի պիղծ ձեռքերով: Տիկիները Քշիտու Պոյաճեան, Մա-
րի Տ. Կոստանեան, Ազատուհի Շերտմեան, Հայկուհի Էլիսանեան,
Մարի Եղեկեղեցեան և Ռաբէլ Քէլեան: Հայրենակից Վերտէ Հատուր-
եան, Յովսէփ Քէլեան, Սիմոն Գորատաղեան, Իսահակ Մեծերեցեան,
Արբաշտ Տաղբեան, Վարդեպետ Եղեկեղեցեան, Հաճի Յակոբ Կտիկ-
եան, Համբարձում Զոյաղեան, Յակոբ Օ. Կտիկեան, Անդրակ Պոչ-
լէքեան, Պօղոս Դարբինեան և Միտա Քէլեան: Այն նուիրական
ձեռնարկին իրենց մահն առջ ատրիքն շարունակ ծառայած են
Արբաշտ Փէլէկեան, Տիգրան Տատուրեան Օճան Կտիկեան, Պօղոս
Էլիսանեան և Տիկ. Կոզմեան Փէլէկեան:

Մատաղցու սխալները՝ նուէր, Օճան Կտիկեան և Որդիք, Անդ-
րակ Շերտմեան և որդի, Կոզմեան, Լուսինիկ և Երուանդ Էլիսանեան
կարգերը, Տիգրան Միւրէքեան և Եղիշէ Քէլէկեան: Մեր բոլոր խն-
ջըններուն պիճեթը սպասարկողներն են Անդրակ Պօղլէկեան և Պօղոս
Դարբինեան, բաւական տարիներ մատաղին հաջը կը նուիրէր հան-
գուցեալ Տիկ. Սեմակիւ Զօպանեանը, որ այդպէս ուխտած էր, զա-
նի մը տարի մատաղին կրկնուր նուիրեց թիլիսցի Տէր և Տիկ. Յով-
հաննէս Պետեան: Մատաղը սպասարատու թեան ամենամանր պար-
տականութիւնը ստանձնած է սիրտըն միմշտ այսօր Սարգիս Տելան-
եանը, Գէորգ Տելանեան և Կարապետ Պարճաղեան: Միտեան բոլոր
ձեռնարկներու սպասարկութեան և պարտատու թեան սիրալոյսով ի-
րենց մտանկցութիւնը բերած են Տիկիները Կարին Սահակեան, Արաբ-
աի Մեծերեցեան, Ազատուհի Կտիկեան, Զուպէլ Աղբաղեան, Մարի
Տաղբեան, Քշիտու Տելանեան, Երանուհի Էլիսանեան, Մարիամ Պար-
ճաղեան, Հովսէփեթ Տատուրեան և Օր. Շուշանիկ Տատուրեան: Հայ-
րենակից Հմայեակ Սահակեան, Լուսինիկ Էլիսանեան, Յարութիւն
Պապախորտեան, Յակոբ Խոյճակեան, Ասատուր Պատիւեան և Գրի-
գոր Տատուրեան:

Գորտապաշի Մանուհիլու չի բուսկանանալով հատարական և
լծանական իրախճանքներէ, աւանդական և զեղարուեստական ձեռ-
նարկներէ, սիրով նուիրուեցանք սպօզոուս ձեռնարկներու, որու
կարգին կու գայ մեր պաշտելի ծննդալայր Հաճընի անուր՝ Նոր Հա-

ճըն աւանի անուանով վերակենդանացնելու հարցը մեր Մայր Հայրե-
նիքի մշտադարձ հոգին վրայ, և այդ բազմաճիւղ իրականացնելու մի-
տածով, հանդանակութիւն կատարելու ցանկութեամբ 1960 Հոկտեմ-
բեր Յին զարաքս ժամանեցին Կեղրտուան Վարչութեան նախագահ
Հայրենակից Սահակ Պաղչէճեան, զարաշար Արբաշտ Գրաճեան,
Սարգիս Կարէլեան և Բարսեղ Խոյճեան:

Նախապէս լուր տրուած ըլլալով յաջողօր Կիրակի առաւ-
տուն Թորոս և Յակոբ Կտիկեան, Կոզմեան և Լուսինիկ Էլիսանեան,
Ասատուր Աղբաղեան, Կարապետ Պարճաղեան, Հաճի Յակոբ Կտիկ-
եան և Համբարձում Զոյաղեան հայրենակիցներու օթններով կարա-
ւան մը կազմելով ուղղուեցանք դէպի Ալեքս Կրտսիս Հաճըն Տունի
բարերար Տէր և Տիկին Ահարոն Քըլլարմեաններու օգասուն և պրա-
քատու ծառերով օժտուած հանգստավայրը, ուր գտանք սեղանները
պտարատու ուտելիքներով և խմիչքներով լի: Հնաշէն անմիջապէս յե-
սու մտանճիւղին զարաշար Միտա Քէլեան ժողովը բաղուած
յայտարարելով բացատրեց կաւաքոյթին նպատակը և հրաւիրեց խո-
սելու նախագահ Սահակ Պաղչէճեանը, յետոյ Արբաշտ Գրաճեանը,
որոնք մանրամասնօրէն բացատրեցին և տեղեկութիւն տուին Մայր
Հայրենիքի բարեխնամ կառավարութեան հետ համաձայնած ըլլալու
նին Նոր Հաճըն աւանի անուանակոչուածին մասին, և անմիջապէս
մասնաճիւղին Առնանպետ Թորոս Կտիկեան որոշ դուժարով մը բաց-
ուած յայտարարեց հանդանակութիւնը: Ակնթարթի մը մէջ դոյտցա-
լինելուց հնար յեւտ, Արժանապատիւ Տէր Երուանդ Ա. Քճնի. Դա-
րբինեանի պահպանիչէն յետոյ բոլորս միտոյն լուսնկարուեցանք,
լուսնկարեց հայրենակից Հմայեակ Քէլլարմեանը, Տէր և Տիկին
Քըլլարմեաններու շնորհակալութիւն յայտնելով նոյն օթններով վե-
րապարձանք Գորտապա և ուղղուեցանք Տէր և Տիկին Ասատուր Աղ-
բաղեանի բնակարանը ուր գտանք նաև սեղանները պարտատու ուտե-
լիքներով և լոճիկներով լի: այսպէս դուրսնալի օր մը անցուցինք և
կատարելիք մեր վսեմ պարտականութիւնը:

Գորտապաշի Մանուհիլու ջանացած է և կը ջանայ միշտ վտա-
պահել մեր ծնողներէն մեզի ժառանգ մնացած հիւրասիրութիւնը և
յարգանքը, մտնուածք արտասահմանէն եկած հայրենակիցներու
հանդէպ, որոնք պատանական թէ անպատան կերպով բարեբախտու-
թիւն կ'ունենանք մեր մէջ ունենալու և վայելելու անոնց ներկայու-
թիւնը դոնէ քանի մը օր:

1963ին հաճընեակեան համալուծարք իր աշխատանքները լրացու-

նեկ անձիւսպէս յետոյ քաղաքս ժամանց հայրենակից Տէր և Տիկին Սարգիս Ալիբունեանը իրենց ազգականները, բարեկամները և հայրենակիցները առանելու, որոնց կ'ընկերանար Պուլէնոս Այրէսէն մեր սիրելի և համակերկի հայրենակից Գարուսթեան Պայապանեանը: Այս պատահական հիւր հղարայններուն ի պատիւ Մասնաճիւղս ճակերոյթ մէջ սարգիս Ալիթա Կրտսեա Տէր և Տիկին Միհրան Էլիզգեաններու օգտուան և ճաշակաւոր հիւրանոցը ուր ամէն բան ատուտ էր սեղաններուն վրայ, բովանակաւոր, երգեր և մտայնաճիւղներէ յետոյ Մասնաճիւղիս բարսուցար Միտաք Քէլեան նախ ներկայացուց հայրենակից Սարգիս Ալիթունեանը և ըստ թէ նախկին Հաճոյն թերթի հիմնադիր և խմբագիր, նոր Հաճոյն տաւերի հիմնադիր, Թրանսալի պատգամաւոր և Պէլլուրթի երկսես երիտասարդաց միութեան այ պատուոյ նախագահն է, որ եկած է հոս առաքելութեան ի համար, և այլ առաքելութեան նպատակը ինչ որ այ է կը վերապահենք իրեն օր ինք ըսէ, միայն մէկը դիրք սիրելի և մեր նոր սերունդը սիրելի չի պարբերան մեր սպասար յոյսն է: Նոյն ուղղութեամբ նաև արտասայակեան հայրենակիցներ Եսայի Տուսանեան, Կարապետ Պարճապետ, Համբարձում Զօրպետ և Գարուսթեան Պայապանեան:

Վերջին խօսքը տրուելով հիւրին, նորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ գեղեցիկ կերպով քաջատրեց Պէլլուրթի հաճոյնիութեան ապրելակերպը, անոնց կատարած նուաճումները, երիտասարդաց միութեան համարձակցութիւնը կրթութեան, սիրտի և գեղարուեստական մարզի վրայ անոնց ձեռք բերած յաջողութիւնները, հայրենասիրութեան չարանիչը ոչ թէ միայն հաճոյնիութեան այլ ամբողջ հայրենութեան պատիւ կը բերէ հետևարար աւելորդ չեմ նկատեր բոլոր թէ ևս եկած եմ այդ երկսես երիտասարդաց միութեան սիրտի պիտոյցները զինչու համար ձեզմէ հղարայնուն սմանդակութիւն մը խնդրեալ: Իր յետոյ եմ թէ չգիտի զիտար ձեր լումաները այլ սպասար խոստացոյ մեր սրտահատորներուն: Ծափահարութիւններու և կեցցեաներու տարաբնի տակ սկսաւ հանդանակութիւնը, հազիւ կէս ժամուան մէջ զոյցացաւ ժամուանը եօթը հազար փեսա, խրախմանքը լրանալէ յետոյ յոյրս միտաին ուղղակեանք Ալիթա Կրտսեայի գերեզմանատանը, մեր յարգանքի տուրքը ատուտ հոն ննջող Հաճոյն ութամեակ զիցացանամարտի մարդիկներէն Թորոս Պայապանեանի, Ասաբէլ Մոխեանի, Պօղոս Եօրճեանի և Գրգարեղեանի:

Հայրենապէս հետևեալ հայրենակիցները՝ ինչպէս ուրիշ կադմակերպութիւններու, նոյնպէս ալ հաճոյնիական սուրբ և նուիրա-

կան պարտականութիւն կատարած ըլլալու համար ասանց սեւէ րան նկատի ունենալ ուղիւնստներ ճեղքելով Պուլէնոս Այրէս միութեան համալսարանին մասնակցող և իրենց աշխատանքները լրացնել յետոյ ըլլալ չհրախելալ և ոչ հրաւերով Գորոսոպա աշխարհ պատգամաւորներ Պրաղիէն Միտոն Կարտան, Սամուէլ Ծանիկեան, Թրանսալի Յովհաննէս Պահարեան և Սարգիս Ալիթունեան, Գայիֆուսիսալի Կարապետ Կէրթմէնեան, Մասուէլ Էլիֆանեան, Արման Կիզիբեան, Կարապետ Կէրթմէնեան և Կարապետ Ալպարեան:

Հետևաւոր վայրերէն իրենց սրտահատորները և ազգականներէ տարիներու կարօտը աննելու ցանկութեամբ Գորոսոպա աշխարհ հայրենակիցներ, Հոգեւն՝ Տ. Եաւաք Ծ. Վրդ. Գույումճեան, Տ. Գարուսթեան Ծ. Վրդ. Մուշեան, Սամուէլ և Աւետիս Գույումճեաններ, Հիւսիսային Ամերիկայէն Տէր և Տիկին Արշամ Գեղամ Գրանեաններ, Տիկ. Ալիս Գրանեան Պօլսոնեան, Տէր և Տիկին Արտաններ, Միտաք Մանիսոնեան և Տիկ. Երանուշի Կիզիբեան Մուշեան: Թրանսալի Քաչեր և Աւետիս Զայիֆեան հղարայններ, Կարապետ Գարալոյմհանեան, Պրաղիէն Սամուէլ Ծանիկեան, Սամուէլ Կիտալէլեան, Տէր և Տիկին Պետրոս Զայեան և զուտարք Տիրուշի, Տէր և Տիկին Կարապետ Զօրպետեան, Գարուսթեան և Տիկին Մարի Թաթուլեան:

Վերջինեալ բոլորներուն և հղարայններուն ի պատիւ մասնաճիւղս զատ զատ ճաշակեղաններ տարբեց, Պարբճեան սրահին, Հայ Աղալային վարժարանի, Պուլսայի Աղոմբին, Սիբիոյ Լիցանէզի պանդոկին մէջ, Տէր և Տիկին Հմայեակ Մահակեաններու, Տէր և Տիկին Եովսէփ Էլիֆանեաններու, Տէր և Տիկին Նապարթ Էլիֆանեաններու, Տէր և Տիկին Կարապետ Պարճապետներու, Տէր և Տիկին Համբարձում Զօրպետներու, Տէր և Տիկին Թորոս Կտիկեաններու, Տէր և Տիկին Ասատուր Աղարպետներու և Տէր և Տիկին Միտաք Քէլեաններու քնակարաններուն մէջ, ուր հղան բովանակաւոր, երգեր, արտասանութիւններ և մտայնաճիւղներ: Մեր բոլոր ձեռնարկներուն խմբերկնքով, մենեղներով և արտասանութիւններով իրենց մասնակցութիւնը բերած են Տիկիններ Աղատուշի Կտիկեան, Էլիզա Կտիկեան Գարբեան, Մարի Եղիկէլեան, Լուսիս Եղիկէլեան Զէլասանի, Կարապետ Պարճապետ և Ալոյ Պարճապետ, խրախմա նքներուն տակի փայլատուած են հայրենակից Կարօ Զօրպետեան Զուլթալով և Լեւոն Մահակեան մանտոյլներով:

Բոլոր ձեռնարկներու յաջողութեան համար իրենց նիւթական սարքարդական օժանդակութիւնը շնորհակալութեամբ երկսես երիտասարդները,

Գորտուպայի Մամանիդիզին Վարչութեան կազմը 1958 թ .

որոնցմէ շատերը ամուսնացած հայութեան և հաճընցիութեան վախճ արեղար բոյներ կազմած են :

Պուէնուս Այրէսի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան Վարչութեան հետեւեայ Հայրենակիցները՝ Սահակ Պաղչէճեան, Ղազարոս Արսլանեան, Պօղոս Պալասանեան, Բարսեղ Խօրէճեան և Կարապետ Չօղապեան, Երբ ժամանեցին Գորտուպա 1947ին նոր Հաճըն աւանի շինութեան համար հանդանակութիւն կտարելու Մամանիդիզու ճաշատեղան մը սարկեց նուպայի Ահուսթին մէջ : Հանդուցեայ Սահակ Պաղչէճեան 1945ին Մայր Հայրենիքէն վերադարձին երբ Գորտուպա ժամանեց իր կողակցին հետ միասին զեկուցում տուաւ, թէ յատեղան մը սարքեցինք Մամուկ Փէթլեանի քնակարանին մէջ :

Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը Հիւս . Ամերիկայէն Պուէնուս Այրէս փոխադրուելէն ի վեր մինչեւ այսօր զուժբուժած պատգամատրական համապատարին, Գորտուպայի Մամանիդիզու որդէս լեաղօր պատգամատրներ մասնակցած են հայրենակիցներ, իններորդ համազումտրին Կաղարէթ Էլիֆանեան, տասներորդին Կարապետ Պուրճապեան և Մարտիրոս Եղեկէլեան, տասներկերորդին Վարդեմուս Եղեկէլեան, տասներկուերորդին Համբարձում Չօղապեան, Պօղոս Էլիֆանեան և Հաճի Յակար Կուրկեան, 13րորդին Կարապետ Պուրճապեան, Վարդեմուս Եղեկէլեան, Համ-

բարձում Չօղապեան և Միսաք Քէլեան, 14րորդին Կարապետ Պուրճապեան և Յովսէփ Էլիֆանեան :

Գորտուպայի Մամանիդիզու սարած է նաեւ Եղալի տշխատանք մշակութային գեանի մբայ, նպասակի յարմարադոյնը ընտրելով գեղարուեստը, սարած է թատերական ներկայացումներ, որոնց կարգին Չօրափար Անդրանիկի փէլէսը զեկազարութեամբ Միսաք Քէլեանի, իսկ Երբ Հաճըն աւանի երկրորդ տարեդարձի տրթիւ զուս հաճընցի Երեսուն Երկուս Երեսասարդներով ներկայացուցինք երգով ու պարով ժողովուրդին հաճելի հուշակատար Անուշ օմերէթը զեկազարութեամբ Կարապետ Պուրճապեանի, յուշարարութիւնը՝ Եսայի Տուժանեանը :

Մեր մասնակցաները՝ բժիշկներ Մոսիս Գարրինեան, Սամուէլ Տուժանեան, այս տարի վկայական կը ստանան Սիման Խօրէճէլեան և Սուան Էլիֆանեան : Հաշտախալ՝ Ետուարտո Կաթիկեան, որ յուսատեան արթինը Գորտուպա նահանգի Երեսօրտանական ժողովի բարտուպարութիւնը կատարեց : Հաճընցիութեան, աղպատէր, հայտատու Երեսասարդներ Են բոյսրը որոնք ոչ միայն հաճընցիութեան այլ նաեւ Գաղարթային Միութեան կը բերեն իրենց օժանդակութիւնը և ամէն կերպով կ'աշխատին օգտակար հանդիսանալ :

Հանրային գործերու մէջ թիչ չէ թիւր նուիրելունքուն, որոնք միտք, բրտինք, ջանք և զոհոյթութիւն չեն խնայեր այլ աղպային նպատակի հետազնոյման մէջ : Գորտուպայի Հայ Գաղարթային Միութեան հիմնադրութեան, Եկեղեցույ պայժատութեան և նոր սերունդի գատարակութեան զործին մէջ նուիրելունք են հետեւեայ հայրենակիցները .-

Սկզբակ Շիրտմեան հիմնադիր, Աբրահամ Փէթլեան նախագահ Երկու տարի, Մամուկ Փէթլեան փոխ նախագահ Երկու տարի, Թորոս Խօրէճեան նախագահ Երկու տարի, զանճաղահ Երկու տարի, Թորոս Կաթիկեան փոխ նախագահ Երկու տարի, Կաղարէթ Էլիֆանեան նախագահ ու թը տարի և փոխ նախագահ Երկու տարի, Անուար Աղբապեան բարտուգար տասնը վեց տարի և փոխ նախագահ Երկու տարի :

Նախագահ Կաղարէթ Էլիֆանեանի և բարտուգար Ասատուր Աղբապեանի օրով զնուկեայ Աղպային Մեհրապեան վարժարանի շէնքը նաեւ հոյակական զեկեզմանքը : Երեսօրտան Միսաք Մարապեանի միջնույս, փոխ նախագահ Ասատուր Աղբապեանի օրով և նրա ջանքերով Հայ Աղպային վարժարանը անուանակոչուեցաւ Ինդորբորտոս

Մանուէլ Պելիքրանօ անունով որ Արժէնթինայի Ազգային դրօշը հնարող Զորավարին անունն է :

«Շարժում» շարժաթաթերթի և «Լոր Հանքն» ամսագրի խմբագիր Արքանձմ Խոյճէզ մտաւորապէս եօթը տարի ուսուցչութիւն ըրաւ Հայկական Ազգային վարժարանին : Տիկ. Հայկուհի Էլփանեան նոյնպէս սասը տարի վարժուհիութիւն ըրաւ նոյն վարժարանին և երկու տարի ալ Փուէպլօ Սան Մարթինի հայկական վարժարանին, որ դադարեցան Միութեան հովանաւորութեան տակ էր :

Տէր և Տիկին Յովսէփ Էլփանեաններու դուստրը Օրդ. Մարիա ծնած է Գորտուպա հայկական և տեղական վարժարանները բարձրագոյն նիւերով յաջողութեամբ աւարտելէ յետոյ կը շարունակէ իր ուսումը Լեւոնա՛շ Կոնստանտինոպոլ և կը ստանայ վարժուհիի տիպոսը, որքան հմուտ է տեղական լեզուին, նոյնքան հմուտ է մեծաքանչ հայ լեզուի, վեց տարի է կը ծառայէ Հայ Ազգային վարժարանին, շորս տարի ուսուցչուհի և հիմա ալ երկու տարի է որ նշանակուած է անօրէնուհի :

Տէր և Տիկին Թորոս Խօրնէքեաններու դուստրը Օր. Եսթեր, նոյնպէս ծնած է Գորտուպա, հայկական և տեղական վարժարանները բարձրագոյն նիւերով յաջողութեամբ աւարտելէ յետոյ իր ուսումը կը շարունակէ Գոնստանտինոպոլի Իլյաքիմիալ և Մուսիկա և կը ստանայ դաշնակի փրոսֆէսորա տիպոսը, որքան հմուտ է տեղական լեզուին, նոյնքան ալ հմուտ է հայ մեծաքանչ լեզուին, այսօր երկու տարի է որ Հայ Ազգային վարժարանի աշակերտներուն շարքիւ երկու անգամ դաշնակի դաս կու տայ ձրեքտր, ուսումը կը շարունակէ Escuela de Bellas Arts Universidad de Córdoba.

Արժանապատիւ Տէր Երուանդ Ա. Բ՛նչ. Գարբինեան իր անաչար և անկողմնակալ քնաւորութեամբ սիրուած ու յարգուած ըլլալով 25 տարի դպրութեան ծառայելէ յետոյ Ֆիլիքսեան աննպատա պոյժաններու հետեւանքով աշխատանքի դադրած է, և որպէսզի դպրութեան անհոգի չի մնայ փոխ նախագահ Ասատուր Ազրաղեանի օրով դադարեցան Միութեան Վարչութիւնը Երուսաղէմէն քերել տուաւ երեսուստրը, խմբահ, եկեղեցիին և դպրոցին թծախնդիր Հայր Սուրբ Հօգեւոր՝ Տաթևու Վրդ. Գարբիսեանը որ այս տարի Հոկտեմբեր 35ի մեր հոգեհանդեսին քարոզից ինչպէս ականատես մը :

Ս. Էմբրանոյս դահակալը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. Հայրապետի Գորտուպա այցելութեան առթիւ եղած փառաշուք ընդունելութեան Յանձնախումբին մաս կը կազմէին հայրենակիցներ

Թորոս Կաթիկեան, Ասատուր Ազրաղեան և ճարտարապետ Ստեփան Խօրնէքեան :

Հայրենակից Թորոս Խօրնէքեան բուսական տարի է որ Հ. Բ. Ը. Միութեան Գորտուպայի Մանուհիպին նախագահն է :

Հայ Գաղութային Միութեան Եկեղեցաւորած Տիկնաց Միութեան, գանձապահուհին է Իսկապէս դործունեայ Տիկին Ալատուհի Կաթիկեան :

Ալթա Կրտսեայի դպրութիւն և «Ա. Խաչատուրեան» վարժարանի հողարարձութեան մէջ կը գործեն գոհարբուպ և հիմնադիր հայրենակիցներ նախագահ Մարտիրոս Եղեկէլեան և գանձապահ Մանուէլ Զօրաղեան : «Ա. Խաչատուրեան» վարժարանին բուսական տարիներ ուսուցչուհի էր Տիկ. Էլիզա Օղանեան Եղեկէլեանը, նոյն զպրոցի աշակերտներէն ուսած ու կրթուած Օր. Սրբուհի Գալայեան վարժուհին նոյն զպրոցին :

Գորտուպայի Գաղութային Միութեան գոհարբ վարչականները Եկեղեցիի կից ստանձնաբարանի յարժար շէնքի մը գնումին կազմուեցաւ հանդանոցի յանձնախումբեր, որոնց մէջ կը գործեն հայրենակիցներ Կալալթ Էլփանեան, Կարապետ Պորճապետ և Վարդէլաւ Եղեկէլեան :

Վերջաշեւ մեր բոլոր հայրենակիցներէն ոչ մէկը վարձատրութեան չէ ստացած իրենց կրտսարած աշխատանքներու փոխարէն, որով որպէս վարձատրութեան և գնահատանք բոլորին ալ անխորհր կը մագրթենք սուղջութիւն, ուժ և կրօնով որ մէշա պատրաստ ըլլան և տրամադրութեան ունեան ծառայելու Ազգին, Հայրենիքին և Հանքեցիութեան ընդհանրապէս :

ՄՈՆԹԷԿԻՏԵՈՅԻ

ՀԱՃԸՆՅԻ

ԳԱՂՈՒԹԸ

Գրեց՝ ՍԱԳԻՍ Յ. ՄԻՃԵԱՆ

1920 թ. Հաճընի անկումով Կիլիկիայի հայութիւնը յուսահատած էր: Բայց զխանադիտական զապանիքներուն անհաղորդ զեկափարներ և ժողովուրդէն մաս մը հուսար կը սնուցանէին թէ յետ պատերազմեան միջնադարին զաշինքնը ի զօրու մնալով Կիլիկիոյ մէջ օճախ մը կը տրուէր վտէր դաշնակցից: Այդ խորհելակեանքով օրհասանք մը կար դեռ թէ վերադարձ և Աստանարնակ հաճընցիներով կարելի պիտի ըլլար վերաշինել Հաճընը:

Կիլիկիոյ պարպումը 1921 թ. յուսահատ մեր ժողովուրդը նոր զառն փորձութեան առջև կրաւ: Հայաստան հետու էր, բռնեցինք անորը Համբաներ առանց ծանօթ ըլլալու պայմաններուն երկիրներուն որ կ'երթայինք:

Ջարդերու սարսափէն խուճապահար ժողովուրդի մէկ մասը մեկնեցաւ: Յունաստան, մաս մըն ալ Լիբանան, որ կը հովանաւորուէր Ֆրանսացիներէն:

Գաղթականութեան տարիներուն վարժուած էինք արար ժողովուրդի կենցաղին: Մաս մը գացին Տամակոս և Հայկ: Մնացողները բնակեցան վրաններու և սախտակաշէն անակներու մէջ:

Հապար անպաժ կողոպտուած և անիրուսուած հայերը ապականած իրենց ֆիզիքական ուժին, բարոյական կորույթին, արհեստ ու արուեստին, ոչ մէկ տեսակի օգնութիւն խնդրեցին հիւրընկալ ժողո-

վուրդէն և օտարներէն: Ապրեցան զրկանքներով՝ աշխատասիրութեամբ և անզնայորժ տոտրինութեամբ:

Հօս ալ չի պատկուեցան տարածայնութիւնները այն մասին թէ մեծ աղքեքու որոշումով պիտի վերադառնայինք Կիլիկիա: Պարզուեցաւ որ երկկի թշնամիները իրենց զբաժով ու միջոցներով կը դիմելին թուրքերը ի հեճուելու հայ ժողովուրդին: Յուսահատ հայ գաղթականը մեկնեցաւ հետուներ՝ Ֆրանսան, Հիւսիսային և Հարաւային Ամերիկաները, ուր մարդասէր ժողովուրդներուն մօտ դասն ապաստան հիւրընկալութիւն, ապաստան:

1926 թ. ստաջին օրը երկու հայ բնասնիք «Արմանցարա» նաւէն իջնար Մոնթէվիտէօ, Ռուսիայի հանրապետութեան մայրաքաղաքը: Նաւուն մէջ տեսած էի երիտասարդ հայրենակից Ս. Իգմիրեանը: Ան դնաց իր ծանօթներու հասցէին, իսկ մենք գաղթական (Թմիկաւսիս), որու մասին գաղափար չունէինք: Հասուն տարիքով մէկը ազատ թրքերէնով մը յայտնեց թէ իր ասն մէջ՝ վճարովի, մէկ քանի օրուան համար հիւր կ'ընդունէր: Ես և Տիկինս իր հետ միասին մըտածք իր ասնը փոքրց Գոյօն՝ մօտիկը մաքսատունին: Մէկ զիշեր մնացինք խորհուրդներու մէջ թաղուած:

Առաւօտուն դարձանք մը ունեցանք: Գիծացի սենեակի դասն ասն տէր և տիկին կըր զգումք մը մէջէն մետադէ խողովակով մը հեղուկ մը կը ծծէին: «Վատ մարդու ասն եկած ենք» մըբայց Տիկինս, հաշիշ կամ տարրեր թմբեցայիշ մը ըլլալու է: Տան տիկինը մօտեցաւ մեզի, պուէն տիւ, բարի յոյս մը առել վերջ տիկնոջն երկարեց ձեռքի զգումք՝ «Պոյս մտթէ իջ» բտելով: Մեր քաղաքավար մեթմուսին, փոքր զատիկն առաւ, որ իր կարգին սկսաւ ծծել: «Վերնասակար բան մը ըլլալու չէ» ըսի Տիկնոջն մարտելով:

Տան Տիկինը բացատրեց՝ «Մտթէն բնիկ ժողովուրդին նախահայն ու նախնեթրեթին սուրճն ու թէյն է, որ կը հրամցօտի նաև հիւրերուն»:

Բակէն լսեցինք կանչ մը. «Գնալով իկիր պապա»: Ինծի ծանօթ հայրենակից Միսաք Քէքրիբեանն էր: Եկած էր մեզի տանելու: Արմարտու իմացուցած էր մեր ժամանումը: Կէս ժամ վերջ Սերբօ էինք Աւազ Միլիտանեանի և Միսաքի խանութի ետեւը ասանք: Ես հայրենակից մը Տիկինս ալ իրեն պէս նոր հարս ընկեր մը: Ռուսիացանք: Իրիկան Պրօ. Երուանդ Քառամեան և ուրիշ հայրենակիցներ բարի զալուստի եկան: Հաճընի բարբառ օդը կը թնթացնէր, հարցումներ իբար յաջորդող: Հանդուսեցաւ Աւազը աշխրուս նայելով ըսաւ ըս՝

նոր հարստ չափել չի գիտեր որ քեզի հում գիլլուն մը կերցնեմ»։ Սրմբատը բեւեռը սաթեց՝ «ձիւ ու ձուար բերէ՞ք բռնոյ՛լ։ Սկզանի կերակուրն երան և զինիի գուսաթնեալուն կ'ընկերանալին մաղթանքներ, պատմալան Հաճընէն զրուսպներ և մեզի բաջարանքներ։

Մանթլվիտէն ասաջին եկող հաճընցին եղած է երեսանց Բաւասեան – Գրղեաշարեանը 1922 թ. ապա իր մեծ կորույրը ձիւան, յետոյ եկած են ազդակները Տիգրին Անթառամ Թուրքոյիկեանը Տիրան գուսակոյ և ամուսնացած ազջիկը Արմենուհի Չարմանեան իր ամուսնոյով, Կարապետ և Առաքել Գոճեան կորույրներ, Սարգիս Ռրղեան, Միսաք Քէլքիբեան, Յովսէփ Պազուրուսեան և հայրը, Աւագ Մեխմանեան, Յովսէփ Քէսեան։ Մեղմէ յետոյ եկան Պրն. Ղազարուս Արարանեան, Ստեփան, Գրիգոր, Միսաք և Գրիգոր Ս. Քէլքիբեաններ, Աւետիս և Ահարոն Պէլեան կորույրներ, Իսկենտէր, Գրիգոր և Մերսիան Կելքիբեան կորույրներ, Մանուկ Հաստանեան, Յովսէփ Կոթիկեան, Առաքել Տուրէնեան։ 1927-ին սկսեալ Յովսէնէն հայկազեան, Յովսէնէն Գոճողապեան, Գրիգոր Մերմեյկեան, Արմէն Տուժանեան, Լեւոն Տ. Կիրակոսեան, Յարութիւն Չոճուզեան, Պաղտ Մայրեան, 1930-ին եկան Հարարձում Սիմոնեան, Կարապետ և Միրաբեան Հաննէսեան կորույրներ ու ծնոյրը, Յովսէփեան Գայեան, Իսկենտէր Քէլքիբեան, Գարեգին Կէլքիբեան, Սարգիս Կոթիկեան, Մարտիրոս Սամուէլ Գուսեան կորույրներ, Արրուճաճ Ձիւրիբեան, Մանուկ Կոթիբեան, Գալուստ Գույումեան, Յովսէփ Քէլքիբեան, Յակոբ և Մեարտը Ազրամանեաններ, Փանոս Կակոսեան, Գրիգոր Պալասանեան, Կարապետ Գոսպեան, Կարապետ Չօղազեան, Սեդրակ Ազրապեան, Սիմոն Տուժանեան, Եփրեմ Կիրիբեան, Վարդէփա Տէվրեան, Վարդան Իգմիրեան, Միմոն Քէլեան, Աւագ ձուսուրեան, Սարգիս Քէլքիբեան – Ղազարուս – Չարուհի Գրղեաշարեան – Քէլքեան, Տիգրին Թոսեան Չէքիբեան և Աւագ Թումուրեան, տարիներ յետոյ Պ. Այրէսէն Մանուկ Գոփուշեան։ Այն ատեն հայրենակիցներու մեծամասնութիւնը 25 – 30 տարեբի ամուսնացած էին։ Նոր թէ՛ հին կերպերու մէջ կը տիրէր սիրայի բարարութիւն անխորթ, երեկունները զիրար կ'աշխուհէին, երեմոն ասն մը մէջ տար հէր կը պատուէր, միխթարութիւն տալ հուստացեալներուն։ Հեղձեալ կը շատանար խօսակցութեանց ճիւղը միշտ անմտաց ծննդապաշարը, ոչ ոք մտադիր էր ստարութեան մէջ մնալ, կը հուստացար թէ մօտ ապրոյցային ամէկնը միտցած պիտի երթայինք Մայր Հայաստան, ուր պիտի կանգնէր նոր Հանրընդ։ Գժարատարը այդ ցանկութիւնը չերականացած,

մեղմէ շատերը մուրաբը կուրծքերուն ասի մահացան, մնացեալներն ալ այժմ ձեռքացած նոր Հաճընը չի տեսած պիտի մեկնինք այս աշխարհին։

ԳԱՎՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՃԸՆՅԻՆԵՐՈՒ ԵՄԱՂՍՈՒԹԻՆԵՐԸ

1927 թ. Մանթլվիտէն ժամանած ըլլալով ներքս Վրդ. Տօլապեան, սկսած էր ասն մը մէջ պատարազ մատուցանելով հոգեւոր միխթարութիւն տալ ժողովուրդին։

Ռերուպիւքս Արիւնթիմա փոքրցի հայ աղուժքի մէջ դուժարուած ժողով մը, որուն նախածնունդութիւնը փերցուցած էին Ս. Միսեան և Չէքիբեան ապասէր անձը. քնտրեց սոճեալ վարչութիւն մը զորուժայր մարմին անունով։ Յաջորդ տարով մը Կրեախ փոքրցի Բոյան սրահին մէջ կազմուեցաւ Մանթլվիտէնցի ասաջին Գաղութային Միութիւնը, որ մինչև հիմա կը շարունակէ Կեղրոնական Վարչական Խորհուրդ անունով։ Ասաջին զորքը կըստ շէնք մը զնկ էրբիւ եկեղեցի ու զարդ մը բանայ և զպրօցներ հիմնել այն թաղերուն մէջ, ուր սկսան հայեր կեղրոնանալ։

Գաղութային Միութեան ասաջին վարչականը եղաւ հայրենակից ձիւան Բաւասեանը, զպրօցներու հարարարձու հայրենակիցներ Ստեփան Քէլքիբեան, Լեւոն Տ. Կիրակոսեան, Կարապետ Չօղազեան, Յովսէփ Քէսեան, Փանոս Կիրակոսեան, Իսկենտէր Վարդեան և Սարգիս Միսեան։

Մանթլվիտէնցի մէջ հաճընցին հոսանիւր էր ազդային զորքերու ասաջնորդ։ Աղուժներու մէջ ալ զյիսուար աշխատողները հաճընցիներ էին։

Տարիներու տեւողութեան Գաղութային աշխատանքի զաւտը և պարտականութիւնը ընդարձակուեցան զպրօցներու հոգեւորով։ Մեր կողմէն վարչական անգամ ընտրուեցաւ Ստեփան Քէլքիբեան, անոր Պ. Այրէս փոխազրուելուն շնորհեց Սմբատ Իգմիրեանը 1941–1964 տարիներուն։

Հ. Բ. Ը. Միութեան հիմնադիր և վարչական անգամ եղած է հայրենակից Յակոբ Ազրամեան, պատկերազմ տարիներուն շրջանի մը համար վարչական եղաւ Սարգիս Միսեան, որ ծառայեց հանդանակութեան զորքին շնորհմանը։

Ա. Ն. յատաստմի մէջ Նոր Համրի երկրներու ցամախ բնամբ ցայցամբ
 բնիկ- մարդիկ համրեցիմներու խմբամխարք - Մոսկուէի 1946:

ՀԱՅԵՐԵՆԱԿՑՈՒԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԻ ՈՒ ԿԵԱՆԲԸ

1927ին ունէինք բուէյով ընտրուած Հայրենակցական Միութեան վարչութիւն մը, որուն հասնոյն ու ծառայութիւնները բարի նախանձը շարժեց տարբեր բազմաբնիկներուն: Մտաւշոյններ, Անտաղեցիներ և ուրիշ շրջաններու աղայիներ ալ կազմեցին իրենց համասուն Հայրենակցականները:

1930ին, հակասակ անոր որ շատ մը Հայրենակիցներ ցրուած էին բազաբի գանաղան շրջանները ամէն Կիրակի Հաւաքայիներ պահուս շէին, միշտ կը համախառնէինք թէյանեղաններու և գաղապցացու-թիւններու մէջ հիացնելով աղայից եղբայրները: Մեր հոշակը հասած էր Պ. Այրէս, նոյնիակ մինչև հետաւոր Լիբանան:

Միտեան տեսական և գործունեայ վարչականներ եղած են 1927-44 շրջաններուն Հայրենակիցներ Սոսիական Քէլքիբեան, Իսկէն-ակը Վարդեան, Սարգիս Միսնեան, Լևոն Տէր Կիրակոսեան, Սարաւ Իգմբրեան, Վարդեմու Տէյիբեան, Առաքել Տուրնեան, Կարապետ Չոպուչեան, Յովսէփ Քէնեան, նոյնպէս Մանուկ Հաստանեան, Յակոբ Աղբամանեան, Սարգիս Կարէկեան, Վարդան Իգմբրեան: Առաջին շրջանին հանդուցեալ ձիւան Քասամանեան, Վերջինին հանդուցեալ Գրիգոր Ս. Քէլքիբեան: Անդամներէն մտա մը մահացած են, շատեր ձերութեան օրեր կ'աղբին: Բոլորին սրտին մէջ ի գորտ է աղայութիւնը և յարգանքն ու յիշատակը մեր անմասնաշիծ ծննդավայր Հաճընին: Թշուառ Հայրենակիցներ չունինք: Բոլորն ալ բնասմբքի և գաւակներու տէր, թէ կ'աղբին խաղաղ հարալ աշխատանքով: Ահա ծամանութեամբ նոյնարտիստաններ, կան տարբեր գրապնունքի տէրեր, շատերուն գաւակները անցած են գործին գրտիք:

Մեր գապութը, առհասարակ բարձր ուսմանց ուսանողներ չունեցաւ: Մեր համայնարանական գաւակները հանդիսացան Յուկոր Ս. Միսնեան, բիմխաղէտիններ, Քենտրիսա Ի. Վարդեան, Տարտարապետ, Մանուկ Պ. Մուկեան, նատար (էպիսկոպոս), Անահիտ Ս. Միսնեան, փաստարան, Իգուպէյ Ս. Վարդեան և Ա. Իգմբրեան, նատար:

Նոր սերունդի անդամներէն ամանք կը խտին հայերէն, ամանք կը հասկնան հայերէն, ուրիշներ ոչ կը հասկնան և կը խտին մայրենի լեզուն:

Մեր Միտեան նախանձիքի գիրքը կը պարտէինք համերաշխ, անխտարակուն և եղբայրական գործակցութեան: Համախտարհային երկրորդ գաւակերպմին շատ մը մրաջան անդամներ փոխադրուեցան Պուէ-

նուս Ալբրէս, պոետիկա մեր քանակը և եռուն աշխատանքի թափը նուսկարը մը այլ պատճառներով: 1953ի Վարչութիւնը ջանաց ամէն զնով վառ պահել սէրն ու համակրանքը հանդէպ Հայրենական սրբութիւնները: 1955ի Վարչութիւնը սկզբ շատաւ համար ապակեղրոն ձգտումներուն կարգ մը անդամներուն յուժուած յայտարեց: Այդ վարչութեան անդամներէն Պրն. Սարգիս Կոթիկեան, հաստատուր հայրենակից, ամէն ասրի Հոկտեմբերին հպեհանդիսա կատարել կու տայ նահատակաց յիշատակին և կը հուսաք ճեղք Հաճըն թիւրթի բամենդիները ծառայած ըլլալու փոփոքով իր ծննդավայրին անունը պահող թիւրթին:

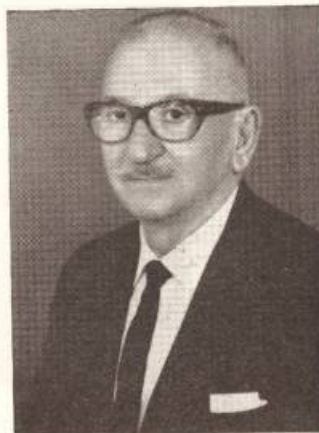
Մանկէվիտալի հաճընցիներուն հայրենաշէն ծրարքին գործակցութիւնը համեա և սակայն նշանակելի եղաւ: Մանակից հայրենակիցները եղան անփերայած հայրենակներ և նուիրեալ հաճընցիներ: Կրցան իրադաշտօրէն ըմբռնել պատմական նշանակութիւնը յուսեմական նոր Հաճըն տանին: Ըրին իրենց բարոյական և նիւթական զոհողութիւնները զնահատակի:

Ուրախ ենք որ Կեղզունական Վարչութեան ջանքերով, շնորհիւ Մայր Հայրենիքի բարեխնամ կառավարութեան ու հայրենաշէն ժողովուրդին, մեր պապերու և մեր ցանկութիւնները իրականացած են նոր Հաճըն տանով, որը կոթիցն է հազար տարուայ յիշատակի, 1920 թ. հրկիզուած քաղաքին, վեց հազար սիրելի նահատակներուն և ութ ամիս մարտնչող հերոս ժողովուրդին:

Փա՞սք ու յարգանք պանծալի հայրենիքի շինարար և ստեղծագործ ժողովուրդին:

Ողջո՞յն ապագայ մեծ քաղաք նոր Հաճընին:

Ողջո՞յն աշխարհացրիւ հայրենակաբօս հաճընցի քոյր և եղբայրներուն:

ԻՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄՈՒԵՑԱԻ
ՍԵՐ՝ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆԷ
ՊՐԱԶԻԼԻ ՍԷՋ

Գրեց՝ ՍԱՄՈՒԷԼ ՀԱՆՆԻԿԵԱՆ

Արեւմուտքի քրիստոնէայ պետութիւններու յուզայտախ քաղաքականութեան հետեւեւրով երբ 75-000 քառակուսի քերտէթր տարածութիւն ունեցող չքուղ Կիլիկիան վերջնականապէս անցաւ Բէժալականներու ձեռքը, վերապրող Հաւրեցիներս ալ գիրկընդխտան ընդունուեցանք առջնակարգ Լիբանանցի և Սուրիացի Արար ժողովուրդին կողմէ և ահամբ ամէն մէկս իր կարգին մեր կեանքի պայքարը մղել, միշտ յուսալով որ, պիտի բաշտին զոմերն յուսայ և մեր նրկրէն պիտի փայտ տայ ձրմեան:

Ի զուր, սակայն... Տարիները սահեցան և մեր ունեցած յոյր ոչ միայն իրականութիւն չգարձաւ, այլ՝ վրան եկան Սիւրիական նշանուոր ապստամբութիւնը ընդդէմ Ֆրանսացիներու ձեռք բերելու համար իրենց անկախութիւնը:

Դէպի ամերիկաներ մեկնելու տօտը, հաճընցիներս ալ վարակից - մեր ձեռքը սուտ պրանդխտութեան երկրորդ գաւառներ: Արժանութիւն և կող կամաւոր հայրենակիցներէ իմացած էինք, որ աշխարհի ամենաբռնեալ երկիրն է անիլա: Ուստի, աչգուեցանք այդ արեւմրտան զոմերն յուսայ...:

Միմոն Կուկոբատ

1925... Փրկարար նուր ճեղքեց Միջերկրականը, մտաւ Ատլանտան: Փոխարկաւ էր հսկայ ուխտանոց մեր այնպէս հոգիներուն մէջ եռեւեմպոյ մտահոգութիւններուն նման: Լեզու, չէինք զիտեր: Միակ հասարակաց յեղուն որ ունէինք, մեր Ատուածոյն աղօթին էր, որովհետքի զմեզ աղանջով նուաճանդիտա հասցնէ: Ամէն զրկանքի տողալը, մեր շարքաշ նկարագիրը աւելի զբազայցած էր:

Փիշկերը մտքին մէջ մինակը երկելով բարոյ միամիտ մանուկին նման, ի մի խմբուած, մենք ալ կ'երգէինք մեր հերոսական երգերէն ու կը պատմէինք մեր բնիկներու քաջազործութիւններէն մտանալու համար ամէն բան: Սակայն այս պատմազորութիւնն ալ երկար չուեց: Այլի տկարութեան յերկրեայ պատճառներ, զմեզ իրարմէլ բաժնեց, մէկ մասս Պրազիլի Սանթոս նուաճանդիտա իջեցնելով, միւրը՝ Ռուսկուայի մայրաքաղաք՝ Մոսկէվիտէօ նկատելով, իսկ մնացեալը՝ Արմանիկան հսկայ տարածքին իրայ սխալով:

Ի՞նչ պատահեցաւ Սանթոս իջնողներու...:

Նման՝ զմեման զտանէ կ'ըսէ առածը: Լուր ունէինք որ, մեզմէ շատ առաջ, Պրազիլի՝ Սան Բաւլոյի մէջ բանի մը հանրեցի հայրենակիցներ կան հաստատուած: Աւստի, որոշեցինք երթալ, զանոնք զբանէ կ. անոնց ցուցմունքներով զործի ձեռնարկել:

— Մինչեւ 1927 թուականը, ոչ միայն տեղաւորուած ու զործի տէր զարմանք, այլ և սկսանք մեր բըսած ինչպիսիքութիւններով, Միւրիոյ, Լիբանանի և Յունաստանի մէջ զանուոյ մեր որտաճատորները բերել տալ:

Երբ մեր թիւը պատկաւելի հանդամանք մը առաւ, թով թովի դալով, որոշեցինք մեր Ռեքամեայ Հերոսամարտին Ռեքամեայ յիշատակը պանծացնել: Ի պատիւ հայրենակիցներու, կրնամ բուկ որ առաջին Հայրենակցականը եղանք, որ տօնախմբեցինք մեր հերոսամարտը հոգեհանգիստով և ապա՝ Մաստիլ-Կանդիտով, շարժի աղ-զային մեծ բարերոր՝ Ռըզզալա ճօրճ Քահահանի, որ սիրով արտօն-զրեց իր շքեղ բնակարանը, քաջալեր հանդիսանալով միւսնոյն առնէ մեր այլ յոյժ սրբազան ձեռնարկին:

Առաջին այս յուշատունն ծնունդ առաւ Հաճոյ Հայրենակցական Միութեան կազմութեան պաշտօնաբեր: Քանի մը հայրենակիցներու հետ զործի լծուցանք ու բնդհանուր մողովի հրաւիրեցինք բոլոր հանրեցիները հայրենակից Ետուարդ Քօփհանի բնակարանը 1928ին:

Թիւով բանն հոգի էինք ներկաներս: Հաւաքոյթին նպատակը բացարկէլ յետոյ, ձեռնարկուեցաւ բուհարկութեան կազմելու համար առաջին Վարչութիւնը:

Գաղանի բուհարկութեամբ հետեւեալ հինգ հոգիները ընտրուեցան որպէս վարչական անդամ — Համբարձում Չօլաբեան, Սամուէլ Ճանիկեան, Միտաք Ներսէսեան, Պետրոս Չալեան և Քորոս Կտիկեան: Ծնորհասարութիւններէ և յաջողութեան մաղթանքներէ վերջ, մողովը ցրուեցաւ և ընտրուողները մնացին Դիւանը կազմելու և ծրագրերն մշակելու համար:

Դիւանը կազմուեցաւ հետեւեալ կերպով. —

Սամուէլ Ճանիկեան՝ Ատենապետ, Պետրոս Չալեան՝ Ատենագլխի, Միտաք Ներսէսեան՝ Գանձապահ, Քորոս Կտիկեան և Համբարձում Գալապանեան՝ Խօրհրդական:

Վարչութեան առաջին զործը եղաւ ընտրութեան մասին տեղեկ պահել ոչ միայն Սան Բաւլոյի Աղպային Իշխանութիւնն ու անոր միջոցաւ հայ գաղութը, այլ և սփիւռքի մէջ զանուոյ բոլոր Հաճոյ Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնները:

Յատկանշական և ծախահարկի նկատուեցաւ Գաղութային Վարչութեան զբուսած նամակին մէջ շեշտուած այն կէտը, որ կ'ընուէր — Չպակել զոյգեր, եթէ ամենի ի ձեռին չուեին Հաճոյ Հայրենակցական Միութեան հաստատագիրը:

Սան փառայի - Պրապի - վարչադիրնը : Մէշտեղը՝ Եղիա Պալըզեան և Սիման Կակոսեան, շրջապատուած, ձախէն աջ՝ Սամուէլ ձանիկեան, Գէորգ Լամբեան, Լամբարձում Պալպարանեան, Դեոնիկ Տէմիրեան և Գ. Մուշեան :

Այս որոշումը անուեցաւ անոր համար, որ նախ կրկնապակներ տեղի չուենան և ապա հիւանդկախ անձեր ամուսնանալով բնտանեկան դժբախտ բոյներ չկազմեն : Այլ, բնդհակառակն, կազմուին ա յետխի օճախներ, որոնք ծնունդ տալով բազմապի պատկերներու, լեցնեն պոկաւը մեր նահատակ եղբայրներուն : Աւ աղպկա այ եղաւ և մեծ յաջողութիւն ձեռք բերուեցաւ :

Երկրորդ կարեւոր որոշումը, մարդաստամարը կըաւ : Վարչութիւնը պարտականութիւն յանձնեց կրկու հայրենակիցներու, որպէսզի իսկայն ձեւորուիլ ասոյց մարդահամար մը կատարել ոչ միայն անուն մակամունով, այլ և հասցէներով : Այս ձեւորակէն ի յայտ եկաւ որ, ոչ քան, այլ յիսուն և չորս հաճըցիներ կը բնակին և որոնք հետեւեայններն են - Մխար Կակոսեան, Սամուէլ ձանիկեան, Լամբարձում Զօրբեան, Թորոս Կակոսեան, Պետրոս Զայեան, Ռաֆայէլ և Լամբարձում Պալպարանեան, Գէորգ Զայեան, Պետրոս Զարպուբեան :

Մանուկ Թէլեան, Աւսպ և Գրիգոր ձանիկեան, Եփրեմ, Պողոս և Մարկոս Փիլիկեան, Եղիշէ Կակոսեան, Լեւոն Շաշեան, Գրիգոր Մուշեան, Անանիա Գրբղըրըրեան, Յաննէս Եւրմանեան, Էտուարոս և Երուանդ Թօփեան, Մարտիրոս Կերակեան, Գալուստ Գրբբեան, Սամուէլ Կէտէլէբեան, Տիգրան Թէճէպեան, Արամ Սէջըլեան, Արշակ Թաքեան, Յակոբ Պաղպատեան, Գէորգ Լամբեան, Արբաճում Գիբէեան, Եղիա Պալըզեան, Յովհաննէս Պուրճաղեան, Կիրակոս Մէնէկիճեան, Կարապետ Զօխուբեան, Դեոնիկ Գարասէմիրճեան, Արամ Պաղպատեան, Արմենակ Գաղանճեան, Թորոս Գոյեան, Վարդան Մաքեան, Իսկէնտէր Թէլեան, Աւսպ Պօյաճեան, Կարապետ, Արմէն և Գէորգ Շըրըրաւմեան, Յակոբ ձունուբեան, Սարգիս Օրունեան, Կարապետ Զօղալեան, Սմբատ և Սարգիս Մանուկեան և Լժայեակ Պուրճաղեան :

Սիրոյ, եղբայրութեան և միութեան կապը անբախելի պահելու համար, նորակազմ վարչութիւնը ամէն ճիւղ դործ դրաւ, կազմակերպելով հաւարոյթներ, զրոստպատյաներ, հանդէսներ, Բարեկենդանեանապիշներ և այլ տեսակի ձեւորակներ, միշտ շէն և ուրախ տրամադրութեանց տակ : Գրեթէ մեր այս բոլոր հաւարոյթներուն կը մտանակցէին նաեւ այլ բարեկամներ և հայրենակցականներու անդամներ, իրենքեա մեղի հետ հրճուելու և հայկականութեամբ օժտուելու մը վայելելու :

Որքան ալ հայրենակցականի նպատակը հաճըցիական էր, ասկայն բնաւ խորը չգրուեցաւ ոչ-հաճըցիքի : Ասոր մեծապոյն փաստը, որ ջնջել ալ եղաւ, եկաւ ըլլալ մեր այն ժէսթը՝ զոր կատարեցինք 1929ին :

Ի՞նչ էր պատահած . . . :

Ի յրոյ իմացանք որ, Եւրոպայէն նաւ մը կը ժամանէ հետը բերելով տասնեակ մը հայեր և հաճըցիներ : Իսկայն փութացինք Սանթոնա նաւահանդիսար կարենալ օդատկար հանդիսանալու համար ասանց : Գժբախտաբար ասկայն, մեր թափած բոլոր ճիւղերը աղարկուին անցան : Արովհետեւ, աւարտուեցաւ թէ կեղզիները աչքի հիւանդութեան վարակուած ըլլայնուն, շեն կրնար Սանթոնա իջնել, պիտի երթան Պուլճնոս Ալքէս :

Նաւը քարտիկէն զատուեցաւ մեր և մեկնող հայրենակիցներու արցունքներու տարափին տակ : Վարչութիւնը շուտահաստեցաւ սակայն : Ան, պիտալով որ այլ հայրենակիցներ Արժանիքին ալ պիտի

չկարենան ցամաքել, ամէն միջոց ձեռք առաւ վերադառնալու պարագային դանձր Պրազիլ իջնցնելու համար:

Հազիւ նստուն վերադարձած ըլլալու լուրը մեղէ հասած, իսկոյն կրկին փութացինք Սանթոս: Տեսանք սկոռք եղած պատանական անձնատարութիւնները, միջնորդներ ձգեցինք մէջտեղ: Սակայն զուր անցան մեր ճիգերը:

Վարչութիւնը ամէն միջոց ձեռք առաւ, Հաճրնցիին յուսանալով չզիսմալը ապացուցանելու համար հայրենակից Եղիա Պարզեանը ուղարկեց զէպի Ռիօ Տը Ժանէյրօ: Աւ Պր. Պարզեան, իր վրայ զբրւած յոյսը արդարացուց ամբողջ ճիգը ի գործ դնելով և հաճրնցիական ճարտարիկութիւնը փաստելով, հոգ չէ որ նաւէն իջնող տասնեակ մը հայերէն, միայն մի քանի հաճրնցիներ եղան: Արտաութիւն էր Վարչութեան համար ոչ միայն երախտագրական խօսքեր իմանալ այդ ոչ-հաճրնցի հայրենակիցներէ, այլ և տրուած խտրութիւն թէ՛ ինչ ծախս որ կատարուած է սերով պիտի վերադարձուի հայրենակցականին:

Մեզի համար կարեւորը ոչ թէ դումարին վերադարձուիլը եղաւ, այլ այդ հայրենակիցներու մեզի հետ կապուած մնալու իրակամութիւնը: Անոնցմէ ամանք մանուսնոց, միեւնու յայտը իրենք դիրենք կէս մը հաճրնցի կը գտանին, ուրիշներ ալ արդէն խնամական կապերով հաճրնցիացան:

Հաճրնցիութիւնն նոր խանդավառութեամբ մը լեցուեցաւ, երբ 1929ին, Պուէնոս Այրէսէն ժամանեց իր բնաւորութեամբ համեստ, վարքով՝ անբասիր և սրտաբաստութեամբ՝ մեր բարբէն կարող Պր. Սիմոն Կակոսեանը հաստատուելու համար Սան Բաւլօ:

Արքի ներկայութիւնը մեր մէջ, սոսիթ տուաւ որ նոր ընտրութիւն մը ձեռնարկուի, և 1929 Ապրիլ 29ին, Վարչութիւնը անդամական բնդհանուր ժողովի հրատարակեց յայտը հայրենակիցները և իր պիկուցումը սալէ վերջ, կատարեց քուէարկութիւնը, ընտրելով հետեւեալ հայրենակիցները.— Սամուէլ Ճանիկեան՝ Աստեպետ, Կատարեալ Չոպաչեան՝ Աստեպետ, Գլխորդ Խանթեան՝ Գանձապահ, Պետրոս Չալեան, Եղիա Պարզեան, Միտաք Դերալտեան և Դեանոյ Երկաթ՝ Խորհրդականներ:

Այս նորակազմ վարչութիւնը Հազիւ շորս ամասայ գործունէութիւն կրցաւ սնննալ, քանի որ Աստեպետը գործի բերումով ստիպուած եկաւ մեկնել Արտաթուլա քաղաքը:

1929 Յունիս 21ին դումարուած անդամական Ընդհանուր փողովք, զմահատելով Աստեպետին տարած անշահախելիք աշխատանքն ու կատարած զոհողութիւնները, անցաւ նոր քուէարկութեան և ընտրեց հետեւեալները.— Սիմոն Կակոսեան՝ Աստեպետ, Դեանոյ Երկաթ՝ Աստեպետ, Գլխորդ Խանթեան՝ Գանձապահ, Յակոբ Գրբումեան, Ասպ Ճանիկեան և Կիրակոս Մէնէնիկեան՝ Խորհրդական: Պր. Պետրոս Չալեան ընտրուեցաւ սրբալս մնայուն Բարտուղար:

Մինչև Համաշխարհային երկրորդ Պատերազմին պայթիլը, Հաճրնցի հայրենակցական Միութեան վարչականները նոյն թափով ու եռանդով կը տանին իրենց աշխատանքները ըստնալով իրենց մասնակցութիւնը բերել ազգային բոլոր ձեռնարկներուն թէ՛ եկեղեցաշինութեան մեծ գործին ալ իրենց նպատատար գործակցութիւնը չզննալով:

Պատերազմը, գործի պակասութիւնը և այլ բանաւոր և յախճալ պատճառներ սոսիթ տուին որ ուրիշ հայրենակիցներ ալ լքեն Սան Բաւլօն և հաստատուին այլ տեղեր: Առաջ ամբողջ պատերազմի տևողութեան, Հայրենակցական վարչական մեքենան թէ՛ և զկարեացաւ գործելէ, սակայն կարեւոր յաջողութիւններ չի կրցաւ արձանագրել:

Զինադադարէն զբեթէ անմիջապէս վերջ նոր խանդավառութիւն մը ծայր տուաւ ու այդ, իր գաղաթնակէտին հասաւ երբ Հայրենի Առաջին Կունկ՝ հայրենակից Մահակ Պողոյէհեան Մայր Հայրենիք տուած իր այցելութենէն վերադարձին եղաւ մեզի հետ, լեցնելով բոլորս նոր յայտերով և ազգային մեծ երազներով:

Ներքին պուտաներ քաշուած հայրենակիցներ հեղհեակ սկսան դարձնալ Սան Բաւլօ վերադառնալ և իրենց ձեռք բերած նիւթական յաջողութիւններով նոր գործատեղիներ բանալ ու առն տեղ ունենալ:

Հայրենիքի մէջ նոր Հաճրն Առանի Պետական Հրամանագիրը զբխտուող ազգակիներէն մին դարձաւ, որովորի հայրենակցականը վերակազմուի աւելի թարմ վարչականներ նստեցնելով Միութեան սթոռներուն վրայ յանձինս Մարտիրոս Դերալտեանի, Պետրոս Չալեանի, Համբարձում Պալապանեանի, Սամուէլ Ճանիկեանի, Արմէն Ծոլբերտեանի, Հմայեակ Պուրճալեանի, և Սիմոն Կակոսեանի, որոնք կրցան ոչ միայն ի զլուս հանել ի նպատակ նոր Հաճրն Առանի ձեռնարկուած զոյգ հանդանակութիւնները, այլ և գերակատարել Պրազիլի հաճրնցիներու մասնաբաժինը:

Եւ ինչու՞ շղերակատարեր, քանի որ համընցիութեան տարին-
րու երազն էր անիկա և որուն համար աղբոս՝ իրեն՝ գիծահուած
կեանքը միեւնոյն ասան հասցնելով սերունդ մը, որ այսօր պարծանքն
է ոչ միայն համընցիութեան, այլ մանուսնոյ պաշտօնին:

Համընցիներս կը հպարտանաք Տաթևորներ՝ ժօլ կտիկեանոց
Սարգիս Թէլիանով, Մանուկ Պաշեանով, Ժօթ կտիկեանով, Ժիրաջ
Պատապեանով, Եսաւարտօ և Ժիրաջ կտիկեաններով, Ժիրաջ ճաշ
նիկեանով, Աւետիս Պարպանեանով, Սիմոն Պարճապետով, Արթու-
ր Փուշեանով, Վարդէմա Սուրեանով, Մարտիրոս Շաշեանով, —
այս վերջին երկօքքը, մին՝ Բաղապարկեան ժօղովի Անգամի,
իսկ միւսը Սատիկանապետի հանդամանքներով — Մեր վկայեալ հաշ-
ւակալներն են Քորոս ճանիկեանը, Նուպար Ներսիսեանը, Սիմոն
Պարպեանը, Եօփակիմ Տաղեանը, Գէորգ և Տիգրան Կէտալէքեան-
ները, ժօլէ Տաղեանը:

Հայրական Ռատիօմամի անդրանիկ հիմնադիրն ու մեր ամբողջ
գաղութի պարծանքն է ք. Օլիկա Պարճապետը որ միեւնոյն ասան
վկայեալ արտասանողն է ու մեր բոլոր տունկատարութիւններու փաշ-
լը աւելնողը իր արտասանական վարպետութեամբը:

Պետական Օփերայի երգիչ, հայրենակեց Ասատուր Քիւլահանա-
նը եթէ թողը կրցաւ ըլլալ երգի արուեստին մէջ այլ թաղին անը-
մկանքը կղաւ մեր սիրելի Արտաքի Պայպանեանը թատրոնի և պատ-
կերտփիլոսի մէջ: Այս զոյգ անունները ոչ միայն համընցիներուս, ոչ
միայն հայութեան այլ... ամբողջ Պրազիի երիտասարդութեան
պարծանքն է: Հօն, ուր անոնք ելոյթներ կ'ունենան, ներկայ է ամ-
բողջ երեսասարդութիւնը, ներկայ է հպարտութեամբ աւուջուն հին
սերունդը:

Եւ ինչու՞ չհպարտանայ անիկա, քանի որ իր պայքարին մէջ յա-
ջողած ու դիւմանցած է: Թշուածին ուղեց մէկ հարուածով բնաջնջել,
բայց մէկին տեղ հազարներ վերընծիրդեցան, ու այս անգամ միջադ-
պային արժէքներով:

Կեանքը պայտը է ըսուած է և ըսուած է մեզի, հայերուս հա-
մար: Այն որ կը պայքարի մինչև յետին կաթիլը արեան, ան կը սա-
նի յաղթանակը: Ու մենք, անցնող սերունդս, տարած ենք յաղթա-
նակը, բարոյական յաղթանակը որ շատ աւելի կ'արժէ քան նիւթա-
կանը:

Այսօր, Համոյ Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը ի-
րենց, երիտասարդներուն ձեռքը անցած է և իրենք է որ մեզի համըն-

ցութեան ճամբէն կ'առաջնորդեն, կարծակերպելով շատ աւելի շն, շատ աւելի գոտարթ, շատ աւելի կենտարի ու օրինակելի հանդիսու-
թիւններ, նախանձը դրուելու շփոքր այլ կարծակերպութիւնն-
րու:

Անոք մեզմէ աւելի լու գիտեն և կը յիշեն մեր Հերոսամարտի
թուականը և աւանդական ՄԱՏՕՊ-ը և իրենք է որ շերտեր ձեռքը-
նին, մինչև լոյս կը խառնեն կաթնոսն «Աւաւաւա լուսոյ»-ով և «Օդա-
նան եկաւ»-ով, «Բնոյվաբնոյ» և «Փառք ի բարձունքոյ»:

Անոց ստեղծած այս խանդավառ մթնոլորտը այն սպաւորու-
թիւնը թողուցած է բոլոր հայ այցելուներու վրայ, թէ՛ Սան Բալչօ
պէտք է մտաւորապէս հազար ասն համընցի ունենայ: Չայս վկա-
յած են մեր բոլոր այն սիրելի այցելուները, սկսեալ փաստարան Հա-
մի կիրթիւնէ մինչև Փիլիպպոսեան, Արբաճաճ Գրաճևանէ մինչև
Սասակ Պազէճեան, Արբաճաճ Էթէվզէն մինչև Յարութիւն Ծ՝ Վրդ.
Մուշեան, Շաւարշ Եպո. Գուրմենանէն մինչև Սարգիս Գարէլ-
եան, Պայտանեան Եղբայրներէն մինչև Կարապետ Պարճապետ, ու
այս բոլորէն աւելի, միշտ մեզի այցելող մեր շատ սիրելի Բարսեղ Խո-
րէճեանէն մինչև Տէր և Տիկին Կարապետ Չօղապետները, որոնք
շեն զսնացած իրենց այցելութեամբ, այլ պատճառ եղած են կարգով
իրենց զաւակներն ալ ուղարկել ըլլալ մեկըլալսեմի, ըլլալ պարզ աշ-
ցելութեան ձեւին տակ:

Ինձի կը մնայ փակել այս սուղերը մէկ մտղթանքով —
վարձէրնիկ կատար բոլոր ինն և նոր վարչական եղբայրներ և
կատարեալ յաջողութիւն ձեռք սիրելի երիտասարդ վարչականներ:
Թող ձեր կարգաթիւթը ըլլայ՝ ՄԻՇՏ Կ՛Պ՛Վ՛Յ՛:

Սան Բալչօ

ՆՈՐ ՀԱՃԸՆԸ ՅԱՐԵԱԼ

Գրեց՝ ԱՐՄԱՆԿ ՀԱՃԻ ԿԻՋԻՐԻՆԻ

Նոր Հաճըն աւանը, հեռու անցնալի մը տխուր վախճանին վառապահն է, կենդանի յիշատակորարը մեր բերբուր տահառակներուն որոնք իմացեալ մահով զոհարեցին կեանքերին, յանուն հայրենիքի և ազգային պատիւի հօսակ, ուխտաւոյր մը վերադարձ հաճընցիներու համար, և ներշնչարան մը ապագայ սերունդներուն: Քանդուեցաւ, մեր արժուերոյն ծննդավայրը, սակայն չի մեռաւ հաճընցիական ոգին, որուն արդասիքն է նոր Հաճըն աւանը՝ հիմնուած Խորհ. Հայաստանի ծոցին մէջ, հրաշակերտ երեսանէն քիչ հեռու, Արզնիի մօտ, Հրազդանի ափունքին: Այսօր երբ կը տօնենք անոր հիմնադրութեան տասնամեակը, երկիւզածութեամբ և յուզմունքով մերձենանք երբ ուխտագնացութեամբ տար կը դրնէք անոր հողին վրայ:

Հաճոյ Հայրենակցական Ընդհ. Միութեան կեդր. Վարչութիւնը յոյժ դանձառոյի դազափորը յղացած է տասնամեակը Պատմագիրքով մը նշանակաւոր, միանգամայն յաւերժացնելու յիշատակը մեր մարտիրոսներուն: Արտադին կ'ողջունեն ծրագիրը ու կը մաղթեն յաջողութիւն անխոնջ աշխատանքին: Ինձմէ խնդրուած է պատմականը ընել Միութեանս ծագումին ու ծաւալման, մասնաորարար Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ, ուր հիմնադիրներէն խոնարհ ու հաւատացեալ անդամը եղած եմ սկիզբէն, սիրաթափ կ'ընդունուեմ կեդրոնական Վարչութեան հրահանգին, գրութիւնս պատմութենէ աւելի համառօտ տեղեկագրութիւն մըն է:

Անցնալի վերջնական մերթ կ'ամպտօնն ու կը խաւարէն ուղեզս,

կը թախեն սիրտս ու հոգիս, յիշողութեանս առջեւն կը սլան դէմքեր ու դէպքեր, մերթ մտայլ և վհատեցուցիչ էլոյթ ու երևոյթներով, որ թերահաւատութեամբ, նոյնիսկ հեղանքով՝ կը խաչանեւէին մեր զգացումս ու շինարար աշխատանքը, արգելք կը հանդիսանային, կը նրազէն ուժերը և կը դժուարացնէին գործը՝ որ սակայն վերջապէս յաղթահարուեցաւ յարատեւ ու գործնական հայրենասիրութեանս առջեւ՝ որ 4 Նոյեմբեր 1958 պատմական թուականով նոր շրջան մը բացինք նոր Հաճըն աւանի իրականութեամբը, խնջոյքի ու խրախճանքի օր է այսօր, ցնծութեամբ տօնենք անոր տասնամեակը:

Հայրենակցական միացեալ գործունէութեան մը դազափորը նորութիւն մը չէ դազութահանրցիութեան կեանքին մէջ, ան ունի աւելի քան վախճուն տարիներու պատմութիւնը, որու բնթացքին, թէեւ անկազմակերպ, իր դոյութիւնը ցուցարարած է դանազան երևոյթներով և միշտ հայրենասիրական նպատակով: Հաճընցին երբեք չէ մոռցած իր ծննդավայր Յարազանը, հայրենասիրական շարժումը սկսաւ այն օրէն երբ հաճընցի իր վերջին ողջունը ըրաւ «Քլլէլ քօչօյն», և Փիլիթական հրաժեշտ տուաւ Հաճընին, հոն թողելով սակայն իր սիրած և հողին: Այդ օրէն ի վեր ան միշտ խորհած է անոր վրայ, ապրած անոր յիշատակներով, փոստաւորուած անոր քաջագործութեամբ և ուխտած է նուիրուիլ անոր յաւերժացումին: Իսկ իրբիւ պաշտօնական ու կազմակերպեալ շարժում միութեան մը գոյութիւնը կը սկսի քսանական թուականներուն:

Հաճընցիներու զայտը Հիւսիսային Ամերիկա թափ ստացաւ 1909 Կիլիկիան աղէտէն վերջ: Հայրենիքի և հայրենակիցի կարօտը դանտք իրարու մօտ պահեց և անտք տեղաւորուեցան ընդհանրապէս նիւ Եւրոքի և Պատիճն շրջակայքը: Իրենց ծննդավայրին օգտակար հանրահասնալու տնէնով մերթ կ'ունենային ընկերակցական հումարթներ և հայրենասիրական ձեռնարկներ, նիւ Եւրոք քաղաքի մէջ բնակող տասնեակ մը նորադադթ հաճընցիներ 1913ի վերջեր կազմեցին «Հաճընոյ Կրթասիրաց Միութիւն» մը, ստաջորդութեամբ մասնաորական և երբեմնի դատարարակ Առաքել Միտաղանի, Փոնոս Մուշեանի, Արման Կիլիկեանի, և անդուական հայրենուէր Կարապետ Չէլյարեանի նպատակն էր ոյժ տալ Հաճընի կրթական կեանքին: Այս ժամանակին Հաճոյ Առաջնորդ Պետրոս Վրդ. Արարեանէն ստացուած պաշտօնական գրութիւն մը նիւթական օգնութեան կոչ կ'ընէր Հաճոյ մէջ նորակառոյց Սահակ - Մկրտչական սպիկանց վարժարանին համար: Այն կոչիչն է պատասխան նիւ Եւրոքի տասնեակ մը հաճընցիներ ան-

նման Հերոս Ազատի Քուրատրդեանին առաջնորդութեամբ՝ համադա-
դութեային հանդէսով մը բաւական կոկիկ գումար մը դոյաւուցին, ու-
բուն վրայ աւելցնելով ՊինկՆէմբըտարեան հաճոյցներու մասնակ-
ցութիւնը՝ դրկեցին Հաճին, և ստացան ստորագրեր:

Միևեռոյն տարին ՊինկՆէմբըտարեանի մէջ հաճոյցիական մտով
մը տեղի ունեցաւ ներկայութեամբ Տօքթ. Արմենակ Հայկազեանի՝
Գոնիա Գոլէնի ի նպատակ, ունեցաւ շուտակի տրդիւնք: Պատ: Ա. Տէ-
վերեան որոտայտուեցաւ: Հաճինի մէջ հիանդանոց մը իմնարկելու
մասին, սրբ սակաւն Երրեք շիրականացու, վերահաս համաշխարհա-
յին պատերազմի պատճառաւ:

1915ի տեղափոխութեան թիւր, և մեր դժբախտ հայրենակիցներուն
օգնութիւն մը հասցնելու անհրաժեշտութիւնը պատճառ եղաւ յաջորդ
հաճոյցիական մտովի մը կրկին ՊինկՆէմբըտարեանի մէջ, ուր հա-
ճոյցներու ստուար թիւ մը կը գտնուէր, կազմուեցաւ միութիւն մը
որ շարունակեց մինչև 1916, սակայն կարգ մը արկածախնայիք Երե-
տատարպետու յախտուն ընթացքը արդիւնք ընդմաստը գործունէու-
թիւն մը, քայքայուեցաւ միութիւնը, յուսախաբ՝ երկու հայրենաճը-
ւեր հայրենակիցներ, Գոնիէկ Սրղվրեան և Արշակ Զաքարեան, կա-
մաւոր մեկնեցան, թուրքի վրէժ աննելու երդումներով:

1918 զինադադարէն վերջ, տեղափոխութեան վերադառնող հաճոյ-
ցիներուն նիւթական ու բարոյական օգնութեան մը պարտականութիւ-
նը հրամայական դարձուց հաճոյցիական ընդհանուր մտով մը, վե-
րբարեան ՊինկՆէմբըտարեանի մէջ 1919ին, ընտրուեցաւ վարէջ մարմին մը,
նորադասութեամբ Ետրութիւն Փելլիպոսեանին և բարոյագրութեամբ
Երրեմ Ալէքանեանին: Եպատակին համար սկսաւ հանդանակութիւն մը
և դրկուեցաւ Մէլքոն Տօքթ. Յակոբ ՌՆՆԿԵԱՆԻ ձեռամբ գործած-
ուելու համար: Զարգացող գործունէութեան մը վերջ՝ միատեղութեան
հաճոյցիներու այլ և այլ նահանգներ զիւր ու ցանկալի պատճառ-
աւ Միութիւնը ինքնորոշուող տեղադրուեց և մասնակցութեամբ ամբու-
թեան, հայրենասիրական ոգին մտած չէր սակայն ընդհանար, մի-
անակա՛ն և տեսական կազմակերպութիւն մը ստեղծելու գործը յա-
տական դժուարացաւ, անջատ ու անհատական շարժարտու աշխա-
տանքերը որակաւ չեղան, իսկ կը պահուէր միտանալ հասարական գոր-
ծունէութիւն:

Հերոսական Հաճինի վերջնական անկումը ցնցեց զպատմները և
սարսափեցուց մեր սերունդը՝ մերկեցին յուսալքաբէլ, չէինք կրնար

հասարակ թէ մեր սիրելեաց Հաճինը մեռած է անկանցնելովն, դասն
կը իրաւանութիւնը, Հերոսական անցեալով Հաճինը պէտք չէր մեռ-
ներ, սխալեցանք, ու խոսեցինք պանծացնել մեր Հերոս նահատակնե-
րու յիշատակը, Հաճինը պէտք կը վեր-յարնէր ի փառս ցեղին: Ան-
հրաժեշտ և հրամայական էր հայրենասիրական զպատմները միա-
ձուցել և մարմին առլ գազափարէն:

Հասարգբարեան ևն ընդհանուր միութեան մը շարժումին մաս-
րամասնութիւններ, հարկողբաւմ կը գրած համատեղ իմ. պատ-
մութիւնը և կեդրոնանալ միայն Հրեթախին Ամերիկայի մէջ գործու-
նէութեանց շարջ:

Հաճոյց հայրենակցական ընդհանուր միութեանը ծագում ստա-
ցաւ Ամերիկայի Երբակո բաղաբնի մէջ, ուր ալ մը հաճոյցները նա-
խաբարքը առին, կազմելով մարմին մը իրբև. ՎՄԱՄԱՆԻՊՅ յուսաց-
նալ ընդհանուր Միութեան մը: Անգրամին հասարակը տեղի ունեցաւ
Ապրիլ 1926ին, Յովակիմ Թովմալեանի ընտրարմին մէջ, ներկայ էին
Հայկալ Էլլիզեան, Արման (Հաճի) Կիլիբեան, Մարտիրոս Մարգի-
եան Սարգիս Երիբեան, Փանոս Մուշեան, Կարապետ Չէլտիբեան,
Յովակիմ և Սեդրակ Պաշահաններ, Պարպիբեան և Փոսթալեան Վար-
դիվապեան, Վարդան Ուզունեան, անմահ հերոսուհի Հայկանուշ Պա-
շահեան, և շարք մը այլ Փ տիկին հայրենակիցներ: Եպատակին հայ-
րենասիրական էր, սրոշ ծրարիք մը շունչէնք, յայց հարկ էր նախ
ընդհանուր միութիւն մը յատա՛ք ըրբէլ և առ ալը աշխատանք:

Այս՝ մասնակցին էր որ Ս. Հաշատանէն պատուիրակութիւն մը
մասնակց Երբակո, առիթը օգտագործելով, Հայկապատ Էլլիզեան և
ստորադրեալ տեսակցութեան մը ունեցանք՝ սոյն պատուիրակութեան
հետ, զանգափոր մը ունեկարու համար, թէ ի՞նչ կերպ ու միջոցներով
կրնանք ծառայել մեր պայթեական և անպարկ հայրենակիցներուն, և
թէ մասնատանգ ի՞նչ են կարելիութիւնները վերադարձող գաղթական հա-
ճոյցիները Մայր Հայրենիքին մէջ տեղափոխելու: Խիստ համակրական
եղաւ պատուիրակութեան ընդունելու թիւնը, սրտած տեղեկութիւն-
ները խրախուսական, և թէլազօր թիւնները գործնական, մասնաճիւց
խոնջալախուսած գործի սկսաւ ընդհանուր միութիւն մը կազմելու,
պէտք էր ամենուրէր կազմակերպել հաճոյցիները Ամերիկայի մէջ իսկ
այս աշխատանքին համար սոյ՛մ, մասնակց և գրամի պահարար շատ
զգալի և վեր ալ մը հաճոյցներու կարողութեան: Մինչ կը խոր-
հէինք միջոցներու մասին, բարեբախտ գաղափարութեամբ մը բազա-

քը մասանց մեր սիրելի և ունևոր Հայրենակից Ասեփան Փիլիպոս-
եանը, մեր գաղափարը ջերմ ընդունելութիւն գտաւ յարգելի Հայրեն-
ակիցին մօտ, և ան անմիջապէս արամազրեց բաւականաչափ գու-
մար մը ընթացիկ ծախքերու համար, խոստանալով նոցուկ կենալ
մասնաճիւղին:

Խ. Հայաստանի պատուիրակութեան բարեկարգմամբիւնը,
ինչպէս նաև Փիլիպոսեանի համակրական զիրքը նպատակին շուրջ,
բաջալերեց մեզի ո՞ր առջ կայմակերպութեան աշխատանքին, համա-
ձայնեցանք թէ անհրաժեշտ է ունենալ շրջուի գործիչ մը այցելելու
համար Ամերիկահասնընկերուն, պարզելու անոնց ընդհանուր միտ-
քեան մը կարիքն ու նպատակը, կազմել մասնաճիւղեր, և պատրաս-
տել զանոնք ընդհանուր հասնընկերան խորհրդակցական ժողովի մը,
ինծի վիճակուեցաւ այլ ատաքերութիւնը: Եփեսոսի մասնաճիւղը
ստանաձեց շահանջ Հայրենակցական Միութեան Առժամեայ Կեդր.
Վարչութիւնն անունը:

Ողբերգութեան ստաջին կայանք եղաւ Քալիֆոռնիոյ շրջանը,
ուր հասնընկերը ստուարագոյն թիւը կը ներկայացնէին, և մասնա-
ւանդ հնձ էին մեր ունևոր ու սկանաւոր Հայրենակիցներէն շատերը:
Անհատական թէ խմբական խօսակցութիւններէ վերջ՝ նախնական
փոքրիկ խորհրդակցութիւն մը ունեցանք Պրն. Կոսթանթին Կերթմէն-
եանի ընկալանքին մէջ, ներկայ էին Պատ. Ս. Տէլիբեան, Պատ. Մ.
Այճեան, Կ. Կերթմէնեան, Տոքթ. Յ. Պոզոսեան, Յ. Փիլիպոսեան,
Ս. Սուրեան, Հ. Պահատուրեան: Պարզեցի իմ մէտնան: Եզան այլա-
զան արտայայտութիւններ, շատով յայտնի եղաւ դժբախտ իրակա-
նութիւնը, թէ զպացումները բաժնուած են այլ և այլ խմբաւորմ-
անքու, ոմանք կ'առաջարկէին հասնընկերը Պէյրութ — Սիրիայ տե-
ղաւորելու տեսակէտ, ոմանց համար Խ. Հայաստան անունը անա-
թետա էր, ոմանք կուսակցական և շահախնդրական նկատումներով
բացարձակապէս հակառակ էին անոնց տեղաւորման Խ. Հայաստանի
մէջ, Տոքթ. Պոզոսեան և ևս, մասամբ մըն ալ Եսթրոթիւն Փիլիպոս-
եան, կը ջատագովէին Հայաստանի մէջ տեղաւորման տեսակէտը,
զնահատելով հանդերձ կարգ մը ազդաններու ազդախերական ուղին՝
կը ջանայինք փաստել պատմական սուեւոյներով թէ հասնընկերու
համար հրամայական պարտականութիւն է կանգնել՝ նոր Հասնըն-
Խ. Հայաստանի մէջ:

Խոստանալից արդիւնք մը չունեցաւ այս հուաբոյթը: Ազաներու

մտայնութիւնն ու հոգեբանութիւնը բաջալերական չէր, հետեւաբար,
բաւ ինծի յանձնարարուած ծրարին, յաջորդ իրիկունն իսկ, Աեղ-
տեմբեր 9, 1926ին ունեցանք ընդհանուր հանձնընկերական ժողով մը,
ներկայ էին յիսունէ աւելի հայրենակիցներ, բոլորն ալ բացովա-
ուած Հայրենասիրական ուղիով, նախորդ իրիկուայ Կերթմէնեանի
ստան խորհրդակցներէն ներկայ էր միայն Պատ. Միտակ Այճեանը,
իրբիւ ունկնդիր: Այսու հանդերձ զինքը նշանակեցինք ժողովին տ-
աննապետը:

Պարզեցի ատաքերութեան նպատակը, թէ ինչպէս Եփեսոսի
հասնընկերը կազմած ենք շահանջ Հայրենակցական Միութիւնն մը,
նպատակ ունենալով օգնել մեր հայրենիքին ու հայրենակիցներուն,
թէ Եփեսոսի մարմինը ինքնուրուշեւով Առժամեայ Կեդրոնական
Վարչութիւնն, ընդատաճանք և կայմակերպել Ամերիկահասնընկե-
ր մէջ տեղ և հրաւիրել զանոնք ընդհանուր խորհրդակցական ժո-
ղովի մը: Կարծիքներու փոխանակութիւններէն նշմարելի եղաւ թէ
ստուար մեծամասնութիւնը համակիր է զազափարին և ջատագով
Հայաստանի տեսակէտին: Նոյն իրիկունը հիմքը գրուեցաւ Քալիֆոռ-
նիոյ մեծ մասնաճիւղին, որ սահմանուած էր յետագային կարևոր և
ազդեցիկ դեր ունենալու Միութեան գործունէութեան շուրջ, իրա-
խոսական էր ընդունելութիւնը և ևս բաջալերուած վերադառնալ
Եփեսոս:

Եփեսոսի Կեդրոնին հետ խորհրդակցելէ վերջ, իրենց կարգին
այցելեցի Նիւ Եորք, Պրինկէթթըն, Սիրաբուշ, Ռաշլեթթըն, Պոսթոն
և Մանչեսթըր քաղաքները: Հորատագործէն բռն՝ թէ մէջն տեղ զա-
զափարը ընդունելութիւն գտաւ, և նշմարելի էր խանդավառութիւն
մը նպատակին շուրջ: Եղան վիճարանութիւններ, թեյաղբու թիւններ,
քննադատութիւններ, բայց բոլորն ալ շինարար ուղիով: Ար որ զացի
ստաջին գործն եղաւ նախ շահակն հեղինակուար և փորձաւոր հայ-
րենակիցներու միտքը և ազահովել անոնց գործակցութիւնը:

Սիւլայած էի:

Նիւ Եորք հասնելու ստաջին իրիկունը այցելեցի մեր պատուա-
կան ու հայրենասէր Տոքթ. Յակոբ Ռէճէպեանին, ներկայ էր նաև
մտաւարական հայրենակից Պրն. Կարապետ Քէլչեանը: Լուրջ ըն-
կրնդութեան վերջ՝ Պրն. Քէլչեանը հարցուց — Վերիբեան ի՞նչ գրա-
տական ունիս թէ ասանկ գործ մը պիտի կրնանք գրուի հանել, շե՞ս
կարծեր թէ աս մեր կարողութեանն էր վեր է», և ուղեց իմնալ թէ ի՞նչ
էր Քալիֆոռնիոյ մեծատրներու զիրքը:

Իսկույն ցոյց առի Պրն. Բ. Փիլիպոսեանի ինծի առած յանձնարարանը, որուն մէջ իշխանական խոստումով մը առ զորակից կը արտայայտուէր զազատութիւն, յանձնարարական նախակը կարգապէս վերջ ըսաւ. — «Ես կը հուստամ Պրն. Սակեանի խոստումին, չիմայ յոյս մեծ կ'ըլլայ այս անդամին պիտի յանդիմանք», երկու օր վերջը իրականութիւն զարձաւ. երկու օրէքէ մասնակցի: Անցայ Պրնիկէմբեր քաղաք, հանրեցեալան հասարակի մը մէջ Արշաւ Գրանկանն էր ըր զորոք. — «Ես պարզ կոչակար մըն եմ, բայց հազար տար կը խոստանամ եթէ անկեանք նոր Հանրե մը Մայր Հայաստանի մէջ»: Ենամ զգացունսնրոյ արտայայտեցան միանկերը, հոն ալ կազմուեցաւ Պրնիկէմբերի մարջան մասնակցի մը: Արաքիւզ հասնելու ուղղակի գացի երկրի մէջակեանին, հմտա Նախարարն և ճանօթ իր ազգայնութեան գործունէութեամբ, սեռայ զոր զորք մտացած: Կը թըրթր թաղար ձեռքով ձեռքով ձեռքով հայրենակցի իմ առաքելութեանը, ինչպէս զորքով որ ինծի աշխատակցի մասնակցի մը կազմուեցաւ գործին մէջ, առանց հարց ու փորձի իսկույն ձեռք առաւ Հնամանքը, որու օր կը կանչէր, կարակ խօսքն էր ձեռք իրիկուն մեր տանը: Արգարեա նոյն իրիկունը Արաքիւզի հանրեցեանը համարմունքով և ինչ մէջակեանի առջը, կազմուեցան մասնակցի մը: Հոն ալ, զորն օրհնեցինք ճաշակելով Տիւրքի Արաքիի պատրաստած «Նախա» յոյր:

Յաջորդ կայանն էր Ռաշէսթըր: Հասարակ ունեցանք. Գեղարդ կէնէկուն լեանի տանը, յուրին ալ ներկայ էին, խօսակցութեանը քննարկեցին ոմանք տարակուսանքով և թերահաստ կ'արտայայտուէին, Փանա վարդա Ռըրթեանն էր որ Հանրեի բարբառով դռնէն. — «Տղաք ինչու կը վախէք (մի վարանք) չէնքնու թափոյ էջը պիտի կէս ճամբը չի մըն, ես թափոյ տարայ թա Սեւերքո փկի իմ, ինչէ Հայաստան պիտի կանոթ իշա», նոսրի Տէփրեանի արտայայտութեանը բրաւ. — «Ենամ մենք նէ էջ ենք նեակ թափոյ»: Արախ տրամազորութեան սակ կազմեցինք Ռաշէսթըրի մասնակցի մը:

Ուղղութեան գործուցի դէպի Պոսթոնի շրջակայք: Պոսթոնի մէջ որ Համի կէնէկանի և վաշաղն ձեռնի հետ սեռակցելի վերջ անմիջապէս մեկնեցայ Նեա Հէմփշերի Մանչեսթըր քաղաքը, որ կը ինչպէս անդրակական Տոքթ. Արմենակ Մանչեսթըր: Աղջնորդութեան վերջ էր բացարձակ սոցիալիստական նպատակ, ու չի ուզով ունեւորուցի վերջ, և քոյի յանձնարարականը կարողայէ տալ, ըսաւ. — «Հիկ ինչ թափի մը քաշէք, էջիւ հոս կ'անկեք, պատու մը ա-

տեւք, ապ կ'ա խօսինք, ես ալ քիչ մը կը խորհով», իր անտարբեր ձեռնայլն և պայտարեւ արտայայտութեան շարքով էի, թէ արդեօք պարագի եկայ: Կերակուրը յանապէս վերջ ըսաւ. — «Կիցիքեան դուն կ'ուտէիր, ես կը խորհողովէի, ահա պատասխան», հուզով արտով մեկի հետ եմ, վաղը միտակ Պոսթոն կ'երթանք, անդամակ ներկայ պիտի ըլլամ կայանալիք համարմունքին, սղջոյննք հայրենիէ բուր հայրենակցիցներու, շատ ուրախ եմ որ եկամ ես, ահա քեզի նուէր մըն ալ, իմ ձեռագործն է, ես փորագրած եմ, երբ ծխես ճիւղիկ կը հանդարտեցնէ», յանձնեց ինծի ճուրի դրանիկ մը, որ ցար կը պահէ իրբեւ յիշատակ: Յաջորդ օրը միտակարար ճամբորդեցինք Պոսթոն, շրջակայքի բոլոր հանրեցեանները ներկայ եղան Պրն. կէնէկանի հիւրասեղանին շուրջ, աւագ, շատեր սյժմ մասնակցան: Այդ օրը կազմուեցաւ Պոսթոնի մասնակցի մը:

Շիբախ վերադառնալու, արդէն իսկ չիմքը զրուած էր ու թէ մասնակցուելու, կապուած ամառայ կեցր. Վարչութեան ի Շիբախ, միեւնոյն ժամանակ կեղորոն ու իմ արդէն ու զէն ցրուած հանրեցի անհասնելու հետ բանակցութեան աշխատանքին ու կը ստանար քաջութեան պատասխաններ: Շիբախի մասնակցի արդէն իսկ ընդգրկած էր ցեղապատմանն այն անմիակի օրէնքը թէ ցեղ մը կը յուրմունայ միայն ու միայն իր ուրոյն հոյն վրայ, արդ, ալ ներշնչի: Քալիֆոռնիոյ մասնակցի մը, տղայական ու իմամխուէր Հայաստանի մէջ, ժամանակ մը թղթակցական և ալ աշխատանքներ վերջ կեղր. Վարչութեան օրոյն վրայն ու ժամանակը, և հրաւիր ըրաւ մասնակցիցներն ուրոյն պատուիրակներով մասնակցելու ընդհանուր մագլի մը, ուր պէտք էր ըլլակուր Միտիկանս նպատակը, ճշտուէր անոր ուղղութիւնը, կազմուէր պայտանական ու մայրան վարչէ մարմին մը, և միեւնոյն սակզում էր նպատակը իրաւորմելու համար, և զոյցնելի պէտք կ'ըլլէ նի թիկանը:

Առաջին Խորհրդակցական. Պատգամարական Ժողովը պատմարեցաւ նի երբքի Ռաշէսթըր քաղաքին մէջ, 1927 Մայիս 30-31-ին, Ամերիկայ հանրեցեանը կեանքին մէջ նշանակելի էին տղ կերպ օրերը, յուր մասնակցի զոր մասնակցան էին մագլի ուրոյն պատգամարներով, ներկայ էր հանրեցի հոմ բազմութիւնը, և միտարար ներշնչելի, Քալիֆոռնիոյ մասնակցի մը, ապայական ու իմամխուական տարբեր արդէնութեանը ճնշման սակ, չի կարողացաւ մասնակցի համարմունքին:

Ժողովը բացուեցաւ տաննպիտութեամբ Պրն. Կարապետ Բէ-

շինանի և անենադպրութեամբ Վահագն ձուանի: Յանուն Աստա-
նայ Կեզր. Վարչութեան Կիլիքեան ըրաւ իր տեղեկագրութիւնը
չարտումին սկիզբէն մինչև չամագումարը, և ժողովին նկատողու-
թեան յանձնեց Միութեան նպատակը: Շատ լուրջ կան դիտողու-
թիւններն ու արտայայտութիւնները թեր ու գէժ, զանազան կարծիք-
ներու փոխանակութեան վերջ՝ ընդունուեցաւ բանաձեւ մը իրբն
նպատակ չաճնոյ Հայրենակցական Ընդհ. Միութեան, հետեւեալ պա-
րտաւորութեամբ:

Անմիջական օգնութիւն կարտեալ զաղթական հանրօրհներուն,
Հետաւոր նպատակ ունենալով շինել Նոր Հաճըն բնակավայր մը
Մայր Հայաստանի մէջ:

Ընդունուեցաւ Մրազիք - Կանանդիք մը Երնտրուեցաւ Պաշ-
տօնական Կեղրճեանական Վարչութիւն մը յանձին Տոբթ. Արմենակ
Մանկրեանի, Տոբթ. Յակոբ Ռէճէպեանի, Վահագն ձուանի, Ռո-
պէլթ Տէվլիքեանի, և Կարապետ Քէշիշեանի, յաջորդ երկու տարիներ-
ըը նուիրուեցան Միութեան կատարելագործելու աշխատանքին, և
ընդհանուր հաճընցիութիւնը նպատակին շուրջ համախմբելու:

Քալիֆոռնիոյ հաճընցիութիւնը երկիւրեւորած էր: Ան տեղի
մեծ ժամանակը թերակազմ և կրակօրական զիրքի մէջ էր, զգալի
էր թէ տարբեր տեսակէտ մը մուտք գտեր էր հաճընցիներու մէջ մա-
տին միտքին մէջ: Աղաներու ազդեցութիւնը կը գործէր իր զեբը,
այն էր հաճընցիները Պէյրութի մէջ հաստատելու հարցը, ու արդէն
անհատական ձեռնարկներու սկսած էին կարգ մը մեծատրոնքի, բա-
րեգործութեան իմաստով, այս պարութիւնը կը ջլտակը հաճընցիու-
թեան ուրը, արդէն չանդիտանալով Միութեան յոռաջոցման ու
զարգացման: Քալիֆոռնիոյ ջրէանին հետ կատարեալ համաձայնու-
թեան մը պալու ջանքերը ցորդ մնացին ապարդիւն, իսկ Միութիւնը
պէտք էր շարունակէր իր գործը՝ նպատակ իրագործելու համար:

1929 Յունիս 30ին կայացաւ Երբորդ Պատգամօրական ժողով-
քը Նիւ Եորք, հայրենակից Նասիպ Պոստելանի շքեղ պատկերասրա-
սին մէջ, վերահաստատեց առաջին Պատգամօրական ժողովի ու-
րուումները, որոշեց առակ ոչոք ապ կազմակերպչական գործին, թէ
Ամերիկայի և թէ արտասահմանի մէջ, ընդունելով թէ հրամայական
է ընդհանուր հաճընցիութիւնը համախմբել զապարիւն շուրջ կեդրո-
նական մարմնի հեղինակութեան տակ: Յարմար տեսուեցաւ փոխ-
խութիւններ ընել Կեղրճեանական Վարչութեան կազմին մէջ, վերըն-

տրուեցան ու ընտրուեցան հետեւեալ անձնաորութիւնները:— Տոբթ.
Ա. Մանկրեան, Տոբթ. Բ. Ռէճէպեան, Պրնք. Կ. Քէշիշեան, Հաճի
Կէշիշեան և Առաքել Միտայեան:

Երբորդ Պատգամօրական ժողովը նմանապէս տեղի ունեցաւ
Նիւ Եորք քաղաքի մէջ, 1930 Ապրիլմիսին 30ին, Քալիֆոռնիոյ մաս-
նաճիւղը մտանակցեցաւ պատուերակ ուղարկելով Յարութեան Փիլի-
պոսեանը և Տոբթ. Հայկ Պահապարեանը: Շատ կարեւոր էր այս սո-
ցիւլը, ուր առաջին անգամ ուժգին և ուղղակիօրէն բախման ևկան
Հաճընի վերաշինութեան համար նաստալուրած երկու տարբեր և
հակառակեայ թէզերը — Պէյրութի թէ Հայաստան: Անկարելի էր Միու-
թեանս որդեգրած նպատակէն շեղուլ, որն է վերաշինել Նոր Հաճընը
Մայր Հայաստանի մէջ: Բայց և այնպէս տարիներու փորձառութե-
նէն ահա՛մայ՛ խոնարհեցանք իրականութեան մը առջև, թէ գէթ
ներկային համար Հայաստանի մէջ Նոր Հաճըն անկտաւ աւան մը չի-
նենլու գործը Միութեանս կարողութեան վեր է, ի գէժ անյովթելի
դժուարութեանց պէտք էր ճանչնալինք մեր շափը, ուստի, առանց
նպատակէ շեղելու, ժողովը յարմար դատեց ստճանապէս զոճանուլ
Հաճըն թաղամաս մը շինելով Հայաստանի նորակառոյց Նուպարաշին
քաղաքին մէջ: Ասիկա գործնական քաջ մըն էր և ոչ զիջում կամ դա-
ւաճանութիւն Միութեանս կական ու հետաւոր նպատակին, որոշեց
նիւթականի համար արշաւ մը բանալ, բանակցել Հայ Բարեգործա-
կան Ընդհ. Միութեան հետ Նուպարաշինի մէջ շինուելիք Հաճըն թա-
ղի մը ի խնդիր: Միութեան գործունէութիւնը բաւական դժուարա-
ցած էր, Կեզր. Վարչութեան անդամներուն իրարմէ հետո զանուե-
լուն պատճառաւ: Ուրշուեցաւ Կեզր. Վարչութիւնը կեդրոնացնել մէկ
քաղաքի մէջ:

Ընտրուեցաւ նոր վարչութիւն մը յանձին Տոբթ. Մանկրեանի,
Պրնք. Հայկազուն Էլիշեանի, Յովակիմ Պոյաճեանի, Մարդիս Եփ-
րեմեանի, Արման Կիլիքեանի, և կեղրճեան փոխադրուեցաւ Եփրատ:
Այս ջրէանին վարչութիւնը յետաձգելով տարբեր նկատողութիւններ,
ամբողջութեամբ նուիրուեցաւ Նուպարաշինի մէջ Հաճըն թաղամաս
մը շինելու գործին, որոշ հակացողութեան ևկանք Բարեգործականի
հետ, և նախնական վճառումը ըրինք շինուելիք թաղին ի հաշիւ, քիչ
ժամանակէն կատուցուեցան քանի մը բնակարաններ Նուպարաշինի
մէջ և դրուուեցան հաճընի Հայրենադարձներով, Տոբթ. Մանկրեան
չգեւորուած իրականութեանէն, առև մը ևս աւելցուց հոն իր անձնա-
կան միջոցներով ու մերտեց զայն ՎՄանկրեան Տունն անունով:

Քաջախրուած կատարուած յաջողութենէն՝ շորորդ Պատգամաւրական ժողովը դամարուեցաւ Երեւանի մէջ 1933 Հոկտեմբեր 15 - 15ին, որուց անդրադառնալ Միութեանս իսկական նպատակին և ընդլայնել գործունէութիւնը, կեդրոնը փոխադրեց Քալիֆորնիա, ուր հանրայնեացիք մեծամասնութիւն կազմած էին, և չուն ալժմ կար մեծցած, բերեղացած և զորացած մասնաճիւղ մը: Յունիս 4 - 5, 1936ին Քալիֆորնիոյ մէջ կայացած համադումարը սնցուց Երկու իրաւ կարեւոր որոշումներ, սառջին, վերանկատեց Ս. Հայաստանի մէջ անճշտաւ Նոր Հաճըն աւան մը ունենալու հարցը և առ ալը քուէարկեց 15-000 սուլարի պիւտճէ մը, երկրորդ՝ որուց Մարտէլի մէջ անդրադական հայրենակից Մարդիս Այլթունեանի յոյժ գնահատելի, անձնական և եւ զոհարութեամբ ըլլա ընծայած «Հաճըն» թերթը՝ ուղղորդել կեդրոնական Վարչութեան նոյնանորութեան տակ հրատարակել՝ իրբեւ Միութեանս պաշտօնական օրկանը:

(Այսու պարագ էր զգամ չիւլու թէ այս թերթի հարցը ամէն ժողով մէջ օրակարգի նիւթ եղած էր և արժանացած գնահատանքի, իսկ անոր հրատարակութեան համար մեր գրական օժանդակութիւնը շատ քիչ, աշխատանքը ծանր էր և զոհարութիւնը չափէն աւելի, մեր խնդրանքին վրայ և հաճընցիական սիրոյն, սն շարունակեց թերթը մինչև ցնոր անօրէնութիւն երբ թերթը վերջապէս փոխադրուեցաւ Հիւսիսային Ամերիկա: Այլթունեանի գերբ Միութեան հարժումին և Նոր Հաճըն աւանի իրականացման գործին մէջ շատ մեծ ու կարեւոր եղած է, արժանի երախտագիտութեան):

Թերթը Ամերիկա փոխադրուելէն վերջ շարունակեց իր գոյութիւնը Քալիֆորնիոյ մէջ նախ Տոքթ. Պոզուսեանի և ապա Գէորդ Գուշեանի խմբադրութեամբ:

Քալիֆորնիոյ մէջ կազմուեցաւ կեդր. Վարչութիւնը, բաղկացած հետևալներէ. - Տոքթ. Մանկրեան անուանուեցաւ Պատուոյ Նախագահ, իսկ Վարչութեան անդամներն էին Պրնք. Մեղրակ Պոյաճըրեան, Եղաբէթ Արթիւնեան, Սամուէլ Գուշումեան, Հրայր Սողոմայեան, և Յակոբ Ալլպարեան: Այս ժամբնը յաջորդարար փոփոխութեան ենթարկուեցաւ, մէջ ամենլով Փանոս Մուշեան, Սամուէլ Մարտիկեան, Գէորդ Գուշեան, Քալիֆորնիոյ մասնաճիւղը զորս վիզ ուժ մըն էր կեդրոնական Վարչութեան կողմին, և կ'ակնկալէինք բեղուն գործունէութիւն մը՝ սակայն տիրող անտեսական ապշեպար, քաղաքական աննպաստ պայմանները և վերահաս համաշխարհային

երկրորդ պատերազմը շափազանց զժուարացուցին Միութեանս Նոր Հաճըն աւանի ծրագրին իրադրութեամբ Ս. Հայաստանի մէջ, ստիպուած էինք սպասողական գիրք բռնել, բաւականանալով Միութեան հասոթին մէջ մտոր յատկացնել զազիական հասընցիներու կրթական գործին, յաջորդական ժողովներ դամարուեցան, ուժ արեւելեան մը և ճանրի Ընդհանուր Պատմութեան մը հրատարակելու հարցին: Առ ալը ընտարուեցաւ Պատմութեան Յանձնախումբ մը բաղկացեալ Պատ. Սամուէլ Ռէճէպեանէ, Սամուէլ Գուշումեանէ, Եղաբէթ Արթիւնեանէ, Գէորդ Գուշեանէ, Սարգիս Սողոմայեանէ և Արման Կիզիբեանէ: Պատմութիւնը երկուտրիւրու և խմբադրելու պաշտօնը յանձնրեցաւ մտարարական հեղինակ Տոքթ. Յակոբ Պոզուսեանի: Ան խոր ու մանրաքննին ուսումնասիրութեամբ յոյս ընծայեց ցեղային ու պատմական արժէք ներկայացնող նախալ հատոր «Հաճընի Ընդհանուր Պատմութիւնը» խորագրով: Պատմութեան Յանձնախումբը օժանդակելի իրեն հասցելով նիւթեր ու մթերք, պատկերներ ու քարտանկեր, կտտարելով անհրաժեշտ թղթակցութիւններ և ինչ որ ամենէն կարեւորն էր, ապահովել պատմութիւնը հրատարակելու նիւթակար:

Կեդր. Վարչութեան մէջ ալ կենտական աշխատանքը եղաւ անխոնջ քանակցութիւններ կատարել արտասահմանի հաճընցիութեան հետ: Ի մասնաճորթի Պէյրութ, և մասնաւոր Հարաւային Ամերիկայի՝ ուր արդէն գոյութիւն ունէին հայրենակցական շարժումներ և նուիրեանլ գործունէութիւն: Այս աշխատանքը արդիւնաւորուեցաւ միացեալ ընդհանուր պատգամաւորական ժողովով մը, մասնակցութեամբ Պէյրութի և Հարաւային Ամերիկայի մասնաճիւղներու: Պատմական նշանակութիւն ունեցաւ այս ժողովը՝ ներկայացուած էին ըլլալ մասնաճիւղներ ամէն շրջանէն Հիւսիսային Ամերիկա, Փրանսա, Պէյրութ, և Հարաւային Ամերիկա, լիարդ ձայնեղով կամ անձամբ՝ Պուշեան Այրէսէն, իրբեւ լիարդ պատուիրակներ, անձամբ և եւ զոհարութեամբ, քաղաքս ժամանեցին երկու պատմական հայրենակիցներ՝ Սահակ Պարչէճեան և Արեւած Գրաճեան, ծանօթ իրենց հայրենասիրութեամբ և տարիներու նուիրեալ գործունէութեամբ, ի խնդիր ընոր Հաճըն աւանի Ս. Հայաստանի մէջ: Իսկական ներշնչում մըն էր անոնց ներկայութիւնը մեր մէջ, և ստիգծեց բուռն ոգեւորութիւն:

Սոյն ժողովը դամարուեցաւ Մեկտեմբեր 1946ին Քալիֆորնիոյ Լոս Անճէլոս քաղաքին մէջ, կ'ատենադատէր Արման Կիզիբեան, ատենադպրութեան կանչուեցաւ Արբա՛ւամ Գրաճեան: Պատասխանատու

և նահատարական աշխատանքի մէջ էինք, ընդհանուր Հաճընցի-
թիւնը մեծ ու բախտորոշ արդիւնք կ'ակնկալէր և յոյսով կը սպասէր
արդիւնքին:

Լուրջ, դրական, ջերմ ու զործնական եղան վիճարանութիւն-
ները, դիտողութիւնները, կարծիքներու փոխանակութիւնները, եր-
կու որ աշխատանքէ վերջ՝ յանգեցաւ շինարար եղբայրացու թեան:
Պատգամ. Ժողովը, յետ լուրջ քննութենէ, նկատի ունենալով բոլոր
պայմանները, վստիքացուց հետեւեալ որոշումները—

Ա.— Նոր Հաճըն Ասանը Ս. Հայաստանի մէջ:

Բ.— Միութեան անունը, «Հաճըն Հայրենակցական Ընդհանուր
Միութիւն»:

Գ.— Միութեան կեդրոնը փոխադրել Պուլէնու Այրէս, Արժանթին:

Դ.— Եւ նոն տարիներէ ի վեր հրատարակուող «Նոր Հաճըն» ամ-
սաթերթը Միութեան օրկանը անուանել — օրկան կեդր-
վարչութեան:

Ե.— Միութեան նպասակին իրագործման համար 1000.000 տո-
լարի արշաւ մը:

Գնհաստանքի արտոյախութիւններէ վերջ, անհուն զոհունակու-
թեամբ ողջունեցինք Հաճընցիական ընդհանուր միութիւնը: Հարիւր
հազար աղայի հանդանակութեան ընդառաջելով ունեցանք հրատար-
ակային պանթէթ մը (ճաշկերպ) կիլիկիա եկեղեցւոյ սրահին մէջ,
կ'ատենապետէր Պրն. Սահփան Փիլիպոսեան, ատենադպրութեամբ և
Հաշուապահի պաշտօնը կը կատարէին Պրն. Ա. Գրաճեան և Ա. Կիզըր-
եան: Ինստալացի և ներշնչական արտոյախութիւններ ունեցան մեր
հիւրերը, Պախչէճեան և Գրաճեան, տիրող ողկերութեան մէջ սկսաւ
հանդանակութիւնը Փիլիպոսեանի 25.000 ստլարի խոստումով, այլ
խոստումներ և կամիսիկ նուիրատուութիւններ իրար յաջողեցին, և
քիչ ժամանակի մէջ դուրսը յանգեցաւ 50.000ի: Ապա, մեր հիւրերը
Պախչէճեան և Գրաճեան, ատենադպրութեամբ Միմու Շիրաճեանի և
ընկերակցութեամբ Գարութիւն Թաթուրեանի, ողկերութեան շըր-
ջապայտու բոլոր Միացեալ Նահանգները, ուր սը Հաճընցիներ կային,
հանդանակութիւնը շարունակելու համար, օրով քննիչի արդիւնքը
բարձրացաւ աւելի քան հարիւր հազար տոլարի: Այս յաջողութիւնը,
զմբխտարար ունեցաւ տխուր վտիճան մը, երբ ժամանակ մը վերջ՝
հանդանակում ու խոստացում դուրսները վերադարձուեցան նը-
իրատուներուն, պատճառելով անհուն զժգոհութիւն և մեծ յուսու-

խարութիւն: Այս գրութեամբ չեմ ուզեր անդրադասուիլ այդ տխուր
վտիճանին մանրամասնութեանց պատճառներուն ու ծայրերուն:

Կեդրոնական վարչութեան Պուլէնու Այրէս փոխադրուելովը և
նորենտիբ վարիչ մարմնի ձևնձառա ու նուրբալ գործունէութեամբ,
նոր սուր և եռանդ ասեղծուեցաւ: Հաճընցի հասարակութեան մէջ
անոր ատենադպրութիւնը ինքնին ներշնչում մը եղաւ, զանայինք թի-
բաթիւր: «Հեռու Սուրբը զորաւոր կ'ըլլայի» հաւատով, տարիներ
վերջ հրատարակեց անմասն Արբաւամ Խորմէզը վարչութեան համար
կուտը կենալ ու դասալիք չըլլալ կատարելու պարտականութեան մեր
զանապետութեան նոր արշաւ մը Արերիկայի մէջ, 1956ին Խորմէզը Ամե-
րիկայ ժամանեց, ան իր հմայքտ անձնաւորութեամբ զրաւեց բոլոր-
քիս ալ սիրտերը, ողկերեց ու խանդավառեց, իսկոյն սկսաւ աշխա-
տանքի, շրջապայտ ամբողջ Ամերիկահաճընցիներուն, ընկերակցու-
թեամբ Տէր և Տիկին Կարապետ Կէրթէճեանի և Տիկին Երանուհի
Մուսեանի, և զոյացաւ քանի հազար տոլարի դուրս մը, որ զրկուե-
ցաւ կեդրոնի գանձին Պուլէնու Այրէս, նման աշխատանքներ տարուե-
ցան այլ զապութներու մէջ, քիչ թէ շատ զոհացուցիչ արդիւնքով,
այդ մասը իմ տեղեկագրութեան թափինէն դուրս է:

Մինչ այդ կեդրոնական վարչութիւնը անհրաժեշտ բանակցու-
թիւններ կը կատարէր և խնդրալիքներ կ'ուղարկէր Հայաստանի կա-
ռավարութեան նոր Հաճըն ասանի մը ի խնդիր, հայրենի
կառավարութեան ցուցարեքած բարեակայնամտութիւնը խիստ քաջա-
կառական էր: Կեդրոնի կարգադրութեամբ անմասն հայրենասէր Սա-
նակ Պախչէճեան Հարաւային Ամերիկայէն և ստորագրեալու Հիւսիս-
Ամերիկայէն, իբրև Միութեան պատուիրակներ պիտի էր Երևան
երթայինք պաշտօնական զիմում ներկայացնելու Հայաստանի բարե-
խնամ պետութեան:

Վերջնայն հաստա երանելի օրը, Երևան ենք Պախչէճեան և ես:
Անմասն Հայրենակից Սարգիս Ալթունեան միտնասյէն, և անդուգա-
կան, օրդեղբեալ հանրացի, ընկ. Պատրիկ Սելիան Երևանի մէջ, ար-
դէն բաւականին դիւրացուցած էին մեր կատարելիք յաշխատանքը, և
պատրաստած նպատաստը ընդունելութիւն: Մեր յարգանքը մատու-
ցանելէ հայրենի կառավարութեան, պատշաճ պաշտօնական այցելու-
թիւնները և զիմումները կատարելով վերջ՝ անձկանօք կը սպասենք
պետութեան վճիռնի:

Հիւրանոցի սենեակս ենք, Պախչէճեան և ես, կը խոսինք, կը

խորհրդածենք և յուսալով կը սպասենք, սուսուտեան ժամը ասանի ասեններն է, թաւահանը՝ նոյեմբեր 4, 1958, և ահա ձայնափութը սկսաւ գուալ, աւետելով թէ Սովետական Հայաստանի կարգափոխութեան բարեխնամ կարգադրութեամբ, Նոր Հաճրն Աւանը հիմնուած է Հրազդանի ամուսնին, Արզնիի մօտ, հազիւ 25 մգոն հետաւորութեամբ հրաշայի Երեւանէն: Աստուած իմ, երա՞զ թէ Իրակոնու-թիւն, ողջադուրուեցանք, ներս խուժեցին հայրենակիցներ ու բարեկամներ շնորհանորութեան մաղթանքներով կառավարութեան տէք-րէտը ձեռքերնին: Իսկոյն ձեռք սոխք հեռաձայնը, աւետեցինք լու-րը Քալիֆոռնիա և Պուլնոս Ալթոս, իրախճանքի օր էր, տարիներու երազը իրակոնացած: Ազա անապարեցինք դէպի նորահաստաղ Նոր Հաճրն աւանը, արտատունքով համուրեցի անոր հողն ու քարը, յե-շելով մեր բերաւոր նահատակները: Արցունք, այ՛ո՛, բայց ի՞նչ էր-ջանկութիւն տեսնել յառեալ Նոր Հաճրը ծաղկեալ Հայաստանի ծը-ցին մէջ:

Միեւնոյն երջանկութիւնը կը մաղթեմ բոլոր հայրենակիցներու, երթալ-տեսնել ու վայելել Նոր Հաճրը, յիշատակի կոթողը մեր անմահ հերոսներուն:

Փամ Սփրինկզ, 1968

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՀԱՃՐՈՅ
 ՀԱՅՐԵՆԱԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
 ՎՐԱՅ ՄԻԱՑԵԱԼ
 ՆԱՀԱՆԳԱՑ ՄԷՋ

Գրեց՝ Գ.Գ.Գ. Պ. ԳՈՒՇԵԱՆ

Թէ հաճրեցին Հիւս. Սմերիկայի մէջ կրր սկսաւ հետաքրքրուիլ իր ծննդավայրին կրթական և անտեսական բարբարութեամբը՝ կարելի չէ որոշ կերպով բռնել: Անիկա հաւանաբար ազատութեան այս երկրին վը-րայ սաք գնող առաջին հաճրեցին էր: Յայտնի չէ սակայն թէ ո՞վ էր ան:

Անցեալ դարուն 80ական թուականներէն առաջ հաւանական չի թուիր թէ հաճրեցի մը գտնուած ըլլայ այս երկրին մէջ: 1884էն սկսած մի քանի հաճրեցիներ գլխաւան ու կրօնական բարձրագոյն ուսման ի ինդիր Սմերիկա եկան: Իսկ վաճառականութիւն ընելու համար զապ-թոյները Պոական թուականներուն եկան: Յետոյ ի՛ դարուն առաջին տասնամեակին, ու երկրորդ տասնամեակի առաջին երեք-չորս տարի-ներուն մէջ քուսական թուով հաճրեցի երիտասարդներ, բանուոր կամ մտաւորական, ամուրի կամ ամուսնացեալ, բողոքական ու անտեսա-կան ապահովութիւն փնտուելու համար Միացեալ Նահանգներ զապթե-ցին: Անոնք էին որ ճանապարհ հարթեցին հետագայ տարիներուն հա-յաջինջ տեղուհանութեան և Հաճրնի Գոյամարտէի վերադարձներու խուն գաղթին:

Սակայն կազմակերպեալ հաճրեցիական կեանք դոյութիւն հու-նէր, չկար նաեւ դեւէ մէկը որ խորհէր այդ մասին, մինչև որ 1913ին յանկարծուտ նամակ մը առաւ նիւէօքթարնակ հայրենակից կարապետ

Չէլտրեանը(*) որ կացութիւնը փոխեց: Նամակը կուզար Հաճոյ Աւարտը Պետրոս Վրդ: Սարահանէն (ապագայ կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Մենթիլիան), որով նիւթական օգնութիւն կը խնդրէր ի նպաստ նորակառոյց Սահակ - Մեսրոպեան Աղջկանց Վարժարանին:

Տարիներ անաջ, իր յուշերու ձեռագիրը սրբագրելու առիթով, այս սուրբըր գրուր Չէլտրեանէն ուղղակի տեղեկացաւ թէ անիջապէս հրատարակ ինչպէս, իր բարեկամը՝ Չէլթեանի 1895ի ազատամարտիկան ձեռնարկ գեղարվեստի Արամի Թարգարեանի խորհուրդին գիտեց, և անոր աջակցութեամբ Նիւ Եորք բնակող հայրենակիցները ժողովի հրատարակեց: Հերոսին ատենագրութեան տակ և խանդավառ ձայնը ետք Վտիկի գումար մը գոյացաւ, որուն վրայ ուրիշ նուէրներ ալ աւելցաւով 600.- դրկուեցաւ Աւարտըրդին, որմէ, թէ՛ վերջ, որհնութեան գիր և ընկալադիր հասաւ իրեն:

Այդ տարին Գոմիայի ձեռնարկն Գոլճի նախագահ հայրենակից Տօթթ - Արմենակ Հայկազեան իր վարժարանին նիւթական վիճակը բարձրելու մտաք Մ. Ն. կը շրջադաշէր, և այդ օրերուն Նիւ Եորք հասած լլլալով յիշեալ ժողովին ներկայ եղաւ: Այսպիսով հաճոյցի ներուն մէջ հայրենակցական եռանդ մը ստեղծուեցաւ:

Չէլտրեանի և Արամի այս անդրանիկ ձեռնարկը կրնար սպաշտան հայրենակցական շարժման մը սկզբնաւորութիւնն ըլլալ, սակայն Ա. Համաշխարհային Պատերազմը, և անոր հետեւանցով պայթող հայկական բնաջնջումի եզերներ մալութեան դատապարտեցին յաջորդական օգնութիւններու և հայրենակցական համախորմամբերու ակնկալելի ծրար իրենքը: Այս շրջանին մէջն մէկ հաճոյցի ակնկալ սպասեցողի վախճանին կը սպասէր՝ դիտնալու համար թէ Թուրքիոյ մէջն ուէլ հայ ողջ մնացած է:

(*) Այս սողերը գրուած պատուի Չէլտրեան կը գտնուի իր 85 տարեկան խոր ծերութեան մէջ, և կը խմամուխ լաւ Աննելիսի Հայ Տարեցեկրու Տան մէջ: Նա 1903ին Ատանայի բաճար ևնտուեցաւ՝ սակալիմ պատանի՝ իր բովէն ազգային հայրենասիրական երգեր գրուուած ըլլալուն համար: Բանտէն արձակուելէն անմիջապէս վերջը, 1903ին, իր մօրը այցելութեան եկաւ Հաճոյն, և ամիս մը մնալէ վերջ Էփօրէրէի Ս. Կարապետ վանքը ուխտի գնաց: Դէպի Մ. Ն. իր 6ամբուն վրայ Փարիզի մէջ տեսակցութիւն ունեցաւ հայրենակիցներ Մուրատ և Բոյրը Հայկամուշ Պոյանեաններու հետ, և 1907ին հասաւ Ամերիկա, որ ունաց մինչև այսօր:

Ձիւնդազարէն վերջ տա մը հաճոյցի ներու համահայ պատանիներու հրաշքով վերագարծր թէև Ամերիկայի փոքրաթիւ հաճոյցի գողութիւն գնծութեան պատճառ գարծաւ, սակայն սէւէ կերպով օգնութիւն հասցնելու պատահութիւն շեղաւ տիրող թագաբան շիթի վայտնութեան պատճառաւ:

Այս պահուս մեր ձեռքին տակ ունինք չորս էջերէ բաղկացեալ երկմայ փոքրածաւայ պատուած տեսարակ մը, Կանոնագիր Հաճոյն վերսիշինութեան Միութեան վերնագրով, որուն Բ. յօդուածը կը պարզէ Միութեան նպատակը:

«Հաճոյն և մերձակոյն Հայ գիւրու նիւթական, տրմտեսական և կրթական կացութիւնը վերականգնել: Կգքատները խմամել, կրթական հաստատութիւններու և օթանդակել, որերը և սրբաւարիները հոգալը:

Ե. յօդուածէն կ'իմանանք թէ այս Միութիւնը մարմինն ատու է Նիւ Եորք հաճոյցի Պիւնիօնի բաղաբն մէջ, ուր՝ այլ թուանիւն համաժառարար աւելի շատ հաճոյցի կը գտնուէր քան յրեւե ուրիշ քաղաք: Թէև այս կանոնագիրը թուական չկրէր, սակայն թե՛ք պատճառ ունինք կարծելու թէ այս ստաջիմ պաշտօնական Հայրենակցական Միութիւնը ծնունդ առաւ 1919ին, երբ լսելի եղաւ մէծ սպանցական Միութիւնը ծնունդ առաւ 1919ին, երբ լսելի եղաւ մէծ սպանցական Միութիւնը գանցառաքիւ հաճոյցի ներու խեղճուկ ձայնը: Միգէն վերագարծող ցանցառաքիւ հաճոյցի ներու խեղճուկ ձայնը: Միութիւնը վարելու համար ընտրուած էին հետեւեալ հայրենակիցները, որոնք աշխարհաւոր պատերազմը կանխող տարիներուն եկած էին:

Յարութիւն Փիլիպոսեան՝ նախագահ, Վեր. Սամ. Բէճէպեան՝ ատենագրու, Եփրեմ Ալբանեան՝ քարտուղար, Կոստ. Կէթմէնեան՝ պատճապահ, Սարգիս Սողոմոնեան և Գէորգ Գուշեան՝ խորշրդական: (Պէտք չէ չփոխել այս վերջին պատուական հանդուցեալ հայրենակիցը այս տողերը վրայ Գէորգ Գուշեանին հետ, որ այս թուականին աքսորաւարն էր, և Ամերիկա եկաւ 1923ի Ապրիլին):

Դժբախտարար այս անդրանիկ կանոնագրին փաստաւոր երազներն ալ յօդ ցնդեցան 1920ի անան՝ հայտուեց Մուսթաֆա Գէճմալի սորիւնարութիւն փոճակներուն գարաւոր Հաճոյն աշխարհի երեւելի սպառ ջնջելովը:

1923ի Սեպտեմբերի առաջին Կիրակին՝ Փէստինայի մօտ լեռնային քրօտաւարի մը մէջ՝ քաղաքի հաճոյցի ներու մասնակցութեամբ՝ պաշտանդէս մը անդի ունեցաւ հանդուցեալ Ե. Փիլիպոսեան:

եանի նախաձեռնութեամբ, և հասոյթը յատկացուեցաւ զորի հաճընցի կարօտեալներու: Այս հայրենակցական համաժամբումին շուրջ մենք օրին դրամ ենք վաշխելիքն հրատարակուող Փրօֆ. Յ. Գ. Գրքե-դորեանի Բանվիւստ ամսագրին մէջ: Ասիկա առաջին հայրենակցա-կան շարժումն էր Բայիֆորնիոյ մէջ, որով մերջ տեղի ունեցան խորհրդակցական և կողմակերպչական ժողովներ կոս. Կէրթմէնեանի զորդավաճառանոցը, Յար. Փիլիպոսեանի տունը, կամ սրահներու մէջ:

Ամերիկայի այլև այլ քաղաքներուն մէջ հայրենակցական միութիւններ տակու ծնունդ տան, ու այսպիսով սկսաւ փոխ յարարե-րութիւններ:

Ա. ՊԱՏԳԱՄԱՌՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ.

Երբեկոյնի հայրենակցական Միութիւնը իմաստութիւնն ունեցաւ նախաձեռնարկ ըլլալու անդամնիկ պատգամաւորական ժողովին գու-մարումին, 1927 Մայիս 30 և 31ին, Նիւ Եորք նահանգի Ռահեմբըր քաղաքին մէջ: Դժբախտարար Բայիֆորնիոյ միութիւնը առաջին Պատգամաւորական ժողովէն հետո մնաց ազգեցիկ փոքրամասնու-թեան մը հակասակութեան պատճառաւ:

Կեդրոնական Վարչութիւնը կազմուեցաւ հետեւեալ անձերէ.— Տօքթ. Արմենակ Մանկրեան, Տօքթ. Յակոբ Բէճէպեան, Կար. Քէ-շիշեան, Վահագն Ճրտեան և Ռուդերթ Տէգիբեան:

Բ. ՊԱՏԳԱՄԱՌՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ.

Երկրորդ Պատգ. ժողովը Նիւ Եորք քաղաքին մէջ դամարուե-ցաւ 1929, Օգոստոս 31ին: Այս ժողովը երկու խիստ կարևոր որո-շումներ անցուց.—

Ա. Բնակչուած մեր ծննդավայրին անունը ի սպառ մտացումէ փրկելու նպատակաւ Նոր Հաճըն անունով աւանի մը Հայաստանի մէջ շինութիւնը հետադիպել և առ այդ պատճառերը դամար մը դոյացցնել:

Բ.— Միութեան ծայրը հանուր հաճընցիութեան լսելի զարմեն-լու և հայրենակիցները աւելի սերտիւ խորու կապելու մտք. Հանրի պարբերութիւնները պաշտօնապէս ճանչնալ և անոր ծախքերը հոգալ: Այս թերթը անհաստիան ձեռնարկ մըն էր, որուն խմբագիրը՝ հայր-ենակցի Սարգիս Ալիբուհեան՝ Մարտիիոյ մէջ զայն կը հրատարա-կէր անմուկ պայմաններու տակ:

Պեզը. Վարչութեան կայմը հետեւեալն էր.— Տօքթ. Արմ. Ման-

կըրեան՝ Ատենայեա, Տօքթ. Յակոբ Բէճէպեան՝ փոխ ատենայեա, Աւարէլ Միսաբեան՝ ատենադպիր, Ճորճ Կէշիճեան՝ խորհրդական:

Գ. ՊԱՏԳԱՄԱՌՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ.

Միութեան երրորդ Պատգամաւորական ժողովը նորէն Նիւ Եորք դամարուեցաւ յաջորդ տարին, 1930 Սեպտեմբեր 30ին: Տիրոջ հա-մաշխարհային անտեսական տաղնապը նախկին ծրագիրները փոփո-խութեան ենթարկեց, այնպէս որ ժողովը յարմար դասեց Նոր Հա-ճըն աւանի փոխարէն Նոր Հաճըն անունով թաղով մը դոյանալ Հ. Բ. Ը.— Միութեան ձեռքով հիմնադրուող նուպարաչէն քաղաքին մէջ: Բնակարաններու շինութեան համար բուժարկուեցաւ՝ իրբիւ նախ-նական թալլ՝ չորս հազար տոյարի Փանտ մը:

Պատգամաւորները հետաքրքրուեցան քնիկ հաճընցի Գրգեա-չարեան և Տարեան զույ կտակներով: Այս խնդրոյն շուրջ Հ. Բ. Ը.— Միութեան հետ բանակցելու համար յանձնարումը մըն ալ ընտրեց:

Կեդր. Վարչութիւնը հետեւեալ անձերէ կը բաղկանար.— Տօքթ. Արմ. Մանկրեան՝ Ատենայեա, Հայկազուն Էլիզեան՝ փոխ ատենայեա, Սարգիս Երիքեան՝ ատենադպիր, Յովակիմ Պոյա-ճեան՝ գանձապահ և Արման Կիզիբեան՝ խորհրդական:

Դ. ՊԱՏԳԱՄԱՌՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ.

Ատենայեաէն զատ միւս բոլոր վարչականները տեղացի ըլլալու-նուն համար Զորբորդ Պատգամաւորական ժողովը Երբեկոյնի մէջ դամարուեցան 1933 Հոկտեմբեր 14 - 15ին: Այս ժողովը նոր Կեդր. Վարչութիւնը ընտրեց Բայիֆորնիոյ բնակող հայրենակիցներէն ևս Կեդր. Վարչութիւնը փոխանցեց Բայիֆորնիոյ:

Այս պահուն Բայիֆորնիոյ մասնաճիւղը բուսականաչափ զօրա-ցած էր՝ հակառակ ունեւոր մի քանի հայրենակիցներու միութեանէն քաշուած ըլլալուն:

Արդար ըլլալու համար պէտք է նշել թէ Միութեանէն մեկնուա-ցող հայրենակիցներն այլ ազդասիրտար և անձնուիրտար յառաջ տարին իրենց ծրագիրները Պէյրութի մէջ Հաճըն թոպ մը շինելով: Բայիֆորնիոյ մէջ զիտանք կազմուեցաւ հետեւեալ կերպով.—

Տօքթ. Ա. Մանկրեան՝ Պատուոյ նախապահ, Սեդրակ Պոյա-ճեան՝ Ատենայեա, Հրանդ Սոզլայեան՝ փոխ ատենայեա, Նայ. Ար-թիւնեան՝ ատենադպիր, Սամուէլ Գույումճեան՝ գանձապահ, Յակոբ Ալպարեան՝ խորհրդական:

Ե. ՊԱՏԳԱՄԱՌՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Հինգերորդ Պատգ. Ժողովը դուժարուկցաւ 1936, Յուլիս 4-5ին, չարժանկարի մայրաքաղաքը Հայկումբի մէջ, սակնապետութեամբ Հր. Սողոմյանի և սակնադպրութեամբ Գ. Պ. Գուշեանի:

Կարեւոր որոշումները հետեւեալներն էին:—

Ա.— Կուսարաւելնի մէջ արդէն Տ-Յ բնակարաններ լծնցած և համընդհանրապէս կրօնաւարները պարտաւարձ էին. ուստի Ժողովը որոշեց՝ Բ. Պատգամարական Ժողովին մէջակց դրուած և Գ. Պատգ. Ժողովին սրուշումով մէկդի դրուած՝ Նոր Հանրի ասանի մը շինութիւնը հետապնդել, 15,000 տոլար ֆինանսով մը:

Բ.— Մարտիկոս հրատարակուող ՀԱՄԱՆ պարբերութիւններին ներկայացուցիչը — պատգամաւոր Գ. Պ. Գուշեան՝ խմբակի Ս. Ալիբունեանի թերթի պատասխանատուութենէն չանդաջման հրամարակունքը ներկայացուց, Ժողովը ցաւ ի սիրտ ընդունեց հրամարականը, և ի վարձարութիւն իր ծառայութեանց, Միութեան Պատուոյ Անդամ որոշեց:

Որոշուեցաւ որ թերթը փոխադրուի Փէնսիլան և հոս հրատարակուի Կեդր. Վարչութեան ձեռքին տակ: Թերթի պահպանման հսկելու համար ընտրուեցաւ մնայուն յանձնախումբ մը — Տիկ. Պէպարիս Պոյաձեան, Աւետիս Արմէնեան և Գուշեան:

Գ.— Նորընտիր Կեդր. Վարչութեան իրաւասութիւն տրուեցաւ (հետեւին տանելով Վեր. Տիգրան Բէճէպեանը և Սո՛ւրաւ Շիրաձեանը) քանակցելու համար հայրենակից Վեր. Սարգիս Ալպարեանի հետ որ 1914ին ի վեր Հանձնչ անունով իր բով հասաքուած կրթական գումարը Միութեան վերադարձել:

(Ուղղակի քանակցութիւն անկարելի եղաւ, և բոլոր ֆանգերը ապարդիւն մնացին: Ներկայիս այդ դժբախտ դուժարէն մաս մը Ամբերկահանց Միութնարական Ընկերութեան գանձին մէջ կը պտակի հանպուշակին աչրիւն տաստասնանութեան շնորհիւ):

Դ.— Տոբթ. Յակոբ Բէճէպեանի ֆանգերով՝ հանդուցեայ Տոբթ. Ահարան Պրզեպեանի հուաքած Հանձնչ Պատմութեան վերաբերեալ նիւթերը իր աչրիւն՝ դնուեցաւ 225 տոլար 35 սէնթի, և անոր հրատարակութիւնը վարելի ընելու համար Ժողովը յանձնախումբ մը ընտրեց հետեւի աններով:—

Նիւ Եորքէն՝ Տոբթ. Յակոբ Բէճէպեան՝ նախագահ
Փենսիլանիան՝ Վեր. Սամ. Բէճէպեան՝ Առեւնապետ

Հայկումբի Սամ. Գուշեանէն՝ Գանձապահ
Լուս Անճէլիսէն՝ Սարգիս Սողոմյան,
Նիւ Եորքէն՝ Աւ. Միտայեան,
Պ. Այրէսէն՝ Սահակ Պողոզեան,
Սէյնթ Լուիզէն՝ Ստեփան Փիլիպոսեան,
Վերջէն հարկ տեսնուեցաւ իրբի տեսնադպր ներս տանելու Եղբ. Արթիւնեան:

Ե. ՊԱՏԳԱՄԱՌՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Հինգերորդ Պատգ. Ժողովէն ընտրուած Կեդր. Վարչութեան անդամներն են:—

Սեղբակ Պոյաձեան՝ Առեւնապետ, Հրանդ Սողոմյան՝ փոխ առեւնապետ, Գէորդ Պ. Գուշեան՝ Գարտուղար, Սամ. Գուշեանէն՝ Գանձապահ, Սարգիս Սողոմյան՝ խորհրդական:

Այս շրջանին Տոբթ. Բէճէպեան պատմութեան նիւթերը պարունակող ստուղը Նիւ Եորքէն Փէնսիլան բերաւ, և շարուարար Գուշեանի տան մէջ գումարուած խառն Ժողովի մը մէջ (որ ներկայ էին Կեդր. Վարչութեանէն զատ ինքը՝ Տոբթ. Բէճէպեան, Վեր. Ս. Բէճէպեան, Տոբթ. Յակոբ Պողոսեան) սնդուկը բացուեցաւ: Ներկաները բոլորովին յուսախար եղան խառնճաղանճ պարունակութեան առջեւ: Անմիջապէս երկու հոգիներ յանձնախումբ մը ընտրուեցաւ, յանձնեցին Սողոմյանի և Գուշեանի, որ նախնական գումար կատարեն: Հանրեք թերթին հաշիւը խմբակի Ալիբունեանի հետ փոփոխել վերջ, Կեդր. Վարչութիւնը խմբակայեան կարգից Տոբթ. Պողոսեանը և անոր օգնական որոշեց Գուշեանը Պողոսեան, բարձրագոյն Գարգ, հապի երեք խմբակական կցաւ. հասցնել թերթին և հրամարեցաւ: Օգնական խմբակիւր կուշուեցաւ խմբակի պաշտօնին:

Նոյն պահուն Լուս Անճէլիս — Փենսիլան մասնաճիւղը կանոնաւոր կերպով իր գործը տալ էր տանէր: 1936ի Գեղեճեքերին ընտրուած Մասնաճիւղային Վարչութեան կազմն էր հետեւեալը:—

Փանոս Մուշեան՝ Առեւնապետ, Պետրոս Մանկերան՝ փոխ առեւնապետ, Եղարար Մանիսանեան՝ Առեւնապետ, Կարապետ Կերթմէնեան՝ գանձապահ, Կարապետ Ալպարեան՝ խորհրդական:

1937ին, Ապրիլ 6, սիրելի բարձրագոյնաւ Տոբթ. Բէճէպեանը՝ Նիւ Եորքի մէջ՝ մահանալուն կրեց անտիկնակ կերպով, բոլոր հայրենակիցները խոր սուգի մտանելով:

Նոյն տարւոյն Մայիս 15ին Մ. Նուհանգեանի ժամանկէն ետք պարծանքն Մեծն Մուրաթի աչքին, Մայր Ակիր յինչ Մուրաթ, Գոյրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի վերականգնչը, որուն ի պատիւ մասնաճիւղը երկրորդ մը առաւ:

Տարւոյն վերջերը Տոքթ. Պօղոսեան յանձն առաւ Հաճնոյ Պատմութիւնը խմբագրելու աշխատանքը, և ազատիչ փութաջանութեամբ ի գլուխ հանեց դրան, որը լոյս տեսաւ 1942ին:

Զ. ՊԱՏԳԱՄԱՆՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

1938 Սեպտեմբեր 4-5ին Փէստանայի մէջ տեղի ունեցաւ վեցերորդ Պատգ. Ժողովը, անկապիտալեամբ Գ. Պ. Գուշանի և ատենադպրութեամբ Փ. Յ. Մուշեանի: Մասնակցած էին 31 ծանոթ 15 մասնաճիւղ և երկու մարմին:

Այս ժողովին ներկայ էր՝ հետաւոր Նիւ Հէմշիբլն՝ Միութեան մնացուն նախագահ Տոքթ. Արմ. Մանկրեան, իր տիկնոջ և դստեր հետ: Կարեւոր որոշումներն էին՝

Նոր Հաճըն աստիճանի դադարարին հետապնդութիւնը շնորհիւ և Թոքթ. տին արշաւը աշխուժելու շարունակելը:

Հաճըն երկամսթերթին շարունակութիւնը և նիւթաբան օգնականութիւնը յանձնելու երեք անձերէ բաղկացեալ Նոր յանձնախումբի մը Տիկ. Երանուհի Մուշեան, Կար. Ալեքիբեան, և Սամ. Մարգարեան:

Խմբագրութեան վերակաշիւ Գուշանը:

Հաճնոյ Պատմութեան շուտով աւարտելուն և հրատարակուելուն համար անհրաժեշտ օգնութիւնն ընել:

Գրիւնշարեան և Տտորեան կտակներու բանակցութիւնը շարունակելու Հ. Բ. Բ. Միութեան Փարթիզ Կեդրոնական Գրասենեակին հետ: (Հ. Բ. Բ. Մի.՝ հետադաշին՝ այս կտակներն 50 անգլ. օսկի յատկացուցցի Պէլլուրի Նոր Հաճըն Ազգային Սահակ - Մեսրոպեան վարժարանին):

Նախագահ Տոքթ. Մանկրեանին պաշտոն յանձնելու՝ Ամերիկայի լոյսը բաղարները աշխույժելու և Հաճընցիները յարգութիւն սր Միութեան ծրագրերնէր բաջարելն:

Կեդր. Վարչութեան դանձր մտնող դումարներուն 40 առ հարիւրը յատկացնել Ամերիկաներէն դուրս հաճընցի կրթական դարձին:

Վեցերորդ Պատգ. Ժողովը իրրեւ կեդր. Վարչութիւնը բնաբաց հետևեալներն էր՝

Նաղարէթ Արթինեան՝ Անտանոյետ, Գ. Պ. Գուշան՝ Բարսուզար, Սամ. Մարեան՝ փոխ ատենապետ, Փան. Մուշեան՝ փոխ բարձատեղաբ, Սամ. Գուշանեան՝ գանձապահ:

Հանքն երկամսակերը՝ 1941 Մարտ-Յունիս միացեալ թիւը լոյս տեսնելի վերջ՝ դադարեցաւ Գուշանին հարկադրեալ հրամարմնով թէ խմբագրութեան, և թէ կեդր. Վարչութեան բարձատեղաբութեան: Փոխ բարձատեղաբ Մուշեան զօգտի ճիւղով մը թիւթը վերանկենդանացնել փորձեց նոյն տարւոյն Նոյեմբերին ու թիւ էջնոց Հանքն մը հրատարակելով, սակայն դժբախտաբար բաջարելու թիւն չգտաւ: Հետևարար թիւթը խախտուեցաւ վերջնականապէս:

Վերջնապէս «Հաճնոյ Ընդհանուր Պատմութիւն»ը լոյս տեսած ըլլալով 1943 Փետրուար 13ին հրատարակային ճաշկերոյթ մը տրուեցաւ Լուս Անճնէկէտի մէջ, ի պատիւ երկաթեղ Տոքթ. Պօղոսեանին:

Է. ՊԱՏԳԱՄԱՆՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Երկրորդ Համաշխարհային պատերազմը արտասահմանի դարձն մասնաճիւղերուն հետ կեդր. Վարչութեան յարաբերութիւնները դադարեցուց և, հարկադրաբար, շատ մը մասնաճիւղեր լուծուեցան իրրեւ անտեսական և բազմաբան պայմաններու արդիւնք:

Պատերազմի դադարին, 1946ին, Լուս Անճնէկէտ մէջ դումարուեցաւ Եօթներորդ Պատգամադրական Ժողովը, որուն ներկայ դանուեցան երկու յարգարժան հայրենակիցներ - Սահակ Պազլէհեան և Արթուհաճ Գրաճեան - իրրեւ լիազօր պատգամաւորներ Պուէնոս Ալիքէտի և շրջակայից մասնաճիւղերուն:

Հուս որոշուեցաւ Միութեան կեդրոնը փոխանցել Պուէնոս Ալիքէտի և Պուէնոս Ալիքէտի Մասնաճիւղի կողմէ հրատարակուող «Նոր Հաճըն»ը ընդունել որպէս պաշտօնական օրկան կեդրոնական Վարչութեան:

Այդ փոխանցումէն ետք Քալիֆօռնիոյ Մասնաճիւղը շարունակեց իր ասանձին գոյութիւնը, միշտ ալ հաւատարիմ մնալով կեդրոնական Վարչութեան ծրագրերուն և հրահանգներուն: Նոյնիսկ, վերջին և վերջինը նախորդող Պատգ. Ժողովներուն մէր մէջէն երկուական լիազօր պատգամաւորներ զրկուեցան Պ. Ալիքէտ՝ մասնակցելու համար խորհրդակցութիւններուն և տրուելիք որոշումներուն: Միացեալ նախնայաց ալ և այլ բաղարներուն մէջ բնակող հայրենակիցներ կողմում մնացին Մասնաճիւղի հետ, կատարելով իրենց հայրենակցական պարտականութիւնները կրթական և հայապահպան աշխատանքներով:

Տարիներէ ի վեր դաշուահանդէս մը սարքելու ատնողութիւն մը

զարժաւ Մասնաճիւղիս համար: Աղիզրները զուտ հայրենակցական սեղով շրջանակի համար ձեռնարկ մըն էր ան, սակայն տակաւ ընդհանրացու, մինչև որ ազգային ժողովրդական հաստատութեան մը հանդամանքն ստացու: Ծարաթները առաջ մասնաւոր նամակներով կը ծանուցուէր տեղն ու թուականը, և տոմսեր կը ներփակուէին նամակներուն հետ:

Ստացողներէն անոնք որ կրնային՝ հեռաւոր քաղաքներէ և նահանգներէ կը ճամբորդէին ինքնուշարժով՝ կամ օդանաւով, ասանձին կամ բնասնօք, վայելելու համար դաշտահանդէսը, և այցելելու համար հայրենակիցներն ու վաղածանօթ բարեկամները: Իսկ անոնք որ չէին կրնար անձամբ ներկայ ըլլալ՝ կը զրկէին տոմսագիրն կամ սրբատուրիս նուէր մը քաջայերական նամակի մը հետ ներփակ: Հայրենակիցներ կարտով կը սպասեն տարեկան այդ եղակի օրուան:

1957ին որչաւեցուտ որ զաշտահանդէսի հասոյթէն մաս մը յատկացուի Պէյրութի նորահաստատ Հայկազեան Գոյէճին մէջ հանրային ուսանողներ պահելու նպատակին: Այս Գոյէճը ծնունդ առաւ Ամերիկարեան հայրենակից Տէր և Տիկին Աւագ Մէխակեան պատուական տոմոյին նախաձեռնութեամբ և ստատարուիս նուէրներովը, ի յիշատակ Տիկին Մէլլի Մեխակեանի նահատակ հօր, հանրային Փրոֆ. Արմենակ Հայկազեանի նախագահը երբեմնի ճէնանեան Գոյէճին և Գոնիս:

Հայրենակցական Միութեան անմիջական ծրագիրներէն զուրս՝ Հայկազեան Գոյէճին կարենալ օգնելու համար դաշտահանդէսին բոլոր ծախսերը անձամբ հողալ յանձն առաւ վարչական անդամ Մանուէլ Կէրթմէնեան, Հանրին մէջ ծանօթ Աւետիք Կէրթմէնեանի շորս որդիներն (և երեք դուստրերէն) մին, որ ծօտաւորապէս շորս տասնեակ տարիներէ ի վեր սեփականատէրն է իր անունը կրող մեծ նպարավաճառատան մը: Վերջին մի քանի տարիներուն՝ Կէրթմէնեան շորս եղբայրները — Համբարձում Կարապետ, Մանուէլ և Ակուհի՝ միտնաբար կը հողան յիշեալ ծախսը, ի յիշատակ իրենց յուսահօգի մօրը, Տիլ. Զարուսիին որ մեռաւ 1965ին:

1957 այցելութիւնն ընդունեցինք մեր ողբացեալ անժողովարի հայրենակիցին՝ Արարատ Խոյճէի, «Նոր Հանրն» Ամսադրին վաղժուրն խմբագրին, որ մասնաւոր աստիքութեամբ մը եկած էր Պուէնոս Այրէսէն: Ներկայ կ'ուս այդ տարուան դաշտահանդէսին, իրեն ի պատիւ արուած հուարայթին, ասանձին այցելութիւններով իր բարանչիք հայրենակից տունը, կամ սեղանին շուրջ: Իր աստիքութիւնը յաջողքընելու համար Մասնաճիւղս սեւէ ճիւղ շինուցեց:

Հայրենակցական փոխ յարարերութիւնները սերտացնելու նպատակին նուիրուած «Նոր Հանրն» թերթին խմբագրական ուղղութիւնը վաղուց գնահատած ըլլալով՝ Մասնաճիւղս տարեկան օր մը որոշած է հանդիսարկի մը շուրջ հասարակելու, թերթին տարեկան բամբակներ և քացատիկ նուէրներ պանծնելու: Այդ զամարները զործակալ-թիւթակիցին ձեռքով կանոնաւորաբար կը զրկուին թերթի խնամակալին:

Անցեալ 20-25 տարիներուն «Նոր Հանրն»ի բոլորանունէր զործակալ — թիւթակիցն էր հայրենակից Կար. Ալտիբեանը, որը խոր ծերութեան պատճառաւ ախմայ քաշուեցաւ իր սիրած պաշտօնէն: Իր թափուր ձգած անդը այժմ կը գրակ՝ ձեռնհասօրէն՝ վարչական անդամ Յար. Խզմիրեանը:

Մասնաճիւղս ամէն տարի, Հոկտեմբերին մէջ, եկեղեցական սրբաբանք արարողութեամբ ու հողհանդիսով կը յիշատակէ Հանրին իր բարոյ նահատակները և վերջէն զոյսամարտին մէջ ինկած հերոս ժողովուրդը: Նոյն օրը, կէսօրէ ետք, կու տայ հոգեճաշ և յիշատակահանդէս՝ պարագային պատշաճ զեղարուեստական ու բանաստեղծական յայտագրով:

Քալիֆորնիոյ Մասնաճիւղս՝ իր ամբողջ տեւողութեանը՝ թէ մշակութային և թէ բարեփրական ձեռնարկներ քաջայերկ սիրած է, ւստարելով հայ եկեղեցիներու, ծերանոցի, զօրոցներու, հրապարակային ու դաստիասական ժողովներու:

Մայր Հայրենիք Հայաստանի խաղաղ ու խանդակալ զրկին մէջ ծնունդ ու սնունդ անող և նորհալիօրէն հասակ նետող Նոր Հանրն աւանին տասներորդ տարիլիցին առթիւ հեռաւոր Քալիֆորնիոյ և Ամերիկայի համայն հանրայինութեան սիրտը կ'ուղի արդար հպարտութեամբ ու անխան ցնծութեամբ: Արեւը միշտ պայծառ ու համամ ըլլալ այն Նոր Հանրին որը շուրջիլի իրակներ թիւնն է քառասուն և աւելի տարիներէ ի վեր մեր փառքաւած երազին:

Թո՛ղ Կիլիկեան Ընչեալ Հանրին 6-700 տարուան կեանքը եօթն անգամ աւելնայ Հայաստանեան ծաղկեալ Նոր Հանրին վրայ:

Համբարձր Մայր Հայաստանի ճակտին, Նոր Հանրին ճակտին:

Յուլուար 20, 1968, Փաստսեմա

(Ներկայ գրութիւնը պատրաստուած է մեր ձեռքին տակ զըսեմուղ վաւեպիրներու վրայ):

1988ի վարչական կազմը -- Նաստմկեր ձախժեմ աջ... Գեորգ Պ. Գաշ-
 եան, Մանուկ Լեվոնյանի և կարգապետ կերպաճեանի : Ոստի վրայ --
 ձախժեմ աջ -- Յապուրիան Խոմբրիկեան, Մանուկ Կերրաճեան, Ա. Կ.
 Մանիրեան, Համբարձում Փարսյանի և կարգապետ Ալկարեան :

Գրեց՝ Մ. ԳՐԱՃԵԱՆ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄՈՒԵՑԱԻ
 ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՃՆՈՅ
 ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ
 ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Հին դարերու շրջանէն սկսեալ մարդիկ կազմած են, երբեմն
 կամուսր, յաճախ պարագրարար :

Կան բախտաւոր ազգեր, որոնց զուտակները կազմական բլլալու
 դժբախտութեանէն զերծ մնացած են :

Մենք Հայերս՝ պատմական հին շրջաններէ ի վեր, մեր երկրի
 աշխարհապահան զիրքին պատճառաւ, եղած ենք բիւր վայրաջ յոր-
 դաններուն արիւնտաւ արչաւանքներուն զոհերը : Քար ու քանդ եղած
 են ու կարծանած, բարբառած քաղաքներն ու մշակոյթի օրրանները :
 Բնակչութեան մեծ մասը պարտաւորուած է զաւան պանդխտութեան
 ցուպը ձեռք առնել, որ երկիրներն փնտտել, հօն, օտար կամարներու
 սակ, որ բոյն շինել :

Հանրածանօթ է տաւջին Համալխարհային պատերազմէն հայ
 մնացորդացի պատմութիւնը : Անկէ առաջ ալ, որիչ հայ զաւանե-
 րու մօղալուրդներուն նման, տնտեսական և քաղաքական դժուարին
 պայմաններու, ինչպէս և ուսման տենջով, հաճրոցներն ալ ստիպ-
 ուած են երթալ հեռաւոր երկիրներ, հօն իրապպութիւն և բարի ո-
 րոնելու :

1915էն առաջ կազմուած էր Պուէնոս Այրէսի մէջ Հաճնոյ Հայ-
 րեննակցական Միութիւն մը, Հիւս- Ամերիկայի մէջ սղնութեան մար-
 մին մը, որոնց նպատակը եղած էր նիւթական աջակցութիւն ընծա-
 յել Հաճնոյ նոր սերունդին կրթական պատարակութեան : Բռնա-

գաղթի զարհուրանքը նոր պարտաորոթիւններու առջև զբաժ էր Միութենական Մարտիները:

1922ին, մեր սիրեցեալ Կիլիկիայի երկրորդ պարզումին, զազթական 150 հազարէն մաս մըն ալ եկաւ հաստատուելու Փրանսա — Փարիզի և Մարսիլիոյ շրջանները: Հաճընցիներ՝ աշխատանքի բերումով, հաստատուեցան Լիոնի և Շառի շրջանները:

Փարիզի և իր արուարձանները բնակութիւն հաստատած իւրաքանչիւր դատարի հայերը սկսան կազմել իրենց հայրենակցական միութիւնները: Հաճընցիներ չէին կրնար անտարբեր մնալ, հարկ էր զարիւղ քաղաքին մէջ, իրար միեկնարկելու և կորստ հայրենակիցներուն օգնութիւն փութացնելու համար, հաւաքուիլ կազմակերպուիլ, եղբայրական կապ հաստատել սփիւռքի հաճընցիութեան հետ:

1927 թ. Ապրիլ ութին, խորհրդակցութեան կը հրաւիրուին քանի մը հայրենակիցներ, հայրենակից Վ. Մնակեանին բնակարանին մէջ, որոնք նախաձեռնութիւնը կը ստանձնեն մտաւորութեան ընդլայնումը ժողովի մը հրաւիրելու:

Առաջին Գանձախումբի անդամներն էին հայրենակիցներ Ե. Թեյեան, Վահագն Թուրքաղիսեան, Տերան Իսիկեան, Վահան Մընակեան, Կոստան Կոստանեան, Մարտիրոս Գրաճեան և Անդրանիկ մութնաֆեան: Գանձախումբներն պաշտօն արուեցաւ Մրայիր-Կանոնագիր մը պատրաստելու:

Երկրորդ ժողովը՝ «Ճյուրեմ» ճաշարանի վերնաբարկին մէջ, բացի վերոյիշեալ Գանձախումբի անդամներէն, հայրենակիցներ Տոբթ. Թէրզեան, Երջանիկ Աղբաղեան, Ասեփան Աղբաղեան, Ասեփան Սիւրեան, Սիմոն Մահտեսեան, Գալար Գալեան, Նիկողոս Եսաւպաղեան, Գալար Եսաւպաղեան, Չատիկ Եսաւպաղեան, և Շ. Գնդուցի:

Ընտրուեցաւ վարչութիւն մը՝ նախագահ՝ Ե. Թեյեան, Ասեմապետ՝ Տերան Իսիկեան, Ասեմապետի՝ Կոստան Կոստանեան, Խորհրդակցականներ՝ Վահան Մնակեան և Մ. Գրաճեան: Վարչութեան առաջին մեծ զործը եղաւ աղահալու միութեան Մրայիր-Կանոնագրի փակեցումը ոտակերտութեան կողմէն: Սկսաւ ժրջան աշխատանքի շրջան, հրաւիրուեցան բոլոր հաճընցիները միմեայ միութեան, անդամներուն թիւը բարձրացաւ 35ի:

1929ին կրնարուի նոր վարչութիւնը — Ասեմապետ՝ Ե. Մակարեան, Ասեմապետի՝ Հայկ Գնդուցի, փոխ Ասեմապետի՝ Մ. Գրաճեան, Ե. Թեյեան՝ փոխ Ասեմապետ, Վ. Մնակեան՝ դանձապետ:

1927—1939 շրջանին վարչութեան մաս կազմած էին նաեւ Կ.

Կ. Գլուխեան, Ս. Մահտեսեան, Ս. Աղբաղեան, Երջանիկ Աղբաղեան Վ. Թուրքաղիսեան, Ս. Սիւրեան և Ա. Գնդուցի: Այլ մասնաճակատներուն վարչութիւններուն գործը կազմ է հանգչաներ կազմակերպիլ, Հաճընի սովորութեամբ Չատիկի ասեմապետութիւնները ընել, դաշտահանգչաներ սարքել և վերակուշիլ Հաճնոյ Հերամարտի տարեկարձները մեծարկներով, որոնք սեղի կ'ունենային կեկեղցիի հոգեհանգստեան պաշտամունքով, մտապշտաղիբով և յուշահանգչաներով, որոնց հրաւիրուած է հայրենակից հերոս Աղապի, որ իր հայրենաշունչ քանախոսութիւններով թափաբերած և թելաբարձ էր ամէն միջոցներով պահենք ու պահպանենք մեր հայութիւնը:

Միութեան մեծագոյն հայրենասէր աշխատանքներէն մին երկուսն էն իւր Բարեկարծական Ընդհ. Միութեան նախաձեռնած Հայաստանի մէջ կառուցանելի Նուսարաչէնի մէջ Նոր Հաճըն անունով Թաղամասին նիւթական սալակցութիւնը, որ եղաւ գործակիցելով Հաճնոյ Հայրենակց. Միութեան Հիւս. Ամերիկայի Կեդր. Վարչութեան հետ: Հեռագոյնի պարզուեցաւ որ քանի մը տարեկան կառուցուած էին նոր անիւնի մէջ և յատկացուած հաճընցի բնակիչներուն: Ենթոյնի Հայրենակից Ե. Թեյեանին, որ շատ մտաւն զգործակցութեան ունեցած էր Շ. Բ. Ը. Միութեան հետ, իրեն պաշտօն յանձնեց Միութեան Գրքուհարարան — Տարեան կառուցելու հասոյթները գործածեն Պէյրութի հաճընցի ուսանողներու կրթութեան ֆունտին:

Վարչութիւնն ընդառաջ էր թաղով հայրենակից Ա. Ալիֆունեանի ձեռամբ հրատարակուած «Հաճըն» թերթին՝ Մարսիլիոյ մէջ, զնահատելով անոր հայրենակցական ու աղպային ուղղութիւնը, ամէն ջանք թափեց ու քաջալերեց զայն նիւթաղէս ու բարոյապէս:

Համալայնարձայնի երկրորդ Պատերազմին ստեղծական հրամանաւ բոլոր միութիւնները զաղբեցան գործելէ: Պատերազմէն վերջ Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան վերակազմելու համար ընդհանուր անդամական ժողով դուրսբերուիլ նոր վարչութիւն ընդունեցաւ: Հայրենակից Ե. Մակարեան՝ Ասեմապետ, Ա. Գնդուցի՝ Ասեմապետի գլխաններ: Պատերազմի տարիները շատ սուղ արժեք Թրանսհայրենական, նաեւ Հաճընցիութեան: Փանք մը հայրենակիցներ ինկան պատերազմի դաշտին վրայ, Միհրան Սուլեյման և ուրիշներ: Ետա տխրեցանք մեր կորուստներուն և աստապանքներուն համար, սակայն

Զախեն աջ ոտի վրայ - Մ. Գրանան, Ս. Մտեռնեան, Գ. Տէր Ադամեան, Յ. Պաւստրեան, Ա. Պաւստրեան, Յուսէօ Ա. Գրգեա- շարեան, Վ. Թուրաբգիսեան, պարահանդէսի կազմակերպիչ մարմնի վարչական անդամներու մէկ մասը:

միւս կողմէն ուրախացանք որ վերջապէս խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ, որուն բոլոր մարդկութիւնը պէտք ունէր:

Միութեան վերակազմութիւնը սպեղանի մը պիտի բլլար հասարական կենտրոն վերակազմ, հասարակութիւն, օգնելու շարժար հայրենակիցներուն, յարարերութեան մէջ մտնելու կեդրոնական վարչութեան հետ, ստանալ «Եւր շահեր» ամսագիրը, որմէ տեղեկանանք սփռուքի հաճընցիութեան վիճակի մասին:

1949ի վարչութեան հրամարտեով կ'ընտրուի երեք հաշիկ Յանձնախումբ մը - Գրգեաշարեան, Մ. Գրանան և Ս. Աղայաբեան: Տարի մը վերջ կը միանան Յ. Պաւստրեան և Գ. Տէմուշեան և նոր զիւանք կ'ընտրուի Յ. Պաւստրեան՝ ատենագիտ, Մ. Գրանան՝ ատենագիր, Ա. Գրգեաշարեան՝ դանձագահ, Գ. Տէմուշեան և Ս. Պաւստրեան՝ խորհրդականներ:

Վարչութեան առաջին գործը կ'ըլլայ Միութեան վարչապետի մասնախումբի կազմակերպումը, որով նոր անունով կը կոչուի - Union Comp. de la Ville Martyre de Hadjin:

Հետագային Շաստի միութիւնն ալ կը կապուի Փարիզին իրրի մասնաճիւղ, որով կարիքը շունտար իր կարգին անգամ մըն ալ վարչապետուի:

Այս վարչութիւնը ունեցաւ բեղմնաւոր գործունէութիւն, սարքեց հանգչաններ, դաշտահանգչաններ և պարահանգչաններ բոլոր հայրենակիցներուն դահլանակութեամբ: Ամէն տարի վերակազմեց պատշաճօրէն Հանձնող Հերոսամարտի տարեկարծը հանգչաններով, որոնց րանտխօսելու հրախրուեցան երեւելի անձնաւորութիւններ: Պէտք է նա նշել թէ Տիգրիս Ա. Սուրա միշտ թիկունք կանգնած էր մեր Հայրենակցական Միութեան մինչև իր մահը՝ բարձր պահելով հերոս ամուսնոյն՝ ամմաշ Սուրապի անունը:

1952 Նոյեմբեր 22ին ընտրուեցաւ նոր վարչութիւն՝ ատենագիտ՝ Գ. Տէմուշեան, ատենագիր՝ Մ. Գրանան, դանձագահ՝ Ա. Գրգեաշարեան, Ս. Պաւստրեան և է. Տէմուշեան խորհրդականներ:

Սոյն վարչութիւնը բունի մը տարիներ ժրջան աշխատանք ծաւայեց համերաշխ գործակցութեամբ: Հայրենակից Յ. Պաւստրեան երկու տարուան բացակայութենէ վերջ Ամերիկայէն վերադարձին կրկին վարչութեան մէջ մտնելով ատենագիտութեան պաշտօնը ստանձնեց:

Վարչութեան ամենամեծ ու նշանաւոր հայրենասիրութեան գործը եղաւ Նոր Հաճըն աստիկ կառուցման մասնակցութիւնը կազմակերպելով հանգչաններ և հանգանակութիւն կառուցելով:

Այդ ուղղութեամբ հրահանգ ստացուած էր արդէն Հանձնող Հայրենակցական Բնոց: Միութեան կեդրոնական վարչութեանէն «Եւր շահեր» ամսագիրը իր սինակները լայն բացած էր և հայրենակէն նպատակի յաջողութեան համար խմբակցականներ նուիրած: Միութեան հանգանակած դուստրը յանձնուեցաւ հանուցելու Ս. Պապչէճեանին էրր լուսպոյն խօսքիկներով կը վերապատնար Հայաստանէն:

Սփիւռքի հանձնընցիութեան տարիներով փայտած երազը՝ Հանրի անունը անմահացնելու և մեր բերբարուր նահատակներու ձգած իղձը, կարելի էր միայն Հայաստանի մէջ իրականացնել: Մեր այդ ազգաշէն հայրենասէր փախաբը Հ. Ս. Ս. Հ. կառավարութեան Ա

Նոյեմբեր 1958 թ. որոշումով յարույթի են առաւ, կենսադարձուեցաւ
Լեւեան մայրաքաղաքէն 25 քիլոմէթր հիւսիս Հրազդան գետի ափին:

Այսօր, երբ կը տօնենք Նոր Հաճըն աւանի հիմնադրութեան 10րդ
տարեկարծը, Փարիզի հաճընցիութեան բազմանքն է միշտ տեսնել
Հայաստանը իր նոր կատարածներով, իր փառաւոր անցեալի պատ-
մական յուշարձաններով և իր մայրական զորովադուրթ զրկին մէջ
վերածնանք Նոր Հաճընը բարգաւաճ ու վեհասիրինդ:

1962 թ. վարչութեան մէջ մտան Ս. Մահալեան և Վ. Մնակ-
եան, որոնք ստանց իսկ վարչութեան անդամ ըլլալու միշտ պահաս
չէին ըլլար յաճախակի դումարուող խորհրդակցական մոլորվեալներէն:
Նոյնպէս և Պրն. Վ. Թուրաթգիսեանը: Նոր վարչութիւնը իր գի-
ւանք կազմեց՝ ատենապետ Ե. Պահարեան, Բ. ատենապետ Վ. Մը-
նակեան, բարտուղար Մ. Գրաճեան, Բ. բարտուղար Ս. Մահալեան,
գանձապահ Ա. Գրգեաշարեան, խորհրդակցանիկ Գ. Ազամեան և Լ-
բիտասարգ անդամներ - Ծրանսածին - Ս. Թուրաթգիսեան և Տանիէլ
Գրաճեան:

Այս վարչութիւնը գործեց զրեթէ հինգ տարիներ, իր ամենա-
մեծ գործը կաւ Հերոս Աղասիի դրած Զէյթունի և չրջակայքի ան-
տիպ զբքին հրատարակութեան ձեռնարկը, որուն համար հանգա-
նակեց շուրջ 5500 Ծրանք: Միութիւնը իր նիւթական և բարոյական
գոհողութիւնները կը շարունակէ ի սպաս գնել այս զբքի հրատարա-
կութիւնը յաջողցնելու համար: Գիրքը լսյս պիտի տեսնէ Պէյրութի
մէջ, որուն հասոյթով սան մը պիտի որդեկրուի տեղին հայկական
զարդեցներէն մէկուն մէջ Հերոս Աղասիի անուամբ:

Փարիզ ըլլալով համաշխարհային ուղիին կեդրոններէն մին,
չառ մը հայրենակիցներ անցած են քաղաքէս, որոնց բրած ենք ջերմ
ընդունելութիւններ ճաշկերոյթ և դիմեձօններով: Իւրաքանչիւր հայ-
րենակից որ կու գար մեկի կը բերէր սրատխօս խաղրիկներ հայրե-
նակիցներու վիճակին և ասոզլութեան մտտին: Միութիւնս քանի մը
անդամներ իր վարչական անդամներով ու յայտ գացած է Շասս, ուր
ընդունուած է մեծ խրախմբներով, նսյուղէս իրենք ալ փոխադարձ
ուշայեւած են մեկի ամբողջելով կարալրական սիրոյ կայք:

Միութեան վերջին ընդ. անդամական մոլորվը գումարեցինք 5
Դեկտեմբեր 1967ին, ուր վարչութիւնը ներկայացուց իր որոշումնէ ու-
թեան բարոյական ու նիւթական վեկոյցը, որ արժանացաւ ընդհա-
նուր գնահատանքի, այնպէս որ մոլորվը որոշեց որ վարչական նոյն

կազմը շարունակ անօրինել Միութեան գործերը, իր կազմին վրայ
տակնցնելով երկու երեսասարգ նոր անդամներ Լուս: Նոր գիւանք կազ-
մուեցաւ՝ ատենապետ Եոզաննէս Պահարեան, փոխ ատենապետ
Վահան Մնակեան, ատենադպիր Մարտիրոս Գրաճեան, փոխ ատե-
նապահ Վ. Մահալեան, գանձապահ Ա. Գրգեաշարեան, փոխ գան-
ձապահ Վ. Ազամեանի, խորհրդակցանիկ Գ. Ազամեան, Ս. Թուր-
աթգիսեան, Պ. Խրիճեան, Օրդ. Է. Մահալեան և Գ. Գրաճեան:

Վարչութեան մէջ մտնելով շորս Արտովի երեսասարգներ կը յու-
սանք թէ Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութիւնը իր տեսակա-
նութեան ուղիին մէջ մտած կաւ: Մեծ յոյս ունինք թէ մեր յաջորդ-
ները իրենք պիտի ըլլան միջնէս հնչէ կը ղանդիկ մամր երբ հայրենասի-
րութեան անմահ հասը բունած իրենց ձեռքին մէջ կը թան Հայաստան
վառելու համար անմահութեան հուրը Նոր Հաճըն աւանին, ուր տե-
ւական անկորնչելի պիտի մնայ Հաճըն անունը:

1927 թուականէն մինչև օրս մեզմէ յախտենապէս բամբուած են
հայրենակիցներ Տոքթ. Թէրզեան, Հերոս Աղասի, Տիկին Մուրատ,
Յովհ. Մակարեանը Ե. Դնդունի, Ա. Մութաֆեան, Յակոբ Գոյեան,
Միհրան Մուշեան, Տիւրոհի Միլիթեան, Ծ. Շահպաղեան, Յովհ. Շահ-
պաղեան, Այրի Տիկին Եւանթը՝ Մնակեան, Տիկին Մ. Մահալեան,
այլի Տիկին Մարիամ Պահարեան, Թուրքի Պահարեան, Ա. Մուր-
եան և ուրիշներ:

1927ին երբ հիմը դրուեցաւ Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական
Միութեան, չրջանին մէջ գոյութիւն ունէին քսանէ աւելի հայրենակ-
ցական միութիւններ:

Ծնորդի հաճընցիներու նուիրեալ Հայրենասիրութեան, հաշտա-
բար ուղիին, համերաշխ ու կարալրական գործակցութեան, մերը՝ կեն-
սունակ մնացած երկու կամ երեք հայրենակցականներէն կապի մէկն
է, կանդուր և աշխատանքակ:

Փարիզի Համնոյ Հայրենակցական Միութեան վարչութեան

Բարտուղար՝ Մ. Գրաճեան Ատենադպիր՝ Յովհ. ՊէլԱՍՏԻՆԵՆ

նակից անդամները մեկնած, ցրուած են այլուր: Բայց անդամներ ունինք Մարտիշի՝ հայր և որդի Ենոք Չուլֆուեաններ, Բուսոն՝ Յարութիւն Պարոնեան և Աւետիս Խրիմեան, Ալն - Ալն՝ հայր և որդի Համբարձում Ապրազեան, Լիւն՝ Աւետիս Պալասեանեան մայր և որդի, Աբրահամ Խրիմեան և Վասիլ Խրիմեան, Վիլֆրանդ՝ մայր և որդի Յովսէփ Պատմաձեան և Յովհաննէս Պետրոսեան: Շաստի մէջ ներկայիս ունին 15 անդամ:

Կը դնահասանք կեդրոնական Վարչութեան աշխատանքները վաւրն հայրենաշինութեան, «Նոր Հասըն» ամսաթերթի կանոնաւոր հրատարակութեան, նոր սերունդի դաստիարակութեան և հայկական կրթութեան համար:

Հայրենասիրութեան ջերմ ու մաքուր զգացումներով կ'ողջունենք հայրենի նոր Հասըն աւանի պանծալի տանտեակը և պատմազիբք հրատարակելու նախաձեռնութիւնը կատարեալ յաջողութեան մտախնայներով:

Առեմապետ՝ Հանի Գուգուպաշեան
 Առեմապետի՝ Պօզոս Ապրազեան
 Գամձապան՝ Յովհաննէս Պետրոսեան

Գրեց՝ ՍԱՐԳԻՍ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ «ՀԱՃԸՆ»Ի

ՄՆՈՒՆԴԸ ՄԱՐՍԷՅՑԻ Ի ՄԷՋ

1927ին բախըր ունեցայ ծանօթանալու Էրևանկայի շատակ ՄԷՃԻ Մուրատի արժանաւոր կողակից Տիգրան Ալիւսիճէ Մուրատին:

Ան նոր վերադարձած էր Ա. Մ. Նահանգները արդիւնաւէտ տաւաքութիւն մը կատարելէ ի նպատակ Գրքոցատէր Տիգրանց Միութեան վարժարանին:

Տիգրան Մուրատ յաջող հանդանակութեան տարները ունեցած էր սրբազան պարտականութիւն մը եւս - Հասընի տարագիր դաւակները թի մի հաւաքելու հայրենակցական միութեան մը շրջազմին մէջ:

Սերաբուդ - Ն. Ետրքի մէջ նորաստեղծ Հասընյ Հայրենակցական Միութեան ամսական կեդրոնական Վարչութիւնը ընտրուած է նախագահութեամբ Տօքթ. Արմենակ Մանկրեանին, որ լիազօրւած է Տիգրան Մուրատին Պարոնասի մէջ մասնաճիւղեր կազմակերպելու համար:

Մարտիշին կը գիճակուի նախադարձեալը ըլլալու բազըր: Բարբէթ Թաղամախի Գրքոցատէր Տիգրանց Միութեան անօրնութեան գրասենեակին մէջ մեկը - Հասընի ուսուցչապետ Պրն. Սահակ Գրանձեանի և ինձի - կ'ընչունի Տիգրան Մուրատը, հիացումով կը պատմէ տպագրութիւնները Ամերիկայեան Հասընցիներուն և անոնց ազգասիրութեան ու նախընտանութեան, կեդրոնական Վարչութեան, Տօքթ. Արմենակ Մանկրեանի, Արման կիլիբրի, Ակրակ Պոյաձեանի, Տօքթ. Յակոբ Ալմէկեանի, Կարապետ Բէլիշեանի և այլոց խանդավառ գործակցութեան մասին ու կ'աւաջարկէ Հայրենակցական Միութիւնը կազմելու գազախորք Մարտիշի մէջ:

«Հանրոն» քերթի կիմնադիր
և Գաղտցասէր Տիկնանց
Վարժարանի Տնօրէնուհի
Կողակիցը անմահին
Մեծն Մուրատի
Տիկ - ԱԳՈՒԼԻՆԷՎ ՄՈՒՐԱՏ

ՆՐՏԱՆՈՍ ԿԱՐԳԱՆՈՍ

Հայրենակից Ասահի Գրանճեանը Աղջային Ասաջնարդարանի էր քարտուղարի պաշտօնով մշտագրաւ էր, եւ բարբառովն անփորձ: Առօրեանդարդ Տիկին Մուրատի հայ կնոջ յատուկ հայրենասէր խօսքերը ներշնչեցին դեռ: Ինքը եղաւ գործակիցս եւ ուսուցիչ - ուղեցոյցս: Հերասկան Հաճընի Նահատակութեան եօթերորդ տարեկարճի օրը, 15 Հոկտեմբեր 1927ին, գումարեցինք առաջին ժողովը Գար Գոյգրի ներքնատարահին մէջ, Գաղանի գուհարկութեամբ ընտրուեցաւ Վարչութիւնը նախադասութեամբ Տիկ. Մուրատի, աղերս գրեցը քարտուղար, դանձադաս Արմենակ Տէր Համբարձումեան եւ խորհրդականներ Ղևանդ Տէմիրճեան - Երկաթ - եւ Լեւոն Գայեան:

- Եւ օր մըն ալ ո՞վ գարձանը, Տիկին Մուրատ աչազեա բաւ.
- Սարգիս դասիս, համարուած եմ թէ՛ դա՛ն կրնաս թերթ հրատարակել:
- Այո՛նքն...
- Այսինքն» աչն է որ խօսք պիտի տա հայրենակցական թերթ հրատարակելու:

«Շարաքներ ստրուզ փոխարկուեցաւ ուղեք, ու էրը ներկայացալ խուստօղ տրամադրութեամբ, Տիկին Մուրատ խորազնին աչնարի մը նեակել յետոյ, բաւ:

- Արդեակս Սարգիս, մտիկ ըրէ, ես ալ քեզի պէս անփորձ էի եւ կրնտարող էրը թրքական վարչապ Ջարդէն հարչով ազատուած, հարիբաւր սրբահիներ Պաշխ ընցուեցան: Արդ խրեակներուն պաշտօնականութեան եւ հոգածութեան ծանր գործը կրեթէ նիշար ուսելուս վրայ ընտրուեցաւ: Կարելի՞ էր սրբադան գործին առաջ ձեռնածալ մնալ: Ատիկա պիտի բլլար անխղճութիւն, շրտելու համար սօ՛րը:

- Հազար սրբահիներու տախիք աղջային դաստիարակութիւն եւ սպազայ հայ մայր բլլալու արիւս պիտի պիտակցութիւն:

- Հաճընի Հայրենակցական Միութիւնը էր թերթով աղջոցուս պատուաբեր գործ էր պիտի կատարէ:

Մլլուս խուստօղ Վար. Գործին նախարականութիւնը եւ Տիկ. Մուրատին զրաչուն խօսքերը զրուած էին էսթիմուս:

- Մա՛յր Մուրատ այս պահուս յուսահատութեան դէմ յոյգ-թանակ մը տարի, կը ստանձնեմ թերթի հրատարակութեան ծանր պարտականութիւնը, բա՛:

Երբ կը մեկնէի Տիկին Մուրատի աչքերուն մէջ նշմարեցի ուրախութեան արցունքի կաթիլները եւ էր մայրական մեղքածոր շրթներուն հոյսմար ճակատին:

15 օր վերջ Հայրենակցական Միութեան հինգերորդ ժողովին, Տիկին Մուրատ յայտարարեց.

- Հերոսական Հաճընի թանկագին դատակներ, 1928ի նոր Տարին մեզի եւ բոլոր հաճընցիներուն համար եղակի եւ աննախընթաց նուէր մը կ'ընծայեմք՝ «ՀԱՃԸՆ, ԹԵՐԹ»-ը, որ կամուրջ մը պիտի բլլալ աչխարհացրիս հաճընցիները իբր շաղկապօղ օղակ:

Փողովին միտման կուսու՛ր եղաւ՝ կիցցել՝ «Հանրոն»ը:

«Հաճըն»ի առաջին խմբարկականը զրեց ինքը, անմահն Տիկին Մուրատը, եւ լոյս տեսաւ 1928 Փետրուար ամիսին: Երկրորդ խմբարկականն ալ էր հայրենասէր ներշնչուածով զրեց վաղեմի բարեկամ վաճառի Իրգալոցեանը խորագրի ունենալով՝ «ՆՍՐ ՀԱՆՐՈՆ Հայաստանի մէջ»:

Տիկին Ակ. Մուրատի հետ միտման գործակցութեամբ ամիս հրատարակեցինք թերթը: Անոր Փարիշ փոխարկութեանէն ետք, միևնակ առիթ ծանր պարտականութիւնը կրկար տարիներ, մինչև թերթին հրատարակութիւնը Քալիֆորնիա, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները փոխադրուիլը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՃԸՆՑԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՐԵԱԿՑԱԿԱՆ
ԿԵԱՆԲԸ

1921 թ. Կիլիկիոյ պարզումէն և ԱԶԶԻ Իզմիրի տղէտէն վերջ, դադիական դարձած հայութեան մաս մեծ թիւով համընդէ հայրենակիցներ ալ ապաստան դասն Յունաստան ու բնակութիւն հաստատեցին մայրաքաղաք Աթէնքի և Բիրթալի շրջաններուն մէջ:

Մեր հայրենակիցները խիստ նեղ պայմաններու տակ ոտք դըրած էին սասնջական երկիրը, ուր դասն ջերմ վերաբերմունք ու եղբայրական հոգածութիւն: Օրուայ կուսաժարութեան բարիացաւ կամ ընթացքէն օգտուելով՝ հայրենակիցները սկսան ապաստան վրայ հիւրանիւնք և տախտակեայ տնակներ շինել իրենց բնակութեան համար: Կազմուեցան Աթէնքի, Ֆիքսի և Գոթինեայի դադիականները, ուր կային մեծ թիւով համընդներ, ժողովուրդայէջ 2000, որոնց հետ Համոյ Ներսիսեանի երկրորդ հրամանատար Աբամ Կալմախ տասն աւելի վերապրող իր կարիճներով:

Համընդին ի ծնէ աշխատանքը և գործունեայ՝ սկսաւ օրուան հացը ձարել ի գործ զննելով իր հնարամտութիւնները՝ որպէսզի մուղբան չըլլայ օտարին:

Այդ շրջաններուն հայ դադիականութեան ընդհանուր թիւը կը հասնէր 50-60000, մեծ թիւով Կիլիկիացիներ, որոնց մէջ համընդիք տիրապետող համայնք էին ազգային շարժումներուն մէջ: Աբամ Կալմախի հեղինակութիւնը թէ յունական իշխանութեան և թէ մեր հայրենակիցներուն շրջանակէն մէջ մեծ դեր կը կատարէր օգտակար հանդիսանալով մանուսնող Ֆիքսի հայաշատ դադիականներին:

1924ին «Հիլիէն կուսաժարութեան թիւազարմարով» Աբամ Կալմախ հազարապետի տախտակով, հայ կամաւորական դուժարակ մը կազմեց, Ալեքանդրի մեկնեցաւ թրքական սահմանը տնցնելու և հոն գործողութեան սկսելու համար:

Յոյն - թուրք համաձայնութիւնը արդէլք հանդիսացաւ: Աբամ Կալմախ իր կամաւորներով ետ վերադարձաւ:

Երբ մեր հայրենակիցները սկսան իրենց համեստ ապրուստը հայրենային հետաքրքրուեցան ազգային կազմակերպական գործով:

Կազմուեցաւ Համոյ Հայրենակիցական Միութիւնը՝ հոգալու համար հայրենակիցներու կարիքները: Միութեան անդամներ վար-

Յունաստանի Համոյ Հ. Միութեան Առաջին վարչութիւնը
Ռոսի ձայնէն աջ՝ Փանոս Փողկէեան, Միսալ Փարուբեան Տիգրան
Գարաւէմիրեան, Համբարձում Կեօտէլէեան, Յակոբոս Ռեզեան,
Կասաժ Աբամ (Թէրզեան) Կալմախ:

չութեան անդամները եղած են հայրենակիցներ Աբամ Կալմախ պատուակալ նախագահ, Յակոբ Ռեզեան Առեւտակեան, Տիգրան Գարաւէմիրեան Առեւտակալ, Փանոս Փողկէեան Գանձագահ, Միսալ Փարուբեան և Համբարձում Կեօտէլէեան խորհրդականներ, զԺրատաբար այժմ բոլորն այլ մասնացած:

Ազգային վարչական մարմիններուն մէջ մեր հայրենակիցները կարեւոր դեր ունեցած են: Հայրենակից ասուցելի Եփրեմ վարդանանք (Հոճա) սկիզբէն մինչև վերջ ամբողջ 35 տարի Ֆիքսի սպառչային վարժարանին մէջ ասուցչական պաշտօն վարեց անդլեքի՞ և աշխարհապարտութեան տարիներու դասուսանդութեամբ, վերջին տարիներուն ստանձնեց վարժարանին անօրէնութիւնը, եզրա պատուով մարդ և տիպար գաստիարակ մը, ամբողջ սերունդ մը հասցնելով: Էր նաև Զօր-Թորգոմին սպաներէն մին ու այդ հանդամաճարով ալ ճանչցուած յոյն կուսաժարութեան կողմէն:

Մեր հայրենակիցները յարաբերութեանց մէջ մանկով Ֆրանսա, Արժանթին, Ռուսիայ և Պորտլի, իրենց ազգական ու ծանօթներու հետ, բաջալերուած ստացուած տեղեկութիւններէն, սկսան դադիքի ալք երկիրները: Իրաւունք ունէին, որովհետև պա-

Տամար դարձել էր կեղբուն, ժամադրալսար, ուր յաճախ կարելի պիտի ըլլար, միաժամանակ, հանդիպիլ տասնեակ մը հայրենակիցներու: Այս յաճախակի հանդիպման ծառայաւոր աստիճան էր խորացելը մեր մէջ, որ այժեռ միութեան մը ստեղծումը դարձել էր օրուայ խնդիր, և ահա անակնկալ մը պիտի զարնէր հոգեւոր իրականութեան վերածնունտ այդպանկալի խնդիրը: Այդ անակնկալը թանկագին հայրենակիցի մը մեր մէջ յարմարեցաւ թողարտութիւնն էր: Հայրենակից Քէտրեան, իր արձեւատի ընտրումով (վարորդ և չափէր) Հալէպ - Պաղատա Պարսկաստան իր ճամբուն վրայ, կանգ առնելով Պաղատաի մէջ՝ անմիջապէս միտք էր յղացել տեղւոյն հայրենակիցները բոլորել Հայրենակցական Միութեան մը շուրջ և ահա անոր մէկ կողմը՝ Ալլարի շտաբ, հայրենակիցներ, ամէն տեղ հաճընքն՝ Հալէպի, Պէյրութի, Դամասկոսի մէջ թէ ալլար, կազմել է Հայրենակցական Միութեան նպատակադրուելով նոր Հաճընք հիմնադրելի վերածնունտը Հայրենիքի մէջ, զուգար օր օրուայ էք ոպտում...:

Ահա, սիրելի հայրենակից Աւետիս Քէտրեանի այս օրոտարուի կըրք բուական պիտի ըլլար, սակէ ուղիղ յիսուն տարի առաջ, այս րբերուն, ստեղծել Պաղատաի Հաճընք Հայրենակցական Միութեանը և բոլորել հայրենակիցներուն Միութեան շուրջ անխտիր:

Հայրենակից Քէտրեան կատարելով այս շաղցր պարտականութիւնը, ինչպէս սասուց, եկաւ ու անցաւ մեր երկնակամարով, որմէ յետոյ անդամ մըն ալ աւտ՛ղ, մէկ բազը չվիճակուեց հանդիպիլ այս սիրելի մարդու հետ ոչ անձամբ և ոչ ալ մեր մամուլին շնորհիւ կամ ճնոր Հաճընքի մէջ:

Որպէս առաջինը Պաղատաի մէջ, Հաճընք Հայրենակցական Միութեան, առաջին մէկ օրէն, դրածալ դարութի սիրոյն ու համակրանքին արժանի: Ահա թէ ինչու անոր բոլոր ձեռնարկները, մանաւանդ Հաճընք անկման յուշատետրը պարտութի կողմէ գիմուարուեց մեծ խանդավառութեամբ, որոնց սիրաշատք իրենց մասնակցութիւնը պիտի ընդէին յայտնի դէմքեր՝ Աբրէն Կիւտար, Տոբթի՝ Քէթիճեան, Աւետի Շաղոյեան, Մկրտիչ Արտապալան և ուրիշներ:

Հայրենակցական Միութեան շուրջ ստեղծումը այս համընդհանուր խանդավառութիւնը շուտով պիտի վարակէր մեր կանանց ալ, որոնք սիրով ստեղծէին Կանանց Օժանդակ Մարմինը, որմէ անմիջապէս յետոյ անհրաժեշտութիւն մը պիտի զատար օժտել Միութեանը դրապարտում մը, որուն անմիջական հիմք պիտի ծառայէին հարիւր կտոր դիրք:

Եւ այդպէս, Հայրենակցական Միութեան Կանանց Օժանդակ

Մարմնով, իր դրապարտում և ինչ որ ամենակատուն էր՝ սէր և համերաշխութիւն բոլոր անդամներուն միջև, ի՞նչպիսի միութեամբ կան երեսուցթ, ինչպիսի արդար հարաբարութիւն մէն մի Հաճընքի համար, այս բոլորը լաւ էր, շատ լաւ, սակայն կար պարագայ մը, որ չէր կարող չմասնակցել Միութեան վարչութիւնը: Պատկան իշխանութեան կողմէ ճանաչուելու, վարեալուելու խնդիրն էր այլ: Արդե՞օք պէտք է տեղեակ դրանք իշխանութիւնը, ստանալ անոր հաստատութիւնը, իսկ որ մերժուէինք...: Ահա այս մտքերն էր, որ մէջ մէկ վարանման, տատանման մէջ կը ձգէր Միութեանը: Ու ահա, այս ակտիւ իրենց պատանեկան ամբողջ կիրքով ու եռանդով ասարկել կու դասին մեր երկու կրտսեր անդամները: Դեռ այն ատեն հայիւ 15 - 16 ասարեկան Փանոս Փայլեան և Վահան Մնակեան: ՁԷ, ինչ դնով ալ ըլլալ պէտք է դրանք Միութեանը: Մեր փոքրիկներու կողմէ ցուցարարութեան նման կամք ու զմտակալութիւն, ինչ խօսք, կը ներդրածը իր բարեկարգ դերը և Միութեանը կը շարունակէր հայրենակցանէր իր ծառայութիւնը աւելի մեծ թափով: Հոս ցաւով պէտք է նշել, որ սիրելի Փայլեան, տարիներ յետոյ զո՛ւ դնց որսողական արկածի մը իսկ Մնակեան, անցնելով Ֆրանսա, դարձաւ Հայրենակցական Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղին ամենագործն անդամներէն մէկը, և մինչեւ օրս ալ, հակառակ իր յառաջացած տարիքին և հակառակ իրեն ստացած մարմնական և հոգեկան ծանր հարուածներուն՝ պատանեկան եռանդով կը շարունակէ դատաւ միջէ ուժն՝ իր շուրջ և իր կողքին ունենալով Միութեան նկատմամբ նոյնպիսի սիրով ու զգացմունքով խոստում՝ Ս. Մաստեհանին, Վ. Թուրքաբէկեանին, Իրաճեանին, Պահարեանին, Գրիգորաբեանին և այլոց:

Պաղատաի հայրենակիցները բոլորելով Միութեան շուրջ, շլիկալ ուղէին, անշուշտ, կղզիանալ, սահմանափակուիլ իրենք իրենց մէջ, ընդհակառակը առաջին իսկ մէկ օրէն անոնց մեծապէս պիտի հետաքրքրէր տարբեր երկիրներու մէջ գործող Հաճընք Հայրենակցական Միութեանց կեանքն ու զարծը:

Այսօր մեկ հետ շնորհալ այլևս այնքան սիրելի դէմքեր՝ Միտա Պատուական, Մինաս Վարնադանեան, Հաճի Արթիսեան, Մարգրիտ Քէտրեան, Համբարձում Պարսիսեան, Դուրիթ և Կարապետ Գորսուղեաններ, Մարգրիտ Գրաճեան, Ազկէ Գոյեան, Պաղտոյուն և Յակոբ Դուրգեաններ, Յարութիւն Տուրանեան, Մարգրիտ Քէտրեանեան, Աւետիք Շամամեան, Մեղրակ և Աւետիս Զուլպիանովիկան Եղարքը, Հաճի Լէրանեան, Մարգրիտ ու Մատենալի Գարսապալեան եղբայրներ և

լաա ուրիշներ, որոնք օր մը այնքան սիրով ու նուիրումով Պաղատաի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան հիմնադիրներն հանդիսացան: Այո, ամբողջ սերունդ մը՝ հին սերունդը անհետացաւ այս իրականացած երազանքներու անմար կարօտն իրենց սրտերուն և սակայն անոնց տեղը թափուր չմտաց: Նոր սերունդ մը, ասողջ ու կենսունակ՝ եկաւ լինել մեկնածներու բացը: Ճիշդ է տեղական պայմաններու ընդունումը անշուշտ, անոնց չի յաջողուց շարունակել իրենց հայրերու կողմէ նախաձեռնուած Միութեան այնքան սիրելի աշխատանքը, սակայն ամէն կասկածէ վեր է, որ անոնց սրտերուն շաա մօտ է միաշամուր ջանքերով ձեռք բերուած բոլոր այն իրականացումներն, որոնք այսօր պատիւ միայն կրնան բերել համայն Հաճնոյցիութեան:

Ծանօթ -- Հայրենակից Կ. Գլուխեան Պաղատա ապրած է ամբողջ 10 տարի:

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ԳԱՂՏԱՏԻ ՄԷՋ

Երբ առաջին համաշխարհային պատերազմը վերջ դառաւ, ցեր ու ցան եղած հայութիւնը զիւզերէն և անսպասանքէն սկսաւ հաւաքուիլ մայրաքաղաք Պաղատա: Բոլորի կարգին հաճնոցիներն ալ սկսան փոխադրուիլ Պաղատա: Փոքր մաս մը մնաց զիւղաքաղաքներուն մէջ:

Պաղատաի մէջ բոլորն ալ սկսան իրենց արհեստին վերաբերեալ գործել, սմանք անձնական խանութ բացին, սմանք ուրիշին քով աշխատեցան, այսպիսով հայրենակիցները օր ըստ օրէ սկսան յատուանալ և բնտանիքներ կազմել:

Գրէի աւելորդ չէ: Հաճնոցիներս միշտ ալ աշխատասէր եղած ենք ամէն պատուարեր գործի մէջ:

1923ին Միութեան մը հիմնուեցաւ, որուն ծրագիրը վաւերացուեցաւ եկեղեցիի Աղքատախնամ սնտուկի վարչութեան կողմէ: Կանոնադրին վերջին յօդուածը կ'ըսէ՝ «Եթէ Միութեան մէջ եօթը անդամէն պակաս մնան, իր ամէն ինչքը կը պատկանի Աղքատախնամ սնտուկին»: Արով մեր միութեան անունը եղաւ Հաճնոյ Հայրենակցական Աղքատախնամ Միութեան: Հայրենակիցներուն մէջ անտէր ծեղեր և պառաններ կային, անոնց սպրտատը և քնակարաններ հայթայթելու համար միակ միջոցն էր:

Արարներու քովէն և անսպասանքէն եկող հայրենակիցներուն դարձ հայթայթելու և արհեստ սորվեցնելու համար յատուկ յանձնախումբեր բնտուցեցան, որոնք բրին ինչ որ պէտք է հնարուար էր:

Արարներէն եկան հետեւեալ հայրենակիցները՝ Գրիգոր Թաթաւեան, Կարապետ Զոյաթթախանեան, Յակոբ Մալիլեան, Գրիգոր Դանդրուբեան, Փանոս Պալուկեան, Սարգիս Փուշեան, Անդրանիկ Տէլիճեան, Սարգիս Զրարեան, Կարեղին Շրլարբեան, Մեհրապ Ուզունեան, Եսա Գոյեան, Կարապետ Գոյեան և Լեւոն Գոյեան:

Միութիւնը սկումը մը հաստատեց, որ ծառայեց ժողովներու, հանդէս, թէ յանգան, ներկայացումներու և հարսանիքներու:

Վարչութիւնը որոշեց անդրադէտ հայրենակիցներուն զրել և կարողալ սորվեցնելու համար Յանձնախումբ մը բնտրել, որուն մաս կազմեցին Հաճնոյ Միացեալ Ընկերութեան Կեդրոնական վարժարան:

Պագոտատի վարչութիւնը

նի ուսանողներ Պրնք. Կարապետ Պալազեան, Միսաք Պալուկեան և Համբարձում Պարսխան: Բոլոր Հայրենակիցներն ալ սիրով յօժարեցան, շարաքը երկու օր, կը գասուանդուէր թուարանութիւն, Հայքերէն գրել կարդալ և բերականութիւն: Օղտուեցան արձանագրուած բարբ Հայրենակիցները:

Հայրենակցական Միութիւնը ամէն տարի կը սանձ 1920 Հօտ. 15ին ազատութեան համար նահատակուած վեց հազար սիրելիներու անձուանտի յիշատակը հրապարակու գործոցի սրահին մէջ, պուպեանական ասանդական մատոյ, հոգեհանգիստ յուշատօնով, որուն կը հրախրուին պաշտօնական աստեղով գաղութի երեւելի հոգեւոր և աշխարհական անձնատարութիւնները:

1938ին բնիկ պազատացի Տիկին Սասա Ջրնկին հոգիք ծախեց մասնատարապէս հայերուն: Հաճընցիներն ալ զատ թագաձատ մը գընեցինք, որուն վրայ կառուցանեցինք տունըր աղքատ և չբաւոր Հայրենակիցներուն համար: Յուսիք է որ ծեր և պատու հայրենակիցները մէկիկ մէկիկ մեկնեցան այս աշխարհէն, հոգ ու շէնք մնացին ան-

գործածելի: Վերջերս լու արժէք բերին: Մտխելով գոյացած զուսմարք պահ արուեցաւ զանձապահ հայրենակից Կարապետ Պալուզեանին մօտը:

1948ի Հայրենագարձին ութը տուն հայրենակիցներ ալ բախորունեցան ներդրողութիւն Հայաստան: Միութիւնը նպատակը 400-000 Ֆիլմ վճարով, որուն 100-000ը Տիկին Աննիկ Պալազեանին, որ՝ հիմակ մայրաքաղաք Երևանի մէջ տար գաւակներով Հերոսուհի Մայր շահնան ստացած, ամէն ամիս Վր վարձատրուի Հայրենի կառավարութեան կողմէն:

Հայրենակցական Միութեան Կեդրոնական Վարչութեան հրահանգով Կ'ազանովներ շքաւոր ուսանողաց կըթական Ֆոնտ մը, որ կը գոյանայ «նոր Հաճըն» թերթի բամակիներու զանձամեկերէն, Մերձ. Արեւելի կեդր. Վարչութեան գրկած օրացոյցներու մեզի մնացած փոքր հասոյթէն, փոխան ծաղկեպտակի նուիրատուութիւններէն: Այս Ֆոնտը կը գործէ կանոնաւորապէս:

Իրաքի գաղութին ի բարեբաղդութիւն թագաւորական մեծ հոգամտ մը ծախուեցաւ զուս հայերու համար: Հաճընցիներն ալ մասնակցեցանք միութեան համար գնելով 1500 քառ. մէթր արարածութիւն մը հինգ բնակարաններու համար: Պաշտօնական արձանագրութիւնները եղան (թափու) հանդուցեալ զանձապահ Կ. Քոյսուղեանի միակ որդին Պրն. Մնացականի անունին: Այս բարի հաճընցին բոլոր պատասխանատուութիւնը յանձն առաւ: Երեկայիս բոլոր հաճընցիներն ալ բնակարանի տէր են շարժի իրենց շարքա աշխատատարութեան և բարի գաւակներու օրձնաբեր աշխատանքին:

Միութիւնը որոշած է, որ՝ վերստին ներդրողի պարագային գէպի Մայր Հայրենիք, ուրախութեամբ պիտի մասնակցի նոր Հաճըն ասանի ծաղկման նպատակին միացնելով իր ուժերը սիրուքի բոլոր հաճընցիներու հայրենանուէր ջանքերուն, պիտի ծախի իր վերսոյթը և ալ հոգամտար և հասոյթը պիտի յատկացնէ Հայրենագործող հայրենակիցներու կարիքներուն:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԱԼՈՒԿԵԱՆ

ՀԱՃՆՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՂՈՒԹԻՒՆՆ

Երբ 1920 Հոկտեմբեր 15ին, ինկա Կիլիկիոյ Հայ Ժողովուրդի ինքնապաշտպանութեան վերջին բոյնը՝ Հաճըն, ութամսեայ դիմադրութենէ կտար, Աստանա և շրջակայքը հաւաքուող Հայ բնիորները ստիպուեցան ձգել իրենց պապեանկան հայրենիքը, Փրսնասկան իշխանութեանց պարտադիր կարգադրութեամբ, 1921Կն կտակոյ, դանդուածաբար ձևուր առին զաղթականի ցուպը: Անոնք, մեծ մասամբ, ապաստանեցան Յունաստան, Եգիպտոս, Իրաք, Սուրիա, Պաղեստին, Յորդանան և Լիբանան:

Պէջրութի Գաղաթաղատարներ, թողարի արեւելեան մուտքին, Եւրկարտիկան Բնիկերութեան կոնտիք գանտուղ, ծովամերձ ընդարձակ գաշտապետներ տրամադրեց, ամփոփելու համար իրար յաջորդող ծովային ու ցամաքային կարասաններով եկող ու կուտակուող Հայ զաղթականները: Այսպիսով, 1923 - 1924ին, ծնունդ առաւ Պէջրութի հայկական Բիւրօն, տարառակալէն ու թիթիկաձածիկ այն հիւրասանը, որուն շատ նեղ սահմաններուն մէջ, ձևով մը ծուարած էին աւելի քան տասը հազար Հայ ընտանիքներ, Կիլիկիոյ և նոյն իսկ Արեւմտեան Հայաստանի թողմանարիբ թողարներէն ու զիւղերէն:

Իր հայրենի երկրին մէջ զարեթէ ի վեր շարունակուող Հայ Ժողովուրդի օրերցութեանց ամենաարիւնալի արարք վերջ գտած էր: Այժմ կը սկսէր ստամանելի ուրիշ արար մը: Այն հիւրընկալ բայց օտար երկին մէջ, սկսաք էր հիմը դնել ու կազմակերպել նոր կեանք մը: Աշխատանքի աղահոգել, սարվիլ երկրի յիւզուն, սակզմել աւողջապահական տարրական պայմաններ և ամենակարեւորը՝ վերականգնել յոյսի և բաւատեսութեան արբիւրները - վերաշինել հոյուն աննկուն կամքին սկուանքները՝ եկեղեցին ու իր մասային-հոգեկան - մշակութային օրրանները, զպրօպիներն ու սկումբները, թատրունն ու հանդիսարանները:

Դիմախտարար, այդ շրջանին շկար սողալին թողարտեան մարմին մը, կազմակերպութեան մը, որ մէկ յայտարարի առկ բերէր այդ ալլաղան շրջաններէն եկող հայերը և նախագծուած ծրարքով մը աշխատանքի լծէր յարբը, վերսշինելու կեանքը կազմակերպելու համար:

Հոս է որ, ահա, ծայր առիտ մեծ կարեւորութեամբ հայրենակցական միութեաններու, երիտասարդաց միութեաններու, նոյն իսկ գերդաստանական միութեաններու կազմութեան աշխատանքները:

Պէջրութի համախմբուած հաճընցիութեանը, անմիջապէս վերակազմելով Աստանայի մէջ արդէն իսկ գոյութեան ունեցող հայրենակցական Միութեանը, վերսկսաւ իր ազդուօտ զործունէութեան, սցնկու համար շքաւոր, հիւանդ, անօրտասպար իր արարութիւն հայրենակցիցներուն, մէկկիլ գնելով իրենց զաղափարական ու սալ տարակարծութեանները: Աւտաի անոնք սկսան հասարական միասնութեան մը զբուշակիրները դառնալ:

ՊԵՏՐՈՒԹԻ ԱՅԺՄՈՒ ՆՈՐ ՀԱՃՐՆ ԹԱՂԱՐԱՍԻ ԵՒՆՈՒԹԻՒՆՆ

1929ին Պէջրութի կու գար վեր. Տէվրեան, իրազօրծելու համար իր շիւտային, կոտտանցին Կէրթմէնեանի ծրարքը, որ կը կայանար հաճընցի աղքատ և ծայրայիղ շքաւոր ընտանիքներուն ապաստանարաններ շինելու մէջ:

Այդ շրջանի Հաճընոյ Հայրենակցական Միութեան ղեկավարները, ընկալէա նաև հաճընցի աղղեցիկ այլ անձնաւորութեաններ (որոնք աւելի ընդարձակ հոգամաս մը գնել կը ձգտէին, հուն ամփոփելու բոյսը հաճընցիները և զայն նոր Հաճըն կոչել, շկրցան իրականացնել այլ զիլտուր նպատակը, քանի որ հաճընցիութեանը զարկ էր նութական յայն հնարաւորութեաններէ) իրերու այդ գրութեան ներքեւ աննց հետ շիման մէջ մտնելով, հասկացողութեան զոյսուցին դընելու Պէջրութի հիւսիս-արեւելեան վայրին մէջ գանտուղ աշխատեալ Հաճընոյ սահմանափակ հոգամասը:

1933 թուականի, արկածի մը հետեւանքով, կը հրկիզուէր մեծ թիթիկաւանը: Իսկ հուն ընտելութեան հաստատած հայեր մէկ զիւղերուան մէջ էր տեղափոխուէին սալ վայրեր: Հաճընցիներն սալ նոյն յոխտան ենթակալ ըլլալով, անոնք մաս մը տեղափոխուեցաւ կիսարար իրենց Հաճըն թաղին մէջ:

1932ին Միութեան գործերը գրուեցան նոր հիմքու վրայ: Հաճրեցինքու մեծամասնութիւնը նոր Հաճրե թաղին մէջ ամբարտանգ բլլալով, անհրաժեշտ նկատուած էր Հայրենակցականի վարչութեան մէջ ներդրուել աւելի երիտասարդ եւ աշխատաւոր երեցներու կողքին: Եւ յն թուականին բնորոշած վարչութեան աջակց գրուած էին շարք մը նշանակաւ հարցեր:—

- Վերստեղծել կապը բոլոր Հայրենակիցներու միջև, որ խախտուած էր վերջին լրջանին տեղի առկայած տեղագիտութեանց ձեւերով:
- Անկեղծութիւն եւ անկար Հայրենակիցներուն օգնել եւ դիւրացրել տեղաւորման գործերով զբաղուող յանձնարարներ աշխատանքը, մասն առկար կարգադրութեան,
- Վերակազմակերպել երիտասարդաց Միութիւնը եւ հսկել աւոր աշխատանքներուն:
- Կազմակերպել Հայրենակցականի Տիկնանց բաժինը:
- Վերստեղծել կապը Հիւսիսային Ամերիկայի Հաճրե Հայրենակցական Միութեան կեդրոնին հետ:
- Հիւանդներու եւ աղքատներու օգնութեան գործը վերականգնել:
- Զբաղուել կրթական գործով:
- Յարաբերութիւնները եւ գործակցութիւնը սերտացնել կեղեցիոյ շինութեան յանձնարարներն ու բարեարձեւութեան նրդաստով շինուող կարգ մը շէնքերու շինութեան յանձնարարներն հետ:

Հաճրեցինքու բնդհանուր անդամական ժողովին նոր բնարուած վարչութիւնը, միասնական եւ զուարթուող տենդապին աշխատանքի շնորհիւ, կրցու հաճրեցինքու համակրանքն ու վստահութիւնը շահել: Ան, համբերատար աշխատանքով քանի մը տարուան բնթացքին, Հայրենակցականը դրու էր պատկառելի հանդամներին մէջ:

Մնացող միշտ Հայրենակցական շախիզին մէջ, Հայրենակցականի միութիւնը, կեդրոնին Հայրենակց գործերուն գորավիդ կցու Ս. Հայրատանին նուպրաւէն տանին մէջ կոտուցուելիք Հաճրե թաղի օգնութեան ֆունդին համար կեդրոնին կոչին գրականօրէն պատասխանեց, տեղուցն միայն հանդանակելով մեղի վիճակուած պոմարը ե

զայս զրկելով կեդրոնին, Հայրենակիցներու անվերապահ խանդավառութեան մէջ: Պէլլութի Հաճրե Հայրենակցական Միութիւնը անդնող տարիներու բնթացքին գարձած էր օրկանական կազմակերպուած օրկանակիւի ու գորուոր միութիւն մը, շնորհիւ բոլոր Հայրենակիցներու ցոյց աուած բարոյական ու նիւթական նեցուկին: Անոր մաս կազմող երիտասարդաց աւ Տիկնանց օժանդակ յանձնարարները աշխատանքի մէջ կա շէնք մնար զլիսուր վարչութեան:

Երիտասարդացը Միութեան կազմակերպած բոլոր հանդանակութիւններուն էր ամբողջական բաժինը կը բերէր տունէ տուն գրամ հաւաքելու համար: Իսկ Հոկտեմբեր 25ին, Հաճրե անկման տարեկազմներուն բոլոր հանդիսութիւններուն աւթիւ, մասնակցութեան էր ամբողջական բաժինը բերած է: Երիտասարդաց երկուս միութիւնը զլիսուր վարչութեան հետ, կը նկատուի մէջ մարմին:

Լիբանանահայ գաղութի ազգային ու հասարակական կեանքին ներս աշխատող ու իրաւակցներին էր գոյութիւնը արդարացնող օգտաշատ Հայրենակցական միութիւններու մէջ կարելի է Հաճրե Հայրենակցական Միութիւնը կրակի դիրքի վրայ դասել, անշեղօրէն կեցած Հայրենասիրական դիրքերու վրայ, ինչպէս վաղել է իրեն: Միութիւնը էր սեփական կեանքին ներս մնալով լայն ժողովրդավարական սկզբունքներու հիման վրայ, էր շարունակական գոյութիւնը պահած է միշտ մասնակից կատարելով օրինուար ու կանոնաւոր ընտրութիւններ, ամուս պահելով մէկտեղ ժողովական սկզբունքներ: Միութիւնը իրեն համար, էր Հայրենակիցներուն ծառայել ու տունեց միջև կարոյրական կապերը գորացնել է բացի ուրիշ գաղափար չէ մշակած: Իր հեղինակութիւնը տակաւ գորացած է միջին եւ սերձուար Արեւելիքի մէջ տարող հաճրեցինքուն մաս: Այնպէս որ, կարոյրական յարաբերութիւններ պահած է Սուրիոյ, Իրաքի, Կիպրոսի, Եգիպտոսի, Յունաստանի ու Ֆրանսայի մէջ տարող եւ գործող հաճրեցի Հայրենակցական միութիւններու հետ: Անոնցմէ ամացն ալ տուած է բարոյական ու երբեմն ալ նիւթական օգնութիւն, յատկապէս կրթական նպատակներու յատկացուելու համար: Համաշխարհային երկրորդ պատերազմի բնթացքին, բնդառաջելով Հայրենիքի կոչին, միութեանն վարչութիւնը զբաշարթի ենթարկելով էր Հայրենակիցները, դրականօրէն մասնակցեցաւ Մասունցի Դաւիթ թանդապին գորտախնի համար կատարուած համարողային հանդանակութեան:

Այդ մասը տարիներու ընթացքին համախարհային երկրորդ պատերազմի բազմաթիվ սպառնալից յետոյ, Հայրենիքի ու սփեւոքի յարտերութեանց սկիզբը կազմեց հայրենազարժը: 1946 - 1947 թվականները հայոց պատմութեան մէջ կը նշուին որպէս հայ ժողովուրդին համար անկիւնադրձային տարիներ: Սուրբոյ, Լիբանոնի, Իրաքի, Պաղեստինի հողաբուր հայրենազարձներու կարգին հարիւրաւոր հաճրնցիներ ներգաղթեցին հայրենիք: Բոլոր ներգաղթողներն ալ Լիբանանէն մեկնեցան: Այդ առթիւ վերաշինեալ երկիրներէն Լիբանան հաւաքուած հաճրնցիներուն նկատմամբ Միութիւնն և Պէյրութարնակ հաճրնցիները լայն օժանդակութիւն ցոյց տուին: Յիշատակութեան այժմէի է նաև Կեղրոնին կողմէ հոս առաքուած ու Միութեան միջոցաւ հաճրնցի ներգաղթողներուն բաշխուած նիւթական օժանդակութիւնը: Թէև ներկայացուցածը կարելին համապատասխան չէր, սակայն և այնպէս իր խիտ օգտակար նշանակութիւնը ունեցաւ: Հայրենիք մեկնող հաճրնցիները կը կազմէին մօտաւորապէս 130 քնամիջք: Այս առթիւ ակներև գործ կատարեցին մեր հայրենակիցները՝ Վահրիճ Չ. ձէրլձեան (բարսուղար), Եփրեմ Էլլիզեան, ու Հայկազն Ազունեան ներգաղթի Մերձաւոր Արեւելքի Կեղր, Վարչութեան մէջ, Պէյրութ, Յակոբ Ս. Սիճանեան փոխադրական յանձնախումբի պատասխանատու, Հալէպ, Շաւարշ Օ. Վրդ. Գույումձեան, որպէս նախադաս Պաղեստինի Կոմիտէի:

1947ի Մերձաւոր Արեւելքի Հանձնոյ Հայրենակցական Միութեանց Յատկանշական Պատգամաւորական ժողովը

1947 թուականի Հոկտեմբեր 15ին Հանձնոյ Հերոսամարտին ներքուստ փառաւոր հանդիսութիւններէն յետոյ տեղի ունեցաւ Մերձաւոր Արեւելքի Հանձնոյ Հայրենակցական Միութեանց Պատգամաւորական ժողովը: Իր հանդամներով եղակի այս համալուծարին մասնակցութիւն բերին Լիբանանի մտանաձիւղերը (Պէյրութ և Չահլէ), Սուրբոյ մտանաձիւղերը (Գամաղիս, Հալէպ), Իրաքի և Կիւրդիստի Հանձնոյ Հայրենակցական Միութիւնները: Եղիպտոսի, Յունաստանի ու Երուսաղէմի հաճրնցիները ձայներու փոխանցումով:

Համալուծարին նախագահեց Գամաղիսի Թէմի Աւաջնորդ Հաճրնցի Գեորշ Տ. Շաւարշ Մ. Վրդ. Գույումձեանը (այժմ Արեւելահողմա և Գամաղիսի Թէմի աւաջնորդ)

Պատգամաւորական ժողով ֆիլիստինական սրահէն 1947

Սոյն համապատասխան Պէյրուի վարչական հաստատություններուն մեծ խանդավառութիւն ընդունելու, առաւելու ևս զորացուց միմեանց միջև եղբայրութեան և միասնութեան զգացումները: Համապատասխան քրոսիստոսութեան մասնակցող պատուիրակները ներկայացուած խնդիրներու լուծման կապակցութեամբ, ցուցման շրջանին տղային ու հարկանակցական հասակացութեան և հանգուստագոյնութեան:

Համապատասխան գլխաւորաբար խնդրոյ առարկայ եղան քանի մը կարեւոր հարցեր, որոնց շուրջ յատկապէս շեշտուած միասնակցութիւն:

Սոյն կարեւոր ժողովէն բխած էական որոշումները հետեւեալներն էին:—

Ա.— Առանց վերապահութեան ճանճելով Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան Ընդհանուր կեդրոնական Վարչութիւնը, որպէս համայն հաճնեցիութեան հայրենակցական մեծագոյն հեղինակութիւնը, և օժանդակել ձեռք Հաճնոյ ամսագրին:

Բ.— Օժանդակել նիւթապէս և բարոյապէս Մարտ Հայրենիքի մէջ կառուցուելիք նոր Հաճնոյ ասանի ծրարքին:

Գ.— Նիւթական ու բարոյական բոլոր աշխատանքները կեդրոնացրել նոր Սերունդի կրթական գործին:

Դ.— Հնարաւորութեանց սահմաններուն մէջ հաճնեցիներու համապատասխան կազմակերպելու կամ երեք տարին անգամ մը, Պէյրուի մէջ, և բնօրինակ Մերձասոր Արեւելքի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեանց կեդրոնական Վարչութիւնը:

Ե.— Համապատասխան զարգանի քուէարկութեամբ բնօրինակ Մերձ-Արեւելքի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան կեդր. Վարչութիւնը: Մնացած Պատուոյ նախագահ բնօրինակու Կերտ:

Տ.— Ետարը Մ. Վրդ. Գոյաւոյններ:

1947ի համապատասխան որոշումները կենսագործումի մէջ մնացին միջև եղբայր ժամանակները յատկապէս կեդրոնական Վարչութեան ընտրութեանց վերաբերեալ կանոնական հարցերը:

1949ի ժամանակաշրջանին դուրսդուցող կեդրոնական Վարչութիւնը իր գլխաւոր ու անխառնակի խնդիրը նկատեց նոր սերունդի կրթական գործը և հրապարակ եկաւ շուրջ մէջ հաճնեցիի դասակառուցութեան կրթութեան պէտք չէ մնայ հարգաբաժնով: Ան այս մեծ ծրարքի յանդուրժեան համար, յատուկ կոչուելով հրապարակ իջաւ, յիշուելով բովանդակ աշխարհի հաճնեցիներու, հայրենակցական մի-

ութեանց մասնակցութեան, կեդրոնի ու հաճնեցի ծնողաց օժանդակութեանց: Այդ թուականէն միջև եղբայր ժամանակները իրարու յաւորող կեդրոնի բոլոր վարչութիւնները անշուղթ և կիրարկեցին սկզբունք զարձակ այս որոշումը, կարենալ հասցնելու համար զարգացած ու կրթութեամբ սերունդ մը, որ ներկայ զարաշրջանին մէջ, կարենալ իր սեփական մտաւոր արժանիքներով կենսելու ուղին շարունակելու օգտակար տարր մը դառնալ թէ իր համայնքին և թէ իր աղջիկն ու ընտանիքին: Բնական է, վարչութիւնները նիւթական մեծ գումար պահանջող այս ծրարքը զործնականացնելու համար, պէտք էր որ կենսագործէին իրենց բոլոր ճիշդերը, ստեղծելու նիւթական աղբիւրներ: Միութեան համար հաճնեցի է հաստատել թէ կրթական ծրարքի զարձակութեան մէջ արձանագրած է մեծ յաջողութիւններ, անշուղթ և հետեւած ըլլալով համապատասխան որդեգրած որոշումներուն:

Միութեան հասոյթի աղբիւրները և ձեռնարկները

Միութեան կրթութեան և յատկացուցած բոլոր այն հաճնեցի երախաներուն և համայնարանականներուն, որոնք իսկապէս գործել կըտան են նիւթական կարելութիւններէ: Առանց որեւէ խտրութեան երբեմն լման և երբեմն ալ մասնակի ձեւով, Միութեան նպատակն ուղարկուած են միջին հաշուով տարեկան 90 հաճնեցիի զուակներ: Այս խնամ պատուարեք ու հայացահայեան մարդասիրական գործին ծառայող ձեռնարկին նիւթական աղբիւրները զոյացած են Մերձասոր Արեւելքի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան կեդրոնական Վարչութեան, անոր կից Տիկնանց Միութեան և Երիտասարդաց Միութեան ձեռնարկներէն, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Քալիֆորնիոյ ներքին հայրենակցական Միութեան արժանագրած նիւթական միջոցներէն, Տիար Ստեփան Փիլիպոսեանի արժանագրած նպատակն, կեդրոնական Վարչութեան առաքած նիւթական միջոցներէն, Գրասենեկայրներէն, Տարեան — Գրքաշարեան Փոստէն, ինչպէս նաև վերջին երեք տարիներուն Հաճնոյ թողի վերաշինուած կալուածներու հասոյթներէն և զանազան հայրենակիցներու անհատական նուիրատուութիւններէ:

Ցարդ արժանագրուած տարեկան վարկերը արդէն պատկասելի դուրս մը կը կազմեն: Միջին հաշուով տարեկան 15,000 Լիբ. Սիկի (շուրջ 5000 տոլար):

Հանքնյինը կը տիրանան ակներու դիրքերու

Շնորհիւ Միութեանն տարած այս հետեւողական շնորհակալ աշխատանքին, ծնողներու լաշին զհարեալութեանց ու դանապան այլ բարեխաղան հաստատութիւններու մատուցած նիւթական օգնութեանց, այսօր փոխուած կը տեսնենք մեր նորահաս սերունդին մատուցողական զիմացիժր: Ունինք հոյս մը երիտասարդներ ու երիտասարդուհիներ որոնք համալսարանական ուսում ստացած են: Աւելի մեծ թիւով երկրորդական ուսում ստացած են: Բազմաթիւ են նախակրթութեանէն դուրս եկած զգրոցականները որոնք կը շարունակեն իրենց ուսումը աւելի բարձր կրթական հաստատութիւններու մէջ: Մեր գաղութէն ներս շատ է թիւը մատուցողական բարձր ուսման ու մասնագիտութեանց տիրացած գեղադարձներ, փաստաբաններ, ուսուցիչներ, աստղաբաններ, արհեստաւորներ, ճարտարաբուեւտականներ ու բարձր դիրքի աւր պաշտանատարներ ու այստա սուպրէշի աւր գունդան հաճընյինը: Վերոյիշեալ մարզերու մէջ զիրբուորուած հաճընյի մեր երիտասարդ հայրենակիցները լաւ տիրացած են տեղական տարբեր լեզուին, մայրենի լեզուին և օտար լեզուներու:

Հանքնյիններու ծառայութիւնները կիրանմանայ Գաղութին

Ասոնց հետ մէկտեղ հաճընյի հայրենակիցներ որոնք հասած են միջին սերունդի հասակին, նպաստարեք ծառայութիւններ մատուցած են ու կը շարունակեն մատուցանել զազդութիւն ազգային այլ հաստատութիւններու հասարակական, քաղաքական մշակութային ու մարտկառն կազմակերպութիւններու մէջ, հաճընյի հայրենակիցները վերոյիշեալ կազմակերպութիւններու մէջ միշտ ալ գտնուած են ու այժմ ալ կը գտնուին զլրատար ղեկավար դիրքերու վրայ: Զէ կոչած համազգային ձեռնարկ մը, ուր թանի մը հայրենակիցներ հոն պաշտօններու վրայ գտնուած ըլլան: Մինչևի հիմա դարձեալ մէջ ազգային հասարակական կեանքի բողոքական խրատ մտա կոչած են հայրենաշինութեան, հայրենասիրութեան, հայրական գտաի հետապնդման կամբաններուն, ներգաղթի կամբաններուն, դպրոցի Գաւառական Ժողովներու ու ազգային կեդրոնական Վարչութեան մէջ: Հասարակական, քաղաքական ու լրագրական կազմակերպութեանց մէջ հաճընյիները հայ Ժողովուրդին գտաի բերող ծառայութիւններ մատուցած են և կը շարունակեն մատուցանել:

Կիրանմանի մէջ ըստ անկատար սուկանքերու կ'ազդին մօտաու-

րապէս 500 հաճընյի ընտանիքներ, որոնց մէկ մասը ընկանսարար տեղադրուած են Հաճըն թաղին մէջ: Մեր հայրենակիցները հաճընյիութեան անունն ու պատիւը բարձր կը պահեն յաջ ուրիշներու սակայն, որպէս հասարականութիւն ունին ներքնապէս նաև որոշ հարցեր, որոնց հիմքը կը կազմեն զազգաբարական տարակարծութիւնն ու քաղաքական աշխարհայեացի տարբերութիւնները: 1958ին կիրանման ազդեցաւ մտայլ օրեր, որոնց պատճառները պարզելը մեր նպատակէն դուրս կը մնայ: Վեց ամիս տեւող քաղաքական կռիւններու ընթացքին հայերն ալ վճարեցինք մեր զոհողութեան տուրքը: Հաճընյիներս անմասն չի մնացինք զոհարարութեան մեր թափնը բերելու մէջ: Միութեան զործերը այդ վեց ամիսներու ընթացքին ամենեւին կանց առին, արող անքնական կացութեան բերումով: Բարեբախտաբար շնորհիւ կիրանմաններու լրջահայեցութեան ու ազգային դերադրոյն շահերուն նկատմամբ իրենց ցոյց տուած բարձր գիտակցութեան, վեց ամիս տեւող կռիւնները զազդեցան: Գոյացաւ հաշտութիւն և կեանքը մտա խաղաղ ըլլանի մէջ, մեծ ուրախութիւն պատճառելով բոլոր իրանակիցներուն: Միութիւնս մեծ ճիղեր թափեց վերացնելու համար այդ վեց ամիսներու ընթացքին մեր հայրենակիցներուն միջև յառաջ եկած տարակարծութիւնները:

Հայաստանի նոր Հանքն աւանի հիմնադրութիւնը

Բովանդակ հաճընյիութեան հետ մենք եւս մեծադրոյն կը ջանկութիւնն ու ուրախութիւնը զգացինք Պուէնոս Այրէսի կեդրոնական վարչութեան տարիներէ ի վեր տարած ազգաշէն զործին յաջողութեան համար, որ էր Մայր Հայրենիքի մէջ նոր հաճըն ասանի կառուցումը: Մայր Հայրենիքի հարազատ կառավարութիւնը, 1958 Նոյեմբերի 1ին, պետական հրամանաբով, կերտանէն ոչ հետո, Հրազդանի արին վայր մը որոշած է անուանակոչել ճնոր Հաճըն քաղաքապետի անունով: Հայրենի կառավարութեան այս խրատ ողբաբարձ քաղաքը Ա Նոյեմբերին դարձած է համայն հաճընյիութեան ցեղութեան սանը: Տարեթիւ որ Միութիւնս կը յիշատակէ ամէն տարի, Հաճըն չհրտամարտի տխուր ու մտայլ թուականն անմիջապէս յետոյ, որպէս հաճընյի Ժողովուրդի վերածնութեան խորհրդանիշ:

1962էն յետոյ, ինչպէս միշտ, Միութիւնը կ'անուեցաւ կրթական զործի պահանջներուն ծանրութեամբ: Նոր սերունդը, մեծ մղում ցուցաբերեց հիմնական կրթութեանց հանդէպ, արուած ըլլալով որ մեր երկրի պայմաններուն մէջ կէս կուտար կրթութիւնը բուսարար չի

նկատուիր: Անհրաժեշտորար պէտք է կատարեալ դաստիարակութիւն, բարձրագոյն ու մասնագիտական ուսման մարզերուն մէջ, ունենալով մէկտեղ պետական առաջին ու երկրորդ ցիւքարբախի վկայական արարեղէն լեզուով: Երկրու այս զբօսիական մէջ, Միութիւններ ըր ըրոր միջոցներէն զորս աշխտեցաւ ու կ'աշխատի նոր աղբիւրներու որոնման գործով: Այս կապակցութեամբ, մեզի համար հաճելի է յայտարարել որ Պէլյուսի մէջ, 1955էն ի վեր, զոյութիւն ունեցող Հայկազեան Գոյլճէն ներս կրթաթղջակի իրաւունք ստացած հաճընցի ուսանողներ կը շարունակեն իրենց ուսումը: Այս Գոյլճը հիմնուեցաւ 1955ին, մեր մեծ հոգի Ա. Մեխակեանի եւ իր նոյնքան աղինի Տիկնոջ՝ Ա. Մեխակեանի ջանքերով: Տիկին Մեխակեանը լինելով զուտարբ Բրոքլսոր Արմենակ Հայկազեանի նախկին ուսուցչապետ Գոնիայի ճննանման Գոյլճի:

Ուստի հաճընցի Բրոքլսոր Հայկազեանի անուան յիշատակութիւնը յուրեմացնելու կը ձգտի անկէա: Տէր եւ Տիկին Մեխակեաններու որդւումով ու խոստումով, հաճընցի շքուոր ուսանողներ ցարդ անապէս օգտուած են կրթաթղջակի իրաւունքէն: Հոս տեղին է յիշատակել այնքան բարեհոգի ու պատուական Հայրենակից, Սան Ֆրանսիսքոյ յարմակ Ղերբի Կէրթէմեանի անունը, որ ներկայիս Հայկազեան Գոյլճի ընդհանուր ինքնավարութեան մէջ պատասխանատու դեր վերցուցած է: Ան Հայկազեանէն ներս ուսում աննոյ մեր երիտասարդներուն մեծապէս ստար հանդիսացած է: Մեզի հասած տեղերու թիւանց համաձայն Հայկազեան Գոյլճէն ներս վերոյիշեալ հաճընցի սաներուն կրթաթղջակի կը Հայրենակցի Գոյլճի Գոնիայի հաճընցիներու տարեկան դաշտահանդէսի եկամուտէն:

Կրթական մարզէն ներս Միութեանս նիւթական օժանդակութիւն ցուցաբերող եղակի ղէմքը եղած է Տիար Ստեփան Փիլիպոսեանը: Կրթական գործին մէջ անոր ցոյց տուած վերաբերմունքն առ հասարակ վեր է ամէն տեսակի ցուցածոյական երեսիներէ: Ազնիւ Հայ մը բլլալով հանդերձ մեծ հոգի բարերար մըն է: Անոր ցոյց տուած օժանդակութեան օգտուած են ու կը շարունակեն օգտուել բոլոր Հայերը:

Միութիւնը պետական ֆանդում կը ստանալ

1924 թուականէն ի վեր իր գոյութիւնն անխափածօրէն պահած ու այս լուսար օրերու հասած մեր կարգապահութիւնն արդէն

գարձած է Ա տարեկան հասունութեան օրացած միութիւն մը: Ծնունդի հաճընցիութեան ցոյց տուած հետաքրքրութեան, համարանքին ու նեցուկին եւ Հարշի, մեր միութեան կատարած օգտաշարանքին ու նեցուկին, էրանանեան պետութիւնը անոր առաւ ու ազգային աշխատանքին, էրանանեան պետութիւնը անոր առաւ ու ազգային անաշում, ներքին գործոց նախարարութեան թիւ 246 պետական անաշում, ներքին գործոց նախարարութեան թիւ 246 հրամանագրով: Այս պարագան տուելու եւս խթան հանդիսացող գործութեան առելի լըլութեամբ եւ պատասխանատուութեան գիտակցութեամբ գործելու:

ՀԱՃՆՈՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԳԱՅ ԵՐԿՍԵՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Միութեան ընթացիկ գործերուն զուգընթաց կարգապահութեան ցուցաբերող երկտես Միութիւնը: Երիտասարդները մեծ խանդավառութեամբ կը սարքէին հասարակներ, մշակութային ու դաստիարակական երկերներ: Թիթեղաւանի Հայութեան մաս, ընդհանուր արմար Հաճոյն Երիտասարդաց երկտես Միութեան գործունէութիւնը եղակի ընդթ կը կրէր:

Այս ուղղութեամբ եւ ի պատիւ հաճընցիներու, պէտք է յայտնել որ Հաճոյն Հայրենակցական Միութիւնը ոչ միայն ստաջիներէն եւ որ Հաճոյն Հայրենակցական կարգապահութեան օժանդակութիւն, դաս ազգային գործունէութեան կարգապահութեան օժանդակութիւն, Հաճոյն կողմէն բոլոր հաճընցի երիտասարդներուն համախմբուելու համար Հայրենակցական կարգապահութեան շարքէն, ազգային - մշակութան յիշատակարարաց երկտես Միութեան շարքէն, ազգային - մշակութան

ին զործունեություններն ծառայելու համար այդ յուսարկի գաղտնիքին մէջ:

1924ին, այս ձևով, կհանք ասու այս Միութիւնը, որուն հումանոզն հիմնադիր անդամներ որդէս կարելի է յիշել հայրենակիցներ՝ Միսաք Գաբէսեան, Միսաք Վալէճեան, Նիկիէ Դաւալեան, Նազարեթ ձերբնեան եւայլն: 1927ին ասոնց եկաւ միանալու նաեւ Յակոբ Ճըւեան Գերմանիոյ Տրէզանի քաղաքին մէջ իր ուսումն ասարակէ հտք: Հայրենակից Յակոբը, չնորհի իր բարձր ուսման, նոր հորիզոններ բացաւ հայրենակեր այս ախ մը երիտասարդներուն առջեւ:

Հայրենակցական Միութիւնը, շարունակելով հանդերձ իր թնօրթակցութիւնները ասորբեր երկիրներու մէջ թնակութիւն հաստատող բարեկեցիկ հայրենակիցներու հետ, նրթխկան օժանդակութիւն ապահովելու համար շատ չբուսր որք եւ այրիներուն ի նպաստ, երկասասարգաց երկսես Միութեան յանձնեց ոչ միայն մշակութային ձեռնարկներով խանդավառել ժողովուրդը, այլևս ասրեկան 200 էրք: Ս. զոյացնել ու յատկացնել որբերու կրթական փոնտին: Այդ շրջանին համար շատ պատկանելի այս գումարը զոյացնելու համար Հանձնոյ երիտասարգաց երկսես Միութիւնը, բազմապատկելով իր անդամներուն թիւն ու աշխատանքները, շարունակեց ծառայել զնահատեխութեախոտանք: Հանձնոյ երիտասարգաց երկսես Միութեան այս աղջոնուտ զործունեությունները դարձաւ վարակիչ եւ բարի նախանձով համակեց ասորբեր քաղաքացի երիտասարգները, որանք նոյնպէս, կողմաներպեցին իրենց երիտասարգական, մարգական եւ մշակութային միութիւնները:

ՔէՄԲԻ Սահակեան Վարժարանի ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՆԻՐԱՆԻԿ ՄԱՆԿԱՊՏՐՏԷԶԻ ՄՐԱՆն այլեւս սկսած էր նեղ դալ Հանձնոյ երիտասարգաց երկսես Միութեան կողմաներպած ձեռնարկներուն: Յաճախաղէպ էին դատախոսութիւնները, ներկայացումները, բնտանկեան հանդիպումներն ու երթմտական եւ այլ երեկոները: Հետեւաբար, ժողովուրդին կողմէ փնտուսած այս ձեռնարկներուն համար, անհրաժեշտ էր դանել աւելի ընդարձակ եւ յարմար սրահ մը: Գանուեցաւ նաեւ աղ: Քէմբէն ոչ շատ հետու, երէկարական Ընկերութեան հարաւային կողմը դանուոյ (այժմ քանդուած) Լիկայի Սրահը դարձաւ երիտասարգաց Միութեան ձեռնարկներուն ու զործունեությունների վայրը, ուր խուսնեարած կու գային հանդիսականները, քաշտերկու ձեռնարկողները եւ խանդավառուելու անոնցմով:

Երիտասարգաց երկսես Միութիւնը, որ ըստ օրէ կարգացոյ իր այս զործունեությունները շարունակեց մինչև 1933 Յունուար 30, երբ զժբախտ մէկ արկածով, հրոյ ճարակի կը դանուար ամբողջ հիւղաւանք: Մէկ զիշերուան մէջ, գոյութիւն ունենալի կը զայրէր. Քէմբը, անգամ մը եւս անտուն եւ անպատասպար ձեկելով բազմաւար հայրն, Սոպան, այս զժբախտութիւնը չըբցաւ ընկնել ժողովուրդը:

Քանի որ, ան այլեւս ունէր իր կողմաներպուած աղջային իշխանութիւնները, քաղաքական կուսակցութիւնները, հայրենակցական, երիտասարգական ու բարեղորձական միութիւնները:

Հանձնոյ երիտասարգաց երկսես Միութիւնը իր գնահատելի աղակցութիւնը բերաւ Հանձնոյ Հայրենակցական Միութեան եւ նոր Հանձնը թողի Մատակարար Մարմնի կողմաներպած ընդհանուր շրթման, վերաուեղաւորելու համար անպատասպար մտացած հայրենակիցները, մասնաւորաբար որբեւայրները:

1934ին, Հանձնոյ երիտասարգաց երկսես Միութիւնը, վերակնուով իր զործունեություններն, կեղբուր տեղափոխեց նոր Հանձնը նորահտուոյ թողը: Այս թողէն հետու թողեր (Հայաղէն, Անդր-Նահր, Քաղաք) բնակող հանձնցի երիտասարգներ, անխանջօրէն, իրենց ուսումնական կամ աշխատանքային ժամերէն վերջ, աւելի սրուած հոսանդով, սկսած էին համախմբուել նոր Հանձնոյ իրենց նոր ժողովաւորին, Ս. Գէորդ երկեղեւոյ սրահը, ապա Փիլիպոսեան սրահը նոր ու թերով կողմաներպել նորանոր ձեռնարկներ: Անոնք, նոյնիակ շրջան մը, կողմաներպեցին փութպուլի խումբ մը, որով, յետագային երկիրս հայկական երեք մեծ մարգական միութիւններուն (Հ.Մ.Բ.Մ., Հ.Ե.Բ. եւ Հ.Մ.Մ) ատրին վարպետ փուտպուլաւորներ:

Այժմ շատ փոխուած են պայմանները երկիրն եւ հետեւաբար հայ ժողովուրդին: Մեր գաղտնի անցած մաս քուտասունէ աւելի տարիներու պատմութեան մէջ Հանձնոյ երիտասարգաց երկսես Միութիւնը եկաւ այն մտի պոյտիկ ըսյար, որ աղջային ասորբեր մտերու լոյսեւոր միացումով, լուսաւորած է համայնքի դալթական շրջանի մութ օրերը:

Ներկայիս, այդ սեւ օրերէն մաս կէս դար ետք, չնորհի հայ ժողովուրդի ձեռներկցութեան, աշխատասիրութեան, իր ծոցին մէջ զործող աղջային - քաղաքական - մշակութային - մարտական - բարեղորձական - հայրենակցական կողմաներպութիւններուն եւ միութիւններուն, աստիճանաբար այլափոխուած է մեր գաղտնի տնտեսական, բարոյական եւ մշակութային դիմադիքը: Այդ բարեխաւման

իր շրջամանքներում է նաև Համեսյ Երիտասարդաց Երկուս Միութիւնը, որ, կը շարունակէ իր ազդեցութիւնը գործունէութիւնը միշտ նոր ուժերով, նոր ծրագրերով ու նոր եռանդով, Համեսյ Հայրենակցական Միութեան հոգաւորութեան ներքեւ, վայելելով անոր բարոյական և նիւթական անկեղծութիւնն ու քաջալերանքը:

ԿԹՔԱԿԱՆ ՖՈՆԵՏԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ
ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՑԱԿԱՆ ԵՎՄՄՈՒՍԱՐԵՐԻ ԿԱՒՈՒՄՆԵՐԻ
ԿԹԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՇՐՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հրդուանի շատ աննպաստ, անմարդավայել պայմաններուն մէջ իսկ, հաճընցիները իրենց պիտաւոր մտահոգութիւններէն մին բրին նոր սերունդի կրթական – դաստիարակչական գործը և ֆանդիցին իր բար օգնութեան մտքով, առաւելագոյն թիւով աղքատ ու չքաւոր հաճընցիներու գաւազներ ուղարկել վարժարաններէ ներս, ասլու համար Հայ-Երիտասարդութիւնն ասուում:

Այս ուղղութեամբ կապ հաստատեցին հեռուոր սմբերիկաներու մէջ արդէն իսկ քնակութիւն հաստատող բարեկեցիկ հայրենակիցներու հետ և անոնց օժանդակութիւնները միացնելով տեղական ֆանդերով պայայտուած գումարներուն սակզեցին Համեսյ Հայրենակցական Միութեան կրթական ֆոնդը, որ աւելի քան քառասուն տարիներէ ի վեր, գրեթէ առանց դադարի կը գործէ: Այս անցնող ժամանակաշրջանին, բազմաթիւ հաճընցի մանուկներ, պատանիներ և երիտասարդներ սոյն կրթական ֆոնդին շնորհիւ, ստացած են նախակրթական, երկրորդական կամ բարձրագոյն համալսարանական ուսում, որուն շնորհիւ ապահոված են բարեկեցիկ և նոյն իսկ բարձր գիւրբեր իրենց մասնագիտութեան մէջ:

Նոր Հաճըն թաղի շինութեան ծրագրին մէջ, զվաւար տեղ գըրաւած են գործոցն ու եկեղեցին: Հոյի դիման քանակցութեանց (1930 Նոյեմբեր) ընթացքին այս պարագան շեշտակիօրէն դրուած է հոգաւորով տաաջ, որ իր հերթին, ձրիօրէն տրամադրած է հոգաւորաւ մը, եկեղեցին ու գլխօրցը կառուցանելու համար:

Նիւթական միջոցներու անբարարութեան պատճառաւ, այդ տեղօրն վրայ հակայ վրան մը շարունեցաւ, որուն տակ կը կատարուէին կրօնական արարողութիւնները: Իսկ թաղին հարստային մասին մէջ, նախապէս, որպէս շտեմարան ծառայող հին ու ու հաստատուն շէնքին մէջ, կը հաստատուի Համեսյ Հայրենակցական Միութեան ԽՆԵՐԵԱՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ – ՆԱՅԱԿԹԱՐԱՆԸ:

Նոր Հաճըն թաղի նոր բնակիչներու գաւազները, կրթական մաս մէկ տարեշրջան, 1931–1932, Կ'ուսանին այդ վարժարանին մէջ:

1933ին մեծ հրդեհին պատճառով, մեծ թիւով հաճընցիներ կը փախան ձեւով մը պատապարտել իրենց կիսաւարտ տուններէն ներս: Ուրիշներ, վրան կը լարեն այս հոգաւորին վրայ, որ մասնավարով գնուած էր, բայց տակաւին չէին կրցած սկսիլ շինութեան:

Այս յանկարծակի և անտկնկալ խուժուածք Նոր Հաճըն թաղին ներս, իր հետ կը բերէ նաև ուսումնական խնդրերը: Նոյնպէս հրոյ մարակ դարձած Աղղային Սահակեան վարժարանը, Ծրանսական քանակին արամադրած շինանիւթերով, կը վերահաստատուի Նոր Հաճըն թաղին կից Պայտայի հոյին վրայ, որ դարձնուել էր ծոցին մէջ կ'ստանէ նաև հաճընցի աշակերտներու մէկ կարեւոր մասը: Միւս մասին համար անիմպապէս օգտաւորեցին շեկեղեցի ծառայող վրանը: Այս ձեւով, նոյն թաղին մէջ ծնունդ առաւ նաև Համեսյ Սահակ – Մեարապեան վարժարանը, Տաղարան բարեբարին անուան նուիրուած Մանկագարտէզով: Այս կրթարաններն ալ գրուեցան ազգային իշխանութեանց հակակշօրին ներքեւ, որպէս ազգային վարժարան: Այս ձեւով, վերջ արուեցաւ Համեսյ ԽՆԵՐԵԱՆ Մանկագարտէզի գործունէութեան:

Նոյն շրջանին, և գուղընթացաբար, Նոր Հաճըն թաղին հարստային սահմանին վրայ սմբերիկանակ բարերար կոստանդին կ'ըթմէնեան և իր Տեկնոջ Քրիստոնէի նուիրատուութեամբ, կը կառուցուի ուրիշ մանկագարտէզ – նախակրթարան մը, որունք կը մկրտուին իրենց նուիրատուին անունով, ԿԵՐԹՎԵԼԵԱՆ ՎԱՐՓԱՍՍԻՆ, և որանք իրականացնողին անունով, ՏԵՎԻԹԵԱՆ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ, որունք կը գրուին հաճընցիներու վարչական անօրինութեան ներքեւ, բայց կըրթական ծրագրով ենթակայ Ամբերիւայի Հայ Աւետարանչական Միութեան Պէշրաթի Մասնաճիւղին: Քանի մը տարի ետք, սակայն, նոյն իսկ վարչական անօրինութիւնը կ'անցնի այս վերջիններուն հակակշօրին տակ:

Այս ձեւով, 35 տարիներէ ի վեր, Նոր Հաճըն թաղին մէջ, կը գործեն երեք վարժարաններ, իրենց մանկագարտէզներով, ուր ամէն տարի, հարիւրաւոր մանուկներ և պատանիներ, կը ստանան հարցի մարտը դաստիարակութիւն և ուսում: Այս վարժարանները, վայելելով հանդերձ հաճընցիներու պաշտօնունքը, պաշտպանութիւնն ու քաջալերանքը, կը ստանան նաև նիւթական նպաստ Համեսյ Հայրենակցական Միութեան կրթական ֆոնդին:

Նոյն այս ֆունդը կը նպաստուորուն նաև բաղձաթիւ ոչ մանկագարտէզներու, նախակրթարաններու, երկրորդական վարժարաններու և համալսարաններու մէջ ուսանող բաղձաթիւ հասօրնցի ուսանողներ, Պէլլուսիի, Չասչիի և Գամաղիոսի մէջ:

Այս աթիւ կ'արժէ թուել այն հաստատութիւնները, որ ընդհանուր գումարով, սմէն տարի 30 հասօրնցի աշակերտներ կ'ուսանին Կրթական Ֆոնդի նպատակներով, բացի Կերթմէնեան վարժարան ուսանող հասօրնցիներէ, որ կը յաճախեն նաև բաղձաթիւ ոչ-հասօրնցի հայ աշակերտներ և որուն պիտի են կը մատակարարուի հասօրնցիներուն պատկանող եկամտարի կայուններու հասոյթէն:

Ստորև կու տանք ցանկը այն կրթական հաստատութիւններուն, որոնց մէջ կ'ուսանին Հաճոյ Հայրենակցական Միութեան Կրթական Ֆոնդին նպաստուորուող սան-սանուհիները —

- 1.— Ամերիկեան Համալսարան
- 2.— Հայկազեան Գոյէճ
- 2.— Սիմոնեան Գոյէճ
- 4.— Հ.Բ.Բ.Մ.ի Մեղրոնեան Կրթ Հաստատութիւն (Կիպրոս)
- 5.— Հայ Աւետարանական Գոյէճ
- 6.— Հայ Աւետ. Կեդր. Բարձրագոյն վարժարան
- 7.— Կանաչ Բարձրագոյն վարժարան (Տրոպոլս)
- 8.— Նոր Բարձրագոյն վարժարան
- 9.— Գոյէճ Օրեանթալ (Չասչի)
- 10.— Ազգային Ճեմարան Ս. Թարգմանչայ վարժ. (Գամաղիոս)
- 11.— Հ.Բ.Բ.Մ.ի Գարուհի Յակոբեան Աղջ. Երկ. վարժարան
- 12.— Հ.Բ.Բ.Մ.ի Յովակիմեան-Մանուկեան Մանչերու Երկ.վարժ.
- 13.— Հատակոի Երկրորդական վարժարան (Սին Էլ Ֆիլ)
- 14.— Սահակեան Էրեզ
- 15.— Թէքէեան վարժարան
- 16.— Հ.Բ.Բ.Մ.ի վարժարան (Անթիլիաս)
- 17.— Բրատի Հայ Աւետարանական վարժարան
- 18.— Ազգային Սոհակ — Մեքրոպեան վարժարան
- 19.— Ազգային Ռուբինեան վարժարան
- 20.— Հայ Կաթողիկէ Ս. Աղնէս վարժարան
- 21.— Հ.Բ.Բ.Մ.ի Լեւոն Կապրեան վարժարան
- 22.— «ՄԱՍԻՒՅ» վարժարան (Չասչի)
- 23.— Ազգային Մեքրոպեան վարժարան
- 24.— Հայ Աւետարանական վարժարան

Պէլլուսի արձանի համընկններ

ՆՈՐ ՀԱՃՐՆ ԹԱՎԻ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ
ԵՊԱՏԱՐԵՐ ԿԱՌԱՐՆԵՐՈՒ ԿԱՌՈՒՅՈՒՄԸ

Ինչպէս յիշեցինք նախորդ գլուխներուն մէջ, Հիւզումանին մէջ ծուարած հաճրեցիներուն սկզբնական ցանկութիւնն էր Ս. Հայաստանի մէջ վաշտի մէջ կատուցել նոր Հաճրն ուսանք և ներգաղթել ու հաստատուիլ այնտեղ: Այդ ուղղութեամբ եղած ծրարներն ու գիտնականները երբ արդիւնքի մը չեն հասնիր, հաճրեցիները կը մտածեն առ այժմ այդ ծրարները յաջողակ էլ կրնանոր մէջ: Հայրենակցական Միութեան Լիբանանի վարչութիւնը կը դիմէ Ամերիկայի իր հայրենակիցներուն այս նոր ծրարով:

1921 թ. Պր. Կ. Կէրթմէնեան, իր ակիւնը Քրիստիան և Բենքը վեր. Ս. Տէգիբեան, պատասխանելով եղած կոչին Պէյրութ կը գտնան ծանօտ քննելու այդ ծրարին իրականացման կարելիութիւնները: Այս այցելութիւնը կը քաջաշէրէ Պէյրութի հաճրեցիները, որոնք անմիջապէս կը սկսին հանդիմանութեան: Անոնք կը պայտջեն հազար օտանեան ոսկի: Միւս կողմէ կը դիմեն Ազգերու Գաղտնկցութեան ներկայացուցիչ Պր. Պրիւնիէին, նոյն նպատակին համար, որմէ կը ստանան նպատաստը պատասխան:

Հայրենակիցներ Կոնստանդին և Քրիստիան Կէրթմէնեան և վեր. Ս. Տէգիբեան կը վերադառնան Ամերիկա, խոստանալով իրենց օժանդակութիւնը:

1930, Սեպտեմբեր 30ին, վեր. Ս. Տէգիբեան դարձեալ կու գայ Պէյրութ, իր հետ բերելով Կէրթմէնեաններու խոստացած նուիրատուութիւնը, 15,000 տարիի դրամար մը: Հաս կը մէջբերենք Ամերիկա հրատարակուող ՌԱՀՆՈՒՄԱ պարբերականին մէջ իր ստորագրած 16 Մայիս 1931 թուականի յոդուած — անդիկարին հայերէն թարգմանութիւնը, որը յատուցելու կը քաջաշէրէ նոր Հաճրն թաղի շինութեան, Կէրթմէնեան — Տէգիբեան վարժարանի ինչպէս նաև հաստատարներ չէնք: Կատուցման ծրարներու սկզբնաւորութիւնը:

ՊԵՐՏՈՒԹ ԳՏՆՈՒՈՎ ՀԱՃՐՆԵՐԻՆԵՐ
(«ՊԵՐՏՈՒԹՏԱՐԻ ՀԱՃՐՆԵՐԻՆԵՐ»)

«1930 Սեպտեմբեր 30ին հրատարակուող ՌԱՀՆՈՒՄԱ-ի մէջ, ինք տարիներէ ի վեր Պէյրութի քեմբերուն մէջ որպէս օտարական

գոնուող հաճրեցի գաղթական հայրենակիցներուն անշուն ծառայութիւն մը ընելու յոյսով ճամբայ կ'ըլլա իմացուցած էի:

12 Սեպտեմբերին Նիւ Եորքը ձգած ըլլալով, լիշեալ ամսուան 30ին Պէյրութ հասայ: Ծովու ճամբորդութենէ յոնուութիւնս անցնելու համար, մէկ շաբաթ Չաչիլ կ'ըլլէ վերջ, Հոկտեմբեր 28ին, դարձեալ Պէյրութ իջնելով գործիս ձեռնարկեցի:

Նախ և ստաջ Պէյրութ գոնուող հաճրեցի գաղթականներու թիւն ու ինքնութիւնը գտայ: Եղած ընտութեանց արդիւնքը լիշեալ քաղաքին չըջակայքը և քեմբերուն մէջ, հաճրեցի գաղթականներու թիւը 1550 անձ է, կամ 280 ընտանիք: Ասոնցմէ 80 ընտանիքի չափ, այս անցնող ութը տարիներու ընթացքին, պարտով, կամ սեփական միջոցներով, իրենց համար տուներ վարձած կ'ո՞ւնան ևն ու քեմբի կեանքն ապաստած:

Մնացեալ 200 ընտանիքը սակաւին կը բնակի այն խրճիթներուն մէջ, որոնք իրենց կեանքին, ձեռով մը յարմարացած էին արդատ տարածակերով, մանդրամաթ թիթիղներով, դուրի ատողնապահական ու կենսական տարրական պայմաններէ:

Նախ և ստաջ, երկու տարի ստաջ, մեր Պէյրութ գտնուած ժամանակամիջոցին, անկողնի հայրենակիցները, մեր կողմած յարգելի կողմէին անդամներուն հետ խորհրդակցելով, իրենց մեղի թելագրած երկու հոգաչեւերն այցիւրեցին: Այս երկու հոգաչեւն մէկը քաղաքին մէջ, միւր քաղաքէն ըստ վաշտիկան հետու կը գտնուի: Դուրսը գոնուող հոգաչեւը քաղաքապետար տեղի մեծ էր և զինն ալ անկի յարմար: Սակայն մեր գաղթական հայրենակիցները հողապարձ ըլլալով, արհեստով և սակաւարով գրառուած ըլլալով, մեծ մասամբ չուղեցին քաղաքէն հետնալ: Ետնպէս աշխատար դասակարգ և ալքի կիներ, որոնք տուններու մէջ կ'աշխատին, ատու և իրիկուն քաղաքէն դուրս երթալն ու վերադառնալը գոնուար և ծախսով ըլլալով հաշտելով, նախընտրեցին քաղաքին մէջ մնալ: Հետեւաբար, յատկորէն կ'երևար թն էթէ քաղաքէն դուրս գտնուող հոգաչեւը զնելու ձեռնարկեմ, արհեստար ու սակաւարկան Նիւ-Թալուս ու Քիդերապուս ասոցի յրեւ մէկը պիտի չկրնամ հետ տանիլ: Միայն ձրիորէն հոյ անկալող կարգ մը շատ արքատ տններ միայն պիտի կրնամ հաստել: Անոնք սակաւին մեղմէ լինանիթ և օգնութիւն ալ պիտի պահանջեն: Անշուն և թէ մեծ պիտի մը անկողնով, մեծ ծախսերով ամէն կողմ ցրուած հաճրեցիները ի մի հաստել կարելի ըլլար, հասանարար լաւ ըլլար: Սակայն այս մէկը մեր

կարողութենէն շատ բարձր, երազային արկածախնդրութիւն մը պիտի ըլլար: Այս մասին մենք ինքներս արդէն շատոնց չէինք հուսատա-
ցած և մեր անկարողութիւնը խոտտովանած ենք: Հետեւաբար, քա-
ղաքէն դուրս երթալը մտածալով, զարպէն ներքը ուր և ինչը լաւա-
դոյնը կրճայ ըլլայ մտածեցինք:

Քաղաքին մէջ գտնուող հողաշերտը 35-36 հազար կանգուն ըլ-
լալով, շատ զեղեցիկ և արժէքաւոր տեղ մըն է: Գործի (սպիղնէս) տեղ
ըլլալուն արժէքը կրթալով պիտի բարձրանայ: Գնուելիք տեղը
հաս ըլլալու պայմանով, զազթականները իրենց միջև հազար սակի
(սակեզրամ) հաւաքելով, ինծի յանձնեցին: Փողոցին զիմացի կողմը,
նուազ արժէքաւոր ըլլալով հանդերձ, կանքունը 40 դրու (սակեզրամ)
ծախուած ըլլալով մէկտեղ, մենք 21 դրու շնորհեցինք: Այս վայրը
չորս կողմէն չորս լայն ճամբաներու զոյսութիւնը մեզի համար շատ
նպաստաւոր եղաւ:

Տեղւոյն վրայ հարի ջուրի գոյսութենէն բացի զապաքի ջուրի
խողովաններն այդ տեղէն կ'անցնին: Հողը կախուղ ըլլալուն, քանի
մը սոր խորութեան ներքեւ մայրոտ է: Հարաւային կողմէն հանրա-
կանք կ'անցնի: Այդ կողմը, քանի շափ խանութներ եթէ չի՛նուի, ա-
ռօթին օրէն կարելի է վարձու աւլ և տարեկան 250էն 300 լիրս (սո-
կեզրամ) կեամուս մը ապահովել: Մենք եթէ կարելութիւնն ունե-
նանք, առաջին հերթով, խանութները շինել պիտի տանք:

Անոնց առաջին երեք տարուան կեամուսները, բարեբար կոնս-
տանդին Կերթմէնեանի մէկ կտակով, այրեանոցներու շինութեան
պիտի յատկացուին: Այնուհետեւ, առ յառէս, յիշեալ կեամուսները,
հաճոցի փոքրերուն և կրիտասարգներուն կրթութեան ու զաստիա-
րակութեան պիտի ծախուին: Կերթմէնեան Էթէնտի ասիկա հաճոցի-
ցիներուն պիտի տայ և պիտի մտնայ: Այ ինք և ոչ ոյ ուրիշներն առ-
կէ մէկ հատիկ իսկ անձնապէս պիտի չօգտուին:

Այս առթիւ, Ամերիկա գտնուող մեր հայրենակիցներուն միջև
չըման ընող այն միտքը թէ Պարսն Կերթմէնեան աղբատներուն օգ-
նելէ աւելի այս ձևով շահարեք դրձ մը պիտի ընէ՞ օրաւ է: Մըս-
թըր Կերթմէնեան իր անձնական դանձնէ, ապու և եւ-չառներու պայ-
մանով, 15.000 տոլար նուիրած է: Սակայն այս արժէքաւոր հոգի
գնման համար իր այս արժամարան գումարն անբաւարար էր: Բացի
ասկէ, զազթականներուն մէջտեղ ընած հազար լիրան (սակի) և
Ազգային Գաճակութենէն տանց տակտի, վեց տարիէն վճարելի,
երեք հազար լիրան (սակի) ևս օգտաւորման է: Սակայն առ որչա՞

է որ՝ այս յաջողութեան առաջին քայլն անուղբ Մըսթըր Կերթմէնե-
նի տուած 15.000 տոլարի կանխիկ գումարն էր: Տնտեսական այսպի-
տի գժուարութիւններով լեցուն տարուան մը մէջ այսքան մեծ գու-
մարով մը օգնութեան դալը բոլոր մեր զազթական կորայրները զո՞
և երբեքստարաւ ձգած է:

Այս հողաշերտին յատկացուցիչը պատրաստուած է: 219 ընա-
նիքի բաժնուած է: Կէսէն աւելի զազթական հաճոցիներուն ծախ-
ուած է, իսկ մնացածն ալ պիտի ծախուի: Մըսթըր Կերթմէնեան ար-
ւած ընուիրած է, սակայն Ազգերու Գաճակցութիւնը իր ստանք վեց
տարիէն ևս պիտի պահանջէ: Գազթականները Ազգերու Գաճակ-
ցութենէն որչա՞ գումար մըն ալ չի՛նուի: Համար պիտի ուզեն, պի-
տի կրնա՞ն ստանալ, չենք դիտեր: 50ի շափ ազգատներու համար ո-
րչա՞ հողաշերտեր տանցնեցաւ: Եւ Սակայն դանձք ո՞վ պիտի
կոտուցանէ, չենք դիտեր: Եւ յիշեալ այս տեղը եկեղեցիի, դպրոցի և
յարտանի ևւայրի պէտք ունի, գանձք ո՞վ կոտուցանել պիտի տայ:
Մենք, մեր այս անզիկութիւններով, կանխիկ խոտտած առուղ քա-
րերարներէն բացի, ամէն տեղ գտնուող հաճոցի հայրենակիցները
օգնութեան կը հրաւիրենք: Քիչէ, շատ, ինչ որ կրնան տալ, ոչ ոյ, կին
նոյնիսկ մտնուկները կ'ուղղեք մասնակիցներ գործնել: Այս առթիւ
նուէրներ կարելի է ուզարկել Ամերիկա, ՌԱՀ, ՌԻՄԱ, Տնօրէնու-
թեան, և ուրիշ տեղեր գտնուողներ հետեւեալ հասցէին՝

Mr. Samuel Krkyasharian, 57 Petain Avenue, Beirut.
Ս. Հ. ՏԷՎԻՐԵԱՆ»

1931ի Յունուարին Վեր-Ս. Տէվրեան: Պէտրոթի Փէթէն պո-
ղոտային մէջ ընտեղ հայրենակից Ս. Քրեւաշարեանի տան մէջ կը
շարւելէ Հաճոյ Հայրենակիցական Միութեան Վարչութեան անդամ-
ները, նոր Հաճոյն թաղի Եփեսոսեան Վարչութեան անդամները և կարգ
մը ուրիշ հայրենակիցներ, թիւով զատուած հօդի և այլապէս հարց կը
զնէ թէ որո՞ն անձնով պէտք է արձանագրել պետական տոմարնե-
րուն մէջ այն հողաշերտերը որոնց վրայ պէտք է կոտուցանին Վար-
ժարանը (Կերթմէնեան) և այն խանութները, որոնք հասոյթ պիտի
ապահովեն հաճոցի շքաւոր ընտանիքներուն և ուսանողներուն փոն-
տին:

Ներկաներուն մտքին մէջ տակուն թարմ կը թուրբոյ մեր բըւ-
նադրաւուած հայրենիքին մէջ յարաւորուած կայրուաներուն յիշա-
տակը: Աւտի, այդ ապուստութեան տակ և ապուղայ ամէն վտանգէ

զերծ կցոցացանելու համար այդ համայնքացապական կալուածները, բոլորը միաձայնութեամբ կ'առաջարկեն զանոնք արձանագրել առ ամերիկացապական մեր բարեբար հայրենակից Կոնստանդին Կէրթմէշեանի անուն, որմէ փոխանորդագիր ունէր Վեր - Տէգիբեանը:

Տեղւոյն վրայ կը պատրաստուի համաձայնագիր - ստեղծագրութիւն մը, բանի մը օրինակներով և որոնց տակը կը ստորագրեն բոլոր ներկաները: Այս համաձայնագրի ոգիին համապատասխան գրուած է զիբոյժեալ յօդուած - անգեկազիրը:

Այնուհետև եկան հայրենակիցներ Յարութիւն և Ստեփան Փիլիպոսեանները, որոնք, նոյն ոգիով կատուցանել տուին արխանդանը նոր Հաճըն թաղի հիւսիսային մասին մէջ:

Հետևաբար, կատուցուեցան այդ խանութներն ու վարժարանի շէնքը, ինչպէս նաև ալիբանոցները, որ կը պատպարտուին տանտակ սրբեւայրի և կամ շքուոր հաճընցի բնատնիքներ: Խանութները վարձու կը արուին և անոնց եկամտանները կը արամագրուին Կէրթմէշեան վարժարանին ու Տէգիբեան Մանկապարտէզին մէջ ուսնող հաճընցի շքուոր աշակերտներուն կրթաթոշակներուն:

Միւս կողմէ, Հ. Բ. Ը. Մ. Ե. Կրթական Ծոնտին կը վճարէ իրեն վստահուած Տաթևան - Գրքեաշարեան Կտակին տարեկան տոկոսը, որը կը գոյացնէ տարեկան հազար սուրբ: Իսկ Արթին Ազա Պաշեան, զիբոյժող հայրենակից մը, նոր Հաճըն թաղի իր բնակարանը կը կտակէ Ս. Գեորգ Եկեղեցւոյ Ազգային Սահակ - Մարտիկան վարժարանին մէջ ուսնող հաճընցի շքուոր աշակերտներու կրթաթոշակներուն և նպաստ:

1946ին, երբ արդէն այս աշխարհէն մեկնած էին բարերարներ Կ. Կէրթմէշեան, Յ. Փիլիպոսեան և Ս. Տէգիբեան, հայրենակից Ս. Փիլիպոսեան զապափարը կը յղանայ իր և զիբոյժեալ հայրենակիցներուն անուն արձանագրուած համայնքացապական կալուածները փոխանցել Ամերիկայի Աետարանչական Միութեան, որը պիտի շարունակէ գործադրել կապարարներուն խոստումը:

Հոս կը մէջբերենք զիբոյժեալ նամակին կարեւոր մասերը:—

«Միբրի բարեկամներ,
Յնովք Էֆէնտի (Տարապանեան)
և Ստեփան Էֆէնտի (Չափարեան)

«Ձեր ուղարկած երկու կտոր նամակները ստանալով զերջին տաթևան զո՛՛ն մնացած եմ: Ձեր գրած նամակներուն մէջ շատ ճշմարտութիւններ կան: Ձեր ցանկութիւններուն կութիւնը ես կատարելապէս հետևողաբար զո՛՛ն մնացած եմ: Սակայն, կըրտայնեմ, բան մը կայ այդ ալ մահն է: Եթէ Աստուած մի առաջէ, գլխուս բան մը պատահի, ինչպէս որ բանի մը ամիս տասը գրեթէ մեռնելու վրայ էի, ուրումհետև, ամբողջ զիշերը սրտի աշտիտի զօրաւոր բարախումներ ունեցայ, որ թիչ մնաց կ'երթայի: Աստուած Ձեր Երեսին նայեցաւ և չիմս կամայ կամաց կ'ապաքինուիմ: Սակայն, տակաւին անհանդարտութիւնը վրաս է: Միւս կողմէն, եթէ Ձեզի բան մը պատահի, Աստուած չընէ, և ես ոչը մնամ, Ձեզի նման ապահով և վստահելի անձեր սրտեղէն զանեմ: Ահա թէ ինչո՞ւ, երկար մտածելէ ետք, այս բանը ստեղծարանչականներուն փոխանցելը ամենէն յարմարը գտայ: —Այն պայմանով որ այս կալուածները, մէջտ հաճընցիներուն համար օգտաւոր ելու են:

«Երէկ, Քրիստինէ Հանըմ Կէրթմէշեան մեր մօտն էր և ինք ըստ սր նոյն պայմաններով իրենց կալուածները եւս անոնց կը փոխանցեն:

«Շղթայներ, մենք բոլորն ալ պիտի մեռնինք, սակայն այս Միւսներ ընկերութիւնը մէջտ կը գործին կը նայի: Այնպէս որ, զոսք ալ, կը յուսամ միտքս լաւ հասկնալով, ինծի համամիտ կը գըրտնուիք: Մեր բոլորին փափաքն է մեր հայրենակիցներուն, շքուորներուն ոչապար ըլլալ և զանոնք պաշտպանել է»:

Մտնովք — Այս նամակն ուղղուած է զիբոյժեալ երկու հայրենակիցներ Ննովք Տարապանեանի և Ստեփան Չափարեանի, որպէս այդ շրջանին Շէնքերու Յոնմմախումբին պատասխանատու անձերը:

Հաճընցիները և այլ շրջանի վարչութիւնը չճակատակցան թարերարին այս արամարանական առաջարկին, գտահա՛ ըլլալով որ այս փոխանցումը չի գիտեր այլ կալուածներու եկամտանին ու օգտագործման նպատակներուն: Այդ փոխանցումները սակայն փոխանակ կտակի ձևով ըլլալու, ինչպէս Ս. Տէգիբեան կը խոստանար ԹԱՀՆՈՒՄԱ ԹԵՐԹԻՆ մէջ, աշխտեղ, Պէրտիթի պետական գրասենեակներուն մէջ, փոխանորդագրով և զպայմանաբար, ստուծախի գործողու:

Քեամբ, այդ կալուածները կը ծախուին Աւետարանչական Միութեան: Այս բարը գործուցութիւնները կը կատարուին զազանի և սասնոց որ-
ևէ արձանագրութիւն ձգելու թԱՓՈՒԻ (կալուածաթուղթ) մէջ թէ
այս կալուածներու եկամտանէ պիտի օգտուին Հաճընցի շատարները
և ուսանողները, համաձայն կառկարար բարերարներու կամբին: Այս
ստուածաբն գործուցութիւնները թառուին իսկ էին բարերարներու կը-
տակին սկիին: Հետեւաբար, անոր փոխանորդացիին ունեցող Համայն-
քագիտը (Վերագրատուէրի Ենտօք Հատիտան) Տանգարակցնէլու հա-
մար Հաճընցիներու ընդգրգումը, այս ոչ-ուղղամիտ գործունէութեան
ի տես, Բողոքական Համայնքի պատարանտուս մտածիներն ու
անձերը, կը շարունակեն գրել և յայտարարել թէ «Այդ կալուածները
որքան որ ոչ փոխանցուած են Աւետարանչականին, անոնք և անոնց
կազմուածները իրենց ներկայ և ապագայ վիճակին մէջ կը պատկանին
Հաճընցիներուն»:

Այս ուղղութեամբ եղած թէքիմացութիւններու հաստատար ծրա-
րէն կը մէջբերենք նմոյշ մը:

5 Ապրիլ, 1963

«Հաճնոյ Հայրենակցական Միութիւն
Մերձուսք Արեւելքի Կեդրոնական Վարչութիւն
Փոստարկի 2818, Պէյրութ, Լիբանան»

«Պատուարժան Վարչութիւն Հաճնոյ Հայրենակց. Միութեան
«Մեծաբար Տիար Ստեփան Փիլիպպոսեանի ձեռամբ մեզի ներ-
կայացուած համաձայնագրի մը յատկացիծը ստացած ենք և ուշա-
գրութեամբ ուսումնասիրած անոր պարտականութիւնը»:

«Ամերիկայի Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան Վարչա-
կան Մարմինը իր Մարտ 30, 1963 թուակի մուտքին մէջ նկատի առ-
նելով ձեր փափարը համաձայնութիւն իր կիւրելու Հաճնոյ Հայրենակ-
ցական Միութեան ու Ամերիկայի Հայ Աւետարանչական Ընկերակցու-
թեան հետ Պէյրութի մէջ, Մուսկովի Հարն Թագածտին մէջ գրա-
նուցող ու բարերարներուն կազմ Աւետարանչական Ընկերակցութեան
կառկումը ու հոգածութեան յանձնուած անշարժ կալուածներու
գործածութեան ու մտակարարութեան շարժ, կը փոխարէ ձեր ու-
շագրութեան յանձնել այն պարագան թէ արդէն Ամերիկայի Հայ Ա-
ւետարանչական Ընկերակցութիւնը համաձայնութիւն մը գոյացու-
ցած է բարերար - կառկարաներու հետ 7 Սեպտեմբեր 1955ին, որուն
պատէկըր ու հայերէն թարգմանութիւնը կը ներփակենք:

«Այս համաձայնագրիին ընկերացումը երբեք կասկած չի ձգեր

թէ այս անշարժ կալուածներու եկամտանէն, ըստ բարերարներու
կամբին ու փափաքին, պիտի օգտուին Հաճընցի աշակերտներ, աղ-
քատ ընտանիքներ և որբուսիլներ»:

«Աւետարանչականի Խնամակալութիւնը կը փափաքէ փորձանէ
ձեր միտքերէն սեւէ վախ կամ կասկած թէ այս կալուածները կամ ա-
նոնց կազմուած կընայ գործածուել սեւէ ուրիշ նպատակի քան որ
սահմանուած է ներփակ ձեզի գրկուած որոշումնարդին մէջ»:

«Բարերարներէն վերապրող ու ձեր բարօրութեամբ յարաւեւո-
րէն հետաբարուց Տիար Ստեփան Փիլիպպոսեանին աքտունութիւն-
ներ ստուած ենք հսկելու Հաճնոյ կալուածային հարցերուն ու յանձ-
նախօսմանը կազմելու տեղւոյն վրայ, որպէս զի լուսալոյն արդիւնք-
ներ ձեռք ձգուին ու բարերար - կառկարարներու փափաքները ու
սնորհնութիւնները ի գործ գրտին»:

«Ուստի, Աւետարանչականի Խնամակալութիւնը հարկ չի տես-
ներ ուրիշ համաձայնագրի մը գոյացումն»:

Ե. Ա. ԹՈՎՄԱՆԻԱՆ

1954ին, Պէյրութը զեղեցկացնելու և ձաթաները լայնցնելու իր
ծրագրերը գործադրութեան կիւրելով՝ Քաղաքապետարանը քանդել կու-
տայ նաեւ նոր Հաճնի թաղի հիւսիսային կողմի մէկ կարևոր մասը:
Հետեւաբար, Ս. Փիլիպպոսեան չէնքը (Այրիանոց) ամբողջովին և
Յ. Փիլիպպոսեան չէնքը (Այրիանոց) կիսով քանդուեցան: Քաղաքա-
պետարանը, որպէս վնասուց հասուցում, վճարեց մօտ 200.000 լիբ.
լիբա:

Այդ դուժարով և Ս. Փիլիպպոսեանի 45.000 լիբ. լիբայի յա-
ւելիւ սօսնդակութեամբ, նախապէս իր անուան արձանագրուած
թիւ 450 հողաւերանէ մնացած մասին վրայ Հաճնոյ Հայրենակցական
Միութեան և Աւետարանչական Միութեան ներկայացուցիչներէն
կազմուած Երեսնութեան Յանձնախումբը, 1964ին սկսու և 1965ին վեր-
ջացուց լինութիւնը եօթ յարկունի արդիական չէնքի մը, որ զարձակ
ստացու ՍՏԵՓԱՆ ՓԻԼԻՊՊՈՍԵԱՆ ԵՆԷՖ անունը:

Իսկ ներկայիս, գարձակու երկու կազմակերպութիւններէն բաղ-
կացած Հաճնոյ կալուածներու Խնամակալ Մարմինը, չէնել տալու
վրայ է կէրթմէնեան հինգ կալուածներու վերնաշարիները, որոնց եր-
կուքը պիտի ծառայեն կէրթմէնեան վարժարանին և Տէվրեան Ման-
կապարտէղին, օտուած արդիական արքայադուստրներով: Իսկ միւս
երեք չէնքերը պիտի ըլլան վարձու ընտկարաններ, կազմուածներ ա-
ւելցնելու համար: Այս լինութիւնը ու աւարտումն ու վարձու

տրուելովը անոնց տարեկան ընդհանուր եկամուտը պէտք է ապահովել ծուխ 50-000 լիտրանանան լիտր:

Եկամտաներուն զարգացումով կը զարգանայ նաև տարակարծու իրենք Հաճոյ Հայրենակցական Միութեան և Աւետարանչական Միութեան Ամերիկայի Կեդրոնին ու Պէյրոսի Ներկայացուցիչներուն մէջէն: Այս փերջիներն այլևս չեն քաշուիր զրելլէ և յայտարարել թէ այլ կայուածներն ու եկամտաները կը պատկանին մի միայն Բողոքական Համայնքին և թէ Հաճոյցիները ոչ մէկ իրաւասութիւն ունին անոնց վրայ: Այս ձեւով, անոնք կը հակասեն իրենց իսկ առեւած դրամային խոստումներուն և նախապէս ցուցադրած բարի տրամադրութեանց:

1966ին, Բարերար Ստեփան Փիլիպոսեան Պէյրոսի կու գայ, անձամբ բացումը կատարելու նորակառոյց ՍՏԵՓԱՆ ՓԻԼԻՊՊՈՍԵԱՆ ԸՆԴԵՔԻՆ: Այդ առթիւ, կը քննարկուած մը դանկ այդ տարակարծութեանց և կողմերու ներկայացուցիչներով դուժարուած երկու յաջնորդական ժողովներուն մէջ, կ'առաջարկուի իրեն ձգել դո՛ւնացուցիչ կարգադրութիւն մը ընելը Հաճոյցի ժողովուրդին ի նորստ: Վաստ՛ Հայրենակից Ստեփան Փիլիպոսեանի արդարամտութեան, Հաճոյցիներն ընդունեցին իր այդ առաջարկը: Իր Ամերիկա վերադարձին, 5 Յունիս, 1966 թուակիր նամակով, ուղղուած Հաճոյց կայուածոց Ընամակայ Մարմնին, կը յայտնէր իր կարգադրութիւնը որ հետեւեալն է. — «Բոլոր կայուածներու տարեկան եկամուտն 2/3ը յատկացնել Կէրթմէնեան — Տէվրեան Վարժարանի կրթական պիւնտին, և 1/3ը յատկացնել այս հաստատութեանը զորս ուսանող Հաճոյցի բարձրագոյն ուսանողներու կրթական կարիքներուն, Հաճոյց Հայրենակցական Միութեան Մեքսիկայի Արևելքի Վարժարանի կրթական ֆունտին մէջնու»::

Այս կարգադրութիւնն ընդունելով, Հաճոյց Հայրենակցական Միութեան շարունակեց զործակցել Աւետարանչական Ներկայացուցիչներուն հետ, իրադարձելու համար այս բոլոր շինարարական ծրագրիները, որոնք կը մասակարարուին բարերար Պր. Ստեփան Փիլիպոսեանի կողմէ:

Միւս կողմէ կրթական Գնահատումները աւելի լայն ծրագրիներ ձևակեց իր զործունէութեան զաւար ծառայելու համար:

Այդ եկամտաներէն երեք կրթաշրջան օգտուելէ ետք, զմարտարար կու գան յայտարարելու թէ այդ եկամտաներն ամբողջու-

թեամբ պիտի յատկացուին Կէրթմէնեան — Տէվրեան Վարժարանի կրթական պիւնտին: Այս ձեւով, Հայրենակցական Միութեան կրթական ֆունտի կարելիութիւնները իրենց նուազագոյնին իջեցնելով և արդարութիւն հաճոյցի ուսանողներու իրաւունք կողմ պիտուէն կարեւորով:

ՀԱՅՈՒՍԹԵԱՆ ԵՐԱՆՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԻՔ ԼԻՐԱՆԱԿՆԻ ՀԱՆՐԱՊԷ

1922ին, որպէս գաղթական Լիբանանի տները թափող ու թիփեցատաններու մէջ կեանք քաշկրտող հայ ժողովուրդն այսօր զարձաւ է յարգուած ու սիրուած համայնք մը Լիբանանի մէջ: Վաշիլեով ամէն կարգի պատասխանները կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ: Լիբանանահայութեան այսօր կը ներկայանայ Սփիւքի գաղութներուն, համեմատաբար երկրի տարածութեան սահմանափակ զինակերպ, ամէնատուար զաղութը: 160-000էն մինչև 170 հազար հայեր կը մայրենի երկրի ու անկախութեան շնորհէն ձեւք ձգուած բոլոր բարիքները, ինչպէս նաև երկրի բովանդակ ժողովուրդին հետ էր թաճան բոլոր պարատուարութիւնները, յան ու զէջը միանգամայն: Լիբանանի ազնիւ արար ժողովուրդին ու հայուն շարաբերութիւնը աւելի քան կը իրաւական են: Պորճրգարանէն ներս հինգ հայ երեսփոխաններ կան 99 երեսփոխանի վրայ: Հայերը զարձան ինքնարաւ և նոյնիսկ քեշ մըն այ աւելի:

Լիբանանահայութիւնն ունի յաւ կազմակերպուած վարժարաններ և սակայն կաշիտաի առաւելագոյն ունենայ: Ունի մամուլ, ճրատարարութիւններ, մարզական և մշակութային կազմակերպութիւններ ու ամենօրեայ ազգային ետուն կեանք մը:

Հայաստանէն դուրս, ափսոսանքով լիբանան համար, Լիբանանը Հայաստան մըն է: Երկրէն ներս, հայը նկատուած է օգտակար տարր մը Երկրի ժողովրդի մը զեղեցիկ մէկ բարբ քամ է Լիբանանցի աւհանու որ զէջ մը Լիբանանահայութիւն մտաին:

Լիբանանի կեանքէն ներս հայերը կը գրաւեն շատ օգտուաւոր դիրքեր, մասնաւորաբար ստեղծութիւն, արհեստներու, արդիւնաբերութեան, ուսման, մշակոյթի և զեղարուեստի մարզերուն մէջ: Իսկ մենք, հաճոյցիներս, մէկ մասնիկը Լիբանանահայութեան, աշխատած ենք բոլոր պահէլ ամենուն հետ:

Լիբանանահայեր շնորհալարս զգացումներ կը ասած են Լիբանանի ազնիւ ու հիւրընկալ ժողովուրդին, անոր պետական մեծ հոգի աւսնորդներուն հանդէպ, իրենց ցոյց տաւած վերաբերմունքին համար:

ԱՆՈՒԱՆԱՑԱՆԿ ԼԱՃՆՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԵՐԶ .

ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍ ԿԱԶՄԱՃ

ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ (ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՎ)

Գույումճեան Շաարչ Եղիսկ .
Գրքեալարեան Տօքթ . Յակոբ
Գրգեալարեան Տօքթ . Գէորգ
Գրգեալարեան Սամուէլ
Գրգեալարեան Լեւոն
Գույումճեան Արիսողոմ
Գույումճեան Զաքարիա
Գրքղըլղեան Ասատուր
Դաղէտեան Տօքթ . Միսակ
Երկաթ Ռուբէն
Էլլէզեան Եփրեմ
Թուրաբղիսեան Պօղոս
Թուրաբղիսեան Մեթր Նուպար
Թօսունեան Ժիրայր
Թաթուլեան Գրիգոր
Իդիբրլեան Կարապետ
Իմաստունեան Կարլուսա
Խաչեան Սարգիս
Կիւրլէքեան Յակոբ
Կիւրլարղեան Ասատուր
Ղըրմեան Միւհրան
Ճէրէճեան Յարութիւն Կ .
Ճէրէճեան Միսակ Մ .

Ճէրէճեան Յարութիւն Զ .
Ճէրէճեան Անդրանիկ Յ .
Ճէրէճեան Արսէն Վ .
Ճէրէճեան Վահրէճ Զ .
Ճիւտեան Թորոս Ե .
Ճիւտեան Յովսէփ Ս .
Յոյճաննէտեան Յարութիւն
Շխըրամեան Աւարոն
Շխըրամեան Սարգիս
Շխըրամեան Յովսէփ
Չափարեան Ստեփան
Չալեան Ասատուր
Պաւլան Ժօղէֆ
Պաղղուտարեան Արմենակ
Պէրթիլլեան Յոյճաննէս
Սէքալէնեան Մեթր Մարտիրոս
Սէքալէնեան Յոյճաննէս
Սընըլճեան Յակոբ
Վալէճեան Միքայէլ
Վալէճեան Միսակ
Տարաղանեան Ենոյֆ
Օղուլուգեան Յակոբ

ՀԱՃՆՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ . ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԻՎՆԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ
ԱՆԴԱՄՈՒ ՀՆՆԵՐ

ՏԻՎԻՆՆԵՐ

Վարդանուշ Ճէրէճեան
Անժէլ Ճէրէճեան
Նուևուֆար Ճիւտեան
Մարի Նաչեան
Սաթևիկի Գրքեալարեան ,
Աղաւնի Տարաղանեան ,

Նեկոտար Կիւրլէքեան
Սըրուշի Կաստանեան
Մարի Թուրաբղիսեան
Յ . Սընըլճեան
Ակիւրիճ Թաթուլեան ,
Ազնիւ Կիտուր , Եւալլե :

Հաննոյ Հայրենակց . Ընդի . Միուրեան Մերձ . Արեւիլի աշխու
կեղրամակամ վարչուրիւնը : Նստած ձախէն աջ՝ Միսակ Ճէրէճեան ,
Արիսողոմ Գույումճեան , Վահրիմ Ճէրէճեան , Եփրեմ Էլլէզեան ,
Մուրի ձախէն աջ՝ Փողէֆ Պաշեան , Սարգիս Շխըրամեան , Սարգիս
Խաչեան , Անդրանիկ Ճէրէճեան :

**ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԱՆՃՆՈՅ Է.
ՏԻԿԱՆՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ**

Տիկ. ՎԱՐԿԱՆՈՅԵ ՉԵՒՆՃԵԱՆ

Պէյրութի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ, 1935ի նոյեմբերին կը հաւարուին քանի մը հաճնոցի կանայք, Տիկ. Վարդանուշ ձգրկճեանի տունը և կ'որոշեն կազմել Հաճնոյ Հայրենակցական Տիկնաց Միութիւնը, որուն կանոնադրք ծրարէրը կը պատրաստուի ու վաւերացուի Ընդհ. Անդամական Ժողովի մը ընթացքին - 1936ի Մարտին - երբ մեծամասնութեան ձայնով կ'ընտրուի նաև առաջին վարչութիւնը, հետեւեալ ձևով.

Նախագահուհի՝ Տիկ. Աստիճէ Պողոս Պէկ Թուրաթգիսեան
Ատենապետուհի՝ Տիկ. Նուրուշար Թորոս ձըրեան,
Կաննադպրուհի՝ Օրգ. Բողղուհի Մ. Սէքսէնեան,
Գրանձապահուհի՝ Տիկ. Սաթեհիկ Մամուլէ Գրեղաշարեան,
Պարզագրականներ՝ Տիկիններ Աննա ձգրկճեան, Նեկատար Յ. Կերլէքեան, Արտանի Տարտաղանեան, Վարդանուշ ձգրկճեան, Մարի Նաշեան, Անուշ Գույումճեան, Արուսեակ Թօսունեան, Ուլասննա Կալիկեան, Հայկունուշ Այթունեան, Պայծառ Քէոպէրձիղեան և Ֆիլոյր Սընրզճեան:

Այս նորընտիր վարչութիւնը կը զիմէ մայրաքաղաքի Նոր Հաճնքն թաղի և արուարձաններուն ըստը հաճնոցի տիկիններուն, անխորհրդ, կ'ապահովէ ամէնօրին յոմար անդամագրութիւնը և տարիք ամսամշտօր՝ ըստ իւրաքանչիւրի կարողութեան:

Այդ տարի, Նոր Հաճնքն թաղի Ս. Գէորգ եկեղեցիին և զպրո-

ցին շինարարութիւնը կ'իտատրա մնացած էր: Նորակազմ Տիկնաց Միութիւնը անմիջապէս զարմի կը լծուի, կը զիմէ բարեկեցիկ, ազգասէր ու եկեղեցասէր ազգայնիներուն, հանդանակութիւններ կը կատարէ և անոնց արդիւնքովը կ'օժանդակէ այդ շինարարութեան, մասնաւոր շէնքին զիւրի մասին որ բուն եկեղեցին էր: Ասոց խորանին կառուցման ամբողջ ծախսը կը ստանձնէ իրաքցի մեծ շարքերը հանդուցեալ Միման Միտաշ Դարեպեանը, Տիկնաց զիմութեանին վրայ, խորանին մէկ սիւնին ծախսը յանձն կ'ստնէ հանդուցեալ Յ. Փիլիպոսեանը, իսկ մեծ դրան երկաթէ շինութիւնը՝ բարերար Սեփան Փիլիպոսեանը: Եկեղեցիին կ'ընթատուի և զպրոց դասի սենեակներուն կահաւորումը կատարած են հաճնոցի տիկինները իրենց զոհարութիւններովը:

Տիկնաց Միութիւնը զիմած է նաև Ամերիկահայ գաղութներու ծանօթ, բարեսիրտ հայրենակիցներուն և անոնցմէ ստացած նիւթական օժանդակութիւնովը հաղացած է հաճնոցի չքաւոր աշակերաններու զարդակաւ պիտոյքները, հարուստեղէնը, եւայլն: Ետունակ հայկական վարժարանները այցելելով անխորհր, ստանձնած է իւր քանչիւրին մէջ ուսանող սաներէն երկու, երեք, հինգ հատին ծախսերը, ամէն մէկին համար տարւով յիսուն Լ. Ոսկի, ընթերցանութեան զերբեր, զպնոց, սրբ տեսած է մինչև 1945: 15 Տարի շարունակ կէտորայ ճաշ տուած է Ազունիէ-ի Հայ Ազգ. Բուժարանի թնջութասարներուն, որոնց ի նպաստ յանձար սարքած է ընկերային հասարակներ, թատերական ձևանարկներ, եւայլն, մինչև 1958: Ծոտ անդամներ խմբական այցելութիւններ կատարած է հիւանդները միխիտելու համար: Կանոնապէս, իր կարելին չէ խնայած արեւելու համար 1958ին յետայ ուլ, ձիկէյի Որբանային, կուրաճոցին, Միքանային, Վժռնոց Բոյճիին, ըլլայ կէտորայ ճաշով կամ զանազան սեսակի ուտեստեղէններով:

Տեսական Էկամուտի արբերներ ստեղծելու նպատակով, Տիկնաց Միութիւնը հիմնած է կանացի նորաձևութեան զպրոց մը, Փիլիպոսեան սրահին մէջ, իրբու գաստուներ հրուիբելով Օրգ. Արասուհի Սաթեհեանն ու Օրգ. Բոստուհի Էլլէզեանը, որանք մեանձատութեամբ գաստանոցած են մինչև 1958 տեւել քան երկը հարիւր աշակերտուհիներու, մեծ մտտամբ հաճնոցի հարեր և այլքիներ, Միութեան զանձին ստատրելով իրենց ամսովճանկերովը և ձեռք բերած վերջականին համար նշանակուած գումարունիլ տուած է, զանազան սեսակ հազուատեղէն պատրաստելու, իր Բացի այդ, 1945ին Տիկնացը մեծարանակ ըստը զմած, մա-

Նաուսմեր ձայնն աջ -- Սարենիկ Գրգեաշարեան, Աստիճ Թուր Սարգսիսեան, Նաուսի Ճրեան և Պայծառ Քէսպէրեիզեան :
Սուրի ձայնն աջ -- Մարի Նաշեան, Հայկամուշ Ալբունեան,
Ովսաննա Կաիկեան, Ազատի Տարազանեան :

ձեռագործներ հիւսելու և ծախելու համար, սակայն 1946ին Հա-
յաստան ներդադրեց շքանք հայրենակցներուն օգնելու հրամա-
յականին տակ՝ այդ բրդեղէնները անոնց մէջ բաժնած է :

1949ին սկսեալ Առեւտրային Տիկ. Կոմիտեի ճրեանին
փոխարինելով, Միութիւնը կը գլխաւորէ Տիկ. Անժէլ Գարոբիւն
Կաթունին, իր հետ ունենալով Տիկնայք՝ Արբուհի Կոստանեանը,
Վերթաթմ Չուպեանը, Մարի Նաշեանը, Վարդանուշ ձեռնեանը,
և ուրիշ ծանօթ հասանելի տիկիներ, որոնք անդուր ետանդով կը
շարունակեն առաջ տանել սկսած գործը : Անոնք աճէն սարի Մեծ
Պահարի վեց շարքուայ ընթացքին պնակ կը պահեն Ս. Գեորգ կի-
ղցեայ մէջ, Աղքատախնամի ձեռնարկ համար : Դասախոսութիւն-
ներ և այլազան ընկերային հասարակներ կը սարքեն, ստատրելու
համար ընդհանուր հայրենակցական գործերուն :

Օրդ. Հրութի Փիլիպոսեանի Պէյրութ այցելութեան տարիքով և
Տիկնանցին իրեն հանդէպ ցոյց տուած վերմ վերաբերմունքին հա-
մար նա յանձն առած է Միութեան նուիրել տարեկան 25 Լ. Սուրի
1949ին մինչև 1959 :

Ինչպէս ծանօթ է արդէն, Օրդ. Հրութի և կամ կը Պէյրութ
զգրոց մը կառուցանել տարու համար ի յիշատակ իր հանգուցեալ
նախնայը՝ Տէր և Տիկին Եփրեմ և Մարթա Փիլիպոսեաններուն,
Հայկական Գուլէճին կից ընդարձակ հողին վրան, Եօթը յարկանի,
տակը ութը խանութներով և երկու կլորաններով : Այս զգրոցա-
ւէնքին շինութիւնը աւարտելու վրայ է հիմայ և մէկ կողմէն արդէն
տեղի կ'ունենան աշակերտներու արձանագրութիւնները 1972ի տա-
րեւրջանին համար : Ասիկէ զտա, Տիկնանց Միութեան տոմարին մէջ
արձանագրուած են նաև Տիկ. Վարդուհի Շարեանի և շատ մը ու-
րիշ աղջակէր նուիրատուներուն սրտարուխ նպատակները, որոնց
ընդհ. հաշուեկէտը կատարեալ յստակութեամբ կը ներկայացուի
հանրային կարծիքին :

1959 - 1960ին, Պէյրութի Օթո Սթրատի բացման պատճառաւ,
Հաճըն թաղի կարեւոր մէկ մասին հետ կը քանդուի նաև Տիկնանց
Միութեան հասարակական, որովքերը կը դանեն առ այժմ նորա-
մուտեան գաղտնիքները, դասախոսութիւնները, և այլն, և
ժողովները կը դուժարուին անձնական տուններու մէջ, ստանց որ
բոլորովին կանգ առած ըլլալ Հաճըն Հայրենակցական Տիկնանց
Միութեան օգտաւար գործունէութիւնը :

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՒ ՀԱՃԸՆՑԻՆԵՐԸ

Դիցեց՝ ԻՐԵՆԱՍ ՕՐՈՒՃԵԱՆ

Համաշխարհային ստալինյան պատերազմի ժամանակ որչա՛հ հայրենակից մարտազուրմ փախչելով ապրատան են գտեր Կովկասում :

Առաջին հաճընցին հերոս Մամուկ Հաճին է, որ կամաւոր լինելով Անդրանիկի գորարտնակում, զոհուած է պատերազմում : Երանից յետոյ Եահնեսն Սարգիսը թրջազան քանակում սպայ լինելով Կարապետան ճակատում սնցնում է սուսական կողմը և հետագայում աշխատում է Ս. Հայրստանում պատասխանատու աշխատանքում և ներկայումս ապրում է Կիրովականում, ստանում է ձերտիկան թուշակ : Աստուր Եղեկի՛լիանը նոյնպէս անցնելով Ռուսաստան ապրում է Արխանգելսկում մինչև նոր կարգեր հաստատուիլը : Հայրստանում եղեր են Հ. Գնդու՛նին, իր քույրը թուրսարդիսեանը, Սարգիս էյլեկեանը և Եղիա Փրփրպրեղեկեանը :

1925 թուրջ մինչև 1931 Հայրստան են եկել Քոփի՛սան Սիմոնը, իր ընտանիքով, Եղիա Եահնիկեանը, Յակոբ Փէթէ՛նեանը, Կարապետ Աֆաբեանը իրենց ընտանիքներով, Գուգէսեան Արքա՛ւմար, Թէրզեան Արտա՛ւչար, Ահարն Մանիկեանը և բոնի մը արի՛շ հայրենակիցները :

1931 թուին Յունաստանից գաղթեցին առչերս զրուլը, ձըսեան Անդրանիկ (այժմ՝ Տարթ. Լուսինեան), ձրտաբեան Սարգիս և Սերէ՛կէսեան, իրենց ընտանիքներով :

1935 թուին Ֆրանսայից եկան Աֆաբեան Փանոս, Փէթէ՛նեան Թորոս, Պաղտէ՛կեան Համբարձում, Վարդապետ և Սարգիս Գուգէսեան, Կանձեան Յովհաննէս իրենց ընտանիքներով և Բակի՛կեան Երկրպոս, Մեխիսեանեան Համբարձում, Կարիկեան, Փրփրպրեղեան Սերբը և Կարիկեան Պետրոս :

Յունաստանից և Ֆրանսայից Եկողները բոլորն այ Սովետա՛ւն տեղափոխուեցին : Ֆրանսայից Եկողները բնակուեցին Սովետա՛ւնի Հաճըն թաղում, նոյնպէս Յունաստանից Եկած Թապալեան Յարսիկները ընտանիքով :

Մինչև 1946 թիւր Հայրստան այցելեցին Ամեր. Միացեալ Նա՛տանդերից Պ. Պ. Մակիան Փիլիպոսեանը, Բմիշկ Համբարձում Քէրլիբեանը, փոստաբան Արման Յ. Կիզիբեանը, Ֆրանսայից Սարգիս Այվա՛նեանը, Արղենայնայից Մահակ Պաղչէ՛նեանը և Պէլլուիթից մի խումբ հայրենակիցներ :

1946-1948 թուերին հայրենիք ներգաղթեցին Սուրբիտից, Լիբանանից, Յունաստանից, Ելիպոսոսից, Աբրեաշից, Պարսկաստանից, Կիրորոսից, Պարսկաստանից և Իրաքից մասուարալէս 340 ընտանիք, ու մէկ երկու ընտանիք այ Ռու՛սանդիայից : 1949ին Պաղտոսոսից Եկած երեք ընտանիքներ տեղափոխուեցին Չարենցաւանում, Լենինոկանում :

Այսպէսով Ս. Հայրստան հայրենադարձած և բնակում են ներկայումս 450 ընտանիք, մեծամասնութիւնը Երեւանում և Սովետա՛ւնում, Լենինականում, Կիրովականում և այլ տեղեր : Հայրենիքը իր գիրկը ստած է մեծաթիւ հայրենակիցներ : Ունինք մեծաթիւ բմիշկներ, ինձիններ, տէի՛նիքներ, գիտութեան թեկնգու՛ններ և արհեստաւոր մասնագէտներ :

Հայրենիք այցելեցին տիիւրում ցրուած հայրենակիցներ, աչրի են ընկնում իրենց բանակով խմբովին կամ անհատ Արղենայնայից, Լիբանանից, Ֆրանսայից, Հիւս. Ամերիկայից, Պրաղիթայից, Սուրբիտից և այլ տեղերից :

Բայրը հայրենակիցները մեծ կարծող են գալիս Հայրենիք արթաութեամբ այցելում տանտրան վայրերը, մանուսանց իրենց սիրելի ծննդավայրի անմահ անուր կրող նոր Հաճըն և երբ մտանում էին տանին ցած ցտակում աթայից համբարեկու համար ճանապարհի մտաիկ վայրերում գրուած նոր Հաճըն անուր : Երջանիկ պրում, որ Մայր Հայրենիքում կտասցուէլ զարդանում է կերձանուած բարբաբ տեղը նորը՝ բոլոր յարմարութիւններով՝ պատիւը բոլոր հայրենակիցներին :

Նոր Հաճընի տէի՛նիքեան ձըլբոտ բարերի գործարանին տիբէտոր ընկ. Աշտա Յարսիկեանն աւել է՝

Նոր Հանրըն պիտի կառուցեմք մեծցնելով, բարի նպատակով այնպիս որ, առաջին աւաններից մէկը լինիլու եմք :

Կառկած շուեներ, այցպէս էլ կը լինի :

ԱՂԱՐԻՍ Թ. ՊԱՊԱՆՅԱՆ

«ՆՈՐ ՀԱՃԸՆ»

1933 թվականին Պ. Այրէսի հայկական կեանքը կազմաւորման դարձում էր հզակի շրջան մը:

Տիրող ետադնին դրժոն մասն էին մեր հայրենակիցները իրենց սրգային և հայրենասէր մտահոգութիւններով:

Ընդհանուր խոհերուն աւրձեւ հայրենակցական շրջանակին մէջ կարիքը զգացուեցաւ պարբերաթերթի մը հրատարակութեան:

Այդ նպատակով, կարգ մը սրտցաւ հայրենակիցներ, առաջնորդ ունենալով Պրն. Աղարիս Պապանչեանը, դաժարեցին խորհրդակցական ժողով մը, որը նկատի ունենալով պարտական այն թէ «Հաճըն» սնունդով թերթի մը կը հրատարակուի Մարտի 11 - Ֆրանսայի մէջ, որսչեց նոր հրատարակութիւնը անուանել «Նոր Հաճըն», խմբագիր նշանակելով հայրենակից Արամ Տուսմանեան, գրական սնունդով հարգանք:

Հրատարակչական մարմնին անդամներ բնորոշեցան, վերոյիշեալ կայնորուն հետ, հայրենակիցներ Երուսնդ Բաւամեան, Ղազարոս Աբրահամեան և Ահարն Թրքբաշեան:

Հրատարակութեան նախնական ծախքերը հողալու համար կցած հանդանակու թէնէն գոյացաւ 240 փետ:

«Նոր Հաճըն»ի առաջին թիւը լոյս տեսաւ 1933 Յունիս ամիսին ու թը կը 300 տպագրուակով:

1933ին, հայրենակցական շարքերուն մէջ համերաշխութեան և միասնական ու թեան շնորհար զգացումները ցանկալի հանդրասնին հասած ըլլալով «Նոր Հաճըն»ը կուցուեցաւ միացած միութեան օրկանը կրկամեալ հրատարակութեամբ:

1946ին Քալիֆորնիայի - Ա. Մ. Ն. - մէջ դաժարուած հայրենակցական ընդհանուր միութեան Պատգամաւորական ժողովի որսւժամար Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը Պ. Այրէս փոխադրուելով «Նոր Հաճըն»ը հոչակուեցաւ Կեդրոնական Վարչութեան պաշտօնաթերթը, երբ արդէն գազրած էր հրատարակուիլ «Հաճըն»:

«Նոր Հաճըն» ամսագրի խմբագիրներ կցան - Պր. Արամ Տուսմանեան (Հարգան) 1933էն 1940: Պր. Սոկրատ Թէրզեան 1940էն 1942: Պր. Արքաճաճ Խոյմէզ 1942-1958 և Պր. Արքաճաճ Գրամեան 1958-1942: Երկու Արքաճաճներն ալ խմբագրի պարտականութիւնը վերջ տուին իրենց սրգայի մահով:

ՎԻՐԱԿՈՍ ՌԵՋԵԱՆ

Վարիչ-Տնօրէն Պր. Ա. Պապանչեանը իր յատաճացած տարիքի և վատաւոյճ վիճակին պատճառաւ, նկատի ունենալով կառարակելիք աշխատանքի ծանրութիւնը, 1965 տարուայ վերջաւորութեան իր հրատարականը ներկայացուց Վարչութեան:

Ժողովը արդարայի դանկով ներկայացուած պատճառարանու-

Թիւրք, Վարիչի պաշտօնը յանձնեց Վարչութեան ներկայ անդամներէն օտէլի երկատարդ և գործունեայ Պր. Կիրակոս Ռըզեանին, որ ձեռն-
 Հասօրէն կը կառարէ իրեն գառաճուած պարտականութիւնը: Իսկ
 ինչոքեց Տնօրէնի (արտօնատէր) պաշտօնը շարունակել, որը կը շար-
 րունակէ ցարդ:

ՅՈՐԵՂԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԳԻՒՍ

Կեդր. Վարչութիւնը ի գնահատութիւն Պր. Ա. Պապահէկեանի
 երկար տարիներէ ի վեր ժառանգած ծառայութիւնը՝ համախորհուրդ
 Տեղական Վարչութեան հետ, ի պատիւ իրեն, սարքեց Երեւանական
 աննախնայեց հանգէս մը, Հաւրն Տան մէջ, որ օտէլի օւնեցաւ յաջող
 և փայլուն կերպով 28 Յունիս 1970, Կիրակի Կ.Վ. երկու վարչութեան
 անդամներէ կազմուած Կարգադիր Յանձնախումբի անխնայ քանքերով:

Ներկայ էին բազմաթիւ հայրենակիցներ և բարեկամներ, ինչպէս
 նաև հրաւիրեալ եկեղեցական, Միութենական և Մամուլի ներկայա-
 ցուցիչներ:

Թէ ճաշատեղանք և թէ յաշտադիրը ճոխ և յատկանշանական էր:
 Մեզաններու շարուած պնակներու քով գրուած էր Յաշտադիրներէն
 մէյ մէկ օրինակ, որոնց մէջ կը գտնուէր Երեւանի նկարն ու հա-
 կիրճ կենտրոնականը պարունակող գրութիւն: Կարգացուցան ձոր-
 հաւորական հետադիրներ և նամակներ ժամանակագրի և բարեկամնե-
 րէ ուղարկուած:

Երեւանի յանձնուեցաւ հանդիսականներու կողմէ ստորա-
 գրուած ժողովարար և բոլոր սեղաններու լուսանկարներէն պատրաս-
 տուած ալբոմ մը, և գանձուան նուէրներ իրրեւ յիշատակ:

ՎՈՐՐ ՀԱՃԷՂՆԻ ԽՄՄԱԳԻՐՆԵՐԸ

ԱՐԱՄ ՏՈՒՄԱՆԵԱՆ
 1933-1940

ՍՈՍԿՐԱՏ ԹԷՐԶԵԱՆ
 1940-1942

ԱՐԱՄ ԵՂԻՄԵՅԵԱՆ
 1942-1958

ԱՐԱՄ ԳՐԱՃԵԱՆ
 1958-1973

«ՆՈՐ ՀԱՃԸՆ»Ի ՅՈԱՄԵՆԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅԱՆ

ԿԱՐԳԱԿԻՐ ՅԱՆՁՆԱՆՈՒՄԻՐԸ

Չախեն աչ -- Օր. Ռօսա Փառամանտ Մախեան, Տիկ. Աղանի Պազչենեան, Տիկ. Սիրուհի Պալասանեան: Ռոբի վրայ -- Պ. Պ. Վախան Գալփանեան, Բարսեղ Էօրէնեան, Տօբր. Գարլու Գալփանեան և Կարապետ Զօթալեան:

«Նոր Հաճըն» ամսագրի երեսնամեակը և ջատանամեակը տօնուկցաւիտաւոր կերպով Հաճըն Տան իջ ըրազմաթիւ հայրենակիցներու և ազգայիններու ներաշնորհմամբ:

Պարտք կը զգանք հոս մասնաւոր երախտազիտութեամբ արձանադրել անունները բոլոր այն հայրենակիցներուն, որոնք «Նոր Հաճըն»ի իրրեւ գանձիչներ, թղթակիցներ կամ ներկայացուցիչներ՝ անձնաւերութեամբ և սիրայօժար կերպով սատարեցին մեր ամսագրի պահպանման ու զարգացման:

Լիբանանէն՝

- Տիկ. Ակիւլինէ Թաթուլեան
- Պ. Համբարձում Խ. Աթէշեան

Ֆրանսայէն՝

- Պ. Մխար Գրաճեան
- Պ. Աւետիս Գրգեաշարեան

Պրազէլէն՝

- Պ. Եղիա Պալրդեան
- Պ. Մամուէլ Ճանիկեան
- Պ. Ռաֆայէլ Պալապանեան
- Պ. Համբարձում Պալապանեան

Ա. Միտցեալ Նահանգներէն՝

- Պ. Մարտիրոս Սարգիսեան
- Պ. Յարութիւն Ուղունեան
- Տիկ. Երանիկ Ծիրամեան
- Տիկ. Ալիս Պոյաճեան
- Պ. Կարապետ Զէլտիբեան
- Պ. Յարութիւն Իզմիրլեան

Մանթէփէլէնէն՝

- Պ. Սարգիս Կտիկեան
- Պ. Յովսէփ Կտիկեան

Գորտոպայէն՝

- Պ. Մխար Քէշեան
- Պ. Վարդէվաւ Եղիկէլեան

Պ. Այրէսէն՝

- Պ. Սերոբէլ Գալթաճեան
- Պ. Արմենակ Գարրինեան

«Նոր Հանրա՞ի անխոնջ ներկայացուցիչներէն»

Տիկ. ԱԿԻԿԻԱՆԷ ԲԱԲՈՒՆԵԱՆ

Տիկ. ԵՐԱՆԻԿ ՇԵՐՏՄԵԱՆ

ՆԱԶԱՐԷԹ ԺԷՐԷՃԵԱՆ
(Ն. Կուժնունի)

Ծնած է Հաճըն 1910ին յայտնի գերդաստանի մը ծոցէն: Անդրա-
նիկ դուստկն է բնդհանրապէս ՍԻՄ րնակոյ Զաքար Ազա ձէրէճեանի
(Խանճի): Իր նախնական և երկրորդական ուսումը ստացած է Միս,
Աստանա և Պէլլրուի: 1928ի սկիզբը եկած է Արժանթին և իսկույն ժառ-
նակցած է Պ. Ալլրէսի Հաճընցեական և այլ հասարակական աշխա-
տանքներու: Ազա, գործին բերումով հաստատուած է հետագոր «Ման-
թիական աէլ էպիէր» քաղաքը, ուր վարած է - քացի իր սեփական նը-
կարչատունէն - տեղւոյն աէլ Լիպերալը օրաթերթին գլխաւոր «Բէրբը-
թըր Կրտփիք»-ի պաշտօնը ժամ 18 տարի: 1950ին, իր արևմտեանե-
րուն մէջ ապրելու փոփոքով, ընտանեօք կրկին փոխադրուած է Պ.
Ալլրէս և շուտով գործօն վեր վերցուցած ժեր հայրենակցական, գա-
ղութային և ազգային կեանքին մէջ: Երկար տանն վարած է Ատենա-
պրուսթիները Հաճնոյ Հայրենակց. Միութեան և այլ հասարակական
կազմակերպութիւններու: Եղած է Հիմնադիր Վարիչ - Քարաւարդը
Հաճըն Տան: Վեց տարի վարած է «Շարժում» շաբաթաթերթի Խմբա-
գրի պաշտօնը և յաճախ աշխատակցած է Սփիւռքահայ և Հայրենա-
կան պանդան հրատարակութիւններու: Այժմ ան Քարաւարդն է
Հաճնոյ Հայրենակց. Ընդհ. Միութեան Կեդրոնական Վարչութեան և
Խմբագիրը՝ «Նոր Հաճըն» Ամսագրին:

ԱՐՄԵՆԱԿ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ

Հաճընի ծանօթ մեծ գերդաստան Տէր և Տիկին Կարապետ ու Իսիդորա (Տնեալ Կէճէգուշեան) Չիլիենկիրեան ընտանիքին վեց զաւակներէն կրտսերն է Պրն. Արմենակը ծնած Հաճըն 1907 թուականին :

Ան հազիւ վարժարանի սեմէն ներս սաք գրած կը սկսի 1915ի շարադէտ տեղահանութիւնը : Ծնողաց հետ կը բռնէ բռնադատութիւն ճանապարհը զէպի Հալէպ, Մէսքէնէ եւայլն :

Չինադադարին ծնողաց հետ կը վերադառնայ Ատանա, ապա ընտանիքին խումբ մը անդամներուն հետ կը մեկնի Հաճըն :

Հաճընի անկումին ընտանիքի անդամները զո՛հ կ'երթան թուրք եւթադանին : Ինք և Յարութիւն եղբոր փոքր Աշխէն աղջկէր մեակէնքու գիւղերուն տակ սղ կը մնան : Ծննդոթ թուրք մը կը փրկէ մահէն կ'որդեղրէ գիրենք ու կը տանի փանըրիս գիւղը :

Արմենակ որպէս հովիւ կը թափափի գիւղէ գիւղ և օր մըն այլ կը հասնի թիւրքին : Ողջութեան լուրը կը հասնի Իսկէնաէրուն : Ոսկերիչ Լեւոն եղբայրը տիկնոջը մօրեղբայր Էփէրէկցի Պր. Արշակ Սեմիգանի միջնորդութեամբ բերել կու տայ Արմենակն ու Աշխէնը 1926ին : Եղբոր Լեւոնի մահէն ետք 1929ին Արմենակ կու զայ Եղիշէ եղբոր քովը Արժանիքին : Կը գրադուի գերձակութեամբ : 1937ին կ'առուումանայ Օր. Արփինէ Պօյաճեանին հետ, կը բաղադարուին երկու մանչ և մէկ աղջկէ զաւակներով :

Պրն. Արմենակ Դարբինեան ծանօթ է իր ծառայութիւններով Հաճընի Հայրենակցական Միութեան, «Եւր Հաճըն» թերթին և գաղութի գանաչան բարեօգտակ միութիւններուն :

Բոլոր անուրախ և ուրախ հաւաքոյթիներուն անշահախնդիր նրբիրահաւաք մըն է ինքը, հայրենակից Արմենակ Դարբինեանը :

ԿԱՐԱՊԵՏ ԶԷԼՏԻՐԵԱՆ

Կարապետ Չէլտիրեան ծնած է Հաճըն 15 Մարտ 1889ին : Որդին է Տէր և Տիկին Պոյոս և Զարգար Չէլտիրեաններու : Գեւ ուսանող Ս. Առաւածածանայ նախակրթարանին, 13 տարեկանին հայրը կը մահանայ : Ինքը դժգոհ ուսուցիչներուն խառտիքնէն և խտրականութենէն վարժարանը կը թողու :

Մայրը կը փափարի արհեստ մը սորվելու համար կողակարի մը քով զնել : Արհեստի փափաք չունենալուն, կը փախի Ատանա կ'երթայ, և անկէ այ Մերսին կ'անցնի, հոն յոյն ընտանիքի մը մօտ ծառայութեան կը մտնէ և կը սկսի աշխատիլ :

Երբ բաւական գոհացուցիչ կեսնք մը ապրիլ կը սկսի, անա մտանիլի մը կողմէ իրրու յեղափոխական մտանուելով՝ հինգ ընկերներով Ատանայի բանտը կը զրկուի :

Բանտին մէջ կեանքը դաժան և սնտանելի կ'ըլլայ: 32 ամիս վերջը ազատ կ'արձակուին:

Վերստին Մերսին կը վերադանայ և կ'ուզէ թուրքի դժոխքէն շեղանայ: Հոն Անգլիայի հիւպատոսին միջոցաւ Ալեքսանտրիա կ'անցնի: Հոն ինը ամիս յոյն բռնիկի մը քով կ'աշխատի, անկէ ալ Փարիզ կը մեկնի:

15 նոյեմբեր 1908ին Լիւմբուրցի դժով Նիւ Ետք կը ժամանէ: Թէևս գործերու նուազ ժամանակ մըն էր: Հայրենակիցներու օգնութեան շնորհիւ պանդոկի մը մէջ կը գործէ: Ժամանակ մը վերջ կը յաջողի Պինկհամթերի (Ն. Ե.) մէջ ճաշարան մը բանալ 1914ին: Տարիներ վերջ կը փոխադրուի Գալիֆոռնիայի շրջանը և հոն զանազան աշխատանքներ կը կատարէ: Հաճոյ Հայրենակցական Մեթոթեան Վարչութեան կ'անդամակցի: Իրբևս ներկայացուցիչ «Նոր Հաճըն» ամսագրի թղթակից և գանձիչ մեծ ծառայութիւն կը մատուցանէ մինչև ծերանոց մտնելը: Մերանոց գրուելէն հինգ տարի վերջ 7 Յուլիս 1969ին կը մահանայ:

Յուզարկաւորութեան և թաղման բազմաթիւ Հայրենակիցներ և բարեկամներ ներկայ կը գտնուին, հանդուցեալի փափաքին համաձայն փոխան ծաղիկեղպակի նուիրատուութիւններուն գումարը կը բաժնուի Ն. Հ. Պատմագրքին, «Նոր Հաճըն» ամսագրին և «Ներսիս Հայաստան» թերթին:

ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄ Խ. ԱԹԷՇԵԱՆ

Մնած է Հաճըն - Ռուսթու - 1899ին: Զաւակը՝ Տէր և Տիկին Խաչեր Աթէշեանի և Մարգարիտ Դաղեւեանի: Իր նախնական ուսումը առած է ճննդագայրին ծխական դպրոցին մէջ, իսկ երկրորդական դաստիարակութիւնը ամբողջացուցած է Հաճոյ Ամերիկեան Մանչէրու բարձրագոյն վարժարանին մէջ: 1915ի բռնապալթի ընտանեօք քուտած է Տէր էլ Զօրի կիկիչ անապատները և Մեծ Եղեւնի անտառի օրերուն հրաշքով մտապարտ լեզած մահուան ճիւղներէն՝ ի շարքս որիչ անտէր որբերու երկար ժամանակ թախուտած է անթի ծայրու մինչև Անգլիացիներուն կողմէ Իրաքի գրաւումը: Այդ ժամանակ, շնորհիւ իր սնեցած ակադեմական գոտարարակութեան և Անգլիէն լեզուի գիտակցութեան՝ կը յաջողի թարգմանի գեր կատարել Անգլիացիներուն մօտ և հաշուապահի ու վերակացուի պաշտօններ վարել Պապատոի և Մուսուլի մէջ, ուր 1920ին կ'ամուսնանայ առաջին անգամ Օրդ. Նուարզ Թէրաշեանի հետ, որմէ կ'ունենայ երկու դուստիկ, իսկ անոր կանխահա մահէն յետոյ նախկինին ազգականներէն Օրդ. Արաքսին հետ, որ իր կարգին դուստի մը ունենալէ ետք մի քանի տարի յետոյ ան ալ կը մահանայ:

Ձինդապարհն էոք, երբ Իրաքի մէջ կը հաստատուի Արապական կառավարութիւնը Պր. Համբարձում իր գլուխներով կը փոխադրուի Պաղատաւ և կը ստանձնէ պետական ընդհանուր հաշուեցանութեան գրասենեակին մէջ պատասխանատու պաշտօն: Բացի այդ, կը կազմակերպէ նաեւ անձնական գործեր և ձեռք կը բերէ բուսական բարեկեցիկ յիճակ մը: Ազգա, պահելու և խնամելու համար իր փոքրիկ ճեղքն ու բնտանեկան բոյնը, Պր. Համբարձում կ'ամուսնանայ նորէն, ընդի Պաղատացի Օրդ. Թագուհի Մելիսեանի հետ, սակէ ալ ունենալով աղայ մը և աղջիկ մը: Այժմ բնտանեօք հաստատուած են ԱՄՆ-ի Գալիֆորնիոյ շրջանի Փասասենտ քաղաքը, իրենց երկու աղայ և երեք աղջիկ գլուխներուն և 13 թոսիկներուն մօտ:

Պր. Համբարձում ի՞նչ Աթէշեան միշտ բերած է իր գրական մասնացութիւնը մեր Հայրենակցական Միութեան վարչական գործերուն մէջ՝ Իրաք, Լիբանան թէ Միացեալ Նահանգները դտնուած ժամանակ: Երկար ասրիներ միշտ պարտաստակա՞մ կատարելու հայրենակցական և հայրենական աշխատանքներ: Ծարունակ եղած է ներկայացուցիչ - աշխատակից ճնոր Հաճըն՝ ամսաթերթին:

Ունի ճոխ գրական վաստակ մը յուզարթիւններու, պատմական դէպքերու և դէմքերու վերաբերեալ սուսմաստրութիւններու, և այլն, որոնք մասամբ լոյս տեսած են մեր պաշտօնաթերթին և այլ հրատարակութիւններու մէջ, որոնցմէ Հաճնոյ Համագոս Պատմութիւնը, լոյս տեսած է Կաթողիկոսարանի «Տակ» ամսաթերթին մէջ: Կրկնակի ասիթներով այցելած է Մայր Հայրենիքը, վերջին անգամ՝ 1973ին, ներկայ ըլլալու համար Նոր Հաճըն ասանի մեր Նահասակաց Եռուկոթիցին բացման հանդիսութիւններուն, մաս կազմելով Գալիֆորնիոյ Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան պաշտօնական պատուիրակութեան:

ԶԱՆԳԸ ՂՕՂԱՆՋՈՒՄ Է

Գրեց՝ ՊԱՏՐԻԿ ՍԵԼԵԱՆ

«Նոր Հաճըն» ամսագիրը իր ուրոյն տեղն է գրուում սփիւռքում լոյս տեսնող հայրենակցական պարբերական հրատարակութիւնների շարքում:

Կարեւոր է նշել, որ «Նոր Հաճըն»-ում յայթահարուած է հայրենակցական սահմանափակութիւնը: Ամսագիրը ժամանակին արձագանքում է ոչ միայն ներհայրենակցական կեանքին, փոխադարձ կապահանգիւանալով աշխարհով մէկ ցրուած հաճընցիների միջև, ոչ միայն լուսարանում է Հաճընի անցեալի հետ կապուած հարցերը, այլև տեղ է տալիս այն բոլոր իրադարձութիւններին ու նշանաւոր տարեթիւերին, որոնք առնուած են համայն հայութեան ներկայի ու պատմական անցեալի հետ:

Լուսնոտկան Աթերիկայում գրական - գեղարուեստական հանդէսի բացակայութեան պայմաններում ամսագիրը ջանում է չբացնել նաեւ այդ պահար: Ամսագրի էջերում արտայայտւում են Մովսէսական Հայաստանի հիասքանչ իրադարձումները անտեսական, զիտական ու մշակութային բնույթաւաններում:

Հանդէսը կեանքի է կոչուել իր ընահայցի արմատախիլ արուած Հաճըն Մովսէսական Հայաստանում վերախարսխելու, հաճընցիներին հայրենի հողի վրայ համախմբելու ու գլուխամար գործարդուած ջանքերի ընթացքում:

«Նոր Հաճըն»ը, որ շուտով կը թևակոխի իր դոյուքեան ԿՅՊՊ ասարին, միանգամից չէ, որ կեանքի է կոչուել: Նրան նախորդել է «Հաճըն» երկամասան, որին միճակուած էր հայրենակիցներին մէկ կազմակերպութեան մէջ միութեամբ առաջադրութիւնը:

Հայրենակցական միութիւնները, որոնք մեր զարակցում կեանքի էին կոչուել Սեբեթիայի Միացեալ Նահանգներում, ծնունդ էին իւրաքանչեւ պայմաններ: Միատարուելով ասանձին կազմակերպութիւններում, որոնք կրում էին բարեկարգական կամ կրթական բնոյթ, ասանձին բնակավայրերից առաջինը հայրենակիցներ ձգտում էին օգտակար լինել իրենց ծննդավայրերին: Այլ է Հաճընի հայրենակցական միութեան պարագան:

1926 թուականին, երբ Արզնետիայի հաճընցիները վաղթովան արդէն բազմամարդ էր դարձել բնակիչ հայրենակիցների արտագաղթով, Բուհնու Արզնի «Հաճըն» բնկերութիւնը, իր կողքին ունենալով նորակազմ երիտասարդական միութիւնը, արտայայտելով անպատեհութիւն թացարձակ սեփականութեան կամքը՝ առաջադրում է Նոր Հաճընը հիմնել Սոփետական Հայաստանում: Իրա համար առաջին պայմանն էր ամենուրեք, որ կային հաճընցիներ, սակցծել հայրենակցական կազմակերպութիւններ և զրանք միութեան համերաշխ ու միասնական մէկ միութեան մէջ:

Մի պիտի հանդէս դար սրպէս կազմակերպիչ:

Մարտիարանի մի խումբ տարազգի աշխատուոր հաճընցիներ 1928 թուականին, Տիգրին Ակիւրիէ՛ Մուրատ Պոյաճեանի՝ Մեծն Մուրատի այրու, և Մարգիտ Աթուանի գլխաւորութեամբ, հիմնեցին «Հաճըն» երկամասայ պարբերականը:

Ընդամենը ութ էջից բաղկացած այս հանդէսին էլ միճակուած էր կատարել հուտքական կազմակերպչի գերը: Եւ պատուով կատարեց:

Ի՞նչ էր առաջադրում «Հաճըն» երկամասան:

«Ընկալելով սոփութեան մը կը հետեւիք, — գրում էր խմբագրութեան պարբերականի առաջին համարի հրատարակութեան առթիւ, — զիւրով այն նպատակը զոր պիտի հետապնդենք «Հաճըն»ի հրատարակութեամբ:

«Հաճըն» օրգանն է հաճընցիներու հայրենակցական Միութեան Մարտիարանի մասնաճիւղին: Այդ բնորոշումը արդէն իսկ բաւական է ճշդելու անոր բնորոշիչը սոցիոթիւնը: Սակայն աւելի պայծառ ու յոտակ ընծայելու համար, աւելորդ չէ կանդ առնել հայրենակցական միութեան կոչումին, որմէ պիտի թելադրուի այս թերթին միճակուող պարտականութիւնը:

Այդ թուականներին հայրենակցական միութիւնների կոչումը բնորոշում էր հայրենաշինական ծրարներով: Հայաստանի ծաղկող հողի միայն արդէն իսկ սկիւ էին խարսխուել Արարիքը, Նոր Մալաթիան, Նոր Սեբաստիան և ուրիշ նոր աւաններ:

«Նոր Հաճըն» առաջինը բարձրագոյն խմբագիր Արքաճամ Գրաճեանի բնորոշումով, «Հաճըն»ը զիւցաղական արժուեքոյնի առնուով և հայրենաշինական գաղափարականով հաճընցիների աւալին պարբերականն էր:

Ֆրանսիայում երկար չէր կարող շարունակուել «Հաճըն»ի լոյս ընծայումը: Երկամասան սկսում է հրատարակուել Գալիֆոստիայի Լուս Անճէլոս քաղաքում: Այդտեղ եւս պաշտօնաթերթը երկար չկարողացաւ պահպանել իր գոյութիւնը:

Հաճընի հայրենակցական Միութեան Պուէնու Արչէսի կազմակերպութիւնը պաշտօնաթերթը աւելի ամուր հիմքերի միայն զնելու նախաձեւնութիւնը վերցնում է իր միայն: Եւ պաշտօնաթերթը վերսկսեց լոյս տեսնել Արզնետիայի մայրաքաղաքում, այս անգամ վերամակրուած «Նոր Հաճըն» բնորոշող անունով: Այդ անուն մէջ իսկ խոսքի էր գործունէութեան մի ամբողջ ծրարներ:

Ոտքը տանք խմբագիր Ա. Գրաճեանին:

«Արտահայրենի իրադարձութեան փոխորակից չըլանի մը մէջ, երբ պաշքարը կը բերեղանում փան և ընդդէմ նորաստեղծ հայրենիքի ճանաչութեան, սկսաւ հրատարակուել Պուէնու Արչէսի մէջ «Նոր Հաճըն»ը 1933 թուականին»:

«Նոր Հաճըն»ն էլ, ինչպէս իր նախորդը, շարունակում է հրատարակուել որպէս երկամասայ:

Այդ այն չըլանն էր, երբ, խմբագիր իսկ խօսքերով, «Երկիրդ-կուած էր Պուէնու Արչէսի Հաճընի հայրենակցական Միութիւնը: Անճիւլա հունով կ'առաջնորդուէին խումբ մը հայրենակիցներու հարազատ զգացումները»:

Երկամասայ հրատարակելու պայմանները այստեղ աւելի ծանր էին, քան Ֆրանսիայում: Բացի նիւթական պայմանների անձկութիւնից, չկային տպագրական դիւրութիւններ, մասնաւոր զպայտում էր մտաւորական ուժերի պակասը: խմբագրի ճիշտ բնորոշումով՝ յանդուգն դարձ էր անգամ ոչ ճշտուած յանախականութեամբ մի հանդէսի հրատարակութեան նախաձեւումը:

Այդպան յանդգնութիւնը, սակայն, չզպակեց Պուէնու Արչէսի աշխատուոր հաճընցիներին Պարբերականն սկսեց լոյս տեսնել անթերի յանախականութեամբ, խմբագրութեամբ Հարդանի և Էթիէզի, մէկը

րանաստեղծ, միւսը հայ լրագրութեան պիոներ Լատինական Ամերիկայում:

Այդ պաշարից յայթական դուրս եկա «Նոր Հաճըն» հանդէսը, որին յաջորդեց, ի վերջոյ, ճիշտ հունով առաջնորդել երկիրեզկուսած հայրենակցներն միասնական, կուս կամարակերպութիւն:

Եւ ահա, վերամիացած հայրենակցականի հոգածութեամբ, «Նոր Հաճըն»ը ստացաւ նոր կենսունակութիւն ու թափ, դարձաւ գտարանդի հաճընցիների սիրուած հանդէսն ու կողմնացոյցը:

1946 թուականին, Լուս Անճելուսում զուստրուած պատգամաւորական ժողովի որոշումով, Հաճընի Հայրենակցական Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը փոխադրուեց Պուէնոս Այրէս, «Նոր Հաճըն»ն էլ համարուեց Կեդրոնական Վարչութեան պաշտօնաթերթը:

Այդ թուականից «Նոր Հաճըն»ը թեւափոխեց իր դարպասման նոր փուլը, դարձաւ խմբագրի իսկ խօսքերով աշխարհացորիւ համայն հաճընցիութեան պաշտօնաթերթին ու խելքսի գրողակազմը հայրենաշինութեան:

Բոլորած իր հրատարակութեան երեսնամեակը, 1963 թուականին «Նոր Հաճըն» երկամսեան վերածուեց ամսագրի:

Ամսագիրը ետանդապին շարունակում է «Հաճըն» և «Նոր Հաճըն» երկամսեաների լուսադոյն աւանդները, սակայն չի գոյտնո՞ւ նայն տեղում: Իր նոր փուլում պարբերականը զգալի միտում է ցուցաբերում դառնալու հայրենակցական գրողմով ազգային ամսագրի՝ առանց ազգային սահմանափակութեան: Չէ որ գտարանդիութեան մէջ ապրող բարձահարգ հաճընցիներին չեն կարող չլուզել բովանդակ մարդկութեան ուշադրութեան կենտրոնում դանուղ հանդուցոյցին ինդիքները: Այդ մասին է վկայում «Նոր Հաճըն» երկամսեայի երեսնամեակին նուիրուած քաջատիկի խմբագրականի հետեւեալ աներկայիսի հաստատոյթը, թէ «... մամուլը քաղաքակիրթ մարդկութեան զէպի լուր խոչըղոց պաշարներուն ճանապարհը լուսուարող ջահն է»:

«Նոր Հաճըն» ամսագրի ուղղութիւնն իր յստակ ընտրուումն է գտել խմբագրի Արքանճա՞ր Գրաճեանի հետեւեալ խօսքերում.

«Միւսուքահայ մամուլի օրդաններուն դոյութիւնը կը շքանշանաւորուի այն առաքելութեամբ որ ընթերցող հասարակութիւնը կողմակերպեն հայրենաւէր պարտաբաններու շուրջ, բարձրացնեն ու նոր մտադաշարը համահայկական զիտելիքներով՝ փան համերաշխ ու խոյզող կենտկցութեան: Լուրջ օրդանի մը համար փան պարտականութիւն է կեանքին նայել լուսատեսութեամբ, յոյսով ու փոռ հաստատով, խանդավառութեամբ զէպի մայր հայրենիքը, անոր շողջուցուն իրականութիւնը, աւելի խոստումնայի ու լուսուար ապայան:

«Նոր Հաճըն» պիտի շարունակէ տայ իր նուիրումի և ծառայութեան լուսադոյնը Հայրենակցական Միութեան, հայ ժողովուրդին, Մայր Հայաստանին և Նոր Հաճըն աւանին»:

Հասարակական յայտնի գործիչ Արման Կիզիրը պատմում է, թէ կրք մի խումբ պարմանիներ արտասահման էին մեկնում ուսանալու, յանկարծ Աստուածամանի գանգակը զողանջեց, և ուղևորներն միջին մի անձանոթ հայրենակից զիտեց ուսանողներին.

«Տղաք, կրք զանգը զողանջէ՞ շուտով վերադարձէք Հաճըն»:

Եւ կրք ասուճանտեանց այդ պարմանիները իրենց վկայականները ստացան, նրանց արտամասնիմ աշրերում ծովացած էր մի անլուծելի հարց: Արման Կիզիրի իսկ արտասայտութեամբ, նրանք հարց էին տալիս՝ «վերադառնալ, թայց ո՞ր ևւ ինչպէ՞ս: Այ՛ կու էր Հաճըն...»:

Կործանուել էր Աստուածամանայ գանգակատուներ: Յաւալ գաղտըլ էր զողանջելուց պանդախտներին տուն կանչող գանգակը:

Ընկաւ Հաճընը Տարտուում: Կեցցէ Նոր Հաճընը հայրենի սիրտգանձ լեւների զողում:

Այդ ոչով է տողորում Հաճընի հերոսական ինքնապաշտպանութեան նուիրում խմբագրական յոլումը (Գեկտեմբեր, 1963):

Հոկտեմբեր 15ի ազգայն պաշտուած սակաւաթիւ մարտիկները, գրում է հանդէսը, դարձան հայրենազուրկ, ցրիւ եկան աշխարհով մէկ:

Աւելի քսխտաւորները վերադարձան Մայր Հայրենիք:

Նրանք զոյսաւեկցին հայրենիքի և խառտութեան կենսայի գաղափարներով գրահում, շարունակում է արհնչրդանել խմբագրականը, վերակողմեցին ընտանիք և հասարակական ազգային կեանք: Մնուեց ու առաջացաւ նորի շինութեան գաղափարը:

Նորի շինութեան գաղափարն էլ մարմնաւորուեց գոյստումովը Նոր Հաճըն աւանի: Եւ, ահա, խմբագրականի խօսքերով՝ «Հայրենի քարեինամ կատափարութեան հայրենաշին կարգադրութեմը, Մայր Հայրենիքի մէջ հիմնուեցաւ ու կը ծաղկի նոր Հաճընը օրգէս լուրճական կոթող մեր անձահ ժողովրդի ութամասնայ անձման սերտադրճութեան ու հայրենաւէր նուիրումներուն»:

Երկիրըսճ յարգանք՝ մահով անձահացած հայրենիքին, Հաճընի նոր Հաճընին»:

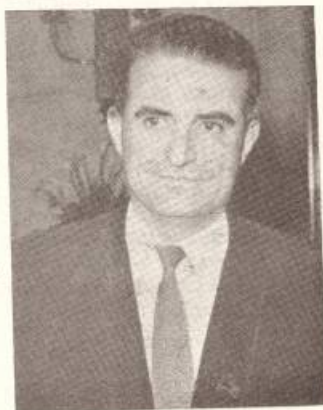
Զանգակը վերտփն է զողանջում թուեղ հանելով հաճընցիներին սիրուն ու հոգին:

Այդ գանդը «Նոր Հաճըն» ամսագիրն է:

ՆՈՐ ՀԱՃԸՆ

Հաչկական Ս. Ս.
Հանրապետության
Նախագահ
Նազուշ Գարուբինյան

Նոր Հանրն ասանի ստեղծման
պատմական արշավը
ստորագրող
Հ. Ս. Ս. Հանրապետության
նախկին Նախագահ
Շ. Աուշանյան

Խնդարիկու Պատուիրակները
Հայրենակից Միմու Օրսանյան մէջտեղը, ձախին փաստաբան
Արման Յ. Կիզիր, աջին Պրն. Սահակ Պաղչէնեան - Երևան 1948

Մեր պատուիրակներէն Տոբր. Արման Կիզիր և Սահակ Պաղչէնեան
Կ'այցելեն հոր Կիմուտ Հոր Հանրընը, բնկերակցութեամբ Միութեան
ներկայացուցիչ Տիպուրատ Պ. Պատրիկ Սեխանի և յուսմբ մը հայ-
բնարնակ իանրնցիներու :

«ԲԻՐԵՂ» ԱՐՏԱԳՐԱԿԱՆ ՄԻԱՌՐՈՒՄԻ ՏՆՕՐԷՆ՝
Պ. ԱՃԱՏ ՅԱՐՈՒԹՅՈՒՆԵԱՆ

«Այժմ թագում հաճրեցիներ խորազէս համոզում են, որ իրենց թոռների և ծոռների երջանկաթեան միակ երաշխիքը մայր հայրենիքն է, նոր Հաճրներ:

Նոր Հաճրնի պատմութիւնը սկսում է 1958 թուականին: Ուզեք շեն տեսել այդ ժամանակում այս վայրերը, նրանք լսելով կատարուած փոփոխութիւնների մասին, որը տեղի է ունեցել անցած 35 տարիների ընթացքում, կ'ընդունեն որպէս առաւել: 15 տարի առաջ 240 - 250 բնակիչ ունեցող փոքրիկ աւանը այժմ դարձել է 6000 բնակիչ ունեցող գորգարիկ քաղաք:

Նոր Հաճրն աւանի սիրտը պատուոյ շղանշանակիր «Բիրեղ» արտադրական միասրումն է, որը իր առաջին արտադրանքը տուեց 1959 թուականին: Գրանք առաջին տեխնիկական քարերն էին մէկ երկու տեսակի: Հետագայում նոր արտադրական տարածութիւններ ըստանալուն զուգահեռ ամէց նաեւ Նոր Հաճրնի բնակչութիւնը: Ներկայումս իր մասնաճիւղերով մեր միասրումը թողարկում է մօտ 150 տեսակի, տարբեր մեծութեան և բարձր ճշտութեան առանցքակաշներ, կրնակաշներ, յենորաններ և այլ տեսակի տեխնիկական քարեր, արտադրում է դարդաքարեր, սարբեր ու հաստոցներ, էլեկտրոնային, էլեկտր-տեխնիկական, սարքաշինական ժամացոյցի և արտադրութեան այլ ճիւղերի համար: Ներկայումս Նոր Հաճրնի շատ արտադրատեսակներ առաքում են մեր հայրենիքի սահմաններից դուրս

շատ այլ երկիրներ: Սկսուել են նոր արտադրական կորպուանների և արտադրամասերի շինարարութիւնը, որոնց լրիւ շահագործման յանձնելուց յետոյ Նոր Հաճրնի բնակչութեան թիւը կը հասնի 17 հազարի:

Պատկերաւոր լինելու համար անհրաժեշտ են դանում նշելու, որ էթէ Նոր Հաճրն աւանի տեղգծման տարին նրա միակ զարոցում սփորում էին ընդամէնը 45 աշակերտ, այլ ներկայումս նրա զարոցներում և մանկապարտէզներում աշխատում են աւելի քան 200 մանկապարտէզներ, իսկ աշակերտների և մանկապարտէզների սաների թիւը հասնում 2200ի: Մեր զարոցների միայն այս տարուայ չըջանաւորուները երեք անգամ աւելի են քան 1958ի ամբողջ աշակերտների թիւը:

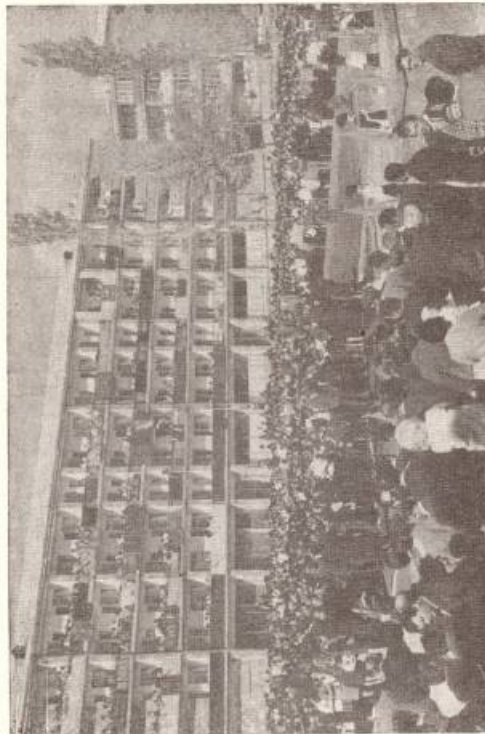
Մեր նախատակաց հիմախնջ Յուշալորողին Հեղինակը
Ճարտարապետ Ռ. ԻՍԻՍՅԷԼԵԱՆ

«Համոզուած ենք, որ մեր երիտասարդները առաւել սիրով և հասարակ պիտի յարին մեր հասարական աշխատանքներուն և մասնագործութիւններուն, եթէ մտաշէլի միջոցներ և պատհանութիւններ ստեղծենք որպէսզի անոնք իրենց դպրոցական դասագիրքերէն իմացած Ազգութիւնը և Հայրենիքը անձամբ տեսնեն, փանջման ու սիրեն: Իրենց սուր դատողութեամբը հասաստեն «ճշմարտութիւնը» ցարդ միայն մեծերուն բերնէն լսած հայուն սիրազործութիւններուն: Համոզուին իրենց Ազգին ու Մայր Հայրենիքին ներկայ հրաշայի երահանութիւնով:

Եւ, այս դպրոցաբնէն մեկնակէան ու յնարանը ՆՈՐ ՀԱՃԸՆն է մեզի համար: Պէտք է շոն աջցելութեան տանիլ - զացող թուրքաւորներուն հետ և առանձին խումբեր կազմելով - առաւել թիւով հաճեցի երիտասարդներ, ուսանողներ, համարաբանականներ: Այդ նորարտեղք քաղաքը հայրենի հողին վրան՝ մեր նոր սերունդին համար, մասնաւորապէս, պէտք է դասնայ լոյսի և խանդավառութեան մըլտահոս ազդեր: Հրահրէ անոնց կամբներ ու քայլերը դէպի ազգային պարտականութիւն: Ամէն մէկ հաճեցի շատախոյ պէտք է ներշնչուի այն դպրոցաբնով, թէ՛ նոր Հաճեցի մեր մտքաբացած ծննդավայրին վերածնութեան խորհրդանիշն ըլլալէ զատ, է նաեւ հոգեշունչ զամբարանը մեր բնութարար նահատակներուն և մշտակեղան գանձարանը մեր անմասոց փառքերուն»:

(Յունուար 1974)

«... Լաւ գիտեն մեր հայրենակիցները, համոզուած են արդարեւ, թէ իրենց պահած այս կենսունակ կազմակերպութիւնը ո՛չ միայն կը հանդիսանայ հաճեցիութեան համար համախմբուածի հորադատ դեպքն մը, այլ նաեւ հայտարարուածն ճշմարիտ կուտան մը՝ Ափիւսքի մեր տարապալման կեանքին մէջ: Այս կրկնակ դերին մէջ ինքնին կը հասկցուի թէ ինչո՞ւ և ինչպիսի՞ տուեալներու հիման վրայ դրուած է անզաղար զարգացումն ու ամբարշտը մեր միութեան կազմակերպական ուժին և փրկսփրթին, որոնց շարժիւնն դարձած է այսօր

Նոր Հաճեցի առանձին բազմաբնէն

Սփիւռքէն զէպի Հայրենիք երկարող Հաստատուն կամուրջներէն մին :

Կը բաւէ միայն աչքի առջիւ բերել անոր մինչև այսօր ծաւալած աշխատանքները և տեսնել իսկական սգին ու նուազակը անոնց մէջ :

—Սէր՝ զէպի նահատակուած Հանձնը : Դէպի մեր փառաւոր անցեալն ու մարտիրոսացած հերոսները՝ որոնց յիշատակը կը շարունակէ մնայ մեր սրտերուն մէջ :

—Սէր՝ զէպի Հայրենական, բնածնական ու աւանդական սրբութիւնները և կեանքի կանոն դարձած սովորութիւնները :

—Սէր՝ զէպի հրաշքով վերապրող և վիթխարաբայլ ստաջ դացող Մայր Հայրենիքը՝ և անոր կենսատու դրկին մէջ օր ըստ օրէ Հասակ անոց նՈՐ՝ ՀԱՃՐՆԷ՛ :

Ձեռք կտակածիր, որ շեայ Հանձնիցի մը, որ անպայման իր հոգւոյն ու սրտին մէկ անկիւնը դրոշմուած չի պահէ այս երեք Սէրերու որբապան հանգանակը, իբր անհատական և հաւաքական կեանքի կանոն ու նպատակ :

Այս է հիմնականն ու ամենէն կարևորը մեր յաջողութիւններուն : Հաճնոյ Հայրենակցական Ընդհանուր Միութեան աւելի քան յիսուս տարուայ դարձունէութեան արգար վառասկը՝ որ անկասկած մեծագոյն աւանդն է որ կ'ուզենք փողանձել նոր սերունդին» :

Ն. ԿՈՒՄՆՈՒՆԻ

(Մարտ 1974)

ՍՏԵՓԱՆ ՓԻԼԻՊՈՍԷԱՆ
(ԲԱՐԵՐԱՆ)

Հաճնոյ Բողոքական Համայնքէն Տէր և Տիկին Եփրեմ և Մարթո Փիլիպոսեաններու անդամիկ սրբին էք, ծնած է Հաճն : Հագիւ ասոր տարեկանին ծնողքին հետ կը հաստատուի Կիլիկիոյ Քարտուս քաղաքը : 1914ին կ'աւարակ իր նախակրթական ուսումը : Փոքր տարիքէն զերծակի մը քով քիչ տանէն կը տիրանայ արհեստին : Փոքր տարիքէն ցանկութիւն կը յայտնէ Ամերիկա երթալու փայլուն սպառազնի մը հետանկարէն տարուած : Հօրեղբայրը՝ Պ. Հարրին (Եարութիւն) որ 1894էն ի վեր Ամերիկայ հաստատուած է, սպասելով 1908ի թրքական Սոսմանոպրութիւն»էն այցի եկած է ու տեսնելով պատանի Սեպեանին յատկութիւնները՝ կը խոստանայ հետը տանիլ զինքը : 1909ին սկիզբը, հօրեղբոր հետ կը հասնին Ամերիկայի Սիրաքուս քաղաքը, որ Պ. Հարրի փոճատական է արեւելեան գորգերու : Այդ դարձով կը զբաղի նորիկ պատանին : Վեց տիւս հար բերել կու տայ նաև ծնողքը և այլ հարազատները, որոնք հրաշքով մը մաղապուրծ եղած են Առանայի կտորածէն : Այդ օրէն կը սկսի նաև իրեն համար, վեց հօգիւնոց բնասնիքին սպրտասն ու հանդիսոր ճարեկու մասնագութիւնը :

Կը քանայ յաւելեալ ժամեր աշխատելով հաստարակչունը տան ծախքերը: Աշխատանքի ժամերէն զուրս, Տօրեղորը հասնութեամբը՝ զորք կը տանի ծախելու մտաւայ զիւրաքարքները: Կ'անցնի Օղբեր բազարը՝ մեծ վաճառատան մը մէջ որպէս որակաւոր պաշտօնակար կը սկսի աշխատել բնասմին ալ կը փոխադրէ հոն: Սակայն, հազիւ ինքիներք պատճ, զմբախտութիւնը կ'սենեակայ կործանելու իր մայրը: Ազա, բնասմին ուրիշ մէկ անդամին հիւանդութեանը պատճառով կը ստիպուի փնտել աւելի տաք կլիմայով բազար մը: Կը փոխադրուի Աթլանթիկ, ուր կը յաջողի հաստատակ կահաւորումի իր սեփական սրահ - վաճառատունը: 1929ին սկսեալ կը հիմնէ գաւնացուն առեւտրական հաստատութիւններու մէջ զորպէսու յատուկ յարկարմիներ, որոնց թիւը կը հասնի տասներկուքի: Այս նոր սխառմը օգտակար կ'ըլլայ նաեւ բազմաթիւ հայ երիտասարդներու, որոնք պաշտօնակար կ'ըլլան այդ զորքին մէջ և որոնցմէ շատեր յետագային կը դառնան զօրգի յանդիմ վաճառականներ: Առեւտրական կայան կը հաստատէ ուրիշ բազմաթիւներու մէջ և զորքի բերումով յաճախ կը ձամբարդէ նաեւ զէպի Փարսիաստան: Քանի մը տարի յետոյ կը մզէ յարկարմիներու սխառմը, կը փոխադրուի Գալիֆօնիա, ուր կը հաստատէ միայն զօրգիներ վերաբերեալ վաճառատուն մը: Այդ թուականներուն կը սկսին նաեւ իր բարեխրական ջանքերը:

Միշտ ուշքի սուշեւ սենեակով Մերձ. Արեւելիի Հայ Գաղութեանը պատարտութիւնները, զօրոցական տարիքի մէջ դանուող մասնակներուն կրթութիւն չի կործնող ստանալը՝ կրթութեան շրջառութեան պատճառով, եւայլն: Կ'որդէ օւշնի կարգաւորներուն: Վերապատուելի Բ. Գալիֆայիանի հետ խորհրդակցարար կը մշակէ օւշնութեան ծրարք մը: Ժողովներ կը նախաձեռնէ յայտ եկեղեցիներու ներկայացուցիչներով: Կը գլխաւորէ հանդանակութիւն մը, որուն հասոյթը՝ 4500 տարար կը հանդիսանայ սկզբնաւոր իր նպատակներուն տանու: Ազա կը հիմնէ Հայկական Բարեկարգական ընկերութիւն և Ամերիկա Էնկերակցութիւնը և ի վերջոյ կը հաստատէ նաեւ Վանիկան Փիլիպոսեան Հիմնադրամը 100,000 տարարով (որ՝ հիմա կը հասնի 1,000,000 տարարի):

Ֆիլադելֆիոյ մէջ կը դնէ «Հել թափ» հսկայ շէնքը, զայն վերածելով իր բարեխրական զործունէութեանց կեդրոնին: Հոն է որ սուլի կ'սենեակն շարունակ հասարակներ, ձեռնարկներ, ժողովներ ի նպատակ կրթական և բարեխրական կազմակերպութիւններու, օրինակ՝

Հայկական Գուէնին, Ֆիլադելֆիոյ Սերոց Նահատակաց եկեղեցիին, ձերկէյի «Թոնոց Բոյնսին, եւայլն:

Որդւս Հաճընցի, կը մասնագործ Սուրիոյ և Լիբանանի հայրենակիցներուն վիճակով: 1930ին կ'այցելէ Պէյրութ, ընկերակցութեամբ իր Տօրեղոր, Վեր. Տէլիբեանի և Պ. Կէրթմէնեանի, սակաւն վրայ քննելու համար կայութիւնը: Կը դնեն ընդարձակ տարածութեամբ հոյ մը եւ զայն շատ աման զինելով ու զիւրութիւններով կը ծախեն հաճընցիներուն, որպէսզի հոն շինեն իրենց բնակարանները: Այդ ձևով կը ստեղծուի այժմու «Հաճըն Թաղը»: Միևեոյն ժամանակ կառուցանել կու տայ Վերտիան Փիլիպոսեանը շէնքը, որուն եկամուտը կը յատկացուի չքաւոր աշակերտներու կրթութեան: Մեծ գումարներով կը սատարէ ու բաշխելէ Լիբանանի Աղբայրի Բուժարանը՝ հաստատան ու բարգաւաճման, որուն Ամերիկայի Թորհուրակն նախագահն է ինքը:

Յիր ու ցուն կ'սած «Մարտիոցայնի» որոշ շափով օգտակար ըլլալու նպատակով և ընկերակցութեամբ Ա. Մ. Ա. Ա. ի քարտուղար՝ Վեր. Բ. Գալիֆայիանի կ'աջակէ Պոլիս, Սուրիա, Լիբանան, Եգիպտոս, Ֆրանսա, եւայլն: Հանդիպումներ կ'սենեակայ եկեղեցական ներկայացուցիչներու և Վեհափառ Հայրապետին հետ: Արդարեւ կարելի է ըստել, որ թէ իր եւ թէ այլ քրոնը՝ Թոթ Փիլիպոսեանի նիւթական յայտ կարելիութիւնները յատկացում են միշտ չքաւոր հայերու կարիքներուն ամբողջ Աֆիկոքի մէջ:

Պ. Ստեփան Փիլիպոսեան թէ ինչ իր կազմած Ա. Մ. Ա. Ա. ի համար որպէս հասոյթի միջոց արածարար է պատկանելի պատմ մը, սակայն այլցանով չի յարարարելով 1963ին կը հաստատէ նաեւ Վանիկան Փիլիպոսեան Հիմնադրութիւնը՝ պետական վաւերացումով - որուն որպէս հիմնադրամ կը ծառայի իր ամբողջ ձեռնարկի սեւտուրեան կատարելի խնայողութիւնները: Այս հիմնադրութեան և Ա. Մ. Ա. Ա. ի եկամտներէն զոչացած յայտ հասոյթը կը զործածուի Հայ Աեւ. զօրոցիներու պահպանման և չքաւոր մանուկներու սրտակ կրթութեան: Անոր համար «Տարբ. ստանձնաշնորհում մըն է, պարտականութիւն մը ըլլալէ աւելի»:

Իր ցարդ կատարած երախտարար զորքին փոխարէն՝ հոգեկան վարձատրութիւն և պատիւներ չեն ստեղծու Պ. Ս. Փիլիպոսեանին: Ասացած հարիւրաւոր շնորհակալութեան նմանակները, կրթարարութեան ցուցիկը, բազմաթիւ յուշատախտակներն ու մազապանները պերճախօս ապացոյցն են այդ իրողութեան: 1966ին Լիբանանի կատար

վարութիւնը իր կուրծքը դարձրած է երկրին բարձրագոյն պատուանշանովը՝ Մայրիներու Ա. կարգի շքանշանովը:

Իր ստուպած ժողովուրդին օգնելը՝ կիրք ու մարմաջ մըն է եղած իր մէջ, որ բոկ կու տան իրեն յաճախ, թէ՛ «Գործը աւարտած չէ ստեղծելը: Ընդհանրապէս, հիմալ աւելի պէտք է աճապարենք առաւ, մանաւանդ ըստր անոնք որ ինծի պէս հասած են յառաջացած ասորիքի և կ'ուզենք դեռ շատ բան ընել մեր Ազգին համար: Բաւական դժբը կատարուած է, բայց մեր ժողովուրդը դեռ պէտք ունի մեզի...»:

Պ. Ստեփան Փիլիպոսեանի այս նուիրական աշխատանքը վտաշարար պետի չզերջանայ իր օրերուն հետ, քանի որ ան իր կտակին մէջ մասնաորտպէս կը յիշեցնէ զուսկներուն, որ իր մահէն ետք իսկ պէտք է շարունակեն ու զարգացնեն իր հիմնած Ա. Մ. Ա. Ա. հիմնադրամին ու «Ստեփան Փիլիպոսեան Հիմնարկութեան» գործերը: Կը յանձնարարէ իր զուսկներէն ձօյսին և Լուիզին, որպէսզի իրենց ամուսիններով և չօրաբջջ՝ Օր. Ռութ Փիլիպոսեանի հետ առաջ տանին իր սկսած բարեսիրական գործերը:

Պրն. Ստեփան Փիլիպոսեան, եղած է մէկը առաջին ամեիկահայերէն որ այցելած է Երեւան, Մայր Հայրենիք, քառասունական թուականներուն:

“ԼՈՒԻՔ ԱՎԹ” ամսաթերթի 1972 գարնան քիւէն ամփոփուած է

Փրոֆ. ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅՎԱԶԵԱՆ

Դէմքեր կան, անհետացող մեծ դէմքեր, որոնց կեանքին պատմութիւնը ուրուագծելու համար պէտք է լուսապէս ճանշնայ զանոնք և խորպէս ուսումնասիրել անոնց հոգեկան հարուստ ու բեղուն կեանքը, անոնց ներաշխարհը, և պրօպետով անոնց սիրուն ու հոգիին վճիտ ու մարքամաքուր սկունքները:

Մեր հօգիները կը նմանին հսկայ ու երկնամերձ լեռներու, որոնք կը ստուերածեն փոքր լեռները, և այս վերջինները իրենց երկրաբարչ դիրքէն ղէպի վեր ցցած իրենց կատարները՝ կը ցանկան մերձեւայ անոնց անմասշտաբ բարձրութեան ու վեհութեան:

Այս սեսակ մեծ հոգիներէն մին էր Գոնիայի ձկնանկան Գոլէճի եղբարտաղ անօրէնն ու նախադասը՝ Փրոֆ. Արմենակ Հայկազեանը, որուն յիշատակը յաւերժացնելու համար՝ Պէյրութի մէջ հիմնը եղաւ կրթական հաստատութիւն մը՝ «Հայկազեան Գոլէճ» անունով:

Փրոֆ. Ար. Հայկազեան կարող գտատարակ, բեմքառաց, քառուղի է գիտնական միտք մըն էր:

Իրբեւ ուսուցիչ շատ լաւ գիտէր ուսուցանելու մէթոտը և իր աւարտած գիտական դասերը հաճելի ու հասկնալի ընելու կերպը: Անիկա մեծ հոգեբան մը և փիլիսոփայ մըն էր ու լուսապէս կը ճանշնար իր իմամքին յանձնուած ուսանողները և արտաքին աշխարհի համերգէրը:

Պատկառաղիւ էր իր անձը:

Փրոֆ. Հայկազեան ծնած էր 1870 Մեղրեմբեր 22ին Հաճնոյ մէջ 1921 Մայիս 22ին Գոնիայի թուրք կառավարութեան կողմէ ձերարկարումէ ու Մայիս 31ին տարազրուած Խարրերդ ուր մեռած է գժրաղդ պայմաններու ներքեւ, Յուլիս 7ին: ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԳՈՒԼԻՃԸ

Միջին Արեւելքի մէջ համայարանական մակարդակով միակ հայկական կրթական օճախն է Հայկազեան Գոլէճը: Ան կը ծառայէ Միջին Արեւելքի ընդհանուր հայ համայնքին՝ առանց խտրութեան: Կրթական դանդաղան յատկացումներու և կրթութեան շահներու համար ան կը նպաստուորիէ հայկական համայնքէն:

Հայրենիքէն դուրս՝ Մփիսուքի բովանդակ տարածքին վրայ՝ միակն է Հայկազեան Գոլէճը: Ան շարս տարուան մասնադիտական դասընթացքներ կը հրամցնէ երկրորդական ուսումով որակուած հայ ուսանողներու:

Հայադիտական շարս գլխուար բաժանմունքներ ունի, որոնք ևն Լեզուադիտական, Պատմադիտական, Գրականադիտութեան և Մշակութային:

Իւրաքանչիւր ուսանող իր նախաքրած մասնադիտութիւնը գտնացուցիէ նիշերով աւարտելով կ'արժանանայ Պատկառք Արուեստից վկայականին:

Հայադիտական նիւթերու կողքին նաեւ կ'ուսանդուի Անգլերէնի, Դիտութեան, Փիլիսոփայութեան, Հոգերանութեան, Ընկերարանութեան, Գաստիարակուիթեան և Կրօնադիտութեան գրասեր:

Ուսումնական այս ծրագրով Գոլէճը կը պատրաստէ նոր սերունդի մասադրական և կրթական մշակներու նախանձելի փազանք մը:

ԱԻԱԳ ՄԵՏԱԿԵԱՆ – ԿՐԹԱԿԱՆ ԲԱՐԵՐԱՐ

Պրն. Աւաղ Մեխակեան ծնած է Հաճըն 1895 թ.: Ինոզքը՝ Ստեփան և Ռօզա Մըրաբեան, հինգ տարեկանին կը զրկեն նախակրթարան, ապա բարձրագոյն վարժարան, «Հայ Սբուլ Ֆօր Պոյո» գրաս աւարտել յետոյ կ'երթայ Գոնիա ուսանելու ձէնանեան Գոլէճ, որուն տեսուչն էր փրոֆ. Արմենակ Հայկազեան:

1914ի պատերազմին կը մեկնի Օսմանիէ, ուր կը միանայ բնասնիքին, կ'արքարտիէն Սուրիա, Հայկոյ, Տամասկոս, ուրկէ կը փութիւն ձէպէլ Տըուզ:

Զինացադրին կը վերադանան Տամասկոս: Անգլիական բանակին թարգմանիչ է: Էմիր Ֆէյսային և Զօր Ալէնային դիմաճով կը փրկէ տուադուլից կեանքը 2500 հոյերու:

Անգլիական բանակին թարգմանիչ պաշտօնը ինը տիւս վարելէ ետք բնասնիքը կը փոխադրէ Հաճըն և տեղն ինչ հօրը ձգելով, համբու ծախսով մը կը մեկնի Ամերիկա: 1920ին շտա գժուարին պայմաններու տակ կը յաճախէ Խմբիկաբիթի Օֆ Քալիփոսոնիա Պրոբլիտին յուսով որ վկայուելուն կը վերադանայ իր բնասնիքին մաս և կը նուիրուի իր ժողովուրդին կրթութեան: Հաճընի ջարդին կը նաստատուիւն ձնադրն ու աղքականները: Կ'որուէ մնալ Ամերիկա: Սան

Յրանսիրքոյի մէջ կը պաշտօնավարէ պարսկական գորքերու վաճառատան մը մէջ իբր վարիչ:

1924ին կ'աւանանայ Օր. Մէրի Հայկազեանին հետ, որուն ունեցած բնասնական կրթութիւնն և ուսումը մեծապէս օգտակար կ'ըլլայ իրենց աւետարանական ջանքերուն յաջողութեան:

1928ին ստղծական պատճառներով կը հաստատուի Ֆինիքս Արշնուտ: Օրհնուած են երկու գաւակներով՝ Արթըր և Ճան, ունին ութը թուաներ:

1955ին, 25,000 տուրք հիմնադրամով, Պէյրութի մէջ - Լիրանան - կը հաստատէ Հայկական Գոյէճ մը և դայն ի յիշատակ իր աներ-հօր կոչեց Հայկազեան Գոյէճ:

18 տարիներ անցած են Հայկական Գոյէճի հիմնադրութենէն: Պրն. Մեխակեան, իր կենսակցին Տիկին Մէրիին հետ, քանի քանի անդամներ շրջեցաւ ամբողջ Ամերիկան և ապահովեց Գոյէճին օժանդակող ազգայիններ, որոնք իրենց նուիրատուութիւններով մեծապէս նպաստեցին մեծ հաստատութեան, որոնց մէջ հրճուանքով կը կարգադրուի յայտնի բարերար Պրն. Ստեփան Մակարեանի անունը որ պայտանման շէնք մը նուիրած է Գոյէճին:

Հայկական Գոյէճը, 1955ին ուսմանց ստաջին շրջանին սկսաւ 40 աշակերտներով: Այսօր ան ամբողջ Միջին Արեւելքի մէջ ճանչցուած է միակ առաջնակարգ համալսարանը, որուն ուսանողներուն թիւը 1973ի շրջանին 580 է:

Մեխակեան շուրջ ֆինիքսի մէջ Զ. Բ. Ը. Միութեան Մասնաճիւղին հիմնադիրը եղած է:

Մասնաւոր պատուոյ արժանացած է բարերին իբր արժէքաւոր բարակարգի, Արիզոնայի նահանգապետը մասնաւոր հրովարակով մը պատուած է դիրքը: Իր կահ կարտօններու շքեղ վաճառատունը երկու անգամ նշանակուած է իբր լուսադայնը՝ իր տեսակին մէջ, ամբողջ Ամերիկայի մէջ:

Բարգրի հանրային գործերուն միշտ իր գործակցութիւնը բերած է բարոյապէս և նիւթապէս - երկար է թիւր կազմակերպութիւններուն որոնց ինք անդամ է: Այս ընթացքով պատիւ բերած է իրեն և հայ ազգին, պատճառ ըլլալով, որ Բարեկրթականի, ինչպէս նաեւ Հայկական Գոյէճի տարեկան դաշնահանգիներուն իր բարեկամներին հարիւրաւորներ ներկայ կ'ըլլան և կ'օժանդակեն մեծամեծ գումարներով:

Պրն. Ասայ Մեխակեան և Տիկին Մէրիին կը գործակցին Քոմի-Փրանսիայի Հաճընի Հայրենակցական Միութեան տարեկան ձեռնարկներուն և բացառիկ միջոցառումներուն նիւթական նուէրներով:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՈՍԿԵԱՆ

Մեր եղննարայտ բանաստեղծը

Որպէս բանաստեղծ և որպէս հայրենասուէր զործիչ Մ. Ոսկեան վաղուց է նուաճել Հաճընի անունը կրող մէն մի ձեռնարկի մէջ իր արժանի տեղն ունենալու արդար իրաւունքը: Բանաստեղծութիւնը, ամէն բանէ առաջ, բնասուր ձիւք մըն է, շնորհք մը, շնորհք, որ ինչպէս բերրի հող, մի թեթեւ մշակմամբ կրնաս ստանալ ուրազ բերքը, իսկ ընդհակառակը, անբերրի հողը, սարդ է, որքան ալ փորփրես արդիւնքի չես հասնիր: Այսպէս, եթէ պահ մը թղթատելու ըլլանք մեր գրողներու, բանաստեղծներու կենսագրութիւնները, պիտի տեսնենք, որ անոնցմէ շատ-շատներուն միճակուած չէ հասնիլ բարձրացոյն վարժարանի շէմին, սակայն իրենց բնատուր ձիւքին հետ միացուցած մի թեթեւ ջանասարթիւն՝ հասել են լաւ արդիւնքի, իրենց մնացուն ստեղծագործութիւններով անմահացուցած իրենց անունն հայ մշակութի սակ մասեանին մէջ: Արժանաւորներու այդ շարքին կը պատկանի, անկասկած չուննոյ պանծալի գաւառ Մարտիրոս Ոսկեան:

Կանխահաս օրբութիւնը շատ շուտ պիտի զրկէր Ոսկեանին իր սիրած ուսումը շարունակելու հնարաւորութենէ և ա՛հ հաղիւ աւարտած Հաճընի Կաթողիկ Վարժարանի շրջանը՝ ինքզինք կը զըտ-

նէ կեանքի ասպարէզին մէջ: Գերձախօթիւնը՝ Հաճընէն յետոյ Աստան և անպամ երկրորտի մէջ, ուր նեաստ էր զինք 1900ի Կիլիկիան արձախօթը՝ պիտի դասնար ասրուտի իր միակ միջոցը, սակայն զբէլու ցանկութիւնը, միտամանակ, միշտ ալ պիտի դասնար իր կեանքի անբաժան ընկերը: Այսպէս, անոր ասաջին փորձերն եղան Երկու գրքոյիներ, ասաջինը նուիրուած Կիլիկիան աղէտին իսկ երկրորդը՝ Հերոս ծին Թորոսի և ընկերներու յիշատակին: Գրիչը, ի վերջոյ, յաղթեց ասղին, և Ոսկեան բոյրովին նուիրեց ինքզինքը Հայ Գրին ու Գրականութեան: «Արև» թերթի խմբագրատունը հանդիսացաւ երկրորդ զոյրոց մը իրեն համար, ուր, առաւել, պիտի փթթեր ու ծաղկէր Ոսկեանի քնասուր ասղանդը, որ բացի մամուլին մէջ երևցած իր շնորհալի յօդուածներէն հետզհետէ ի յոս պիտի գտին իր «Ամենու Տարեցոյցը», «Խորհրդի և Յարութեան Երգերը», «Պատուած Հաւատքի մը Աղաղակը» և ուրիշներ: Ժամանակը միշտ ալ իր զրոշմն է զբնէ մէջ մի գրողի ստեղծագործութեան վրայ: Ոսկեանի բոյր ստեղծագործութեանց մէջ ալ ակներև է ժամանակի շունչն ու ուղին: «Պոռփը» ինքնին խաղցում է հայ ժողովուրդին վիճակուած ասուր ողբերգութեան, անոր այրող ցաւին ու ցասման իսկ «Յարութիւնը» անոր վերկենդանութեան յոյսն ու աներեր հաւատքը, սրուն մէջ քիչ դեռ չպիտի խաղար, անշուշտ, Կիլիկիան նոր տէրերու կողմէ շտապուած խօսքերն ու խոստումները: «Գէջ օրերը անցան, աղաղան կը բացուի Զեր սոջե» (Գնդ. Պրէման): Այս, ի մտքից, բոյր արնի մարդկանց ցանկութիւնն էր, սակայն, ասղ մուլին մէջ դիւանագիտութիւնը կը խաղար՝ Կիլիկիան պարտուած Թորոսից վերապարձնելու ստոր զերբ: Ու ահա փոթորակեց հայրենաշունչ բանաստեղծի հոգին: Եւրոպան, ի զմեա Ֆրանսայի, Եկամ էր անպամ մը Ես խաբելու բարձիցս խարուած մեր ցաւատանջ ժողովուրդին, «Պարուած Հաւատքի մը Աղաղակը» հրեղէն քառերով ծրամանակ Կիլիկիան մուսոյ երկնակամարի վրայ: Հրեղէն զրիչը, հաղար - հաղարներու հետ, հրովաւեց և իր հեղինակին՝ Ոսկեանին: Նա թողած զործ ու ընտանիք դարձաւ կամուրջ դիտարն սոսնահարուող Կիլիկիան արգար դատին: «Դէպի սպամնդ ո՛չ, զէպի կոխ»: Այս պատգամով ալ նետուեց կուտի ասպարէզ՝ զէպի ծոցն իր ժողովուրդի՝ զէպի Կիլիկիա: Հաճընը, իր սիրեկան ծննդավայրն ահա ամիսներէ ի վեր պինդ փակելով Կիլիկիոյ այլ հիւսիսային դուռը՝ միբձուէլ էր անհաստար զուպարի մը

մէջ՝ ընդդէմ հարիւրապատիկ վայրոց թշնամու, պէտք էր, ասաջին հերթին փութալ օղնութեան հերոս Հաճընի: Ոսկեանի սուր զրիչն ու պերճախօս լեզուն մրցման մէջ են, հոգիներ կը փոթորկեն, խուճեր կը ստուարանան, պէտք է նոյնիսկ շարժում ստեղծել և Տէօրթիօլի հայութեան մէջ: Ու ահա Ոսկեան չորս ընկերներով, սպառազէն, կը բռնեն Տէօրթիօլ տանող ճանապարհը: Հաղիւ հասած սակայն Նախարըլին՝ դարանակալ ոստի յանկարծակի համազարկը կը կտրէ Ողկեանի և ընկերներուն կեանքի թելը:

Ահա այսպէս վերջ գտաւ հայրենանուէր բանաստեղծի սիրալի կեանքը, վերածնող հայրենիքը սակայն, Ոսկեաններու այնքան սիրան իր նորանոր յարութեան Երգերով, ի յաւերժացումն անոնց նուիրական յիշատակին՝ հաստատուն քալելով կը զիմէ զէպի աւելի պայծառ իր ասպղան:

Գ. Կ.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻԲ

Այսու, մեր խորին շնորհակալութիւններ կը յայտնենք այն բոյր հայրենակիցներուն՝ որոնք իրենց զբոկան աշխատակցութեամբ կամ նիւթական օժանդակութեամբ կարելի ըրին սոյն գիրքի հրատարակութիւնը:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ ԶԱՆԶՆԱՊՈՒՄԲ

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԲԷԼԻԿԵԱՆ

Որդին է Յակոբ աղա և Եղիսարեթ Բէլիշևանին, ծնած Հաճըն 1882 թ. նախնական կրթութիւնը նախ տեղւոյն եկեղեցական, յետոյ միսիոնար Մր. Մարթինի տկոպեմիային մէջ ստանալով, 16 տարեկանին կը յաճախէ Այնթապի Գոյէճին ու չորս տարուան մէջ, 1902 թ. շրջանաւարտ կ'ըլլայ յաջողապէս:

Երկու տարի Հաճընի Ակադեմիային, մէկ տարի Կեսաբիոյ եւ Երկու տարի ալ Թալաթի բարձրագոյն վարժարանին մէջ, անկից ալ Այնթապի՝Յէր Ալմա Մաթէր» Գոյէճին մէջ ուսուցչական պաշտօն կը վարէ:

1908 թ. Կիլիկիոյ ջարդին կը մասնակցի Հաճընի պաշտպանութեան կախներուն: Կրնարտի քաղաքացեալ, պաշտօն որ կը վարէ Երկու տարի օգտակար ծառայութիւններով: Այս գիտարին պաշտօնի առաջին շրջանին Ատանայի կուսակալ ձեմալ Փաշան կ'այցելէ Հաճըն եւ կը վերադառնայ քաղաքացեալին բարեկամներով:

Կ. Պոլիս «Ռաշնիմա» շարաթաթերթին օգնական խմբագրի գործ կը կատարէ, 1913 թ. իր անձնական տպարանը կը հաստատէ,

ուր կը տղէ «Ռաշնիմա», «Աւետարեք» շարաթաթերթերը, «Կայծ» ամսագրերը եւ բուսական ուրիշ զէրքեր:

1915 թ. մէկ տարի Գոնիա ձկնանեան Գոյէճին նախագահ Տոքթ. Հալիպեանին իբր օգնական պաշտօնավարելէ ետք մը մեկնի Ատանա ու կը մտնէ թրքական բանակի գինուարական ծառայութեան:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի աւարտին զանազան քաղաքներու եւ Երկիրներու մէջ որբանպատ ծառայութիւններէ ետք կ'անցնի Կիպրոս, Պ. Այրէս - Արժանթին, ուր շրջան մը ազգային գործերով զբաղուելէ վերջ վերջնականապէս կը հաստատուի Հիւսիսային Ամերիկա, ուր տասը տարի յաջող գործավաճառութենէ ետք ասոյջական խանգարման պատճառաւ գործէ կը քաշուի:

1911ին ամուսնացած ըլլալով Գրետայի վարժուչիներէն Օրդ. Քնարկիին հետ կ'ուճեման հինգ զաւակներ՝ Երկու մանչ եւ երեք տղջիկներ: Մեծ տղան Յակոբիկ՝ օգանաւորդ, վերջին պատերազմին կը զահուի ճափոնական ճակատին դրոյ: Պղտիկ տղան՝ ուսումնական, փիլիսոփայութեան տարբորի սխալոս շահած մեծ զգրոցի մը անօրէն է, աղջիկներէն մին հայ ինժեների մը հետ ամուսնացած է, Երկրորդը հաճընցի Մամուկ Մարտեանի տիկինն է, իսկ երրորդը, ծնած Պ. Այրէս, ամուսնացած է բժիշկի մը հետ, որ Ամերիկեան բանակի բարձրագոյն ասոյջապահական մեներալին զլխաւոր խորհրդակցան է:

Կարապետ Յ. Բէլիշևան աշխատակցած է «Նոր Հաճըն» ամսագրին: Հեղինակն է կարգ մը զիրքերու, որոնց մէջ «Փորձաճք եւ Փորձառութիւն», «Վերլիշումներ Կեանքի Մը Էնթերէն» եւայլն:

Մահացած է, 1 Գեկտեմբեր 1971ին:

ՄԱՐԿՈՍ Յ. ԲԵՇԻՇԵԱՆ

Մնած է 1894ին Հաճըն, որդին է Յակոբ աղա Քէչիշեանի և Եղիսարէթ Քէչիշեանի ծնեալ Գրղեաշարեան (Քարծարենց աղջիկը) : Մինչև 1908 Հաճնոյ Ակադեմիէն ուսանելէ յետոյ, տարի մը Այնթապի Գօլէնը և ապա Պոլսոյ մտաւիպ Պարտիզակի բարձրագոյն վարժարանը կ'աւարտէ :

Պէյրուսի Ամերիկեան համալսարանին մէջ երկու տարի բժշկական ուսումը կը շարունակէ : 1914ի պատերազմին կը ստիպուի ընդհատել ուսումը : Զինադադարին կը վերադառնայ Ամերիկեան Համալսարանը և մէկ տարուան մէջ վկայական կը ստանայ զեղազործութեան :

1919ին կ'անցնի Պոլիս, Փարիզ, յետոյ Նիւ Եորք, ուր Մարթնոս եղբորը հետը կը բանայ Քէչիշեան եղբայր գորգի վաճառատունը : Կը վերադառնայ Պոլիս իրրեւ ներկայացուցիչը իրենց հաստատութեան : Հոն կարապետ եղբայրն ալ կը միացնէ իրենց առևտրական ընկերութեան :

Պր. Մարկոս Պոլսոյ մէջ կը նշանակուի Լարա Մէյքը Ծընտի հիմնած որբանոցին անօրէնի Տօքթ. Վ. Ա. Քէնէտիին օգնական, ուր մտաւարապէս 750 հոգիի շտաբ հայ որբ և որբուհիներ կը խնամուէին :

ՏՈՒՔ. ԾՕՆ - ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԲԵՇԻՇԵԱՆ

Քէմալական բանակին Պոլսոյ գոները մտնելու օրերուն, 1922ին, որբանոցը կը փոխադրուի Քարֆու կղզին - Յունաստան, ուր կու գայ հոծ թաղմութիւն մը հայ և յոյն գաղթականներու 1923ին Անատոլոսի շրջանէն : Մարկոս հրաժարելով որբանոցի իր պաշտօնէն գորգի գործարան մը կը բանայ 46 անդկիւհաւով, գործ կու տայ աւելի քան 400 գործաւորներու : Որոշելով միանգամ ընդ միշտ Լոնտոն հաստատուիլ, 1925ին կը հեռանայ Եւրոպայէն :

1929 - 30ին Ամերիկեան Ելեմտական տաղանայր կը փճացնէ Քէչիշեան եղբայրներուն հաստատութիւնը : Մարկոս իր ընտանիքը Լոնտոնէն կը փոխադրէ Նիւ Եորք, 1931ին կը հաստատուի Ուաշինգթըն, ուր, այսօր, նախանձելի զիբբ զրուտած է թէ Ամերիկեան, թէ Հայկական շրջանակներու մէջ և թէ օտար զեսպանատուններուն մօտ : Վերջերս երբ Մովսի Աբարիոյ թաղաւոր Ֆայալը Վաշինգթըն եկած էր, Մարկոսը ընտանեօք հրախրուած էր Տաշի զեսպանատան մէջ և Մարկոսի մեծ տղան Տօքթ. Յովհաննէս (Ծօն) և տիկինը, նախագահ ներքոնի կողմանէ ճերմակ տուն հրախրուած են սրպէպի Ֆայալի ընդունելութեան ներկայ գտնուին :

1922ին, Պոլիս, Մարկոս կ'ամուսնանայ թրքական բանակի վերաբարձապետ Արթին Փաշայի դուստր Օր. Մարկարիտ Տէօլլէթեանին հետը, ունին երեք մանչ զաւակներ՝ մին, համալսարհային համբաւ ունեցող Տօքթ. Յովհ. Քէչիշեանն է, սրտի և թոքի մտանոզէտ աւի անձնական զլինիք և ճորճ Ուաշինգթըն համալսարանին վերա-

բուժութեան փրօֆէսորն է: Որդիներուն միւս երկուքը՝ Յակոբ և Աւետիս, ինժեներ են, կ'աշխատին հօրը հետը:

1970ին հրատարակեց Անդլերէն մեծածախ արժէքաւոր զէրք մը Ուղեցոյց Արևելիան Գորգերու, որուն վրայ աշխատած է ասոր տարի և ծախսած 30,000 տուրք: Գրքին զծագրութիւնը ըրած է Տիկ. Մարկարիտ Քէշիշեանը իսկ նկարներու գունաւոր տիւայնները Տօքթոր օրդին:

Տիկին Մարկարիտ Քէշիշեան տիպար մայր մը և տիպար տիկին մըն է և նկարիչ: Ամերիկեան «Հու Իզ Հու» զրքին մէջ իբր նկարչուհի զոգասանքով զբուսած է իր արուեստի մասին:

1972ի Մայիսին, զուակներու կարգադրութեամբ տնուած է Տէր և Տիկին Քէշիշեաններու աճուանութեան ոսկեայ յորիչանը Քոստոս շքեղ ակումբին մէջ մօտ 400 հրուիբեակներու մասնակցութեամբ:

1973 Յուլիսին Տիկին Կրեթա Նիքսընի կողմէն շաշկերոյթ մը արուսած է ի պատիւ Տէր և Տիկին Մարկոս ու Մարկարիտ Քէշիշեաններուն, անոնց ձերմակ Տաւ երեք սենեակները զուակներուն մեծամբ զեղեցկօրէն զարգադրուած ըլլալուն առիթով:

«Ձեռ կրնար ըսել թէ ես շատ կրօնասէր մարդ եմ, կ'ընէ Պրն. Մարկոսը, պարկեշտութիւնն է իմ կրօնքս: Հայերը պարկեշտ մարդու համբաւ կը վայելին ամէն տեղ: Ես մը կատալարութիւններուն գանձապահները հայեր են:

«Հայրս, կ'աւելցնէ՝ զիս մեծցուց հետեւեալ նշանարանով՝ «Երբեք չես կրնար ծուռ քանակով ուղիղ դիժ քաշել»: Ես ալ միշտ այդ նշանարանին հետեւեցայ: «Եթէ քանակը ծուռ է գիծն ալ ծուռ պիտի ըլլայ»:

ԱՍԱՏՈՒՐ ԶԱԼԵԱՆ – ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ

Մնած է Հունիս 1892 թ., համեաւ ընտանիքի մէջ: 1900-1909 ուսանած է Համոյ Ս. Առտուածածնայ Կեդրոնական վարժարանին մէջ, ուշիմ և ջանասէր ուսանող մը ըլլալուն սիրուած էր թէ ուսուցիչներուն և թէ եկեղեցական իշխանութեանց կողմէ:

1909ի Ատանայի կրօնարանէն յետոյ, երբ Պոլսէն Միացեալ Ընկերութեան ներկայացուցիչները Համրն գալով, տեղական իշխանութեան հետ համաձայնած կրթական գործը ստանձնեցին, զպրոցական վերածուտին ուսուցչական կարգին մէջ Ասատուրը առաջին մուտք գործողներէն եղաւ:

1909-1910 զպրոցական շրջանին՝ վարժարանի տնօրէնութեան հաւանութեամբ և պիտական ծախրով, երկու ընկերներով շերամբուծութեան վարժարանը գրկուեցան Պրոսոս:

1911ի արձակուրդին՝ Միացեալ Ընկերութեան կողմէ հաստատուած ամառանային գասընթացքին հետեւեցաւ նախ Մերսին, ապա

Տէօրթ Եօյ, ուր կը գտտիրուէր Պրն. Միքայէլ Նաթանեանը:

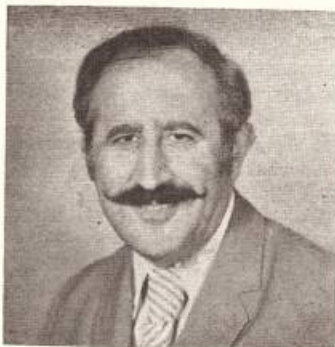
1909 - 1915, մինչև Հաճնոյ արարչութիւնը պաշտօնի վրայ էր և աշխատակից Հաճրնի Ասաջնորդ Սրբապանին: Ինքն այ արարուեցաւ Հալէպ:

Չինաղազարին վերադարձաւ Ատանա, ուր սկսաւ ազգային և Հայրենակցական յամարակամ զործունէութեան: Հաճնոյ Օգնութեան Կամիտէի անդամներէն էր. իրեն գտտաւուած պարտականութիւնը՝ Ատանայէն Ախարճայ Հուարուող կամաւորներուն զէնք ու պարէն փոխադրելու աշխատանքը, կը կատարէր անվախ:

1921ին Կիլիկեան պարմարմին Ասատուրն այ ժողովուրդին Հետ-նցաւ Լիբանան, նախ Ջաշէկ և ապա Պէյրութ, ուր 1922ին ամուսնաւորով Օր. Երանուհի Չամարեանին Հետ կազմեց ընտանեկան ընդեր:

Հոս սկսաւ նորէն ազգային և Հայրենակցական զործունէութեան, եղաւ Մերձ. Արեւելքի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան զործօն անդամներէն և Հաճրն թաղի Հիմնադիրներէն, թաղին մէջ ունեցաւ տուն մը, նոյնպէս «Փրնիկի» թերթի Հիմնադիրներէն և աշխատակիցներէն էր եղած: Տարիներ շարունակ եղած էր Ազգային Գաւառական Ժողովի դիւանի զործունէակ անդամներէն մէկը:

1962ին անհանգստութեան պատճառաւ կը թողու Հաճրն Թաղի

Փրոֆ. Տսֆր. Վարուժան Ա. Չալեան

իր ընակարարն և ճակատէյի մէջ կ'ենթարկուի բժշկական խնամքի և ընտանեկան խնամքին:

Բաղդաւորուած չորս մանչ և մէկ ազջիկ զուակներով, կրցաւ դանոնք Հասցնել Համարարանական մասնազւարի բարձր աստիճաններու: Կարօն բժիշկ է Շիքակօ, Թորոսը՝ Լիբերական մասնազւարի Քալիֆոռնիա, Վարուժանը՝ ատամնաբոյժ փրոֆ. ի Ինտիանապոլիս, Չարեհէր՝ ինժեներ, Մարօն՝ քիմիազէտ ի Պէյրութ:

1967 - 1972 Հինգ տարիներու ընթացքին անողոք Հիւանդութեան Հիբրաններուն մէջ աստուպելէ ետք ի Տէր Հանգաւ 6 Ապրիլ 1972ին:

* * *

Տոքթ. Վարուժան Ա. Չալեան, Ատենայպետը՝ զիմաճնօտներու զործողութեանց Ինտիանայի Համալսարանի բժշկական կեդրոնին, 1973ի ընթացքին Սան Անթոնիոյի (Թէքսաս) մէջ, կայացած Ամերիկեան Ազգազմիայի 23րդ աստիճան ժողովին, նախագահ ընտրուած է վերոյիշեալ մարմինին (կաճառին): Փրոֆ. Տոքթ. Չալեան անդամ եղած է Բժշկական կաճառին 1960էն ի վեր:

Պ. Այրէս

Ա. Պ.

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՃԵՐԷՃԵԱՆ
(ՎԱՐՊԵՏ ԲԵԿԱՐԱՅԺ)

Հայրենակից Յարութիւն ձերէնեանը ծնած է Հաճըն 1886ին, նորնական կրթութիւնը ստացած է Հաճնոյ Ս. Թորոսի և Սիւրի Հին Վանքին Գորոցին մէջ մինչև 1898ին: Իր ծնողքին հովանաւորութեան տակ կարճ ժամանակէ զարձամ է ժամանակուան հանրաձանօթ Բեկարայտ: Հայտըն ծառայած է ժողովուրդին և կառավարութեան: Կանուխէն ամուսնացած և բազմանգամ ընտանիքի հայր զարձամ:

Հայրենակից Յարութիւն ձերէնեանը կէս դարէ աւել տիրաբար հանդիսացած է, Մեծ Եզեռնէն շատ տարիներ առաջ թէ Հայ ազգին, համայն մարզկուսութեան և թէ կառավարութեան օչտակար զարձունէութիւններով, բարագրական, պետական և մշակութային տաալին զձեռուն վրայ, պատկուանք ազգերով ամենուն, պատկուանք մը, որ կը բխի իր համեառ անհատականութենէն:

Մասնագիտական և բարձրաօջն ուսումնարանի վկայականներով աւարտողներուն զերպանցած է իր վերարտադրութեան մասնագիտութեանը մէջ: Լիբանանի և շրջակայ երկիրներուն մէջ անուանի դարձած է և ճանչցուած բոլոր շրջանակներէն Պէյրութի ամենէն ամբարտիւր և մարտըր անհատներէն մին: Հակառակ իր յտաալացած տարիքին անձնուիրաբար, անձանձրոյթ և քերթ սիրով լծուած է մարդասիրութեան օչտակար արհեստին և իր արտին ու հօգուն մտտիկ աշխատանքին: Անոր Բեկարայտարանին մէջ կատարուած խնամքն ու շատ մը ժամանականերուն մօտ անկարելի զարձամ զործողութիւնները իրենց

ՅՐ ԿՐԱՅՈՒՄ
ԲՆԱԿԱՆՈՒՄ ԵՎ ԿՐԱՅՈՒՄ ԳՐԱՆԻՑՆԵՐ ԵՎ ԿՐԱՅՈՒՄ ԿՐԱՅՈՒՄ ԿՐԱՅՈՒՄ
ԿՐԱՅՈՒՄ

Պատրաստ արձակ է այս իմ քրտնաբան իմ զարգաց
Կրտնաբան ձեր արտաբանն այս քրտնաբան իմ զարգաց
Կրտնաբան ձեր արտաբանն այս քրտնաբան իմ զարգաց

Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914

Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914

Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914

Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914

Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914

Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914

Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914

Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914
Սեպտեմբեր 20 1914

Մեծի Տանն Կիլիկիայ Կաթողիկոսին Օրհնագիրը
Հայրենակից Յարութիւն ձերէնեանին

ժողովուրդին գտնելով, շատ մը մասնագէտ բժիշկներուն զարմանք և հիացում պատճառով է:

Պէյրուսի մէջ Յարութիւն ձեռլծեանին բեկարութարանը պատիւ կը բերէ ՀԱՅ ժողովուրդին, մասնաւորաբար՝ համայն Հաճընցիութեան:

Արսէն սկսեալ ստանձնած է Մեծի Տանն կիլիկիոյ - Անթիլիասի կաթողիկոսութեան - բեկարոյժի պարտականութիւնը, սիրաթափար զարմանած է նաև կառավարական շատ մը բարձր պաշտօնեաներ, ուր շահած է իր արժեքներն ամենաբարձր հեղինակութիւնը, և այս հանգամանքով և զանազան առիթներով յաջողած է օգտակար պատեալ շարք մը ազգակիցներուն, ինչպէս նաև ձրի զարմանած է օտար հաստատութիւններէ, գլոբոցներէ, ակումբներէ, մըլիթարներէն և այլն, վկայականներով զրկուած առանց դաւաններ խարութեան: Իր ժողովուրդին հարիւր յիսուն հազարէ աւելի վկայազրբը կը փաստեն որ ան լայնօրէն ծառայած և ձրի զարմանած է անխախտ ժողովուրդին:

Հայրենակից Յարութիւն ձեռլծեանը և որդիները՝ փանոս և Զօհրապ, կանգնած են իսկական սերունդ բուժելու և օգտակար դաւնալու համայն մարդկութեան իրր Հայրենասէրներ և բարոյական մարդ կերտելու ազնիւ ու անշահախնդիր ճանապարհին:

Հայրենակից Յարութիւն ձեռլծեանը մինչև 1930ին եղած է Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան վարչականներէն: 1931ին, երբ բնիկներն ըրով, գաղափարը կը յղանայ Հաճնոյ Ս. Գէորդ եկեղեցիէ շինութեան և յամառ աշխատանքով կը յաջողի դուրս հանել ներկայանալի դարոցն ու եկեղեցին, Հայրենակիցներուն անխախտ և բոլորապէս կրթականութեամբ:

Հարութիւն ձեռլծեանին համար կարելի է և ամենէն աւելի արժանաբար պէս բոկի գրաբար սա խօսքը - ԳՈՐԾԻ ՔՈՅ ԳՈՎԵՍՏՅԷ ԶԲԵԶ - իր գործունէութիւնը իր մեծագոյն փառքն ու պատիւը և իր մեծագոյն գովեստն է եղած և պիտի բլլայ միշտ, ու այս է եղած իր յաջողութեան դազանիքներէն մին - առանց դաւաններ և դասակարգի խորութեան ամբարելու իրեն դիմող բոլոր շրաւորներուն տառապանքը:

ԵՓՐԵՄ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

(ՈՒՂՈՒԳՈՒՇԵԱՆ)

Յունահայ Գաղութի Դատարար

Եփրեմը ծնած է Հաճնոյ Ռուսլու գիւղապետարան մէջ Ռուսլուէ-Լան ընտանիքէն՝ 1885ին:

Ծննդավայրին մէջ հազիւ նախակրթութիւն մը առած, հայրը՝ Վարդան Ռուսլուշեան կը մահանայ:

Եփրեմը 1897ին Միտինարական որբահասարակութեան կողմէ կը բերուի Հաճըն, և Մը. Մարթիէի ղեկավարութեան տակ գտնուող, որբանոց թէ գոյրոց շէնքին մէջ, ղեկավարին կը յանձնուի: Վարժարանին անունն էր, Մանչեսթըր Բարձրագոյն Դպրոց (Հայ Արուլ Թոր Պայս):

Վեց տարի շարունակ խնամք և ուսում կը ստանայ, և 1903 թիւին վարժարանին շրջանը յաջողութեամբ աւարտած բլլալով՝ Յունիս 15 1903ին կը վկայուի:

Հատ Միտինարական հաստատութեանց ընկալեալ սովորութեան, նպաստընկալ ուսանողներ կը գրելուին գօյէճ, աւելի բարձր ուսում ստանալու համար, որով կը ճամբեն Այնթապի Ամերիկեան Փօյէճը՝ Հնն երկու տարի ուսանելէ յետոյ, կը վերադառնայ Հաճըն և տարի-շրջան մը պաշտօնավարելէ յետոյ Հայ Արուլին մէջ, վերստին կ'երբլայ Այնթապ, ուսումը շարունակելու: Երկու տարի ևս ուսանելէ յետոյ, Փօյէճի շրջանաւարտի վկայականը ի ձեռին նորէն կու գայ Հաճըն 1908ին, Ակոտեմիտային մէջ տարի մը ևս պաշտօն վարելէ վերջ, 1909ին կը մեկնի Մեղիպատս ուսուցչութեան համար:

1910-1912ին անցած է Կովկաս (Թիֆլիս), և հոն առիթը ունեցած է մտնել ծանոթանալու Արեւելեան հայերէնի և տոհմային դաստիարակութեան: Այդ շրջանին աշխատակցած է «Մշակ» և «Ընկեր» թերթերուն ֆանկտներ կեդ՞ն անունով:

1913ին վերադարձած է Պոլիս, ուր Կրթական Նախարարութեան արտօնութեամբ, Երկրորդական վարժարաններու մէջ դասախօսած է իմաստասիրութեան, պատմութեան և հայերէն և Անդլերէն լեզուի:

1914ին վերջերք՝ անալոյժ կառավարութեան յայտարարութեան, պահեստի սպայ ըլլալու համար կը մտնէ Փանկալթիի Զինուորական վարժարանը, ուր կը կաշուի Հանրմիր վարդապետ օղու եփրեմ էֆ.: Զինուորական ուսումը լրացնելէ յետոյ, որպէս Տեղակալ սպայ դասական վարժեր կը պաշտօնավարէ:

1918ին վերջերք, երբ զինադադար կը յայտարարուի ինքն ալ պաշտօնէ կը դադրի:

Թեւազրուած զինուորական սնունամեղսումէն, Ուլուչուշեան՝ թրքերէն մականունը մէկզի չպրողելով հօրը անունով վարդանեան մականունը կ'որոշեղրէ:

1919ի սկիզբը կը վերադառնայ Ատանա, և երկու տարի, Ազդ. Արդարեան վարժարանին մէջ կը պաշտօնավարէ եփրեմ վարդանեան՝ որպէս ուսուցիչ հայ և անդլերէն լեզուներու:

1921ին, Կիլիկիոյ պարպումին հետեւանքով, կ'անցնի Աթէնք (Յունաստան): Ուրիչ կ'անցնի Իզմիր իրը սպայ յունական բանակի կողքին կուտոյ «Հայկական Լեզգոնին»:

1922ին փոքրասիական աղէտէն ետք, վերջնականապէս կը հաստատուի Աթէնք (Տուրքութի), և մինչև 1944 իրը ուսուցիչ է անորէն պաշտօնավարած է Տուրքութիի, Գոքինիոյ և Միսիկուի Ազդ. վարժարաններուն մէջ:

Եփրեմ վարդանեան, ուսումնասիրութեան նպատակաւ այցելած է նաև Մերձ. Արեւելքի կարգ մը երկիրները, Միջնադեմք, Սուրիա, Պաղեստին և Եգիպտոս:

Եփրեմ վարդանեան սնունամեղսած էր Յունաստանի մէջ և ունէր երկու դուստրեր Արմէնը և Անահիտը:

30 տարիներ հետեւած է մանկավարժական գիտութեան և փելիտասիայութեան:

Եփրեմ վարդանեան դրած էր շատ իմաստասիրական աւաններ, որոնցմէ իրբև նմոյշ կ'արձանագրենք հետեւեալը:

«Մի հարցադրութեան մասին խօսելու ժամանակ, երբ մտխոյզութեան մասանութք: Սկսեցէր Այրէն՝ բարձրանալու համար մարդկային պրոֆիտիւթիւններէն վեր, դէպի լոյս, դէպի յարաբարեանակ»:

HADJIN

UN BALUARTE
DEL HEROISMO
ARMENIO

Por el Dr. Yeprad Bayramian

Hace cincuenta años, caía un baluarte del heroísmo armenio. Hace cincuenta años se cerraba uno de los capítulos más memorables de la historia armenia de la era contemporánea, con un episodio que nos hace recordar aquel hecho histórico de las Termópilas, cuando un puñado de griegos, al mando del valiente Leonidas, aferrados al suelo patrio, defendieron bravamente sus vidas ante la enorme fuerza de los conquistadores persas. De la misma manera, ya en pleno siglo veinte, otro puñado de valientes defendió, luchó y se sacrificó para salvaguardar el principio más elemental de la humanidad, el de vivir y gozar en libertad en ese trozo de tierra que se llama Patria, tierra de sus antepasados, escenario de sus tradiciones, de sus luchas, de sus alegrías y sus des-

dichas. Hoy, después de cincuenta años, los que sobrevivieron de esa epopeya, los descendientes y los hijos nacidos fuera de la patria, muy lejos de ella, venimos a rendir nuestro tributo al pueblo de Hadjin, a sus legendarios guerreros y a sus habitantes caídos en la lucha desigual. Hoy, la tierra que regaron con su sangre yace en manos del enemigo. Han sido borrados, según el testimonio de los que hace poco visitaron Hadjin todo vestigio armenio. Han cambiado su nombre. Pero seguramente en algún momento se oirán los ecos aún no apagados del incesante cañoneo, los gritos de los valientes, el llanto de los niños y el chisporroteo del fuego.

Hadjin era una ciudad enclavada entre las altas montañas de la cadena del Tauro, a 1450 pies sobre el nivel del mar, en el territorio de Cilicia, llamado antiguamente Armenia Menor o Poker Hiak. La ciudad propiamente dicha estaba rodeada por 2.000 huertos y 3.000 viñedos. Dos riachos, el Kerded y el Chataj rodeaban la ciudad, uno por el este y el otro por el oeste, los que se unían al sur de la misma, desembocando luego en el río Sihún tras un recorrido de algunos kilómetros. El clima era seco y sano en invierno y en verano bastante caluroso. El agua era abundante y rico en sales minerales. La población de Hadjin se calculaba en 1915 en unos 35.000 habitantes, de los cuales apenas 300 eran musulmanes. Quiere decir entonces que Hadjin era una de las ciudades de población eminentemente armenia. La agricultura y el cultivo de la vid era su ocupación principal, abasteciéndose de las aldeas vecinas.

En cuanto a la fundación, se supone que esta ciudad tiene una vida de mil años y que en tiempo de la dinastía Rupiniana se mencionaba el nombre de Hadjin.

Conociendo ya la situación geográfica de Hadjin, pasemos a hacer una breve reseña histórica de Cilicia, como asimismo un estudio somero de los antecedentes políticos que desencadenaron los acontecimientos en esa parte de Armenia y cuyo capítulo principal fue la epopeya de Hadjin.

Cuando cayó la Dinastía Pagratida, Armenia ya no podía

mantenerse en el territorio del Ararat. Los armenios fueron bajando de la Meseta de Armenia hacia el territorio de Cilicia donde en el año 1080, gracias al valor de algunos nobles empezó a esbozarse el origen de una nueva Armenia. Fue el príncipe pagratida Rupen, quien se alzó contra el dominio de Bisancio y formó un nuevo principado que llevaba el título de una baronía y que más tarde fue elevado a la categoría de Reino, manteniéndose como tal desde el año 1199 hasta 1375. Durante tres siglos los armenios permanecieron en las costas mediterráneas del Asia con tres sucesivos reinados: de los Rupenian, Hetumian y finalmente los Lussinian. Estos reyes apoyaron en la medida de sus fuerzas a los Cruzados en su lucha contra el Islam, para liberar el Santo Sepulcro de manos de los infieles. Por desgracia, la Cilicia armenia corrió la misma suerte que los diversos principados cristianos que se habían formado a lo largo de la costa de Siria y Palestina. Su último Rey León VI de Lussinian cayó prisionero de los egipcios en Sis. Fue mantenido preso en Egipto desde 1375 a 1382. Luego fue liberado. Pasó a España y en la Corte del Rey Juan I intentó formar un ejército de liberación que por la muerte prematura del Rey de España no pudo llevarse a cabo. León VI se exilió finalmente en París donde falleció en 1393. Su tumba se encuentra en el cementerio de San Denis de la misma ciudad.

Cilicia, como Armenia, fue sometida continuamente al poderío de las hordas turcas. Fueron seis siglos de sometimiento. Sin embargo el espíritu nacional armenio se mantuvo firme durante esos 600 años gracias a las tradiciones, la religión y el impacto cultural con respecto a las tribus bárbaras que la rodeaban.

El desmembramiento del Imperio Otomano, operado durante el siglo XIX, la pérdida de sus posiciones claves en Europa, Medio Oriente y Africa, la independencia de Grecia y de los países Balcánicos, van transformando en muchos aspectos la vida de los pueblos sometidos a Turquía. Renace en ellos el espíritu de libertad e independencia. La Revolu-

ción Francesa, las grandes corrientes culturales de Europa, el movimiento emancipador de América influyen en forma fundamental en la vida de los pueblos de Asia. La nueva generación armenia incursiona las Universidades europeas y se nutre en las nuevas filosofías que van apareciendo, ensanchando su campo cultural e intelectual. El armenio despierta de su largo letargo de siglos. Se forman los partidos armenios basados en los principios políticos modernos e ideas socialistas. Sin embargo, el gobierno turco estaba atento a todos estos movimientos. Las persecuciones, las matanzas y el terror estaban a la orden del día. Los dirigentes armenios buscan apoyo en los países occidentales y tratan de que las grandes potencias intercedan ante los sultanes a fin de mejorar las condiciones del armenio, sometido al pillaje y a la destrucción.

Presionado por las grandes potencias, el Sultán Mahmud II dictó el famoso Tanzimat que otorgaba a sus súbditos, entre ellos los armenios, igualdad de derechos sin distinción de razas y religión, condiciones de seguridad en las personas y en la propiedad e igualdad tributaria. El Tanzimat que fue el origen de las reformas en el sistema otomano, fracasó en su aplicación por la situación caótica en que se encontraba Turquía. Sin embargo, preparó el terreno para que la generación renacentista armenia, en las personas de Odian, Russinian, Servichen y Utudjian lograran el famoso instrumento legal, reconocido como Estatuto Armenio (Haigagan Sahmanatrutium) que posibilitaba a los armenios organizar su vida interna institucional adecuándola a las normas legales, quizás con más suerte que la Bologenia otorgada por el Zar de Rusia a los armenios del Cáucaso.

Mientras todo esto ocurría en Constantinopla, centro de la vida cultural y nacional armenia, en Anatolia principalmente en Cilicia los armenios seguían bajo el terror y el asesinato. Algunos levantamientos como protestas contra las depredaciones fueron ahogados en sangre. El levantamiento de Zeitun fue un rudo golpe al prestigio del ejército turco, que fue incapaz de someter a este legendario pueblo.

Acerca de las reformas de la política turca hacia la minoría armenia, se trataron también en San Stéfano y en el Congreso de Berlín en la segunda mitad del siglo pasado. Tenues esperanzas para los armenios. Pero por lo menos la llamada Cuestión Armenia había dejado de ser un problema de política interior turca, para convertirse en una cuestión internacional. Con todo, Turquía continuó la política de exterminio. Las matanzas de 1894 y 1896 conmovieron las grandes potencias. Sultán Hamid, llamado el Sultán Rojo, justificó ampliamente su fama. Sus 35 años de reinado fueron de terror y de matanzas. El despotismo del Sultán era tal que obligó a muchos jóvenes turcos a una emigración política. En París estos mismos jóvenes guiados por doctrinas liberales constituyeron lo que se llamó el Partido Joven Turco, con su comité de acción llamado Unión y Progreso. En julio de 1908, mediante un golpe de estado, el nuevo partido con la unión de la oficialidad joven turca obligaron al Sultán a promulgar la Constitución que había nacido muerta en 1876. El pueblo armenio, así como sus dirigentes vieron renacer sus esperanzas y confiaron que el movimiento Joven Turco podía modificar su "status". El triunfo de los Jóvenes turcos fue recibido con alborozo por la población de Turquía. Fueron momentos de júbilo también para los armenios. Pero la alegría duró muy poco. El sectarismo autoritario del Comité Unión y Progreso se evidenció claramente cuando repudió buen número de sus ideas liberales. Apenas pasó la euforia, se produjeron las matanzas de Adana en Cilicia, en las que perdieron su vida más de 35.000 armenios.

Estos mismos Jóvenes Turcos fueron los que dirigidos por Enver y Talaat concibieron y organizaron la idea de exterminar radicalmente a la nación armenia mediante el diabólico plan de deportaciones en masas de armenios hacia los confines del desierto arábigo.

Y en 1915 comienza la gran tragedia. Los armenios bajo la fuerza de las armas, indefensos, fueron obligados a abandonar sus hogares llevando consigo apenas algunas pertenencias. El armenio perdió todo, mas de 1.500.000 perecieron

durante esos tres largos años. Algunos hechos heroicos se registraron en Zeitún, Sasun, Vaspuragan, Urfa y Musa Dagh.

La población de Hadjín no podía escapar de la Gran Tragedia. Fue obligada a evacuar y correr la misma suerte de sus hermanos. La ciudad de 35.000 habitantes quedó completamente desierta, transformándose en una ciudad fantasma. Fue incendiada para borrar todo vestigio de armenidad en ella.

Terminada la guerra con el triunfo de los Aliados, se firma el Armisticio, con la derrota de los Imperios Centrales, cuyo aliado era también Turquía. Armenia, como pequeña aliada que se le llamó, ve en el triunfo de los vencedores una luz de esperanza en sus aspiraciones de libertad e independencia. En el Cáucaso se organiza el Estado Independiente Armenio, uno de los frutos de la Batalla de Sardarabad. En Cilicia, regresan los sobrevivientes de la Gran Tragedia, entre ellos los "hadjenti" son solamente 6.000, retornan a la ciudad amada. Ponen manos a la obra. Comienza la reconstrucción, renacen las Instituciones, se abren las escuelas y las iglesias se dejan oír el eco de los tañidos de sus campanas, que se pierden entre las montañas azules.

Pero nadie se imaginaba que otra tragedia se cernía sobre Armenia y principalmente sobre Cilicia. Las intrigas y el juego de política internacional que se desarrollaban en las sedes de los gobiernos occidentales iban a cobrar otra víctima. La idea de una Cilicia armenia iba a ser un mero sueño.

Volvamos a tomar el hilo de la historia. El 31 de octubre de 1918 se firmó el Tratado de Mudros entre Inglaterra, en representación de los Aliados, y Turquía. Las tropas Anglo Francesas del Levante reforzados por tres batallones armenios desembarcaron en Alejandretta el 28 de noviembre de 1918. Poco a poco retornaron a sus hogares de Cilicia 125.000 sobrevivientes. Los armenios entusiasmados e ilusionados creyeron que al fin se iba a concretar el sueño de un hogar nacional o de un estado independiente de Cilicia. En 1919 Cilicia fue transferida a las autoridades francesas, de acuerdo al Convenio Sayks-Picot. Este hecho entusiasmó aún más a los

armenios, puesto que era muy grande la confianza depositada en el gobierno francés y a su pueblo, como paladín de libertades humanas. Corrieron hacia Cilicia los jefes de todos los partidos políticos armenios. Se empezó una política activa. El partido Ramgavar comenzó a publicar la revista Hay Tsayn. El partido Tashnakzutiun, el diario "Guiliguia", el partido Henschakian y el diario "Davros". Se organizó asimismo la Unión Nacional en la que tenían sus representantes todos los sectores políticos armenios. Se encontraba también en Cilicia una parte importante de la Legión Armenia que había luchado junto a los franceses y las tropas del general inglés Allembey; sería la base del futuro ejército armenio.

La delegación armenia con asiento en París, que como se sabe era encabezada por Avedis Aharonian y Boghos Nubar Pashá era representada en Cilicia por Míhrán Damadian.

La Unión Nacional y Míhran Damadian habían emprendido una gran actividad política. Adana se había convertido en el centro de sus operaciones. Con 50.000 armenios Adaná era prácticamente la capital oficiosa de Cilicia.

Pasados los primeros meses de euforia, los días transcurrían aparentemente tranquilos, sin que se vislumbrara nada importante para el futuro de Cilicia. Las autoridades francesas de ocupación parecían indiferentes a las aspiraciones armenias. Algunos hechos, como la actitud del Jefe Militar francés Goureau de rodearse de soldados circasianos en lugar de legionarios armenios provocaron sentimientos de desagrado. Los banqueros e industriales franceses pretendían hacer cambiar la orientación política francesa hacia una política turcófila. No había duda que algo se estaba tramando en perjuicio de la población armenia. Clemenceau, Aristides Briand, Dechanel, Millerand, conocidos como armenófilos, inexplicablemente daban un giro de esa política con el fin de asegurarse una situación de privilegio en Medio Oriente en perjuicio también de Inglaterra, coqueteaban con las autoridades turcas. El Gobierno Francés se encontraba inactivo; la represión contra las bandas turcas, que hostigaban a los ar-

menios, no se llevaban a cabo. Las tragedias de Marash, Aintab y finalmente Hadjin dieron la pauta de esa política. En Marash, por ejemplo, ciudad de más de 20.000 habitantes, había una guarnición de 300 soldados franceses y 400 legionarios. No obstante, los turcos se infiltraron en la Ciudad, incendiaron los barrios armenios, quemaron las iglesias junto con los que se habían refugiado en ellas. Las fuerzas francesas nada hicieron; al contrario, los armenios fueron abandonados a su suerte; las fuerzas francesas se retiraron de la ciudad sin avisar siquiera a la población armenia; el resultado fue una terrible matanza. Así como Marash, corrieron la misma suerte otros pueblos, Aintab, Zeitún y Amanos.

Ante estos hechos, los armenios trataron de organizarse militarmente. Francia por supuesto no estaba dispuesto a tolerar esta actitud de los armenios. Hizo fracasar esos intentos, detuvo a los jefes armenios y los deportó a Argelia. La Unión Nacional fue declarada ilegal y los jefes de los partidos fueron declarados sediciosos.

Mientras tanto, Turquía como nación derrotada, aprovechando las circunstancias favorables y las rivalidades surgidas entre las potencias que fueron aliadas en la guerra se organizaba en secreto. Un gran movimiento nacional de recuperación iba tomando cuerpo entre los turcos. La política aliada hacia esta nación enemiga se iba aflojando. En Constantinopla es designado un gobernador turco. Un joven oficial del Ejército Turco, Mustafá Kemal, es enviado a Anatolia en los comienzos del año 1919, en calidad de inspector del Tercer Ejército. Inexplicablemente los aliados no habían dispersado este ejército. Mustafá Kemal constató que existía una fuerza organizada, que sería la base militar de su movimiento. Kemal, al frente del movimiento Milli (nacionalista) negaba Versalles y las condiciones del Armisticio. Su política era no ceder una pulgada del territorio turco a los armenios. Este movimiento fue tolerado en todo momento por los franceses. Los intereses de las grandes compañías monopolistas francesas así lo aconsejaban. La misma política seguían los italianos y el recientemente creado gobierno soviético lo alentó en algún

momento creyendo ver en el movimiento kemalista, un movimiento progresista y a la vez antiimperialista.

Las fuerzas kemalistas comenzaron a operar regularmente en la primavera del año 1920. Era el comienzo del fin para el pueblo armenio de Cilicia.

Ante todos estos acontecimientos y ante las noticias provenientes de Marash, con el fin ya conocido, la población de Hadjin comenzó a preocuparse por el futuro incierto. La situación era tambaleante, no se podía confiar en las fuerzas ajenas. Los preparativos para la defensa de la ciudad debían ser inmediatas. Por ello, se formó en seguida un Comité de Defensa para organizar la lucha en caso de ser necesario. Fue designado asimismo Comandante de la defensa a Sarkis. Djebedjian, un aguerrido soldado del General Antranik, que si bien no era oriundo de Hadjin, cumplió su misión como un propio hijo. Djebedjian demostró grandes condiciones de dirigente militar. Fue gravemente herido; no obstante, desde su lecho dirigió la lucha con gran capacidad.

La ciudad fue dividida en cuatro sectores. Se repartieron las pocas armas y municiones que se encontraban en poder de los particulares.

El representante del Gobierno Francés con asiento en Sis, había prometido el envío de armas y cien mil balas, que desgraciadamente nunca llegaron a su destino. Los caminos de Hadjin estaban copados por efectivos turcos que se apoderaron de estas armas. Finalmente llegó a Hadjin el Gobernador Tchalian, quien trajo consigo algunas armas.

Mientras tanto, los turcos con un ejército de 30.000 hombres al mando de Dogan Bey, se instalaban en Rumlu, aldea cercana a Hadjin, convirtiéndola como base de sus operaciones militares. Los turcos alentaban la esperanza de conquistar a la ciudad de Hadjin en unas pocas horas, que se convirtieron en ocho largos meses. Los cuatro puntos estratégicos son defendidos por otros tantos grupos de bravos combatientes armenios. Además hay un grupo móvil, al mando de Aram Gaitzak, listo a socorrer las posiciones en peligro. Aram Gaitzak era el segundo comandante de las fuerzas armenias.

El primer encuentro tiene lugar casi por sorpresa. Este primer ataque turco se concentra sobre Surp Agop. Los armenios ante este ataque sorpresivo retroceden hacia Hadjín y se produce lógicamente un estado de confusión. Esta situación hizo que el Consejo de Defensa tomara algunas medidas extremas, entre otras el toque de queda y el establecimiento de una disciplina férrea entre los efectivos armenios.

El segundo ataque del enemigo fue rechazado con todo éxito, causando grandes bajas al enemigo. Este acto reanimó el espíritu ciudadano y la predisposición para la lucha.

La ciudad estaba completamente sitiada, sin comunicación con el mundo exterior. La presencia en el cielo de Hadjín de un avión hizo renacer las esperanzas de los sitiados. El avión arrojó apenas una caja de municiones y desapareció detrás de las montañas. No había otra alternativa. El hadjenti debía confiar solamente en su propia fuerza y en sus armas casi rudimentarias.

A medida que pasaban los días se producían nuevos encuentros bélicos. La superioridad numérica del enemigo hacía retroceder cada vez más a las fuerzas armenias. El enemigo sitió y se estableció en la Escuela Americana, centro de los misioneros americanos, con más de 300 huérfanos en su interior. Más tarde dicho lugar fue reconquistado y los huérfanos trasladados a la ciudad.

La situación era cada vez más insostenible. Agotados los alimentos, el hambre y la desesperación empezó a cundir entre la población. Se enviaron mensajeros a la ciudad de Sis en busca de ayuda, que no pudieron llegar a su destino.

Otro ataque hace caer Surp Agop en manos del enemigo. En otros frentes, sin embargo, la lucha favorece a los armenios quienes obligan a los turcos a retroceder a sus posiciones primitivas. El 18 de junio, el Comandante de la plaza, Sarkis Djebedjian es herido. Aram Gaitzak toma el mando, sin dejar de consultar al Jefe herido en los momentos más difíciles.

El 13 de julio, el enemigo ataca furiosamente desde cuatro puntos. Se produce una batalla terrible. El ataque es resistido. Los turcos son obligados a replegarse a sus posiciones iniciales. La lucha había durado diez horas.

Nuevos mensajeros son enviados a Sis, quienes consiguen cruzar las líneas enemigas y llegan a su destino. Los franceses ya se habían retirado de esa ciudad. Los mensajeros caen en manos de los turcos y hechos prisioneros.

En alguna oportunidad, ambos bandos resuelven efectuar una tregua por pocas horas a fin de discutir algún posible plan de paz, sin resultado positivo. El enemigo exige la rendición incondicional de los armenios. La respuesta es NO.

Otro bravo mensajero logra atravesar las líneas enemigas y llega esta vez a Adana. Las autoridades francesas y armenias recién toman conocimiento del drama que vive Hadjín y la desesperante situación de sus habitantes. Los armenios de Adana tratan en vano de reunir voluntarios para ir en ayuda de sus hermanos de Hadjín.

En Hadjín ya no quedan alimentos. El hambre es el peor enemigo. Se llega a echar mano a los animales domésticos. Se organiza una expedición a las aldeas cercanas, especialmente Rumlu sede del ejército turco y cuartel general de Dogan Bey. La operación es coronada por el éxito. Los armenios se apoderan de una cantidad apreciable de alimentos, cabezas de ganado, trigo, harina, sal, etc., apenas lo suficiente para 30 días.

Llegan tropas de refresco para los turcos, quienes instalan un gran cañón frente a la ciudad acosándola día y noche.

El 5 de agosto se organiza una operación de comando; Aram Gaitzak, al frente de un grupo de valientes logra quebrar la línea enemiga y consigue situarse detrás de la misma. Con una acción relámpago conquistan el famoso cañón y gran cantidad de armamentos. Tres días más tarde los bravos hadjenti regresan a la ciudad ante el júbilo de la población. El famoso cañón es emplazado en las ruinas de Surp Kevork y gracias a la pericia de los pocos armeros consiguen hacer accionar el terrible arma, ya dirigida contra el enemigo.

Un buen día llegan tres mensajeros. Anuncian que están en camino 500 voluntarios para socorrer a la ciudad. Pasan los días, los refuerzos no llegan y la desesperación cunde entre los armenios. El hambre juega su papel nefasto. El enemigo no da tregua y va apretando cada vez más el cerco; el fuego no cesa en ningún momento.

El amanecer del día 15 de octubre de 1920 el enemigo había emplazado un nuevo cañón de mayor potencia que el anterior con nuevos refuerzos. La ciudad de Hadjín presenta un aspecto desolador. Está en completa ruina. El enemigo avanza cada vez más; ya ha tomado algunas casas dentro mismo de la ciudad sitiada. En medio de la confusión reinante se quiebran los últimos intentos de resistencia. Que cada uno salve su vida. No hay ninguna salida; podrán escaparse solamente los signados por el destino, que son muy pocos, apenas cuatrocientos. El resto de la población cae en manos del enemigo y se produce la matanza general. Hadjín, el baluarte del heroísmo armenio había caído. La serie de las epopeyas históricas armenias de los últimos tiempos, que comenzó en Zeitún en el año 1862 tiene su epílogo en Hadjín el 15 de octubre de 1920.

Al día siguiente el pequeño grupo que hacíamos mención más arriba, unos cuatrocientos armenios, emprende la retirada. Busca desesperadamente una salida hacia Adana. Todos los caminos están cercados. Finalmente, el grupo guiado por el baquiano Tosún Apraham, viejo conocedor de caminos, cambia de repente el rumbo y consigue una salida por el sur de la ciudad. La marcha a través de las montañas y en territorio enemigo hace una peligrosa travesía. Muchos no resisten la penosa marcha y quedan en el camino.

El pequeño grupo, comandado siempre por Aram Gaitzak, llega a una vieja aldea llamada Tlan y busca refugio en un molino. Descubiertos por los turcos, son rodeados por éstos. Aquí los armenios sufren importantes bajas. Finalmente consiguen zafarse de la difícil situación cruzando unos pantanos que rodean la aldea. En estas acciones pierde la vida el bravo Tosún Apraham al intentar salvar a sus compañeros.

Los cuatrocientos valerosos hadjenzí, los "sobrevivientes" que se les llamó, tras 13 días de angustiosa marcha llegan a la zona militar francesa y son recibidos como héroes por la población de Adana a la entrada de esta ciudad.

El tratado firmado entre Francia y Turquía obliga a la primera de estas naciones a retirar sus efectivos de Cilicia. Los

150.000 armenios deben abandonar su patria. Los pocos hadjenzí que quedaban corrieron la misma suerte. Se dispersaron por todo el mundo, llevando en su recuerdo los momentos vividos, la imagen de la patria querida en manos del enemigo y el dolor de sus muertos queridos caídos en defensa de su dignidad, de su honor y de su libertad.

Han pasado 500 años. Los pocos sobrevivientes de los cuales algunas decenas viven en este país y algunos de ellos presentes aquí esta tarde, rememoran junto con nosotros los momentos dramáticos vividos. Una verdadera hazaña, digna de dioses, y digna de figurar junto con los hechos históricos, como las Termópilos, en las páginas más brillantes de la historia. A nosotros, los descendientes de aquellos héroes, nos cabe el deber de cumplir con el legado de ellos, hacer conocer a la humanidad este hecho trascendente de la historia de Armenia.

Felizmente no todo fue sombrío para el armenio en estos últimos 50 años. La patria renacida florece bajo la mirada ancestral del monte Ararat, allí, en "terram armeniorum", como solían llamar los antiguos, cerca del corazón de Armenia florece también un pequeño pueblo que se llama **Nor Hadjín** (nueva Hadjín), el mejor tributo del Estado Armenio hacia este pueblo valoroso. La existencia de nuestra Patria, su progreso en todos los órdenes de la vida, es la prueba cabal del espíritu nacional armenio y una bofetada en pleno rostro del enemigo, que un día pretendió suprimir a Armenia y a los armenios de la faz de la Tierra sin conseguirlo.

Este libro se terminó de imprimir,
el día 15 de Noviembre de 1974
en los Talleres Gráficos ARARAT
de ESTEBAN DOKMETZIAN
Julían Alvarez 1017, Buenos Aires
República Argentina